

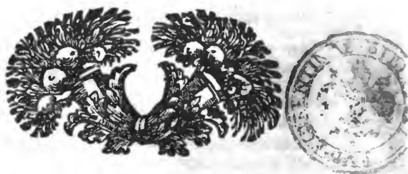

F. Solimene In. E. De … sculp.

Ex legato D: Equitis Antonii
Francisci Marmi

[illegible]

NICOLAI
PARTHENII
GIANNETTASII
NEAPOLITANI
Sociatis Jesu.
VER
HERCULANUM.

NEAPOLI, Ex Officina Jacobi Raillard.
ANNO MDCCIV.

Superiorum permissu.

ILLUSTRISSIMO,

ET EXCELLENTISS. DOM.

D. ALFONSO
DE CARDENAS

FAMILIÆ PRINCIPI,

SACRI ROMANI IMPERII

PRINCIPI MERITISSIMO

Primo Laini, & Regni Neapol. Marchioni, Comiti Acerrarum, Comiti Palatino, Alcaydo perpetuo urbis Plutiæ in Regno Siciliæ, Militum gravis armaturæ Præfecto, &c.

NIC: PARTHENIUS GIANNETTASIUS SOC. JESU.

On jure, ſed injuria facerem, ſi Herculanum hoc Ver alteri, quàm tibi nuncuparem, Princeps Excellentiſſime: ſiquidem non tam meum illud, quam tuum eſt: Etenim domi tuæ, tuoq; cum Parente, coram te, tuiſq; eſt habitum. Et quando paternæ hæreditatis ex aſſe hæres fuiſti; Ver hoc unà

cum

cum Herculano tuo, ad te pertinere non inficiar. Quod tuum igitur tam justo est titulo, tibi, vir optime, sisto, reddoq; Habebis in Illo si non nitidos eloquentiæ flores, quibus ingenium pascas, festivam certè hilaritatem, qua sublevare à curis animum, optatoque otio frui; cum negotiorum mole oppressus secessum in amœnioribus literis quæris. Vivam præterea Genitoris tui imaginem, etsi sine fuco, ascitisq; ab arte pigmentis; sed nativo suo fulgentem colore, ad quam te probè, atq; examussim conformes; tuisq; moribus referas, abundè habebis. Quem etsi Regius avorum sanguis, illustres tituli, ac vetustissimę dominationis insignia præclarum in Hispania, unde generis originem à vetustissimis Visigothorum Regibus rapitis, atq; in Italia reddiderunt; clarissimum, tamen apud ipsos etiam posteros egregiæ virtutes, quibus mirè instructus, fecerunt. Quocirca eo in uno omnia ornamẽta, decora omnia intueri potes; quibus animum tuum exornes, priscumq; familiæ decorem comulatius illustres. Et sane si regias virtutes, munificentiam dico, magnanimitatem, ac fortitudinem: si comitatem, affabilitatemq; quibus omnibus se gratissimum effecit: si faciles mores, animumque ab omni fastu alienum spectaveris, pluri-

mum

mum oppido erit, quod imiteris. Eumq; sic imagine reddas; ut illius te non solum Principatus, sed virtutum etiam hæredem ostendas; quæ quidem etsi magna, tua tamen laus erit, ut revixisse in te Parentem tuum, jam nobis cuncti gaudeamus, tibiq; gratulemur. Quid vero de singulari viri eruditione, doctrinaque dicam? certè paucos ex nobilitate similes habuit: imo superavit universos; idq; ex iis sermonibus, quos sæpè mecum habuit, & audisti Tu pariter: nam te etiam interesse volebat; ut sic paulatim doctrinis assuesceres: ut non minus in te nobilitatem sanguinis, quam sapientiam quoq; trasfunderet: utq; & á fortuna, & ab arte te conspicuum efficeret; colligi abunde potest. Ac proinde etiam ex hac parte habes, quod nervis omnibus æmuleris, atq; ad eam gloriam contendas: quæ & pulcherrima, & avita est. Quid enim tibi pulchrius, aut gloriosius est futurum, quàm si Parentis tui effigiem, in qua virtutes omnes, omnesq; dotes eminere, ipse repræsentes: ut in te ille; & tu in illo perpetuum vivas, quod ut facias, si quid authoritatis in me est, oro, atq; adhortor. Vale, è Surrentino Id. Jun. MDCCIV.

POMPEJUS DE FRANCHIS

Societatis IESV Præpositus Provincialis in Regno Neapolitano.

CVM Librum, cui titulus: *Ver Herculanum à Patre Nicolao Giannettasio Societatis Iesu conscriptum*: aliquot ejusdem Societatis Theologi, quibus id commissum fuit, cognoverint, & in lucem edi posse probaverint. Nos potestate nobis facta ab Adm. R. P. N. Generali Thyrso Gonzales, facultatem concedimus, ut typis mandetur, si ita iis videbitur, ad quos editio librorum spectat.

Datum Neapoli 5. Octobris 1701.

Pompejus de Franchis.

V

ILLUSTRISS. ET REVERENDISS. SIG.

Giacomo Raillard supplicando espone à V.S. Ill. come deve dare alle stampe un libro intitolato: *Nicolai Parth. Giannettasii Soc. Jesu Ver Herculanum*; per tanto la supplica a commetterne la revisione per la solita licenza, e l'averà à gratia ut Deus:

Dominus Can. Carmignanus revideat, & referat Neap. 2. Martii 1703.

D. Petrus Marcus Giptius Can. Dep.

ILLUSTRISS. ET REVERENDISS. DOM.

Factum est, quod jussisti. Legi librum inscriptum: *Nicolai Parth. Giannettasii Soc. Jesu Ver Herculanum*. Et nihil in eo offendi, quod aut Ecclesiasticam jurisdictionem, aut Christianos mores offendat; simulque admiratus sum eruditissimi, doctissimique auctoris ingenium, ad promovendas bonas literas factum, quod utile dulci miscendo, omne tulit punctum. Comminiscitur longum Peregrinantis iter: at inter eas ingeniosissimas fabellas purissimo stylo depictas, & expressas, Historici, Physici, Philologi, imò & Mathematici invenient, quo se delectent, & proficiant. Itaque formis excudi posse, & debere arbitror, si ità Dominationi Tuæ Illustrisś. videbitur. Neap. Septimo Idus 5. Martii an. MDCCIII.

Dom. Tuæ Ill. & Rev.

Addictissimus Famulus
Canon. Marinus Carmignanus.

Attenta supradicta relatione Domini Canonici Revisoris Imprimatur. Neap. 16. Martii 1703.

D. Petrus Marcus Giptius Can. & super edit. Lib. Dep.

ECCELLENTISS. SIGNORE.

GIacomo Raillard supplicando espone à V. E. come deve dare alle stampe un libro intitolato: *Nicolai Parthenii Giannettasii Societatis Iesu Ver Herculanum*; per tanto la supplica à commetterne la rivisione per la solita licenza, e l'averà à gratia ut Deus.

Mag. V. I. D. Ioseph Valletta vid. & in script. ref.

Gascon R. *Guerrero R.* *Biscardus R.*

Provisum per S. E. Neap. 5. Martii 1703.

Mastellonus

EXCELLENTISS. DOMINE.

VEr Herculanum Clar: ac Doctissimi Viri Nicolai Parthenii Giannettasii; non sine solida animi voluptate, perquàm attentè perlegi; uti quidem tua jussa, authorisque dignitas postulare videbantur. Ego verò nequicquā in eo animadverti, quod juribus Regalibus adversetur; ideòque nihil vetare arbitror quò minus publicam lucem liber elegans herclè, ac doctus, aspiciat: Si modo Excellentiæ Tuæ videbitur, cui faustitatem perennem, bonis literis, atque Reip. profuturam, à Deo Opt. Max. enixè oro, deprecorque: Val. Neap. Eidib. Aprilis. ann. MDCCIII.

Tui Obsequientissimus
Joseph Valletta

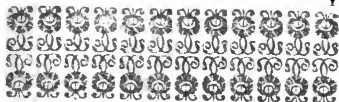
Visa relatione impr. & in publ. serv. Reg. Prag.

Gascon R. *Guerrero R.* *Biscardus R.*

Provisum per S. E. Neap. 5 Junii 1703.

Mastellonus.

VI —

VERIS HERCULANI

LIBER I.

CAPUT PRIMUM.

Extremus Campaniæ tractus Sebethum inter & Sarnum amnes describitur: & quod operis institutum sit, exponitur.

Ltimus ille Felicis Campaniæ tractus, qui à Sebetho amne ad Sarnum excurrit, & quà soli ubertate, quà cœli temperie nobilis, non minus Hercule, quam Vesuvio, toto terrarum orbe celeberrimus est. Ille à debellatis Hispaniis in ea loca victor invectus, Herculanium, & Pompejos condidit: atque Iberi Gerionis boves festivo sociorum cœtu ducens, primam triumphi speciem ostendit: Ex qua triumphi pompa ab Herculanio ab se nuncupato, ad Sarnum

usque deducta, novum ibi conditum oppidum, Pompejos appellavit, ut nimirum ambo perpetua essent suarum trophæa victoriarum. Hic suis incendiis non minorem, quàm Æthna famam consecutus: atque ad se, eruptionesque suas contemplandas, remotissimas etiam gentes evocavit. Est autem amœnissima prospectu ora, & quà oppidis, quà villis, quà etiam ędificiis ornatissima: in medio Biceps Vesuvius assurgit, ambituq; suo ad duo, & viginti passuum millia complectitur; dorso non admodum difficili, & ferme toto vinetis, ac fructiferis arboribus convestito. Ad Septentriones Nolanum, ac Neapolitanum campum habet: ad Orientem Nucerinum: Sarnum ad Meridiem, & Stabiensem agrum spectat: ab Occidente verò Cratere alluitur: in quem molli demissus clivo descendit: atque Herculeo promontorio finitur. in hoc Herculanium sedet. in ipso promontorii flexu Herculeus olim portus: qui Herculis ab Hispania redeuntis classem accepit. nunc Vesuvianis incendiis obrutus, omninò interiit, ut ne vestigium quidem supersit. A Sebetho secus oram euntibus, gemini occurrunt vici, unus ad Terducium, Barna alter indigenis dictus. hinc sub ipsius clivi exordium Porticus, elegans oppidulum, insequitur. omnis verò, quę à Sebetho Porticum usque planities extenditur, innumeris Nobilium ędibus distincta, atque exornata conspicitur. Propè à Porticu nobilis villa est, quæ ab albo saxo Græcum nomen obtinuit: non secus, ac extremum Italiæ promontorium à candido lapide, Leuco petra veteribus appellatum. Est autem tum situs amœnitate, tum structurę elegantia perquam conspicua. in ea Nymphæum, ad fallendum æstivis horis otium magnifico constructum sumptu visebatur. variæ illud imagines ex omnigeno concharum genere bellè,

bellè, affabrèque efficta, exornabant. inter quas præcipuæ erant, Pan fistula canens, cæruleo in mari natantes Nymphæ, Delphino Siren, Tauro Europa obequitans: aliaque istiusmodi è poetarum penu commenta. Quibus summam venustatem adjungebant, quatuor è Pario marmore docta artificis manu sculpta signa. erant hæc, clavà insignis Hercules, Pan fistula, Adolescens Genius, & nuda Arethusa. At plurimam loci famam Carolus V. auxit: qui ex Africa victor rediens, hac in villa triduò ad geniale otium loci, atque amœnitatem sedit. mox Herculem æmulatus novam ex debellatis Afris pompam egit. Ad Barnaba ædes, & villa altera Cardenidum est, & fontium elegantia, & hortorum amœnitate perquàm nobilis. in qua eruditæ familiæ perpetua fere otia, & liber literatis hominibus aditus patuit.

Porticum Retina sequitur, frequens vicus, copiaque rerum percommodus: ubi propter plurimam loci opportunitatem, Romanæ olim classis, quæ ad Misenum stationem habebat, degere classiarii milites solitavere. non longè in ipso promõtorio Herculanium est: inque Favonii plagam vergit, atque saluberrimis idcirco auris continuò perflatur. Salebrosa, quæ succedit, ac durior ob incendia, soli facies: etsi multis in locis domita agricolarum industria sit. nempe nulla adeo immitis terræ indoles, quam continuus labor non evincat. In feliciore mox plano novum est oppidum, cui à Virgine salutata factum à minoribus nomen. quod & apricum, & populosum est. Tandem ad ipsam Sarni ripam Pompei sedent, Nucerinorum quondam, finitimorumq; populorum commune navale, atque emporium. trans alteram Sarni ripam læta, atque exculta planities ad Aureum montem pertinet; cujus perquam jucundissimus prospectus Thessa-

la Tempe imitatur. ad illius vero radicem, inque intimo Crateris recessu Stabiæ visuntur.

Hac autem amœnissima terrarum ora, nihil admodum est, quod recurrente Vere, vel apricius, vel opportunius, vel elegantius inveniri possit: quocirca eo tempore ad animi voluptates à Natura factam merito dixeris. tanta enim cœli indulgentia, tanta camporum, & collium amœnitas, tanta litorum opportunitas; ut plus ad alliciendos animos valeant, quàm ad exterrendos suis incendiis Vesuvius. qui unus tantæ felicitati modum facit. Et si suo cinere, ubere veluti fermento (est & id ex tanta vastitate lucrum) adeo terram imbuerit, ut generosissima omnis generis vina ex illa proveniant. fructus verò præstantissimi nascuntur; ut nulli fertilissimo quantumvis solo invideat. Falerna pyra maxima, & minia, Appia poma, & serotina, Nespila, Cotonea, odoris fragrantissimi: sorba tantæ magnitudinis, ut pomorum præ se speciem gerant. tandem, ut cuncta compendio complectar, nihil admodum est, quod in hoc genere accedat.

Ad Porticum nostræ familiæ ædes, ac villa, quà elegantia, quà opportunitate nobiles: in quibus diutino morbo præpediti degere solent, ut miti illa aeris temperie facilius convalescant. in hanc ego villam solitus verno tempore valetudinis ergo divertere: ne verò otiosus sedeam erudita cum amicis colloquia identidem habeo. Interdum, ut aliquam à studiis intercapedinem faciam, ad humanissimum Mecœnatem me confero, apud quem eleganti exceptus convictu, docta nonnulla inter epulas, aut curiosa permiscemus. Illa vero, ut ex temporaneo sermone inter nos habita, in commentaria reversus domum mox refero. quæ in præsentiarum luci committere ad

juven-

juventutem ad erudita ſtudia incitandam viſum eſt. Atque id unum præſentis operis, cui Herculano Veri, quod in locis Herculi ſacris, actum ſit, nomen fecimus, inſtitutum eſt.

C A P U T II.

Plurima de Sebetho amne, deque illius fonte, ac rivo Neapolim ſubterlabente ſcitu digna, quæſita inter eundum ſunt.

POſt Martias Idæum nitidiſſimus poſt continentem multorum dierum imbrem, ſol illuxiſſet, & vacatione ſtudiorum exedræ ſilerent, Balbo comite, ciſioque monhippo invectus, ad Barneſes Mecœnatis ædes proficiſcor: ut placidiſſimum illum diem, cum benevolentiſſimo, atque eruditiſſimo viro paulo hilarius tranſigerem. Et ſanè innubis cœli facies, & grata vel in primis temperies, viridantis undique ſoli amœnitas, molliſſimum iter, jucundiſſimus quaquaverſus proſpectus ſumma animum oblectatione afficiebant. nec parvum gaudio ad ditamentum ipſe erat Balbus, ingenuus, ac liberalis juvenis, & quà moribus, quà literis limatiſſimus: atque ob id mihi vel in paucis charus. Dum autem regifico ædificatum luxu Sebethi fontem percurrimus, ita me ille interpellat: Quam aptè de hoc fluvio ſcripſiſti. Naut. VII.

Et ipſe

Pauper aqua, at multo dives Sebethus honore.

Quo nimirum Neapolitani Vates, ipſeque vel in primis, donaſti. Miror ſanè tam præexiguo rivo, qui uno, aut altero ſaltu vadari potuiſſet, ampliſſimum hunc pontem, quem nec ſuperbus ipſe Tibris dedignaretur, imo & Rhenus etiam pati poſſet, impoſitum. Cui

tum ego: At præclarissimæ ubi debebatur. Quid enim exteræ gentes, quæ quotidie huc confluunt, dixissent, si in conspectu hujus urbis, qua majorem post Romam Italia non vidit, ut illius digna imperio censeri possit, in humilem pontem, ac sublicium incidissent? Præterea si non fluvio, at certè celeberrimo illius nomine dignus erat. Quocirca mirari jam desine, Balbe, si magnificus istic additus Sebetho pons sit. Hic Balbus; occlusisti os; non oppedo. Verùm age, dicendus ne fluvius, an potius rivulus? memini enim me quondam apud scriptorem quendam legisse, innominatam hanc esse aquam, atque inter paludes juxta Vesuvium hauriri. Cui ego: At scriptor ille, quem innuis, nec me fugit, Poetarum principem non triverat, qui sub Sebethidis Nymphæ nomine bellè de nostro amne lusit Æne: VII.

Nec tu carminibus nostris indictus abibis
Oebale; quem genuisse Thelon Sebethide Nympha
Fertur, Teleboum Capreas dum regna teneret.

Neque etiam Columellam legerat, qui de Hortorum cultu scribens, hæc de illo habet.

Et Stabiæ celebres, & Vesvia rura,
Doctaque Parthenope Sebethide roscida lympha.

Extat etiam per-antiquus lapis ex vetustorum mœnium ruinis erutus hac cum epigraphe:

MEVIUS. EUTYCHUS.
ÆDICULAM. RESTITUIT,
SEBETHO.

Non igitur innominatus noster hic Sebethus, quando ab antiquis uti numen, non secus, ac cæteri amnes, habitus, cultusque est. Quem merito Jovianus sacro cum Parthenope nexu conjungit, dum bellè, ac festivè canit

Sparge tuas, Sebethe, nuces: en colligit uxor
Parthenope.

Hic

Hic Balbus; Tu etiam, inquit, in Bellicis idem conjugium, ex quo Sirenes illæ tuæ ortæ sunt, his versibus celebrasti

Et olli
Parthenope formosa parens; quæ vecta per altum
Jonium, grajis è finibus: inq; beati
Litora Crateris cùm descendisset, amicis
Excepta hospitiis à ruricola Sebetho,
Sirenum genus Euboicis prima intulit oris.

Cui ego: Ita enim vero. Et sanè tot, tantisque carminibus, ut tu modo ajebas, à nostris poetis, præcipue Statio, Joviano, ac Sincero celebratus fuit, ut jam maximos etiam fluvios, totoque orbe notissimos, fama sui nominis, æquet. Sed age, tum Balbus, & unde nam ille emicet, quæso ut exponas. Et ego. Faciam quando id tibi gratum intelligo. Duobus passuum millibus ab Aquis Regiis, sive Doliolo: qui ultimus ejus collis, qui Neapolim intercurrit, clivus est, fons scatet, ex quo veluti è labro, sive cratere aqua, quasi bulliens, emicat, atque in subjectum planum effunditur. atque ob id Labulla nostris popularibus dictus est. Erumpens ex hoc fonte aqua cuniculis primum ad duo passuum millia excipitur: mox geminas in partes diffinditur; una ad meridiem per paludes fluens Sebethum efficit. id vero eleganter, ut cætera Altilius in celebri Isabellæ Aragoniæ epithalamio depinxit.

Parte alia, quà perspicuo delabitur alveo
Irriguis Sebethus aquis, & gurgite leni
Prata secat, liquidisque terit sola roscida lymphis.

Altera verò rivi pars rectà per Aquas Regias, & viam, quæ Capuanam in Portam ducit, Neapolim magnifico arcuum structu inducitur: perque universam penè urbem variis ramulis dividitur; ut pensilis illa supra

aquã innatare videatur. quocirca nescio an alibi quid mirabilius reperias? id enim ex eo fit, ut subterraneo veluti mari urbs alluatur, ac perennibus undique fontibus irrigetur, quod & maxime civium commodo, & oblectationi cedit. Hic Balbus, quis crederet? id me prorsus fugiebat: miratusque primum in Pontano, cum elegantissimum illius opus perlegerem. & adeo placuit, ut etiam verba meminerim: *Prisca quoque*, inquit, *urbis munificentia præter ipsa mœnia, maximo est indicio, fluvius intra urbem inductus, excavato saxo, in quo vetus urbs tota inerat fundata: eaque cuniculatio, atque effossa specus deducta subter, maximè celebres urbis vias, atque ad singula quadrivia, inqua urbs omnia quondam distributa erat, excisi putei è quibus vicinia hauriebat*: Cui tum ego: laudo memoriam tuam adeo singularem. Verùm est amplius quod mireris: etenim cum hac ætate, quàm amplissima creverit nostra Neapolis, inque altos se clivos erexerit; mirum sanè est videre aquam ad eminentiora evectam, perque innumeras fermè vias subterfluere. Id autem nostræ petræ clementia factum est: cum enim fissilis illa sit, quam facilè illiusmodi cuniculationem quaquaversus inducere. Quod etiam ad purgandam urbem, atque immittendas in mare sordes quàm maximè conducit. id autẽ nescio an alibi invenias. Ita enim verò, tum Balbus. Sed age, & cur iste per urbem distributus tàm fabrè, ac commodè rivus, Formellis Pontano vocatus sit, edissere: ludit enim festivissimus poeta hoc carmine:

Est inter natas facunda prima Labulla
Nomine Formellis.

Hoc etenim sub Nymphæ nomine rivum illum appellat, à quo D. Catherinæ templo, quod juxta Capuanam portam situm est, vulgò cognomen inditum.

Cui

Cui ego: quia Aquæductus quo rivus delabitur, extructi fornices Formæ, & Formellæ à nostris dicuntur: atque hinc fluvio cognomen factum est. Intelligo, tum Balbus. Sed cedo, cur tu in hactenus editis tot operibus, hujus Nymphæ, atque illius facundæ parentis Labullæ nullam mentionem fecisti? & tamen Neapolitani poetæ summis illam laudibus celebrarunt, nam præter laudatum Jovianum, Donatus Francus in sua Neapoli venustè lusit hoc modo:

Sed quo me rapis heu raucum purissima Nympha
Nympha Labulla urbem fonte perenne rigans?
Illabens subter vicatim mœnia circum,
Perque domos largo flumine, perque vias.
Atria aquis, domus omnis aquis, urbs omnis abundat
Nilis & centum fontibus unda venit.
Præbet ubique libens sitienti pocula lympha,
Splendidior vitro, dulcior ambrosia.

Alibi verò Nymphæ hujus, Sebethique amores ita perquam mollissimè prosequitur:

Cantabat vacuus curis Sebethus ad amnem,
Si vacuum fixeret perfidiosus amor.
Ipsa veni ad salices, & opaca umbracula vitis,
Ipsa veni ad nostros culta Labulla modos.
Culta Labulla veni: sunt hic tibi serta parata,
Nexa simul calathis, juncta simul violis.

Cui ego: optime me admones, Balbe; faciam ut in Bellicis non desideretur præclarissimæ hujus Nymphæ, atque in nos benevolentissimæ tam splendidum nomen. Et Balbus: Id abste expecto. Et, quæso, ut te ocyus moveas. nam, ut video lentè nimis de illustri opere agis, ut de illo curam deposuisse videaris. Atque hæc, ut dicta, in Mecœnatis ædes pervenimus.

CA-

CAPUT III.

Dum ad nitidum Xysti fontem una cum Mecœnate consessum est, Authoris in Ægyptum navigatio, quaque sub exordium acciderunt, narrari capta.

Cum ego, & Balbus è cisio, quo Neapoli ad Mecœnatem veneramus, descendissemus, humanissimum statim virum in Xysto deambulantem convenimus. qui vix accepta salute, in amplexus ruens, benevolentissimè, ut semper excepit. & Fortunatissimus, inquit, hic mihi dies, quo vestra præsentia, ac colloquio frui licet. Mox ubi ad fontem, qui medio in Xysto nitidissimis aquis saliebat, altæque circum cupressus coronabant, consessum est; summa me, inquit Mecœnas, cupido incessit, Parthenie, ut ex te Navigationem illam tuam, quam vi. Nautannis, audirem. nam, ni mea me fallit opinio, mira quædam & curiosa continebit. Cui ego: Facerem libenter, ni merito vererer, ne tibi tædium allaturus essem: adeo prolixa res est. Et ille: Imo fastidia deterges. & usque ad prandium longum in medio tempus existit. Tum ipse: Næ ergo male morigeratus, qui tibi, cui me plurimum debere profiteor, id negem. Quæso tamen, ut parcas, si non eam habeam in promptu verborum copiam, qua conditi sermo posset; ut tuis eruditis auribus minus fastidiosus existeret. Et ille: Mitte istam curam. simplicem, ac puram ego elegantiam in familiaribus vel maximè colloquiis desidero. in quibus odiosa ut plurimum emendicata illa ex sententiolis, affectatoque dicendi cultu, elegantia. non secus ac in quotidiano convictu simplicem apparatum quæro.

cupe-

cupedia, atque intinctus in festos dies rejiciamus. Age igitur, ordire, ut ajunt, telam. ego te ab ovo usque ad malum attentissimis auribus, summaque audiam voluptate. Neque id grave futurum duco tuo isti adolescenti, cujus perspecta mihi indoles est. Tum Balbus: Imo gratissimum vel ex hoc præcipuè, inquit, quod tibi placere sentiam: cui non minus quam Parthenius sum beneficiis quamplurimis implicatissimus. Ego verò: Atque audite. Ut verò rem penitus teneatis, altè ordiar, atque à capite, ut dicitur. Eam ipse à natura indolem sortitus sum, ut intra angustos patriæ fines contineri vix ferrem. quocirca à puero crevit mecum amor, universum, si potuissem, terrarum orbem peragrandi. quem ego quotidie, et adductus ratione roborabam; quod hic sapientis animi, atque excelsi genius esset: & quod una hac via abditarum rerum scientiam, atque omnium populorum mores, ac studia consequi quàm faciliter valuissem. Ut enim ait Strabo, prudentissimi apud veteres heroes habiti, qui in remotissimas regiones peregrinati fuissent. Ita prudentissimum ab Homero Ulyssem decantatum, quem semper ἄνδρα πολύτροπον appellat, quam verò prudentiam non aliunde hausit, quàm quod, ut idem cecinit

Πολλῶν δ' ἀνθρώπων ἴδεν ἄστεα, καὶ νόον ἔγνω.

Hoc loco Mecœnas: Ita enim verò, atque ob id Hercules, ac Dionysius summis laudibus commendati, & prudentissimi, fortissimique habiti. nec aliter Pythagoras, ac Tales Milesius immortalitatem nominis consecuti. qui ex longa, quam in penitissimas terrarum plagas peregrinationem susceperunt, redeuntes, secum unà in Græciam disciplinas, leges, ipsamque humanitatem devexere. quæ mox in Italiam feliciter transvecta. Cui tum ego: Eruditè, tu quidem, ut so-

les,

les. Etenim cum ex uno solo, quamvis ubere, atque exculto cuncta plantarum genera minimè proveniant; quare optimè poeta

Non omnis fert omnia tellus.

ita prorsus una Civitas, una Provincia rerum omnium, scientiarumq; notitiam suppeditare non satis est: atque ob id perquã utilis est peregrinatio. quæ, ut optimè Menander; βίον τίθησι σωφρονέστερον. Hoc loco Balbus, qui numquam ultra Campaniæ fines pedem extulerat; At ego, inquit, istud tuum ingenium non probo: siquidem ex longa peregrinatione magna, ut plurimum fit vitiorum accessio, probitatis nulla; & externos etiam mores, patriis posthabitis, facile induimus. quod & scythæ Anacarsidi evenisse proditum memoriæ est. quod & ei capitale fuit. quocirca meritò Ælianus, ut ait Philostratus, gloriabatur, quod numquam extra Italiam navigasset: imo ne novisset quidem mare. atque ob id summa à suis observantia habitus, magnaq; auctoritate valuit. Cui tum ego: Verùm aliter sapientissimi quiq; arbitrati sunt. nec tantum patriæ nostræ tribuendum, ut non esse etiam in aliis locis res plurimas existimemus, ex quibus non mediocre referre lucrum possimus. Sed ne lõgè ab instituto deflectamus, illa mihi semper hæsit animo cupiditas, visendi orbem universum. cumque per ætatem, ac parentes non liceret, pictum in tabulis mundum, quod unum in me situm erat, assidua meditatione percurrebam. Non tamen id sitim fallebat, sed magis, magisque accendebat: quocirca occasiones omnes quærebam, quo expleri tandem animus, potirique voto potuisset. Commorabatur Neapoli homo quidam Britannus genere, qui cum meus pater mercimoniorum caussa summam familiaritatem contraxerat. atque ob id frequenter ad nos ventitabat. & quoniam

niam

niam mira conditus urbanitate, & moribus candidissimis toti familiæ erat acceptissimus. simul ac domum ingrediebatur, obviam statim omnes occurrebamus, & salute data, atque accepta, fessum nobiscum recipiebamus Ego sępe illum de exteris nationibus, apud quas peregrinatus fuerat, plurima interrogabam. gaudebat ille hac mea indole, meque præ cęteris diligebat. Sublato mox pestilentia patre cum universa familia, unus ego penè miraculo superstes fui. Hoc loco Mecœnas: Num, inquit, te etiam pestis corripuit? Et ego: Ita verò. nec tantum tumore ad inguina enato, sed etiam pustulis laboravi: ac tanta vis veneni fuit; ut etiam correpto cerebro, delirium moverit. Et ille: Quo pharmaco convaluisti? Cui ego prorsus nullo. neque enim tum erat, qui mei curam susciperet. Ille verò: Susceperunt certè superi, qui te nobis sospitem servaverunt; ut tot nimirum eruditos libellos conscriberes. Credo equidem, tum ego. verùm pænitet me tanti beneficii, haud pares, ut debueram, gratias reddidisse. Sed pergamus porrò, ne hujus diei gaudia tristi illa recordatione corrumpamus. Cum igitur pestilentia mancipatus, mei jam juris essem, acrius ad id, quo nihil antiquius habueram, animum intendebam. Forte fortuna accidit, ut longo post tempore in Britannum illum veterem amicum offenderem: qui ut me, quem peste cum tota familia periisse crediderat, ex improviso, ac præter spem vidit, illico in amplexus irruit, tantaque lætitia affectus est; ut non ipse majorem percepissem, si in redivivum parentem incidissem. tanta in extero homine charitas erat: quæ sæpe numero in nostratibus, imo & in propinquis ipsis desideratur. Postea verò quam ille de mea familia plurima, ego de sua percontatus essem, eò tandem, quò maximè volebam, devolutus

sermo

ſermo eſt : ſe nimirum navigationi accingere. Tum ego ingenti erectus ſpe : Numnam, inquam, in Britanniam? Minimè, ille: ſed in Ægyptum. Et ego: Sed qua navi? Tribus, inquit, ille Britannicis, quæ hic ſtant in anchoris. quapropter ſi tibi eadem mens perſtat, oblata occaſio eſt, qua explere deſiderium tuum poſſis. ipſe tibi commeatum, cæteraque neceſſaria ſuppeditabo. Tum ego tanto perculſus gaudio ſum, ut numquam alias. quocirca cum gratias homini tam benevolenti, quàm qui maximè, plurimas egiſſem, conſtitutaque profectionis die, domum bona plenus ſpe, me recipio. Hic clam, ne is ſub cujus tutela eram, & qui ſæpius à ſimili conſilio me retrahere conatus fuerat, rem reſciret, ad navigandum me accingo. tota verò ſupellex, totum viaticum quod mecum ferrem, pauci admodum libelli, quibus otium fallerem, & bis centum aurei ex iis, qui Venetiis cuduntur, fuere. Ubi verò dicta profectioni dies præfulſit, hoſpite, ut ajunt, inſalutato, in portum convolo, conſcenſaque ex tribus illis navibus prætoria, quæ ad belli caſus inſtructa erat, vela fecimus. Hic Mecœnas: Audax ſanè conſilium, & ſupra ætatem. Ita verò, tum ego, non inficior. ſed danda ipſi ætati venia, & magnanimo illi deſiderio; quo ardebam miro modo. Eſt etiam & illud, quod acri me ſtimulo incitabat: ſic ſcilicet fieri poſſe, ut veluti emancipatus mei tandem juris eſſem. Sed redeamus quò nos ventus ferebat. erat hic Aquilo, qui ſecundo in velum flatu ſpirans, brevi nos ad ultimos Crateris noſtri fines deduxit. Hic ego illud Statii repetens

Dextra ſalutavit Capreas, & margine lævo
Sparſit Tyrrhena Mareotica vina Minerva.

Vale, inquam, chariſſima mihi quondam, Partheno-

pe,

pe, valete patrii colles: & tu tandem amœnissime terrarum sinus vale. me terræ aliæ, alii colles, aliique sinus vocant. At parcite mihi, quæso, si vos ego in tam tenera ætate relinquo: impatiens quando mihi datus à natura animus, inter angustos unius terræ fines contineri. omnes lustrare terras, sinus omnes excurrere, populos omnes adire, cunctorum mores, legesque edoceri, unicum illius votum est. Spero tamen fore, ut ad vos incolumis redeam, iterumque sospites vos, ac salvos sospes ipse, saluusque revisam. Imo & illud lucri ex peregrinatione futurum, ut ex collatione reliquarum regionum chariora mihi in posterum habenda sitis. ita enim natura comparatum, ut absentia desiderium pariat: nec nisi ex amissione, quanta res sit, cognoscamus. Atque hic cum omnem quaquaversus Craterem oculis complexus essem, fateor me patrii soli charitatis sensu correptum, ut sponte lacrymæ prosilirent. verum magna statim inductione animi erectus, lacrymas detersi, mærorem que omnem illicò excussi.

Sed jam freti angustiis superatis, per exteriora Pestani sinus hibernum versus Occidentem obliquato velorum sinu navigabamus. Dies, qui primus à Martiis Kal. erat, serenissimus effulserat, quam serenitatem suis ipse auris placidissimus Aquilo roborabat. mare modicos in fluctus assurgens, interque cæruleum recurrentium undarum colorem, niveam earumdem admiscens spumam, pulchram oculis speciem exhibebat. Ego ad navis spondam sedens, illius cursu, quo pennata quasi sagitta, pervolabat, fluctusque diffindebat, mirificè delectabar. Et jam descendente in occasum sole, Leucosiæ in conspectum ventum est. nec longè Palinurus, quique Bunenti sinum montes intercurrunt, conspiciebantur. Hic corpori-

peribus procuratis, in puppis cubiculum unà cum amico me recipio. ille statim somno correptus altè indormivit. ego verò, & si nullum mihi mare fastidium creet, nihilo tamen minus, cum numquam assueverim in perpetua illa navis agitatione quiescere, vix claudere oculos quivi, nisi circiter diluculum: quo propter nimiam lassitudinem, levissimo sopore perfusus sum. Ex quo brevi excitatus, inque altum navis tabulatum egressus, rogo ubinam essemus? Tum amicus, qui me prior ascenderat: Inter Strongylon, inquit, quæ una ex Æoliis est, & Calabriæ litora. Tum ego lætus & alacer omne circa pelagus, terras omnes avidissimè contemplabar. Præfectus, quoniam reliquæ naves longè aberant, inferiora vela demitti jubet, sociosque expectari. etenim cum per angustias Siciliensis freti jam cursus celeraretur, timebat ne in Batavos ex Oriente redeuntes, quibuscum internecinum id temporis Britanni bellum exercebant, ex improviso inciderent. Ubi verò reliquæ duæ naves prætoriam assecutæ, directo inter Libonoti plagam, & meridiem clavo in ventum vela laxavimus. & quando languescere Aquilo cæptaverat, cuncta nautæ suppara explicuerunt. Totum autem diem cum navigassemus, ad Brutium tandem promontorium perventum est. Hic mensa, erat enim jam vesper, instructissimè in puppi adornata, cænavimus. & mirum sanè, quot præ lætitia, Campanoque Libero exstimulante, calyces Britanni fregerint. Hic Mecænas: Quid tu? Cui ego: Vix tandem obtinuere, & si me precibus onerassent, ut unum exhaurirem. ut enim te certò non fugit, à vino semper abstinui. Et ille: Teneo equidem: atque idcirco te interrogavi. verùm contende, quò cæperas; res enim mihi accidit quam gratissima. Et ego: Attendite: filumque narra-

narrationis retexo: Thracio è Brutio sinu modicis auris perflante, tota nocte navigatum est. ubi verò diluculum illuxit, in Pelorum, quod unum ex tribus Siciliæ promontoriis est, devenimus. At quia æstus, qui antea è puppi descendebat, jam refluere incipiebat, & tenuissimus ventus erat, in ipso freti vestibulo inhæsimus. Hic ego amœnissimum illum prospectum intuens, miram oppidò voluptatem hauriebam. Hoc loco Mœcenas, Quæso, inquit, ut ad mirabilem illum terrarum situm, vivis, ut soles, coloribus depingas. Cui ego: Faciam, quando sic jubes sed vereor ne tempus non suppetat. Ille verò: Abundè tempus erit. & si absolvi narratio hoc mane nequit; à prandio, quod superfuerit, occantabis Tum ego: Benè est dicam igitur, quando aures mihi vestras datis intentissimas. Dextra ad occidentem Solem Neptunius mons est, Mamertina etiam juga appellant, qui sensim in molles clivos demissus in humilem tandem Pelorum descendit. A Peloro ad meridiem quam longissima ora excurrit, collibusque iisdem circũplectitur, in illius fere umbilico, ubi educta in eam se leviter falcem curvat, qua nihil mirabilius terrarum orbis jactat, portumque efficit tota Europa celeberrimum, Messana ædificata est; quæ in eos sensim, quibus coronatur clivos, assurgit: & quà portus commoditate, quà ædificiorum magnificentia, quæ theatri in modum posita, superbissimam venientibus scenam exhibent; urbium quotquot in Sicilia sunt, facile princeps. colles adeo pectiti, & quà vineis, quà arboribus omnis generis convestiti, ut nihil liceat videre pulchrius. Læva ultimus Calabriæ Apenninus consurgit: qui & ipse modicos in colles se subiicit, inque Scyllæum jugum exporrigitur. ex quo longissima pariter ora Herculeum versus promontorium, quod postremum Italiæ ad Occidentem

est. ipso in freto, Messanam contra, Columna Rhegina, quæque à Neptuno nomen etiam obtinuit, posita est. quam supra Cœnys promontorium, nec procul cognominis amnis interfuit. infra Rhegium Julium. una ex quatuor celeberrimis urbibus, quæ in extremo Italiæ angulo summa olim potentia floruere, & tantæ tum magnitudinis, ut à Columna Rhegina ad promontorii usque fluxum omnem mœnibus, ædificiisque oram occupaverit. Amœnam finibus oram, lætissimis distinctam hortis, frequentibus interpictam ædibus, ac villis, aprici, viridesque colles præcingunt. qui & ipsi prospectu jucundissimi, altissimos alios supra se vertices, sylvas opacissimas ostentant. Plurima tum in Italo, tum Siciliensi latere oppida situ, aspectuque pulcherrima visuntur. quapropter mira spectantibus voluptas; ut & oculi visu, & gaudio saturari animus abundè valeat. Dum autem avidus singula contemplabar, nunciatum præfecto, ipso in aditu juxta portum quatuor stare in anchoris Batavorum naves, & eas bellico apparatu instructissimas. Quo ille nuncio perculsus, declinare siculum litus, inque Herculeum promontorium cursum vertere constituit. quod & illico præstitit. nam ortus ex improviso Borrhapeliotes, in vela, præfectiq; vota secundus perflavit. id mihi ingratū primùm accidit: miro enim Messanæ urbis desiderio, videndæque Carybdis tenebar. at cum recogitarem mox, ita fieri, ut è periculosa pugna evaderem, æqui, bonique duxi: solabarque desiderium evasione periculi. At brevi in novas iterum angustias, ac mærores delapsus sum. Etenim cum Batavi nostras naves Britannicas esse, & numero, instructuque impares, eductis illico anchoris, explicatisque in ventum velis in nos contendunt. Hic Mecœnas: Huic ego navali pugnæ libens interfuissem. Credo equidem, tum ego: quippe

quippe virilis tibi animus, ac regius est. at mihi, qui vix è pubertate excesseram, & pugnas nonnisi in tabella videram, non exiguum mærorem futurum illud certamen incutiebat. Quod autem quam maximè timebam, illud erat, quod nec tu certè æquo animo tulisses: ne scilicet Britanni desperata victoria, ne in hostium, quos capitaliter oderant, manus inciderent, tormentarium in pulverem ignem iniicerēt: & sic immani omnes incendio conflagraremus. Tum Mecœnas: Hunc ego morem tam barbarum, quam qui maximè, haud equidem ferre potuissem. At ferendus, tum ego, vel invitis erat. Hic Balbus: Anne, inquit, ex eo elegantes illas Diras, istum adversus morem concepisti, quas tandem in Navalibus produxisti? adeo mihi placuerunt, ut etiam versus teneam. Cui ego: Rem ipsam putasti. At Mecœnas: Recites quæso, Balbe. Cui hic: Geram hunc tibi morem: etsi id poetæ vestri ingratiis fieri certò sciam, sed det mihi veniam: & tibi, cui multum debet, gerat vel ipse morem. statimque recitavit:

Major at interdum tibi, Dux Romane, timenda
Pernicies est illa, furens ne barbarus ira,
Nempe ignominias, & victi nomina ferre
Impatiens, pyriam subjecto fomite cellam
Incendat: rituque fero, atque immanibus ausis
Devoveat sese Diris, & vindicet igni.
Hostis ne palma victor potiatur, iniqua
Sorte amat oppetere, & vivum se tradere flammis.
Victorem, victumque pyra comburier una,
Est aliqua & victis victoria. Qui furor! aut qua
Humanas tantum vexat dementia mentes?
Tantum & vindictæ stimulus mortalia corda
Torquet agens? Verùm non hæc constantia fortis
Est animi, rerum discrimina nulla timentis,

Quæ fortuna ferat contraria, quæ varians Mars.
Sed timidi, imbellisque, acri qui pectore non se
Exsuperare valet, fatumque assurgere supra.
Quippe inimica premit cùm sors, casusque sinistri,
Haud equidem vitam misero contemnere multum est.
At virtus animi fortissima, robur ahenum
Pectoris, arbitrium sortis perferre: neque unquam
Casibus adversis frangi: generosus & ille est,
Qui valet esse miser, scævamque evincere sortem.
Sed quid de tali virtutem pectore quæro?
Cui non humani sensus, cui nulla feroci
Est pietas innata animo: riget aspera tantùm
Barbaries, & bruta rigent rabiesque furorque.
Dicite crudeles gentes, quæ lacte ferino
Pavit Hyperboreis genitrix vos sæva sub antris?
An Pistris fuit illa? an Pistri immanior Orca?
An quæ subjectos vos despicit Ursa maligni,
Credo equidem, rigor ille poli morem indidit atrum.
Ni forsan permixta Erebo, & caligine cæca
Vos æterna sinu Nox obsita fudit: & ipsæ
Eumenides genitos vos excepere sorores?
Quæ mox anguineo lactantes ubere, iniquum,
Immanemque animis instillavere furorem:
Quo sensus crevere truces, & barbara corda:
Digna parente Erebo, Dirisque altricibus illis.
Vulcano quibus est potius flammante cremari,
Quam sit victori fasces submittere: & æquo
Ferre animo, Mavors, & sors quæcumque pararint.
O precor! o miseri! Stygios dediscite mores:
Quos non Hircanæ, quamvis feritate potentes,
Non Libycæ coluere feræ, non Dipsades, & qui
Æthiopum rabidi vastant deserta dracones.
Naturam vestram induite, & revocate relictam.
Formam hominis, revocate animos, communia vos è
Iura.

Juraque Naturæ moveant, legesque Deorum.

Ut recitavit, quamplurimas, inquit Mecœnas habeo tibi gratias, Balbe, quod istis me versiculis demulsisti. meque intuens, Perge porro & pugnam illam enarrato. Tum ego: Ubi primum Batavorum naves adventare præfectus animadvertit, armari illicò omnes jussit, atque ea expediri, quæ ad repellendum hostem necessaria ducebantur. potior verò, atq; impensior cura circa tormenta fuit, quibus longe distinere Batavos posse arbitrabatur. magno igitur concursu in inferius tabulatum itum est. Ex his verò, qui in superiore permanserant partim sclopis, partim hastis præmuniti: partim ad regenda vela concesserunt. At prius quàm omnis multitudo in diversas se partes divideret, hac ferme oratione ad pugnam præfectus incitavit: Si paribus nobis armis decertandum esset, haud equidem in præsentia vos, socii, ad ineundum certamen inflammare oporteret; quando vestra pluribus mihi cognita experimentis virtus est. Siquidem ostendistis sæpè quam fortes vobis animi, & in pugnas paratissimi. quia verò & numero navium, & bellico apparatu nos hostes superant, idcirco vestri accendendi sunt animi, ut fortiores effecti, virtute numerum, instructumque pensetis. neq. id, quod nunc à vobis efflagito novum est. demonstrastis enim non semel, quam valida virtus sit, cum in angustiis versatur, & quantum crescant animi, cum in certo se periculo constitutos deprehenderunt. Quocirca sic vobis statuite, ut hodie vel maximè præstandum sit, quod alias tanta laude præstitistis. vel igitur nova victoria relatum decus cumulandū est, vel honesta morte occumbēdum. Vix hęc locutus, plura tempus non patiebatur, signum dari jussit; navibusque in trianguli formam instructis, advenientes jam hostes opperiebatur. Hię

amicus me admonet, ut in ultimum tabulatum descenderem, ibique in tuto pugnæ exitum expectarem. Cui ego: Næ ipse lepus, qui in caveam me coniiciam. Hac in puppi cum reliquis in casus omnes stare mihi certum est, condamque me in Numinis sinu, ubi tutissimus conquiescam. Hoc loco Mecœnas: Laudo, inquit, constantiam, atque animosum pectus quod ab illa ætate minimè expectabam. At illud unum, tum ego, non parum mihi animum torquebat, quod nullus inter tot heterodoxos catholicus Sacerdos esset qui me per sacram confessionem expiaret. Hic Balbus: At non certò, quod unum restabat, atque in te situm, prætermisisti? Cui ego: Intelligo, non omisi certe. sed in genua accidens, quo majori potui animi dolore, veniam à Deo enixè precatus sum.

Sed jam reboare fulminalia incœperant. etenim ubi primùm Batavorum prætoria intra teli jactum esse videbatur. explodi hostilis præfectus tormenta jussit. Explosaque illico ad triginta, tanto fragore, ac fumi nimbo, ut mihi erupisse Æthnam visum sit. At quoniam vel revera intra ictum nondum venerant, vel præ nimio maris æstu rectà collimare non poterant, ictus fere omnes incassum ceciderunt. Cum verò latus hostica navis obverteret, ut reliqua in nos tormenta exoneraret, nostra suas bombardas explosit. mirum sanè, & ego miraculi loco duxi, quæ longior præ cæteris erat, directò in clavum pilam tanto impetu evibravit, ut in plures illico partes perfregerit. quo casu veriti hostes ne ventorum arbitrio in transversum ageretur, vela illico demisere. reliquæ vero Batavorum naves prætoriæ timentes, ad illius se auxilium converterunt. Nos interea fortuna usi, & vento, qui jam vehementior spirabat, in altum cursum deflleximus Hostes quia nos assequi desperabāt, & jam

ingentem instare tempestatem videbant, Messanam se iterum receperunt. Ego perquam lætus quod sine periculo tam curioso spectando interfuissem, gratias Numini egi quam amplissimas: precatusque, ut quemadmodum cæperat, navigationem illam fortunaret. Hoc loco Mecœnas: Gratulor, mi Parthenie, te ex alea illa quam maximè periculosa feliciter evasisse. & ni me fallo, tum navalis belli rudimenta posuisti: quod jam tradere facili tuo illo carmine, cujus modo Balbus mentionem fecit, meditaris. Cui ego: In ea ætate de hoc ne cogitaveram quidem. est tamen nunc, fateor, maximum incitamentum. At nos ex irato Marte, in furentem Æolum, turgidumque Neptunum, nempe è patella in prunas, ut ajunt, incidimus. ingens derepentè tempestas exorta est: tantoque nimborum apparatu, ut brevi nos absorptura videretur. & sane quam horrendum erat videre aerem identidem coruscare, atque exardescere, fremere Oceanum, atque immani æstuantium undarum volumine, ac geminato, nunc in cælum attolli, nunc scindi, ac reboare, nunc in Tartara resorberi: densissimas cogi nubes, inque nigerrimã se noctem cælum inducere: audire ingentes tonitruum fragores, fulminum ictus, ac ventorum confl ctus perquàm horribiles. quin & ipsius maris interminatus prospectus (qui enim extremi cernebantur, montes nubes obduxerant) terribilis maximè, ac formidandus erat. Hic Mecœnas: Quid tu, inquit, in tali rerum statu? Cui ego: Jam me susceptæ peregrinationis cæperat pænitere. verùm quia jacta jam alea, revocari non poterat, quod dura necessitate impendebat, ferendum virtute arbitrabar. & ne timori succumberem, certis animum stimulis erigebam. sedne feramur extra lineam: nam si sic serò domum redibimus; & ego defatigatus pene sum. Tum ille subridens: Ne dubi-

tes, constitutos præteriri terminos non patiar. ut convivii magister, penes quem negotium, nos admonuerit, pransum ibimus si verò brevis futura non sit coqui mora; velim illam æqui, bonique consulas. faciet enim id vestrum gratia. Cui tum ego: Nolo tecum officiis contendere, utqui impar justa retribuere. quocirca geram tibi etiam ea in re morem: etsi à lautiore convictu non parum abhorream. Verùm his prætermissis; redeo ad propositum. Præfectus vir magni animi, & tempestatibus exercitus, suprema confestim vela demitti, atq; uno artemone relicto, violentissimum accipi ventum jussit: & quoniam hinc Libycus, illinc Thracias mutuo occursu conflictabantur, modo hàc, modo illàc obliquare sinus cogebamur: adversisque ex partibus irrumpentes undas excipere. Quia vero jam navis aquam haurire cœperat, ad antliam, ut illico egereretur, magna festinatione itum est. Postea verò quam solidum in ea diem perturbatione, periculoq; transduximus, quod minimè sperabamus, evenit. nam cùm, occidente Sole recrudescere venti soleant, tum è contrario remissa procellæ vis est. exortoq. ex improviso Borthapeliote, qui præterito die sibi maris imperium vindicaverat, vela iterum placidissimus intendit. tùm gubernator in Hibernum Orientem, ut ratio postulabat, clavum convertit. & quamvis magnus esset undarum æstus. magnumque mihi fastidium crearet, prospero nihilominus cursu tota nocte navigavimus. Hic Mecœnas sic me interpellat: Haud equidem ea tu nocte oculis somnum vidisti? Cui ego: Quis crederet? tanta lassitudo fuit; ut cum brevi cœna ex nautico pane, nauticoque ritu apparatum, aceto nimirum, oleoque imbuto, me refecissem, statim condormivi. imo perpetua illa navis agitatio, cui jam assueveram, conciliare mihi somnum visa est.

Manè

Manè insequentis diei, ubi experrectus, in supremum tabulatum ascendi, miram cœli serenitatem, ac pacatiorem jam factum Oceanum summo gaudio cõspexi. perflabat idem ventus, nosque felici, ut optabamus, cursu deferebat. Ego amicum rogo, ubinam eo puncto versaremur? Et ille: In apertissimo Ionio: & ut nautę coniiciunt circiter quinque & quadragenas longitudinis partes. Et ego: Sed qua in latitudine? ille verò: Id ipsum indagare jam gubernator adnititur. Eamus, tum inquam ego: aveo enim inspicere qua id ille arte perficiat, & quo instrumento. his etenim in studiis me aliquantulum versatum non inficior. Itum igitur in puppim est. Hic Gubernator collocato in superiore parte quadrante Geometrico perquam amplo, ac Solis altitudine indagata, se coniicere affirmabat nos juxta quinque & trigesimas latitudinis partes versari. Interea loci, qui in specula vigil excubabat, se navim videre admonet, eque æstivo oriente vela quàm per obliqua facere. Tum ego: Faxint superi ne iterum nobis pugnandum sit. illa tamen me cogitatione solabar, quod facile ex una navi victoriã reportaremus. tandem duabus, non amplius clepsidris exactis, obviam illam habuimus. erat autem, ut ex vexillo statim deprehendimus, Veneta, quæ nos gemino tormentorum ictu salutavit: nos pari illam officio complexi sumus, mox dimisso lembo, quo ex portu solvisset, quidve afferret novi? interrogamus. Veneti se ex Cypro navigare, nec nisi Cydonia transisse, nullosque in piratas incidisse: nec nisi Gallicum inter navigandum myoparonem longè conspexisse. Quibus cognitis, cursum per eandem plagam, Rhombum novi dicunt, totum eum diem continuavimus. Sub vesperam languescere ventus cępit, ac pacatior maris æstus resedit: quocirca totam mox noctem summa

ma quiete, placidiſſimoque curſu vela fecimus: Prima ſed jam ferrugine illuceſcente, illud Cretæ promontorium conſpeximus.quod Arietis frons dicitur, cujus ego aſpectu quam maximè delectatus ſum. ut autem vento Cretenſi è litore perflante uteremur, univerſam eo die inſulam radimus. Inclinante die cœlum rubeſcere,idemque Apeliotes vehementer ſpirate occæpit, idcirco, velum in eum dedimus. quo ea nocte uſi, & ſecuto mox die, circiter IV. à meridie, in Alexandriæ coſpectum pervenimus.Hic jactis juxta Pharum anchoris, in navi pernoctavimus. At ea mihi nox tam prolixa viſa eſt, quam quæ prolixiſſima: tanto nimirum deſiderio flagrabam videndi principem olim urbem, non modo Ægypti, ſed totius penè Africæ: & Nilũ in primis, de quo plura inaudiveram. Atque in hoc ſermonis articulo convivii magiſter ſupervenit, monetque prandium jam eſſe inſtructum, cuncta edulia eſui matura. Tum Mecœnas: Eamus, ne longiori mora cibi corrumpantur. à prandio quæ tibi Alexandriæ acciderunt,lubentiſſimè audiemus.omnes igitur illicò aſſurreximus inque procætonem ubi menſa inſtructa erat, ire pergimus.

CAPUT IV.

A prandio dum ad otium cum Mecœnate conſeditur, plurima de Alexandria,quæque ibi Authori viſa, quæque mira acciderunt, expoſita.

POſtquam lautiſſimè apud Mecœnatem tractati ſumus, miratique hominis tum in converſatione affabilitatem, tum in convivio munificentiam, quæ præcipuæ illius dotes ſemper fuerunt, Age ſis, inquit, & quid

& quid tibi accidit Alexandriæ, quæque in ea observasti, exprome. etenim cum dies non sint adeo longi, illos brevi somnulo diffindere non est necesse. Cui tum ego: Et si mihi mos sit brevissimos etiam dies, quales hiberni sunt, per quam modico sopore meridiare, tamen abstineam nunc ab ea consuetudine, ut tibi inserviam. At ille, ut qui humanitate limatissimus: Nolo, inquit, ne minimum quidem tibi incommodi afferre. eamus ergo ad meridiandum. Cui ego: Ne quæso facias, nam mihi ingratam rem facies. neque id vel leviter nociturum. Nec plura, narrationem exordior. Benè mane lembus ex urbe, in quo Turca quidam inspector, ad nos venit. inq. prætoriam statim insiluit, rogatq. præfectum, unde veniret? quas merces, quos homines veheret? nam ex vexillo Britannos esse deprehenderat. Hic Mecœnas: Callebat ne præfectus Turcicam linguam? Cui ego: Minimè. Sed Turca Gallicè loquebatur, quo sermone Britannorum plurimi, & hi præcipui, qui mercaturam exercent, utuntur. Cùm autem Præfectus se ex Britannia venire, perque Italiam transisse, & quas merces, quos secum homines advexisset, significasset, ille statim facultatem dedit, ut quibus libitum, in terram descenderent, urbisque commodo uterentur. statimque in portum se recepit, cuncta ad urbis præfectum relaturus. Nulla igitur mora interposita, atque in portum nos etiam, tenui perflante aura, devehimur. Mox ego, & amicus qui cum veneram, in litus insilivimus, cæpimusque urbem circuire. At vix paululum progressi, Æthiopem obviam habemus. quem statim ac vidi, me alias vidisse memineram. sed ubi, & quo tempore non satis recordabar. atque ob id, ut in tali casu fit, attentius illum inspiciebam. & ille ac si me alias cognovisset, in me oculos attentissimos habebat. tandem Italico ser-

mone exclamans, ille, ille equidem est, statimque advolans arctissimè complexus est. Hoc loco Mecœnas: Res ista, mira oppidò ac curiosissima. cedo, quid tandem? Accipe tum ego: rem edisseram ab ovo. Meus genitor mancipium coëmerat Æthiopem genere, atq. ex jis, qui sub Ægyptum incolunt. hominem adeo frugi, ac tam bonæ indolis; ut verè ex illis esse videretur, quos inculpatos Homerus vocat. Domi apud nos decem annos vixerat, tanta vitæ innocentia, tanta integritate, tanta item sedulitate, ut major desiderari non poterat. me una cum fratre, quem pestilentia sublatum jam dixi, quotidie in scholam ducebat, indeque domum reducebat: tanta diligentia nos tempestivè admonens, ut nunquam negligentiæ nos ludimagister reprehenderit. tanta verò a nobis modestiam exigebat, tãtam linguæ continentiam, tantam in discendo solertiam, uno verbo: tantam nostræ educationis curam gerebat, ut parens alter videretur. quocirca unicè à tota familia diligebatur. Una tantum in homine noxa, & capitalis quidem illa: nunquam enim, neque ratione, neque admonitione, neque ullis unquam blanditiis adduci potuit, ut Maumethe ejurato, Christo nomen daret. ut sæpenumero quamplurimi viri religiosi, qui illum convincere certis argumentis conati sunt, luserint operam. Hoc loco Balbus, cui ingenium peramœnum erat; Quid mirum, inquit, Æthiopem lavabant. Tum Mecœnas: Argutè, & falsè dictum. at miseret me hominis, cui id deerat, quod virtutum omnium origo est: & quo sine, cæteræ quantæcumque illæ sint, nihil omnino prosunt. imperscrutabilia sanè Dei judicia, quæ nos homunculi assequi nullo modo possumus. Sed age. quid tum postea? Et ego: Cum tot annos servivisset, manumissus tandem à meo patre, imo etiam tanta pecunia donatus, quanta

satis

ſatis eſſe videbatur, ut in Ægyptum deferri potuiſſet. Atque hic ipſiſſimus ille erat, qui tum me complexus eſt: memorque præteriti beneficii vices rependere satagebat. Hic Mecœnas; oblata quando occaſiuncula, patiamini, quæſo, inquit; ut memorabile hoc loco exemplum referam, quo maximè accendi, incitarique animus poſſit, tum ad faciendam gratiam, tum ad retribuendam: quo vita hominum, mutuaque ſocietas fulcitur miro modo. Cui ego: Imo rogamus, ut lubeat, nec quidquam evenire gratius iſto poteſt. Et ille: Novi hominem Germanum genere, ſed ab ipſis, ut ajunt, unguiculis apud Polonos educatum. qui nobili loco natus, & corpore, & ingenio pollens, militiam ſimul atque à puberibus exceſſit, ſecutus eſt: cumque multa tum prudentiæ, tum fortitudinis argumenta exhibuiſſet, Leopoli, eo tempore præpoſitus, quo Turcæ, capto Caminecio, univerſaque Podolia, toti Poloniæ imminebant. Mox victi celebri illa pugna ad Colſinium, de pace agere cæperunt. Sic enim barbari illi ſunt; ut victi facilè conſternantur, ubi verò timorem excuſſerunt, iterum inſoleſcant. optimum idcirco conſilium tum eos urgere, ac premere vehementius, cum ingenti clade fracti, animos deſpondent. Miſſus igitur Leopolim de pace acturus legatus, quidam ex infimo penè ordine, ut gentis mos eſt, qua nulla ſuperbior. At quia hyems recurrebat, & iter illud maximè lutoſum, Leopolim tandiſſimè, largo perfuſus imbri, multoque ſordidus luto fecialis Turca pervenit. Præfectus, quo de modò dicebam, vir comis, & ad demerendos ſibi barbarorum animos factus, illum domi ſuæ excepit, ſtatim calida lavari juſſit, calidiſque fotum pannis conquieſcere. deinde, ut recreatus, elegantiſſimo convivio exhilaravit. quin etiam apud ſe omnes eos dies eſſe juſſit, quos Leopoli, ut pacis prima poneret funda-

damen-

damenta, transegit. ad quam sanciendam magno Polonorum commodo multum illa Præfecti urbanitas juvit, quę tam potens natura est, ut vel barbaros etiam homines concilier, atq; efficiat mitiores. tandem non sine munere discessit.

Præfectus pacta mox pace, cum nec pares à Polonis gratiæ, nec stipendia solverentur, Sarmatia excessit: inque Italiam se contulit. dum verò Venetiis visendæ urbis gratia subsisteret, illud animo votum concepit, cujus prætextu missionem petiverat, ut nimirum Jerosolymam ad venerandum Servatoris nostri tumulum se conferret. Sæpe cadit, ut concepta simulata pietate vota, rite deinde persolvantur: nempe in religionem suapte natura pendet animus, & divinus, atque immortalis ille cùm sit, erga divina, atque immortalia summopere afficitur. Conscensa igitur navi eundem, quem tu cursum tenuit: nisi quod non Alexandriam sed Canopum tādem appulerit. Hinc in Principem Ægypti urbem, ubi Turcicus Prætor, Bassam barbari vocant, jus dicit, delatus est. Quodam die dum urbem circum lustraret, magnum lictorum clamorem turbam summoventium exaudivit. sciscitatus quid rei esset? adventare Prætorem cognovit, substitit illico, pompam illam barbari præsidis visurus præibant prætoriani milites Turcico more armati, duobus versibus, sequebatur Arabico equo invectus Prætor. qui Germanum conspicatus, attentèque intuitus, acciri hominem jussit, dutique in prætorium. Germanus ubi se evocari à Prætore cognovit, & si magni animi, in ancipiti tamen timore fuit: quid nimirum ab se barbarus homo vellet: paruit tamen, nec secus facere ei liberum: atque illico perrexit. Ut venit in secretius conclave, uti prætor mandaverat, introductus est. Hic Prætor nosti me, inquit? Et ille com-

comminus intuitus; Ni mea me, inquit, opinio fallit, memini te alias vidisse, sed quo loci non satis teneo. Tum Prætor: Dicam ego, cui tenacior memoria. Ille ego ipse sum, quem tu Polonico bello, tanta Leopoli humanitate, tanta benevolentia complexus es, cùm acturus de pace, illuc pluvia benè madidus, lutoque conspersus pervenerim. Non tu ille, qui tum præsidebas? Cui Germanus: Ita enim verò: gratulorque quod hic te ego tanto in honore conspiciam. At Prætor: Me, quando apud nos, non natales, non favores apud Principem locum habent, sed egregiè facta, quibus quilibet sibi nobilitatem, ac favorem parit, meæ virtutes in hoc honoris, potentiæque fastigium evexere. quod apud vos raro accidit; etsi cultiores vos esse jactetis; quibus nescio quæ majorum nobilitas, & favor amicorum, quam veræ, solidæque virtutes, pluris æxtimantur. Sed gratias sorti habeo, quod in hoc me gradu collocaverit, teque huc advexerit, ut accepti olim beneficii, cujus non mihi excidit memoria, grates rependere tibi valeam. quocirca quæso, ut indices in quo iuvare te possim, faciam lubentissimè. statimque afferri quædam ad id parata munera, quibus eo loci vestigio, ac temporis donatum voluit. jussit insuper certa in domo liberaliter tractari: nam apud se hominem retinere gentis ritus non permittebant. Ille cum Prætori gratias egisset, tria petiit: primum, ut sibi sua facultate liceret in Palæstinam ire: secundum, ut ipse Religiosis hominibus ex D. Francisci familia, qui sua sub ditione erant, faveret, & qua posset ope opitularetur. tertium ne unquam in Poloniam armatus rediret. Tum Prætor subridens, primum, ac secundum, quæ in mea sunt potestate facile impetrabis. tertium quod in Principis voluntate situm, spondere non possum Quia verò optimè noverat, quo Germa-

ni

ni petitio spectabat; ut nimirum magnificè de sua virtute sentire videretur, quod si tamen, adjunxit, penes me erit, haud equidem committã, ut fortissimos Polonos lacessam. Nec plura: hominem benevole dimisit. Usque adeo collati in tempore beneficii nunquam vel in barbaris memoria obliteratur. At tu perge porrò: nam quid simili abs tuo illo frugi Æthiope expecto. Cui ego: Haud equidem falleris. accipe igitur, quando audire tibi est animus Ut me complexus, ac paterna charitate osculatus est (quod etsi mihi insolens visum; tanto tamen impetu advolavit, ut vitare complexum non quiverim) statimque in lacrymas prorupit: & tanto gaudio, quasi redivivum filium obviam habuisset. ubi verò se tantisper continuit, quid, inquit, Dominus meus Alexander? estne in vivis? Ego cum Patris nomen audivissem, primo expavi. mox veteris mancipii recordatus; Tu ne, inquam, noster ille Achmetes? Et ille: Ipsissimus. sed age quæso: nam hic me stimulus pungit, vivit ne meus Dominus Alexander? Hic ego cum illacrymari cæpissem, ille inter gemitus, & lacrymas exclamans, Me miserum, inquit, satis teneo illum fato concessisse. Mox ubi mutuis lacrymis modus aliquis est factus; omnem meæ familiæ tragædiam breviter enarravi. qua ille audita summopere indoluit. meque rogat, ut apud se diverterem. esse sibi domum, & tantam rem domesticam, ut mihi si non pro merito, pro tempore saltem posset aliquo modo inservire. seque superis maximas gratias agere, quod præsentem occasionem præbuissent, qua testari erga nostram familiam gratum suum animum, & memorem beneficii. imo gratissimum ei futurum si toto eo tempore, quo Alexandriæ commoraturus essem, domo sua, suoque ministerio, quod mihi exhibere summopere cupiebat, liberè uterer. Ego quia satis

per-

perspectam hominis fidem, atque in nos officia: implicatumque habebam maximo beneficio, libertate scilicet, qua patris benignitate donatus fuerat, penulam scindi minime passus sum. At id amico grave fuit, tum quia in suam fidem, ac clientelam acceperat; ac proinde apud se me esse volebat: tum quia barbaro homini minimè fidendum esse arbitrabatur. At ego satis jã maris pertęsus, & navigii agitatione turbatus, in meam illum sententiam adducere adnisus sum. itaquam tandem venit, captus tum humanitate Æthiopis, tum candore. quem ille non ore, sed animo præseferebat. mirum oppido: quando apud nos inversi reperiuntur Æthiopes, qui animi colore, non vultus nigrigant. cùm igitur uti veteris mancipii hospitalitate decrevissem, unà cum Britanno amico Æthiopē sequor. qui non multis pasśibus in suam nos domum deduxit. Erat hæc ad occidentalem Nili ripam posita, situ & amœno, & commodo: cui ad dexteram hortus erat non admodum amplus: sed tum domus, tum hortus elegantisśima supra hominis sortem. Erant domi filius, cui Achmetidi nomē, & Ægyptia nurus: uterque textoriam exercebat. Vix venimus, cùm statim Achmetes, quis ego essem, filium, & nurum docuit. qui illico accurrentes patrio more venerati. mox ad accurandum prandium discesserunt. Hic Mecœnas: Miram oppido voluptatem ex tua ista peregrinatione percipio. Age sis igitur, quid vos interea? Et ego: Pro foribus sedimus ad Nili ripam, cujus ego aspectu mirum in modo delectabar. dumque sic otiosi considemus, Achmetem rogo curnam non in patriam rediisset? Et ille: Audi, quæso, res est tam mira, ut operæ auribus sit percipere. A tuo genitore, cujus ego sine lacrymis vix recordari possum, libertate donatus, Messanam primùm tenui; deinde Ligusticam navem

Alexandriam petentem, subivi. qua dum navigarem, in piratas incidi, à quibus omni auro spoliatus sum; vectusque Rhodum. hic Æthiops quidam præerat. quem statim conveni, & quid mihi accidisset, edoceo. ille misertus popularis sui, jussit universa mihi à piratis restitui. nec mora, reddita illico, & si ab invitis sunt. Erat Æthiops vir rigidæ indolis: cujus voluntati adversari capitale erat. Et sanè cum infamis illiusmodi fæcis hominibus rigidus sis, oportet. stabat in anchoris Rhodio in portu Græca navis ex Chio insula, quæ onusta mercibus Canopum brevi navigatura erat. quam venia à Prętore impetrata, conscendi. post biduum vela fecimus Canopum petentes. Verùm vix altum tenuimus, cùm orta de repente perquam horrenda tempestate, in Libyam, non sine periculo, delati sumus: ac Parætonium salvi subivimus. Hic ego. quoniam navis pene dissuta, & jam summopere tæderet maris, terra iter aggressus, Alexandriam veni: atque in hanc ipsam domum primùm offendi: rogoq; filiũ, quem minime agnoscebam; ut quando Æthiops ipse esset, popularem suum ex longo, ac difficili itinere lassum hospitio reciperet. annuit ille benignissimè: ac me statim perhumaniter tractavit. Dum post cœnam confabulamur, omnem illi meæ tragœdiæ historiam enarro. Ille dum patriæ urbis, dum patris nomen, dum certa quædam signa recognoscit, in amplexus confestim ruens; Tu, inquit, meus pater, & hæc tua nurus hic ego quanto gaudio correptus sim, ex te colliges. Cui ego: Intelligo certè: & tantam tibi felicitatem magnopere gratulor: Deoque gratias ago quam plurimas, quod tantum tuæ probitati dederit, moribusque candidissimis. Et ille: Id tui patris merito factum; ut nimirum haberem hic ego, quo te excipere, atque exiguas licet vices rependere potuissem. At hęc
cum

cum diceret, adest nurus, nunciatq; omnia in promptu esse; quocirca assurreximus, inque superiorem domus contignationem ascendimus. hic modica mensa, sed elegans instructa Italico more erat: inque mensa duæ tantum sediculæ, in quibus ut luberet sedere, perurbanè nos Achmetes rogavit. contra ego illum rogo, ut ipse, & nurus nobiscum sederent, satis esse si filius ministraret; scire eum me priscis moribus institutum, nec ulla re magis, quàm nativa simplicitate gaudere. at nec ratione, nec precibus adduci potuit, ut vel ipse, vel saltem nurus accumberet. debere se, suosq; omnes ea in me officia, quibus beneficientissimos prosequi dominos natura vellet. Dum ergo ego, & Britannus comedimus, ipse cum filio, & nuru perquam familiariter, ac benevole ministrabant. Erat autem nurus modestissima mulier, atq. urbanissima, & sermone, ut ex gestu coniiciebā, non invenusta. Hic Mecœnas: Quid vobis, inquit, apposuere? Cui ego: Ouum decumenum sorbile, deinde oryzam scitè coctam, & butyro imbutam, perquam tenerrimum caponem elixum. assos post hæc palumbos delicatissimos intulere. pro secundis mensis, Ægyptias caricas, ac dactylos suavissimos. Tum Mecœnas: Satis lautè pro conditione hominis. At Balbus: Non vobis, inquit, oleraceam pultem apposuit? Cui ego subridens: Bellè tu quidem. voluisses ne colicolos, vel brasicam capitatam? sed ista Neapoli invenies, ubi herbaceos homines, herbacea voluptas tenet. cæterum aliis in regionibus pecudes herbivoræ, non homines. Et ille: Itane perhonorificè de tuis sentis? Et ego: Sentio, ut res est. solidos homini natura cibos paravit, in quibus plurimum succi, ac nutrimenti est: non verò levissimos illos, in quibus nihil prorsus, nisi excrementitius humor subest. Sed mittamus istæc; neque extra oleas ferri tem-

pus finit. viden ut advesperascat?

Ut nos abundè pasti, ad prandium ipsi concessere. Interea ego & amicus ad fenestram, quæ ad Nilum patebat, consedimus. multaque de eo amne cum Britanno habui: & me mirari, quod minimè eum esse fluvium reperissem, quem fama, totq. scriptorum monumenta referebant. atq. in id sermocinationis rediens Achmetes offendit. quem & si invitum nobiscum sessum recepimus: mox ita interpello; Miror Achmetes, quod adeo tenuis Nilus, nec patiens navigiorum, quem tamen maximum fluviorum fama canit. Et ille: Hic, inquit, non Nilus, sed perexiguus illius ramus, atque huc arte ductus. & quia per universam urbem ad domestica ministeria derivatur, exilis admodum in mare influit. Cæterum Nilus non septem, ut priscis temporibus, sed quinque in mare ostiis se exonerat. ex his Canopicum amplum, & navigabile: hoc ampliore alveo fluit Pelusiacum; reliqua tria naves non ferunt. Verùm si tu illum juxta Alcairum videres augeret oppido conceptam de se opinionem. ibi enim totus fluit, alveo quam amplissimo. Hic mihi magna incessit cupido illius urbis, atq. universæ Ægypti perlustrandæ. quo circa statim hominem, quæ via duceret Alcairum, interrogo. At Britannus: Omitte, inquit, scitari ea, quæ tuæ ætati minimè conveniunt. mox cum me Achmetis fidei commendasset, ad suos revertitur, me crastina die conventurum spondens. Interea loci, dum hæc dicerem, adest ephebus, monetq. me ab auriga vocari; tum ego ad Mecœnatem, Quoniam tardissima hora est, & quasi ultima, quæso, ut liceat per te mihi Neapolim reverti. quæ supersunt, & plurima quidem illa, alias narrabimus. Ille: Fac ut tibi lubet: sed propediem te restituas, & primo manè; ut totum apud me diem feriatus agas. & socio suo isto

adolescente, cujus mihi mores acceptissimi. Hoc loco Balbus gratias plurimas viro tam benevolo, quam qui maximè humiliter egit. mox si quid Neapolim vellet, rogamus, illicoque discedimus.

CAPUT V.

Occasione à Nilo dedida, quæsitum undenam fontes, fluviique orirentur, ac tanta perennitate fluerent.

QUodam die, qui festus erat, benè manè me janitor vocat, monetque esse ad januam quadrigam Comitis Acerratum: meque aurigam unà cum expedito famulo præstolari. tum ego interpetratus, quod erat, Lælium accerso: & eamus, inquam, ad Mecœnatem, qui currum suum ad nos misit, ut illo ad Barnenses ipsius ædes duceremur. Tum Læl. Veniam, inquit, lubentissimè: mirum enim in modum ab illius tam insigni comitate, morumque affabilitate singulari captus sum. facultate igitur à Præside impetrata, ad januam descendimus, ubi Mecœnatis famulus expectabat. qui, ut me vidit, Te meus, inquit, dominus salutere jubet, rogatque ne graveris hoc die, qui festus est, ad se venire. habere plurima, quæ oretenus dicat. Veniam libenter, tum ego. nec mora, in currum insilio, sequiturque statim Lælius currusque cortina occlusa, discedimus. dum cursu perquam celeri, sex enim equis spadiceis currus trahebatur, deferimur, ità ad me Lælius. Fortunatus hic nobis dies recurret, quo tanti viri societate, ac magnificentia frui licebit. quocirca niveo mihi lapillo, lapillo autem? imo gemma signandus erit. Cui ego: Ita vero. & sanè, ut latinè fatear, nullus mihi in anno felicior dies, quàm quo ad

Mecœnatem pergo. Credo facilè, tum Lælius. quod autem maximè in homine mihi placet, est summa majestas, cum pari affabilitate, mira eruditio sine jactantia, convictus splendidus sine superfluitate. tantus autem illius erga te amor, ut desiderari major non possit. Hæc vero, & alia uti dicta, ad Mecœnatem tandem perventum est Illum autem pro foribus horti deambulantem offendimus. vix è curru exilivimus, cum obviam factus, nos, ut solebat, affabiliter excepit. & post mutuã salutem, in superiorem ædium coaxationem ascendimus. inter eundum ita ad me: Heri vespere dum animi gratia Halieutica tua legerem, in illud incidi:

Sed neque Samblaside, sileam felicia Chratis
Dona tui, Truttas, nec qua piscator amicam
Arte tibi Calaber prædam petat. At mihi carmen
Suffice, namque potes, felicior indita quando
Vena tibi, nostrisque volens da rebus honorem.
Dum te Crathis habet regnata ad flumina, & ipsa
Inter læta tibi properant convivia Trutta.

In quibus versiculis dum liberius immoror, tuumque erga amicos gratissimum animum laudo, allatæ sunt à Vulturno amne, quem propter scis meum esse rusculum, sex Truttæ pinguissimæ, & majusculæ quia verò quam rarissimè istiusmodi vos pisces obsonatis, idcirco te advocavi, ut illis paulo liberius indulgeas. & gratias ago, quod Lælium adduxeris. Cui, tum nos beneficium illud summo loco ponentes, gratias maximas persolvimus. Ubi vero procætonem ingressi, sumus, sedeamus hic in Meniano, inquit, ad amœnissimum hunc prospectum: & dum edulia adornantur, dicamus aliqua de tua peregrinatione. Cui ego: Geratur & hic tibi mos. Et ille: Dum animo versarem Nilum, in quem ultimum aliàs sermonem deduximus, il-

la mihi statim orta cupiditas est, sciendi nimirum undenam fluvii orirentur, & cur tanta aquarum perennitate continuò fluerent. & quando hic otiosi consedimus, hac de controversia videamus. Tum Lælius: Gratia tibi plurima, inquit, Mecœnas, quod istam in medium quæstiunculam intulisti. rem ego tam abstrusam, quàm quæ maximè, scire summopere avebam. Quare age, me intuens, quid de quæsito sentias, exprome. par enim cunctam hanc gratiam viro tui amantissimo, & cui plurimis implicatus es beneficiis libenter facere; Tum ego: Faciam: sed res est satis perplexa, & prolixa nimis. aggrediar tamen, quando audire vobis est animus. At ingens me saxum movere vultis, & ire, ut ajunt, per extentum funem. siquidem nihil tã difficile indagatu est in universa physica, quæ de naturis est: ex qua fateor aliquam me voluptatem haurire: nam clamosam illam, atque à sensibilibus naturis abstractam, iis reliqui, quibus & otii plurimũ, & litium conserandarũ amor est. Ordiar igitur telam pertexere: sed quàm brevissimè, ut potero, ad intelligentiam tamen accomodatè. Vetustissima quorundam opinio fuit, acceptam è cœlo, tum pluviis, tum nivibus aquam per fontes remitti; atque una ex hac oriri fluvios arbitrati. quibus verò id argumentis efficiant, dicam compendio, ut ad alia citius pedem transferamus. Et primò iis, inquiunt, in locis, atque ea anni tempestate, qua frequentiores imbres, effusioresque decidunt, frequentiores etiam fontes, atque uberiores scatent. Sic Galliam, Germaniam, atque his vicinam Italiam quampluribus irrigari rivis, ac fontibus videmus: & eos hyeme pleniore alveo, quam æstate fluere. contra verò iis in locis, ubi aut nullæ, aut rarissimæ sunt pluviæ, vel nulli, vel paucissimi fontes, atque hi plerumque deficiunt, quocirca aridas esse

Æthiopiæ solitudines, & rarò admodum inveniri in interiori Libya fontes compertum est. ibi enim cum fervida soli natura sit, non datur humori locus. Imo in Ægypto, ac Peruvia cum numquam fere pluat, rarissimos admodum rivos invenies. Hic Mecœnas: At in Ægypto Nilus fluit: qui unus instar multorū est; in Peruvia nescio quem etiam amnem, & magnum quidem illum perlabi perhibent. Cui tum ego: Ita enim verò. At Nilus alienigena, atque ab interiore Æthiopia devehitur: non secus ille, qui litoralem Peruviam alluit, ex montana quę altera Peruvia est, descendit. Et tum hic, tum Nilus, ex nivibus quæ montosis in locis liquescunt, incrementa capiunt sua. Atque hinc aliud argumentum existere opinantur: est autem id: aquæ tum pluviis, tum nivibus mirum in modum in fluminibus crescunt, tumidaque ea reddunt; ac veluti alunt: quis igitur ex iisdem principio fieri eat inficias? nempe generantur ex his, quibus mox quodammodo nutriuntur, atque augescunt. Imo cum paucissimi fontes fiant, qui æstivo calore, quando in pluvias, ac nives aer neutiquam concrescit, fluere non cessent: vel si fluunt, tenuissimo vix pede, ac veluti latente progrediuntur, ut interdum eos ad irrigandos hortos agricolæ quærant, illud deduci manifestò putant: ab his scilicet ortum fontes, ac fluvios ducere suum. Tum Mecœnas: Etsi id mihi non videatur verum omninò, verisimile quidem certè. Sunt tamen qui hęrent animo scrupuli, fac quæso, evellas. Cui ego: Faciam, inquam, si potero. indica tu mihi illos. Quid necesse, ut indicem? inquit ille. tenes quippè. Ego verò: Numnam ipse divinus, qui quos habes in animo scrupulos conjectem? Tu vates, tum ille: conjectare igitur tuum erit. Tum ego: Utar, uti jubes conjectura: An quia non altius pedes decem humidam se subter humum

aqua

aqua insinuat? Et ille: Ah! ah! divinasti: id ipsum est. Verum istuc, inquam ego, nihil prorsus efficere opinantur. magnis enim in montibus vastas inesse lacunas existimant, imo, & montium ferme omnium sinus in immensos fornices, amplissimasque cavernas concameratos, in quas ex altissimis jugis pluviales aquæ decurrentes confluant universæ. excipi autem illuc per rupium rimas, commissurasque, per quas sua se levitate insinuant, atque intrudunt. mox verò per rimas alias ex lacunis illis erumpentes scaturiunt, fluviosq. progignunt. Hic ille: Ain' tu? Et ego: Aio enim verò. Nam qui ad eruenda metalla, in penitissimos montium sinus irrumpunt, plurimos in illis deprehendisse lacus testati sunt. quin imo in Caucaso, ex quo suum Ganges ortum repetit; in Æthiopicis montibus, ex quibus oriri Nilum compertum est, vastissimas lacunas esse, qui ad ea loca profecti tradiderunt. ex his autem licet de reliquis conjecturam facere. Prǽtereà observatum in Alpibus est, ubi frequentioribus rimis rupes hiant, per quas nimirum faciliori aditu interlabi aqua, recipique potest; crebriores etiam fontes subjectos in campos emicare. ex hoc autem delapsis è cœlo imbribus generari fluvios manifesto se argumento conficere arbitrantur. Atqui sibi facilè persuadeat, tum Mecœnas, tot, ac tam vastis fluminibus, ac numquam intermisso cursu fluentibus tantum ex unis dumtaxat pluviis aquæ suppeditari? Ego non certè sic animum induco. Tū ipse: At illi vero similius ducunt. quando ex aquis ab unius tantum tecti deliciis pluvio cœlo descentendibus grandissimas impleri lacunas videamus: ex quibus quamtumvis ad domestica ministeria haurias, adhuc quod iterum haurias, est. Tum ille: Ita vero: non nego. at quæ cum vastis illis fluminibus comparatio? Unus Argenteus amnis, ut tu

vocas

vocas (& merito novo fluvio, cujus argenteæ arenæ tale nomen imposuisti) tantum in Oceanum quotidie aquarum defert, ut incredibile penè sit. ostio enim tam immenso patet, ut maris potius, quàm fluminis cognomen sibi jure usurpate possit. mitto Amazoniū, mitto Croceum, (quem tu limato barbaro vocabulo Hoangem vocas) mitto Nilum, Euphratem, Indum, Gangem, & qui Gis veteribus, Niger id temporis à nigris, opinor, incolis, novis nuncupatur. Qui quidem omnes, etsi longo ab Argenteo intervallo distent, magni tamen per se, magnamque perpetuo cursu in mare aquam convectant. Verùm age, quid tu de horum placito sentis? Tum ego: Acceptam ab imbribus aquā, iterum montes per devexa, ac valles in spatia camporum remittere: atque isto modo plurimos ex minoribus oriri fontes, augeri cæteros, atque etiam inundare, in confesso est. torrentes enim hyeme fluunt, & eo tumidiore alveo, quò plures, atque effusiores imbres deciderunt, æstivo autem tēpore arescunt omnino. perpetuos verò amnes intumescere pluviis, ruptoque riparum repugulo, effundi, lateque omnia diluvio obtuere, nemo unus est, qui neget. E lacunis itidem, in quas deciduæ aquæ coguntur, rivos quosdam erumpere, ne id quidem improbabile. nam ubi aditus per montium hiatus patuit, quid prohibet, ut aquæ illæ non emicent? universos verò amnes ex his unis procreari, haud equidem ità certum, ut concedam. Id vero ex eo ipso argumento, quod tu ingeniosè, eruditèque protulisti: cui suam inesse vim planè fateor. Quin imo plurimi sunt, & magni fluvii, quorum fontes non è montibus, sed ex campestribus exiliunt, in planitie vero adunari tantum æquæ non potest: quando hæc ad duodecim vix pedes descendat Hoc loco Mecœnas: Sed qui nam isti fontes, qui è planis emicant?

Cui

Cui ego: Tanais, ac Boryſthenes, ut reliquos, & eos plurimos miſſos faciam. At Lælius: Verùm Lucanus, non ineruditus poeta, Rhiphæo è vertice Tanaim deſcendere cecinit, his verſibus.

Qua vertice lapſus
Rhiphæo Tanais diverſi nomina mundi
Impoſuit ripis, Aſiaque, & terminus idem
Europæ, mediæ dirimens confinia terræ.

Cui tum ego: Id poeta ex veterum opinione aſſeruit: & parcendum ei eſt; quando ea ætate inexplorata ea loca Romanis erant. Verùm Mecœnas: Hactenus dictis aſsentior, dilucida quippe. Sed pergamus reliqua: nam res, ut coniicio benè longa. Rectè intelligis, tum ego. atque hinc eſt, quod fusè, atque enucleatè, ut res poſtulat, diſſerere non poſſum. contendam tamen preſsè, ſed dilucidè, ut potero. Complures ſunt, quorum dux eſt Ariſtoteles, qui concreto ex aere, in aquam converſo, oriri amnes, ac fluere opinati ſunt. Tum Mecœnas: Magnum ſanè momentum iſti ſententiæ tantus vir affert: cui Cicero poſt Platonem primas defert: neque tu à Tullio diſſentis. Cui ego: Haud equidem fas mihi eſt, à tanto viro diſcedere. ſed tempus eſt, ut quo id argumento efficiant, videamus. Et ille: Iſtuc vehementer expecto. Arbitrantur igitur, tum ego, Peripatetici eo modo, quo pluviæ in aere ex coacto vi frigoris vapore producuntur; inque ſubjectas mox terras aerii quaſi amnes delabuntur: ita etiam intra montium viscera fluvios generari, atque effluere. ex eadem nimirum cauſſa quam efficientē vocant, eundem in aquam aerem immutari, perq; rimas deinde, hiatusq; rupium erumpere; factoq; vi alveo per lata camporū ſpatia, valleſq; decurrere: quo tandē ſeſe in mare recipiat veriſimile quidē. Hic Lælius: Patiare, quæſo, inquit, ut te paucis interpellem.

lem. Ego: Imo gratum facies. Et ille: Præ frigore densari aerem, inque aquam abire, quem plurimi hujus ætatis physici negant. nam, ut omittam plura, quæ ad hanc rem conficiendam congerunt, totus hyeme circa terras aer concresceret, inque aquam converteretur. Cui ego: Rectè intelligis. est tamen ratio, quà istam coactionem fieri persuadeant. Et ille: Audire abs te illam aveo, quod & gratum Mecœnati nostro futurum existimo. Tum Mecœnas: Imo gratissimum. Et ipse: Dicam illico, sed pressè, non Asiatico illo dicendi genere, quo utuntur in scholis, à quarum ut flosculis, ita longo illo, ac tumultuoso ratiocinandi ambitu hic me contineo. Tum Mecœnas: Benè facis. pacatam ego istam tuam Minervam summopere amo: armatam Palladem degustabimus in Bellicis. Et ego: Sed audite jam. Vidistis, opinor, & quidem sæpenumero stillatoriam ustrinam, in qua miro artis magisterio è variis herbarum generibus, vinoque, atque aliis humoribus, aquæ, igneique rores educuntur. jam verò quod in hac industria fit artis, fieri etiam in montibus à natura arbitrantur. quæ enim caussæ illius extillationis sunt; eædem in efficiendis fontibus insunt. etenim concava rupium operculi præ se vicem gerunt. quæ quoniam suapte natura frigida sunt, idonea quammaximè ad aerem in aquam transmutandum. infra lacunæ stagnant: & his subter inclusi ignes, qui calore suo sensim aquas attenuant, inque vapores soluunt: qui mox in rupium fornices incursantes, illico, præ illarum frigore concrescunt, inque aquarum guttas abeunt, extillant, fluunt, atque jam fluvii præterlabentes immurmurant. Hic Mecœnas: Ista intelligo: & liquida vel ex eo, quod è montibus plerumque amnes oriantur. Et sanè cum Sebethum, cùm Clavium: adde etiam, si vis Vulturnum, mente concipio, haud

equidem

equidem multum laboro; ut ita progigni flumina, existimem. at cùm Danubium, cum Nilum, Indumque & Gangem, omnesque simul fluvios animo complector, tum minimè induci possum, ut id mihi persuadeam. Undenam enim tanta vaporum copia, tantæ aquæ, tam vasta concava, ut tantis, & tam vastis fluminibus jugis aqua suppeditetur? Cui tum ego: Rectè autumas. neque ego in hanc ire sententiam unquam quivi. Nam etsi non inficiar quosdam fontes suam ex his aquis originem ducere; plurimis quando in locis extillare rupes; inque unum confluentes guttas, crateres implere, exundare, ac fluere, compertum manifestò est. omnibus verò fluviis perenni licet extillatione, suffici aquas posse nego, ac pernego. Hic Lælius: At si ea evoluamus, quę explorata jamdudum sunt, id neutiquam insolens videbitur. Et primò refert Cardanus quendam ægrum singulis diebus sex & triginta urinæ libras reddidisse: cùm vix septem quà edendo, quà potando consumeret. idque per sexaginta solidos dies. quo tempore, ex subducta summa confectum MDCCXL lotii libras, supra potum, cibumque effudisse cum vero de re tam insolenti quæstio inter physicos haberetur, in eam cuncti sententiam abjerunt: nēpe aerem arteriis, reliquoque corpore contentum in aquam coactum: novoque numquam deficiente, propter animantis respirationem, novam semper aquam concrevisse. Traditum memoriæ & illud est, quod operæ auribus audire, adeo insolens, & portento simile est. Quædam virgo, ex ijs, quæ se Deo mancipârunt, tantum, præ vigiliis, jejuniis, assiduaque divinarum rerum meditatione ignem in se excitaverat, ut tota ardere videretur. ad eum autem ingentem calorem remittendum copiosissimum natura aerem attrahebat: qui mox visceribus concretus, inque aquam muta-

mutatus, tanta per vesicam copia egerebatur, ut multis hebdomadis, singulis diebus cc. urinæ libras emitteret. Jam verò si in unius hominis extis tantus cogi aër potuit, quid mirum, si in tot montium vastissimis visceribus tantus extillare humor densato ex aëre queat, ut affatim pabula rivis, fontibusque suppeditentur? Cui tum ego: Eruditè, tu quidem, Læli: sed quæ tandem collatio tantulæ urinæ, cum immensa illa aquarum mole, quam universa flumina continuo evolvunt? nulla quippe. Sed age, sis, & pressiori ratiocinatione rem conficiamus: & libentius id faciam, quod placere Mecœnati nostro Geometrica sentiam. neq ab his tu artibus abhorres. Ita, quæso, tum Mecœnas: atq id abs te ego expectabam. Tum ego. Sed vos, quæso, ut mihi veniam detis, si duriuscula futura oratio sit. At Mecœnas: Imo ipsi veniam rei damus, quæ elegantiorem cultum non patitur. quin & varietas ipsa pars est elegantiæ. & interdum etiam in Venere superbus ille neglectus elegantioris cultus, omni elegantia venustior. Rectè æxtimas, tum ipse: statimque telam, ut ajunt, exordior. Accipiamus, si lubet, Eridanum, qui, etsi ex primis, quos terrarum orbis numerat, non sit; Italorum tamen regem fluviorum suo jure poëta vocat. imo ad veritatem indagandam commodius id faciet. Hic ad ostia, quibus in Adriaticum se sinum exonerat, profundus medio in amne, quà turgidior, ac vehementior currit, pedes fermè viginti: circa ripas verò non est tam altus: statuamus igitur quindecim, non amplius pedes à summo gurgite ad imum descendere: passus scilicet tres. latitudo inter utramque ripam, ut eruditi tradunt M. passus amplectitur: una hora passus sex mille conficit. quod vel minimum est. Jam verò rationem supputanti manifestum fiet: una tantum hora passuum aquæ, ut ajunt, cubicorum centies octogies centena millia, in Adriaticorum

cum infundere. Jam verò si totam hanc immensam penè aquarum molem unus aër in guttas coactus suppeditaret; necessum foret concedere adjacentium circa montium cavernas uni Eridano singulis horis guttarum centies octogies centena millia: quotidie verò millies trecenties vicies centena millia; quarum quælibet, unum cubicum aquę passum constituat, extillare. hanc autem mensuram explere guttæ vix poterit, si intra unius arteriæ pulsum, nimirū puncto temporis, cēties millies cadat. Verum quis adeò crassæ Minervæ, ut id sibi nullo negotio persuadeat? nemo quippe Hic Mecœnas: Ita prorsus: res est apertissima. quamvis in illis tam multiplicibus numeris, difficile admodum sit caput repetire. Cui ego: At sunt quædam alia, quæ hactenus dictis fidem adjungunt. Et ille: Profer ea, quæso. Tum ipse: Istuc jam ibam. Compertum ex summis scopulorum verticibus, in quibus vel nullæ, vel angustissimæ cavernæ contineri queunt, copiosissimos fontes erumpere. Hi vero extillatione in illis coadunari non possunt. Imo si quæ coacto ex aëre illis in scopulis guttæ defluerent, ex lateribus, non vero ex verticibus erumperent: in quæ micare aqua sua sponte nequit. Hic Mecœnas. Assentior & his. est ne aliud? Illud, tum ego; Ad certam aquæ magnitudinem conficiendam, exempli gratia, palmarem, quadruplus mole aër, quadripalmaris nimirum, succedat necesse est. tantus verò aër per hiatus montium suffuci non potest, nec plerumq; res patitur. Tandem qui è campis exiliunt, hi certè extillatione oriri fontes minime possunt. nam aqua inferius adunata sua se vi tollere neutiquam valet, quippe gravis. Intereà, famulus advenit, & tempus, inquit, prandendi est. Si ita? Eamus, inquit Mecœnas. de his videbimus post. una igitur omnes assurreximus, inque mensam basilicè instructam concessimus. CA-

CAPUT VI.

A prandio incœpta prius quæstiuncula absolvitur, atq. ab Oceano oriri amnes demonstratum. qui verò fiat, ut in montes emicent, incompertum esse ostensum.

POstquam regia penè lautitie pasti, assurreximus, inque apriciorem prospectū consedimus: Redeamus ad controversiam, inquit Mecœnas, ut tandem quid certi, statuamus. Uudenam igitur repetenda fluviorum origo; exprome, si lubet. Cui ego: Morem tibi illicò geram. Plurimi sunt, qui aquarum omnium parentem, inexhaustumque fontem Oceanum putant. atque idcirco in eum flumina omnia confluere, ut eo relabantur, ex quo primum emersere. Hoc Lælius loco; sic me interpellat: At in hac tu sententia: habes enim VII. Naut. hos versiculos: quos patiare, quæso, ut recitem. & eò præcipuè, quod Mecœnati tuo placere sentio: Cui Mecœnas: Ita quæso. Tum Lælius.

Fluviorum pater Oceanus, rex magnus aquarum
Quique sinus centum, centum fluit æquora circum,
Atque plagas omnes terrarum fluctibus ambit.
Quin subtus terras & præter labitur omnes,
Per cæcos aditus, perque horrida Tartara Ditis.
Ceu toto in tenues diffusus corpore venas
Insinuat se sanguis, agitque per omnia vitam.
Stagna lacus perhibent, hinc & vaga flumina, fōtes,
Eque cavis quidquid saxis distillat aquarum,
Oceano ex alto consurgere: namque ubi pontus
Descendit magna per crebra foramina terra,
Quà via cæca patet, superas se rursus in auras
Emittit saliens: nam quantum vertice ab alto

De-

Descendit maris unda, salit de gurgite tantum.
Hinc Tagus auratam voluens cum flumine arenam
Erumpit, Batisque alba precinctus oliva,
Et qui tot terris, tot nomina gentibus Indus,
Caucasea de rupe fluens, imponit: & ipse
Purpurea Ganges unda, Tanaisque nivalis.
Hinc gelidis venit Oxus aquis, & dives Hydaspes,
Et Lycus, atque Hermus, fontesque binominis Istri.
Nilus &, Ægyptum tumido qui gurgite ditat,
Usque cacuminibus Lunæ devexus ab altis.

Hic Mecœnas: Id scilicet ex veterum opinione. nam hi montes, ex quibus erumpit, non illi quibus à Luna nomen factum. Ita vero, tum ego. statimque Lælius:

Et Gis Æthiopum fama notissimus, & qui
Spumeus Alpino Vesuli de vertice currit
Eridanus, sceptrisque potens Tiberinus, & ipse
Pauper aqua, at multo dives Sebethus honore.

Nimirum, hic ait Mecœnas, quo à Neapolitanis poëtis dignatus est: & inter hos primo loco Virgilium repono. qui non modo hac nostra civitate donatus, sed consul etiam in Augusti gratiam renunciatus. Cui tum Lælius: Si mihi liceret, ego in tui gratiam Parthenium nostrum consulem crearem. nec sanè expectationem falleret. Cui ego: Excidisti è curru: redeas, quæso, in viam. verùm omitte meos versiculos cantitare: cæteroquin haud notam effugies. Et ille: Nimirum, ut tibi audulari videar? Sed de hoc non laboro. Scio ingenuam Mecœnatis indolem. Cui Mecœnas: Recita, Læli; cæterum de consulatu, ut dicam, tanti illum Parthenius facit, quanti cassam nucem. Et Lælius:

Orbe sub occiduo Panucus, & alta fluenta
Amnis Amazonidum, centum qui flexibus errat,
Et sata rura rigat latè felicia centum.

Caruleisque Canada vadis, flauusque Siopis:
Quique mari magno fluit ore, Argenteus amnis,
Et gemmas secum, & nitidas subvectat arenas.

Ut Lælius recitavit, Num, inquit Mecœnas, quod poëta cantitasti, physicus probas? Cui tum ego: Ita, enim verò: neque asylum aliud patere video, ad quod me recipiam. Si ita, tum ille: neque ego dissentiam. At quibus tu id argumentis conficias, exprome. Cui ipse: Contendam equis, remisque, ut dicitur. Et primo: Summa quoniam sacris literis adhibenda authoritas est, liceat mihi ex illis argumentum depromere. Æquissimum id postulas, tum Mecœnas: Rideo enim ego illos, qui physicis de rebus cum disputant; ratiocinandi gratia, ut ajunt, ne scilicet impii habeantur, lacras literas, divinam scilicet authoritatem, sequestro ponunt. quasi prima, & potissima ratio rerum omniũ, non ipse earumdem auctor, ac princeps Deus sit. Cui tum ego: Gratias ago ob verbum istud pietatis, & prudẽtiæ plenum, quod ad eorum Philosophorũ, quos ego nunquam concoquere potui, impudentiam castigandam plurimum valet. Sed ad rem propius accedo: nimium enim prolixa cùm sit, longius ab instituto discedere non patitur. In libro, qui Ecclesiastes inscribitur, hæc notantur: *Omnia flumina intrant in mare: & mare non redundat: ad locum unde exeunt flumina revertuntur; ut iterum fluant:* Ex quibus liquido consequitur, fluviorum omnium parentem Oceanum esse, quare optime Hom. Iliad. xxi.

Ουδὲ βαθυῤῥείταο μέγα σθένος ὠκεανοῖο·
Εξ ὕπερ πάντες ποταμοὶ, καὶ πᾶσα θάλασσα·
καὶ πᾶσαι κρῆναι, καὶ φρείατα μακρὰ νάουσιν·

Enim verò si, ut sacer auctor, ait, in mare se fluvii exonerant, ut iterum fluant; jam ex Oceano oriri, tam manifestum quàm quod maximè. Et si, ut idem, inquit,

quit,& oculis tenemus, mare non redundat; id statim, quod rectè arbitramur, existit. Nam cùm quotidie immensa penè aquarum moles è tot, tantisque fluminibus, èque tantis, diversisque terris, in Oceanum infundatur; jam si hic illam in suum acceptam sinum, nē illico per interiores meatus rursus remitteret, quis non videt futurum fore, ut brevi exundaret? Hic Mecœnas: At huic rationi occurre non videtur difficile. nam cum continuo vi Solis, præcipuè in torrida zona multum aquæ attenuetur in vapores, abeatque in aërem: uti etiam in Naut. VIII. non negas.

Attenuat quoniam Sol ferventissimus undas
Oceani magis:

Jam mirum non est, si Oceanus non intumescat: &, ut fluvii faciunt, cum pluvialibus aucti aquis se supra ripas effundunt, litora, terrasque obruat. Cui ego: Eruditè tu quidem. & gaudeo quod meis me versiculis petas. Est tamen, bona tua venia, quod reponam. Ex utroque enim Mundi cardine, Arctico nimirum polo, ut Geographi dicunt, & Antarctico, versus terrarum umbilicum, inque Æquidialem circulum, ut jidem ajunt, aquæ perpetuò descendunt, & continuò pluviis mare augeatur; haud sanè vero videtur simile tantundē aquæ calore consumi, quantum ex pluviis, ac liquatis in utroque polo nivibus, quantum item à fluviis nunquam intermino cursu conferatur. Si enim uti calculo vellemus, rationemque supputare, tantum quotidie in Oceanum aquæ subvectari reperiemus, ut minimè vitari possit, quin hic in terras refunderetur. Tum Mecœnas: Ascentior & his. at hic statim in eum scopulum offendo, ex quo declinare summæ artis, summique ingenii est. Qui nimirum fiat, ut aqua suaptè natura gravis se se altius attollat, inque editissima montium juga, ex quibus plerumque fontes scatent,

tent, insiliat. hæ Syrtes, hæc brevia; e quibus si evadi potest, confecta res est Cui ego: Rectè intelligis Si enim ex his cautibus patebit effugium, in tuto res est. Varias multi machinas excogitarunt, quibus aquam ex humili, in altissima subveherent. illas, quando lubet, satis, necne? breviter examinemus. Supra terras consurgere Oceanum, ut extima illius superficies, non modo camporum planis, sed montibus ipsis editior sit, nonnulli voluere. quo posito, caussam quam expeditè reddiderunt. Intelligo, tum Mecœnas: nam ut habes in versiculis modò à Lælio recitatis.

Quantum vertice ab alto
Descendit maris unda, salit de gurgite tantum.

At Lælius Mecœnatem intuens: Imo habet id etiam Bell. II. quos versus dum transcriberem memoriæ mādavi: Recites, igitur, tum Mecœnas. Atque illicò Lælius:

Has sed supremas liquidis resonantia rivis
Flumina habent: cœcos quæ per telluris hiatus
Lapsa mari ex alto veniunt: atque incita rursus
In mare per latas redeunt currentia terras.

Ergo, inquit hic Mecœnas, in hac tu es sententia? Minimè verò, tum ego: altum enim hic mare pro profundo poëtico more dictum. vel si altum interpetretur quispiam: id ex aliorum placito factum, non meo, existimet. Enim vero, si altior Oceanus statuatur, quis non videt fore, ut hic in terras per ostia fluviorum illico irrūperet, non vero in illum flumina confluerēt? ejus enim indolis est aqua, ut depressiora semper in loca sua se sponte incitet, & nativis quibusdam stimulis perducat. Quæ quidem unica est ratio, cur fluvii tam pernici cursu, tanta aquarum contentione in mare se se præcipitent. Id in eo libro, quem de Astronomiæ principiis scripsi, demostratum & brevi-

ter,

ter, & perspicuè est. Hic Lælius. Non me fugit: auditor quippe tuus eram, cum tu illum in schola explicares. imo & argumentum teneo. Cui Mecœnas: Repetas, quæso, Læli; nam etsi in eo libro mihi à Parthenio dono dato, legerim, cupio tamen ex te audire. Tum Lælius: Geram hunc tibi morem non modo patienti, verùmetiam volenti animo. Aqua suaptè natura sic est, ut libera; nullis nimirum impedita repagulis, nullo aggere mancipata, ad devexa se loca deferat, humilia sectetur, nec fluendi finem faciat, quousque clivo omni superato, in declivi sit: fluit autem à montibus in valles, ex his in campestria enititur: ex quibus mox in mare lentiore licet gradu se promovet: altiores igitur montes, ex quibus rivi scaturiunt. Hic Mecœnas: Rectè concludis. gaudeo quod his in studiis versatus sis. At Lælius: Utinam his inquit, tempus omne concedere mihi licitum, facerem, nec me quis negligentiæ accusaret. Non ego ex illis sum, qui contentionis cupidi magis, quàm veritatis sunt: totique in illis occupantur, in quibus præter verbi controversiam, nihil admodum est, quod quæras. Tum Mecœnas Lælium complexus, laudo, inquit, istam tuam indolem singularem. charior posthac mihi, & jucundior eris: quæsoque Parthenium nostrum, ut te etiam ipse chariorem habeat, & meo etiam nomine commendatum. Cui ego: Imo charissimum: & id etiam faciam in gratiam tui. jam enim illius mihi ingenium perspectum. odit ille, & merito illiusmodi lites de umbra, ut ajunt, asini, ac theatralem illam gloriolam tanti facit, quanti bilum. Atque hic quando joeari cœpimus, referam lepidam fabellam, quam operæ pretium est audire. juvat exhilare tantisper animum. Tum Mecœnas: Ita, quæsumus, ut pro Lælio etiam spondeam. Ego vero: Atque audite. In quadam percelebri

Hispaniarum schola, (Salmaticensine, an Complutensi, non satis teneo: nam multis ab hinc annis ab Hispano viro tum erudito, tum urbano rem accepi) duo ex nostra familia in frequentissima auditorum corona, acriter, ut fit in disceptationibus, de continui, ut ajunt, compositione, disputaverant. qui theses propugnabat, cum Aristotele sentiebat: à quo ne latum quidem umquem discedere, Senatusconsulto cautum est: qui verò oppugnabat, à Zenone Stoicorum principe stabat. Qui quoniam peracutus, ac fervidæ indolis, palmam retulisse sibi visus est. Hic Mecœnas: Nimirum inanem plausum à theatro. nam veri nihil assecutus: latet quippe adhuc veritas. Imo & latebit quoad homines vivent, inquit Lælius. Sed quid tum postea? Cui ego: Accipite: Mirum sibi in modum plaudens, superbè circumspiciebat. uti pavones solent, ubi caudam explicarunt. quam quidem hominis caudatam superbiam non tulit, modestiæ amator Deus. Dum igitur, soluta concione, inter amicorum manus, ac plausus effertur, quidam non notus hominem convenit; eque turba recedere jubet: habere se nescio quid serii, quod illi ad aures committat. Secedit ille. & quid istuc rei tandem est, inquit. Ille verò: Nobilis vir, qui ruri altera ab urbe Leuca graviter ægrotat, te enixè rogat, atque obsecrat, ne graveris è vestigio ad se venire, ut totius anteactæ vitæ cōfessionem excipias. Tum doctor perculsus improviso illo nuncio, Quo pacto, inquit, tanta è contentione defatigatus, ac sudore madidus, dieque jam inclinato, tantum itineris suscipiam? veniam die crastini. Et ille: Res moram non patitur, quippe morbus gravissimus. neque feria tollere in crastinum laudabile: imo ne expedit quidem. De via, sollicitudinem omnē deponito: est ad januam equus cursorius expeditissimus,

mus, quo nullo incommodo quamcitissimè deveharis. Tum ille: instare iterum, ut in posterum diem res differatur. At nuncius: Jam dixi seria non esse tollenda in crastinum. quid si ille ipsa hac nocte fato concedat? certè tibi de illius salute ratio reddenda erit. age, move te ocyus; nam id tui instituti peculiare munus est. Hic doctor, sontica adductus caussa, ut ajunt, aquievit. accepta igitur è Prætore facultate, ad januam se confert: inque paratum equum insilit: jubetque nuncium sedere post equitem. at ille renuit: seque expeditissimos, inquiens, habere ad cursum pedes. & sanè tanta pernicitate sequebatur, ut equum cæteroqui velocissimum superaret. Dum autem pergunt, Doctorem nuncius interrogat, qua de re controversiam habuissent? De continui compositione, inquit doctor. Et Nuncius: Quid tu? Et ille: Zenonis sententiam acerrimè, ut nunquam alias propugnavi. Quo, quæso argumento? tum Nuncius. Cui doctor: Validissimo illo, quod Achilles in scholis vocari solet; èque partium infinita multitudine, desumitur. Dum autem argumentum ipse repeteret, quidque contra adversarius reposuisset; sibique plauderet miro modo, nuncius identidem occinebat, Quot absurda, quot ridicula, ambo effutistis. multos sæpè sophistas ineptire, nugasque loqui audivi non sine risu, sed qui magis quàm vos, neminem. atque ex intervallo illud græcè repetebat γνῶθι σαυτόν. Hoc loco Doctor non sine stomacho, Esne tu inquit physicus? Et ille: Quam qui maximè. ab ipsis enim unguiculis his operam studiis navavi: quocirca ea calleo, plusquam aprugnum callum callet, ut dicitur. Sed si ita, cur, inquit doctor, ab eo vitæ instituto discessisti? Et ille: Ob quandam animi extumescentiam: qua tu etiam nunc quasi follis tumes. si scires, quàm multa sint, quæ se latent, fastum istum

certò deponeres. Hic doctor acriter irritatus, Argumentemur, inquit. Cui statim; nuncius: Ne quæso crabronem irrites: pænitebit quidem certè, cum te brevi deprehensum animadvertes. Quoniam verò jam tenebris obduci cœlum inceperat, & iter per sylvas videbatur satis impeditum, Quà imus? inquit doctor. & quando ad istius ægroti villam tandem veniemus? Brevi, tum nuncius. perque implexos calles, adituque difficiles ire occupavit. At doctor animadvertens equum frenum non audire, & volare verius, quam currere: & hærere semper lateri ducem, doctè disputare, atque eruditè, & Græca etiam occinere, quæ vix ipse intelligebat, non bonum quid suspicans, cæpit expavescere: cumque salutari se crucis signo muniret, repente equo, & duce evanescente, solus in media sylva, multa jam nocte relictus est: tantoque timore correptus illico est, ut nihil propius factum sit, quam occumberet. Nempè, tum Mecœnas, malus ille genius erat, magnus oppido philosophus. quocirca non immeritò affirmabat multa ab illis absurda, ac deridicula inter disputandum dicta. voluit, haud dubium, bonus Deus hominis fastum multare, ut sic in posterum disceret de se superbè non sapere. Sed age redeamus ad propositum. Tum ego: Quidam, ut è vadis illis emergerent, in alia inciderunt: à Scylla nimirum in Carybdim; ut dici solet. opinantur enim non maria quidem omnia; sed quædam tantum editiora esse: ea nimirum, quæ à terris quam remotissima: ex illis vero fontes ducere originem arbitrantur. Hic Lælius: At futile istuc commentum est. urget quippe eadem difficultas, idem premit argumentum: idemque absurdum sequatur, necessum est. Altiora illa, quæ finguntur maria in proxima, ac decliviora confluerent: hæc turgidiora jam facta, in terras irrumperent.

pereant. Cui ego: Ita verò neque quibusdam assentior, qui divina illa teneri vi, ne defluerent, commenti sunt. est enim perfugium inscitiæ. nec magni est animi ad sacram anchoram confugere, quando nulla à tergo tempestas premit, nullus urget adversarius. Hic Mecœnas: At quædam sunt in sacris literis, quæ id videntur insinuare. Etenim si intumescenti Oceano, ac præ undarum æstu, ventorumque ira effervescenti, ne præscriptos sibi fines litora scilicet, transiliret, Deus jussit; jam divina stare vi, manifestè consequitur. Cui tum ego Doctè tu quidem. Verùm illud ego præscriptum, naturam ipsam aquarum interpetror. quæ cùm ita ab auctore creata sit, ut intra terrarum alveos contineatur, eos egredi fines non poterit. est & illi certus limes, modusque constitutus, quem suprà intumescere vi tempestatum negatum est. cæterum, ubi terrarum spatia depressiora sunt, ut accidit in Belgio, tum perfractis aggeribus irrumpit, & latissimas circum terras inundat. Hic Mecœnas: Intelligo: perge porrò. Tum ego: Quidam hæc tollere adnisi machina Oceanum sunt. Aqua, inquiunt, quæ per subterraneos terrarum meatus in ima descendit, æquilibris, oportet ut sit cum toto Oceano: est autem æquilibris si altior assurgat, molemq. altitudine compenset. At hi errant, quod ajunt, tota via. Etenim geminæ in eandem cùm se aquæ superficiem rotundaverint, æquilibres constituentur: etsi una perexigua, altera major sit. Liquida enim, ut Archimedes demonstrat, non mole, sed altitudine certant Hoc loco Lælius: Istud clarissimum, inquit: quod & geometrica olim à te ratione ostensum commemini: qua quidem nihil certius omninò est. At mihi, tum Mecœnas, illud favere huic æquilibro posse videtur: nam quotiescumque duo humores non similis, sed diversæ

naturæ sunt ἑτερογενῆ. Græci dicunt, cum leviorem ascendere, subsidere graviorem, atque isto modo stare æquilibres exploratum est. cum verò salsior aqua, dulciore fit gravior: jam emicare fluvios, ipsa liquidius aqua consequitur. Atque ista machina, nativa nimirum vi, ex humiliore se loco aqua substollit; mõtes exsuperat: ex quibus inde per devexa fluens, ea repetit loca, è quibus exiliit. Cui tum ego: Ingeniosè tu quidem. verùm est, quod statim opponam. Dulcem præ salsa leviorem esse aquam non inficior, & do lubens: differentia, ut doctis placeat, secundũ vicesimas, idque ad summum. Jam vero marinam aquã M. vel si si lubet, MM. passus à fundo cõsurgere statuamus: quia verò fluvialis vicesimis constituta levior est, statim existit, vicesima milliaris unius, vel duorum, si secundum accipiamus, parte fluvios editiores esse: nimirum passibus L. vel C. sunt autem editissimi montes, ut interdum ad plura passuum millia turriti surgant, inque altissimis verticibus aquæ scaturiunt; non ergo hoc argumento id, quod quærebatur, efficitur. Hic Mecœnas: Vicisti: do manus. sed quam tandem viam inibimus? numnam ad impetum confugiemus? ad aram nimirum, ut dicitur. Cui ego: Probabilia, conjectas. quippe non desunt, qui vehementissimo extrusas impetu aquas tolli, erigique affirmaverint. Id vero fieri ajunt hoc modo: Oceanus identidem vel ex flatu, reflatuq. ventorum, vel æstu ex Lunæ accessu, recessuque, vel halituum vi, qui in aquis latent, incrementa capit: ubi verò intumescẽs in litora, hiatusq. terrarum irruperit, tanta vi subterraneos cuniculos pervadit, ut altissimè aquam impellat, atque extrudat. hæc isto modo impulsa in editissima rupium juga prorumpit, emicatque; perque crateres mox fontium delapsa fluvios efficit. continui verò flatus, atque æstus

cum

cum sint; idcirco continua illa in fontibus, & nunquam interrupta perennitas. Hic Mecœnas: Verisimile istud quidem certè. Et ego: Imo multa sunt, quæ fidem huic sententiæ adstruunt: & primo Scylla, & Carybdis, loca non minus fabulis, quam naufragiis celeberrima, magnoque naturæ miraculo, quàm maximè admiranda: profundi quidam hiatus sunt, immensamque aquarum copiam exhauriunt: quam deinde in Oceanum remittere, non defuere, qui dixerint. Hic ille: Haud equidem id mihi novum. habeo enim in memoria tuos illos versiculos V. Naut.

Nam subtus terram, ut perhibent, Manesq. profundos
Tenditur immensus per concava saxa meatus:
Illum trans Libyæ fines erumpere Ponto
Ex imo, voluere, viasque secare latentes
Oceanum Eoum, fluctusque haurire Sicanos.

Cui tùm ego: Multum tibi, ut video, abs re tua est otii, ut meos etiam libellos evolvas. Ille verò: Haud equidem ingrati animi notam effugerem, si non haberem quotidie ad manus, quando tu illos mihi, quæ tua fuit humanitas, nuncupasti. Imo tua, tum ego, humanitas fecit, ut tuo illos nomine dignareris. Atqui pergamus porro, jam enim contenebrat, mihique videre janitorem videor supercilium contrahere, moræque impatientem jamjam irasci. est enim capularis senex, atque iracundus. Quod igitur dicebamus, eo etiam argumento approbant; quod libero in aëre, vi ventorum, impetuque turbinum allisum ad cautes mare altissimas se supra rupes efferat, cunctaque spumis aspergat. id verò facilius fiet, cùm aqua per arcanas terrarũ fibras magno coacta, atq. impulsa impetu præcipitatur. Tum ille: Habeo & ista. sed, ut dicam, quod sentio, videntur mihi hic etiam syrtes esse, & vada, è quibus evadere minimè expeditum, ac com-

modum

modum est. Etenim compertum, intumescentis æstum Oceani ad V. vel VI. tantum orgias elevari. hæc verò altitudo ad rem nihil facit. Cui ego: Rectè animadvertis. est tamen impetus, qui multo supra VI. orgias aquam ab se impulsam attollere poterit, habenda etiam ratio. rem exemplo, si placet, explicabo: Hoc Lælius loco: Imo quæsumus: sentio id enim Mecœnati nostra placere. & ut tu IV. Bell.

Ardua ab exemplo fiet res planior.

Da igitur aures, tum ego: Esto vectis suo fulcero innixus; inq. uno illius capite globus sit minor, exempli gratia lib. X. in alterum verò caput, major alter, librarum scilicet C. ex altitudine unius exapedæ demissus incurset: videbis illicò exilire minorem, & ad duas vel etiam tres exapedas attolli. Hic Mœcenas: Istuc do, facile. verum quid ex eo conficis? Quid? tum ego, majorem nimirum intumescentis Oceani molem, minorem aquæ per terrarum cuniculos impulsæ, quàm altissimè elevari. est enim ex majori corpore major impetus, qui minoris reluctantiam longe superet. At Mœcenas. At responsio est in promptu. nempe alia liquidorum, alia solidorum habitudo corporum est. hæc tota simul incursant, illa non ita. hæc unà enituntur, illa per partes; Dum enim aquæ mons, ut ait poëta, æstuante Oceano, in eam aquæ partem, quæ per hiatum intruditur, superincumbit, non totam in eam vim exerit suam, nec tota connititur. major illius pars ad litora alliditur, in quæ diffractus est impetus; ideoq; in eam non totus expenditur. imo hic dum per angustos, ac tortuosos canales una simul cũ aqua demittitur, sensim infringitur, atq. hebetatur, ut tandem desinat, pereatq. omnino: & fortasse ante-

tequam aqua ad fontes perveniat. Præterea,ubi nullæ tempestates, uti Pacifico in mari, ubi nulli, aut vix sensibiles æstus efferveſcunt, nulli etiam fontes scaterent, quod tamen neutiquam verum est. Tum ego: Gaudeo, quod à te deprehensum me video. & fateor me istud argumentum prævidiſſe: quod quantam vim habeat, intalligis ex te. quare ineamus, si lubet, cum aliis aliam viam. Lubet, tum ille: faciemus, ut physici, qui Erifichthonis Metra, ut est in proverbis, mutabiliores sunt. Cui ego: Quid mirum? physicos hic fingimus. pargamus igitur; & quando tantum otii concessum, non erit abs re tantisper nugari. Quidam homines lepidæ indolis, & comminisci faciles ejus esse naturæ terram commenti sunt, qualem spongiæ indutam scimus. bibulam igitur terram voluerunt. quo dato, brevi difficultatem omnem præcidunt. nam si sic, dum una illius pars aquā ebibit, altera statim attrahit, sursumq. evehit: itaq. fieri, ut aqua ab inferioribus hausta, in supremos montium vertices evadat atq. hæc illa est antlia, quæ acceptos ab imo fontes, in editissima quæq. loca submittit. Tum Mecœnas: Habet speciem veri: abesse tamen à veritate mihi facilè persuaserim. Esto enim per hiantes terrarum fibras, quasi siphunculos aqua è mari hausta in montium juga sese inferat: verùm ubi ad ea nulla vi, nullo impetu urgente pervenerit, illico ab aere supprimeretur, adituq. ne erumperet, flueretq. prohiberetur. Est etiam quod non omnes terræ bibulæ, neq. ita facti, dispositiq. canales, ut aqua unà omnis, sursumq. coacta elevetur. & tamen omnibus ex terris, & durissimis etiam cautibus fontes emicant. non igitur procreari amnes poterunt isto modo. Tum ego: Quam putamus rem, acu tetigisti, quocirca futile istud physicorum commentum,

tum, quo se non expediunt difficultate, sed magis induunt, omittamus. Neq. illi evadunt à scopulo, syrtesq. declinant; qui universam subtus terram maris aquam permeare, opinati sunt: idq. se manifesto putant conficere, quod in insulis, inq. continentium terrarum oris salsi, ut plurimum, fontes scaturiant: imo in mediterraneis etiam locis salsiusculos exilire fontes compertum est. Hic Mœcenas: Id ego facile darem. Imo etiam ipse, tum ego. sunt quippe in terræ gremio, immensæ pene cavernæ aquis benè plenæ. illas Greci ὑδροφυλάκια, atque ἀβύσσους appellant. idq. ex eo etiam in manifestò est, quod interdum, cum terra movit, ingentes aquarum voragines patuere. atque in hunc modum plurimos lacus extitisse memoriæ datum est. verùm hæremus adhuc in vado. Hoc loco Lælius: Mirum oppido, inquit, quod in tanta aquarum copia, in qua versamur, hæreat nobis aqua. Cui Mœcenas: Euge Læli: lepidus, tu & argutulus. ad me verò conversus, Perge tu porrò. nolo festinanti moras innectere. Et ego: Certè hora est quasi diei ultima; atq. ob id jocari non sinit. Esto igitur, se per terrarum gremium latè Oceanus insinuet, qui tamen fiet, ut ex subjectis cavernis, suomet reluctante genio, exiliat in montes? Et ille: si major virtus minori prævalet, quid prohibet, quin minor aqua à majori sursum impellatur? Cui tum ego: In solidis id, non in liquidis verum est, quorum ea est natura, ut superius dicebamus, ut altitudine pugnent non mole. cui enim, qui vel leviter Geometrica attigerit, non cognitum est, unam non amplius aqualibram cum mille decertare. nec vel transversum unguem discedere ab æquilibrio? nempe sive exiguæ, sive ingentes aquæ fuerint, eadem premendi vi, nisuq. præditæ: si una eademq. ambarum

al-

altitudo fit. Hic Mecænas: Teneo & hæc. Sed quod tandem asylum patebit, quo se recipiant? numnam se ad Vulcani aram vertent? Ad hanc ipsam, tum ego: Ajunt quidam, & vendibiles quidem Authores, aquas vi ignis rarescere, atq. ebullire, quas mox effervescentia eleventur, altosq. assecutæ fontes, effluant. Atsi ità, tum ille; unde tantus in aqua frigus? A rupiū natura, ajunt, quæ frigida plerumq. est: nam quæ aliunde scatet, calida interdum. imo etiam in locis illis, ubi major ignis exardescit, fervet etiam, atque ebullit. Tum Mecœnas: sed quid tu de istorum placito? Cui ego: Pluribus in locis ardere ignes, quorum vi, quæ superius constituta fervere aquam: assurgere mox, atq. effundi: oririq. amnes nonnullos isto modo, non irem inficias. & si verò similius fit, præ nimio calore aquam in vapores attenuari, calidasq. mox in guttas concrescere, atq. extillare. ut in ollis evenire quotidie coqui animadvertunt. cęterum universos, & vastissimos quidem amnes ex his guttis originem ducere, falsum arbitror. siquidem gelida fere semper scatet aqua, & immensa, & nunquam intermissa perennitate. Quidam sunt, qui in terrarum gremio, quæ loca Tartara nuncuparunt, immanem aquam esse, eamq. animantibus spiritibus agitari putavere. qua instar sanguinis nutriri terras, imo etiam vivere commenti sunt. quo dato, sua virtute moveri, ac surrigi, telluremq. universam permeare, consequi manifestò putant. Hic Mecœnas: At isti homines, aut nugas loquuntur, aut delirant. ut hi plerumq. solent, quibus ad novitates comminiscendas prurit animus. Cui ego: optimè intelligis. Hoc loco Lælius: Ut video, res est indagatu difficilis, & quocumq. te vertas, impeditos invenias aditus, & vix superabils vias. Cui Mecœnas: Re-

Rectè æstimas. Latet in ipsis aquis demersa veritas. Cui tum ego: Ita summo opifici visum: cui uni nota est machina, qua aquas attrahat, quippe auctori. At in ultimum quando diei serum disputando pervenimus, quæso ut abeundi facultatem concedas: & ille: Do, inquit: sed fac, ut te propediem revisam.

CAPUT VII.

Inter eundum quædam, quæ ad superiorem quæstionem spectare videbantur, obiter perquisita.

DUm unà cum Lælio è Barnerii Mecœnatis villa Neapolim, quadriga vecti, redimus, ita me interpellat: Quædam mihi in promptu sunt, quæ te de superiore disputatione interrogem. quæso igitur ne id tibi grave sit: scio quippe ex quanta contentione defatigatus, vix tandem quiescas. Cui ego: Lubet: sic plusculum hoc temporis, quod superest, ut domum veniamus, non abibit sine lucro. Tum ille: Idipsum volebam: scis enim me in omnes addiscendi occasiones, quasi è specula, imminere. Age igitur: si ab Oceano in terras aquam irrumpere multis adducti argumentis concedimus, cur nam salsa illa cum sit, dulcis mox è fontibus scatet? Cui ego: si primum damus, & dandum jam putas, ab hoc se expedire non multi est otii. illa enim dum se per terrarum fibras insinuat, ac per arenas, salebrasque interlabitur, quasi per colas extillat, purgatur, salsedinemque exuens, dulcescit. id autem ita fieri, ars ipsa comprobat. nam dum eadem aqua in extilllatoria fornacula guttatim depluit, nativam salsedinē deponit. atq. hinc est, cur circa litora salsiuscula hauriatur: cū enim per exiguos meatus, atque arenulas, non tanto spatio extillaverit, quantum

ad

ad salsedinem exuendam satis erat. Intelligo. tum Lælius. est tamen qui me torquet scrupulus: sunt enim vel in ipsis montibus salsi fontes; qui cæteroqui deberent ea ratione dulcescere. Cui: Non nego, inquam: id verò idcirco evenire arbitror, quia laxiores interdum meatus patent; quo fit, ut colari aqua minimè possit. quocirca neutiquã mirũ, si nativa adhuc salsitudine emicet. Imo cum etiam in montibus salis fodinæ sint, quis infici illis aquam, inficietur? Tum Lælius: Assentior prorsus. Cui ego: Plerique sunt, qui superiorem tantùm Oceani aquã salsã esse arbitrantur, inferiorem verò dulcem: in quorum sententiam si descenderis, jam rectè conficitur, dulces esse fontes oportere. Hic Lælius: At hi nugantur. quo enim modo fiat, ut id comperiant? Cui ego: Imo addunt experimentum, quo se illud explorasse confirmant. Num urinando? tum Lælius. Cui ego: Minimè vero. calamum satis longum, cujus supremum labrum, artissimè occludunt, in mare demittunt: mox illo reserato; inferiorem aquam hauriunt. occlusoque iterum, calamum inde educunt; inque guttum aquam infundunt. libantes dulcem deprehendisse testantur. At Lælius: Quid tu de isto experimento? Et ego: Haud omnem illi fidem adhibendam esse existimo. nam mihi nunquam voto respondit. & quotquot rogavi urinatores, quique ad multos etiam passus descendissent, salsam omnes reperisse aquam responderunt. quocirca qualis in imo, penitissimi Oceani fundo sit, is tantùm novit, cui, utpotè auctori, abditissima quæque naturæ patent. Hic Lælius: Ita est, ut dicis. quare tu in re simili non immerito cecinisti.

Multa latent homines, solis quæ cognita diis sunt.

Verùm pergamus porro. Compertum plerisque in locis est, plurimos fontes eadem incrementa, ac decrementa

 menta

menta habere, quæ Oceanus: hoc enim intumescente turgent, copiosioresque fluunt: detumescente verò, subsidunt ipsi, ac tenuiores præterfluunt. si sic jam videtur liquidò confici æstu aquam ad juga montium assurgere; ut inde relabatur. Cui ego: Aliquos fontes, & litorales vel maximè, oriri ex æstu, & eas ob id pati vices, non certè negaverim: at omnes, neque concedo, neque si vellem possem. Enimverò ab æstu cum mare intumescit, atque altius assurgit, cum servare modum compertum est, ut vix decempedam exsuperet: at aqua altissimos in vertices enititur: non igitur ab æstu elevari tantùm potest; ut superatis fontium jugis, victrix exiliat. Imo sunt, qui contrarias vices sortiti, Oceano æstuante, decrescunt, augentur vero subsidente. quo quid insolentius dici potest? ex his ille inter primos est, qui Gadibus Herculis delubro proximus fons erat, qui, ut ait Plinius: *Alias simul cum Oceano augetur, minuiturque, alias verò utrumque contrariis temporibus*. Et ut idem ait: *In ripa Bætis oppidum est, cujus putei, crescente æstu, minuuntur, augentur, descendente: mediis temporibus immobiles*. Et sanè tam mira sunt, quæ de fontibus perhibentur, ut singulas illorum caussas indagare difficilè admodum sit. quare fontium miracula meritò dicta sunt: Hic Lælius: Si tantæ, inquit angustiæ hic sunt; ut quò te vertas, omnino ignores, cur non in cœlum confugimus? Cui tum ego: Nempe cœlestium vi corporum elevari aquam dicamus? Id ipsum, cogitabam, inquit Lælius. Ego verò: Sed quot hic etiam scopuli, syrtesque occurrunt? tot sanè; ut ad indagandas rerum naturas ne in cœlum quidem aditus physicis pateat. quam incertus istic in ea, quæ sub Luna sunt, syderum influxus. quam longissima intercapedo, qua propagari necessum foret. At Lunam, tum ille, in Oceanum influere

fluere in confeſſo eſt. quod vel tu in illis verſiculis, quos habes Nat. VI. profeſſus es:

Ipſe ſed Oceani ſpumantia cærula duco
Regina arbitrio Lunæ, imperioque cieri:
Vimque illi arcanam, motu quæ concitet undas,
Eſſe puto parent Lunæ freta turgida, quando
Illa abeunte cadunt maria, & veniente, tumeſcunt.

Cui tum ego: Sed eſto; quando meis me verſiculis prehendiſti, inſit ſyderibus vis iſta: Cur verò ex hoc potius loco in fontes aquam trahunt, non verò ex illo? Tum Lælius. Aſſentior; nihil enim habeo, quod huic reponam. Sed ſi iſtud præſtare ſydera non poſſunt, cur Intelligentiæ facere non poterunt? Ea his enim cura à ſummo opifice demandata, ut mundi elegantiæ, commodoque mortalium invigilent: quorum gratia cœleſtia corpora condita ſunt, & perpetuo motu circumaguntur. An timemus, ne in gentium errores incidamus, qui divinitatem fontibus tribuebant? Sed nos non ea eſſe numina, ſed ab Numinis adminiſtris regi, gubernarique exiſtimamus. Cui ego: Eruditè, Læli: verùm ſcis me minimè ab his alienum, qui nativa vi ferri, rotarique orbes, ſyderaque univerſa, arbitrati ſunt. quod ſi ita, cur non potius innata quadam, atque arcana virtute ſurrigi ſurſum aquas putandum ſit? Latebit certè in iis arcanum neſcio quid, quod illarum naturam evincat. Sed quid, ille, ſi cum pleriſque arcanam iſtam vim eſſe Numinis providentiam affirmemus? Cui tum ego: Rectius hi faciunt, quam illi, qui editiorem ſtare Oceanum, divinoque juſſu cogi, ne in terras irrumpat, putavere. Cæterum, ut jam dicebamus, res eſt inſcrutabilis omnino. quæ cum dicerem tardiſſimè domum perventum eſt.

CAPUT VIII.

Authoris iter Alexandria Babyloniam usque: quaque in eo evenerunt apud Mecœnatem enarrantur.

SEdebamus unà cum Mecœnate ego, & Lælius ad fontem, qui medio in Xysto positus, proceris circum cupressis obumbratur: cùm Mecœnas: Age, inquit, quando otium datur, quod tuæ peregrinationis sequitur, enarrato. Cui ego: Faciam libenter, cùm nihil mihi antiquius, quam tuis jussis obtemperare. Et ille: Scio equidem quantùm tua in me officia luceant. Et ego: Contendam igitur jussa facessere, & ea brevitate, quæ id temporis plurimum placet. Cum ingens me cupido videndi Nilum eo in loco, quo totus, ac integer fluit, incessisset, Achmetem rogo, ut pro veteri amicitia ad id operam suam conferret. Et ille: Meus filius, inquit, Arsinöen, quæ in intimo Arabici sinus recessu est, negotiorum caussa profecturus. quocirca jubebo, ut Babylonia iter faciat, teque illuc deducat, & si jubes veniam & ipse; ut ibi meum, ac perantiquum servitium exhibeam. Cui tum ego: Nolo, ut affecta jam ætate, tantum laboris suscipias. Ibo unà cum tuo nato: imo illum Arsinöen usque comitabor. non omittam occasionem videndi Erythræum, & ea vel maximè loca, per quæ dilectæ olim Deo gentes siccis pedibus transfretasse perhibentur. Interea loci, dum profectio adornatur, adest Britannus, cumque pro more me affabiliter salutasset, Quid ageretur? interrogat. Cui ego: Babyloniam, atque Arsinöen proficisci meditamur. Tum ille: Babyloniam veniam ego cum duobus popularibus. de Arsi-

noe

nõe cogitationem omnem deponito. Longum enim iter, & periculosum. imo vereor, ne antequam redeas, naves solvant, in Europam rediturae: quod si ita, quid tu hic barbara in terra, & solus ages? Hic Acmethes sic illum interpellat: Fateor, barbarum in praesentia solum hoc, in quo olim humanae artes floruerunt: at utut nunc sit, non certè magis barbarum, quam sit vestra Britannia. in qua tamen sunt plurimi exculti, atque urbani. Sic in Ægypto, imo & in penitissima Æthiopia complusculi sunt, in quibus eas animi dotes reperias, quas interdum in plerisque ex humanissimis populis requiras. Et si cuncta desint, sum ego ipse, qui in cultissima totius Europae Italia, inque urbe officiorum refertissima, diu vixi: & in domo, in qua etsi non superbae opes, nec tituli, summa tamen erat urbanitas. Hic Britannus: Ita verò: non inficior. sed qua deinde occasione, quo duce, in Italiam redibit? Cui Achmetes: Nunquam hic naves vel Gallicae, vel Venetae desunt, quibus & tutò, & commodè navigare possit. idque meum erit curare: & jam nunc recipio: eamque diligentiam impendam, quae servum, eumque memorem beneficii decet. Hic cum etsi aegrè amicus assensisset, in diem crastinum profectionem decernimus: pararique omnia, quae necessaria ducerentur, Achmetes jussit. quia verò hora erat quasi XII. eamus, inquit Achmetes, si lubet pransum. Cui Britannus, qui subiratus erat, & si iram laeta fronte dissimulaverat: Ire, inquit, vos, ego religione teneor. Hoc loco Mecoenas: Nempe graviter tulerat, habitam ab illo barbaram terram, in qua ipse natus fuerat. Cui ego: Intelligis. sed quid facias? sic sumus omnes, ut nimirum eos, qui de nobis, ac nostris haud perhonorificè loquuntur, vix patiamur. At Mecoenas: Ita enim vero. Sed illi re vera sapiunt nescio quam barbariem.

quocirca nō immerito dicere solebat illa Svecorū regina, quæ certè virilem semper præ se animum tulit: Præter Italiam, Galliam, & Hispaniam, reliquū terrarum orbem barbarum esse. Cui ego: Addam, quod ex me affirmare non ausim, & si vellem temeritatis notam, vel certè maledicentiæ non effugerem, eruditissimus ille, ac ingeniosissimus Viera Lusitanus genere, sed in America natus, cùm Romæ esset, & multarum gentium mores, atque ingenia cognovisset, asserere non dubitavit, extra Italiam omnia barbarie obsita, & inter primos Lusitanos suos censeri volebat. quod quidem ut dicebam, non sic animum induco, ut mihi id facilè persuadeam. Sed redeamus in viam, quæ longa cum sit, aliò divertere, non sinit. Cum Britannus abiisset, passus scindi potius laciniam, quam remanere, nos ad mensam sedimus. nam nullo modo ministrare Achmetem substinui. A prandio tota in adornanda profectione cura fuit. nec quidquam bonus Achmetes eorum prætermisit, quæ opportuna videbantur. Filio impensè jussit, ut eam mei curam susciperet, quam erga parentem se, uxorumq. suam adhibuisset: meq. tanquam veterem coleret dominum, ac solerter obaudiret. quod iterum, atq. iterum summopere inculcavit. Primo manè adfuit Britannus, qui cum ad litus venimus, ubi lembus erat expeditissimus. hic Achmeti vale dicto, nam eousque nos comitatus fuerat, lembum ingressi propter oram ire occupavimus Iam dies ad umbilicum venerat, quando vehementissimus ex improviso ventus exortus est. qui quoniam ex Oriente perflabat, in terram nos descendere cōegit. lembus in anchoris, in angusto oræ secessu stetit: nos interea corpora curavimus. quibus brevi procuratis, statim omnes in arena dormivere. Ego, cui insolens lectus ille

erat

erat, in vicinum tumulum conscendi, circum undequaq. oram spectaturus. quod quia salutare mox fuit, non nisi instinctu Numinis factum putavi. Vigilat quippe benigna Dei providentia, nec suos unquam perire sinit. Etenim dum oculos circum flecto, & campestrem omnem regionem inspicio: tres equites ex longissimo incitatissimo ad nos cursu convolare animadverto. quos ego statim prædones Arabes esse, de quibus multa audiveram, suspicatus, socios omnes excito, eosq. de prædonibus admoneo. Assurrexerunt illico omnes, atq. arma corripuere. quidam Anglus sclopum, quem secum in promptu habebat, in eos direxit, alter, qui cum mihi necessitudo erat, fistulam prætendit. illi ut proprius accessere, ingentem, ut barbaris mos est, clamorem ediderunt, simulq. jacula emisere: sed sive quia nimis festinanter, intorserant, sive Deus, cui me enixè commendaveram, vim illorum infregerit, extra ictum ceciderunt. tum Angli ipsi impatiêtes tormenta explodût: statim unus, qui majori tormento ictus fuerat, ex equo prolapsus, paulo post, indignam animam efflavit; alter graviter sauciatus. qui illicò cum tertio è litore aufugit. Nos non minori festinatione, lembum conscendimus. & quoniam aliquantum se venti vis remiserat, nautas iter capessere, obnitiq. vento jubemus. Duplex enim periculum imminebat, ne vel prædones, aucti numero, redirent: vel Turcicus præfectus, apud quos crimen capitale est, re comperta, supplicium de nobis sumeret. Hic Mecœnas: Capitale igitur, se à prædonum vi, atq injuria defendere? non natura didicimus licitum cuiq esse vim vi repellere? Cui ego: Apud Barbaram gentem immanis hic mos invaluit. adeo enim vindex homicidii gens est, ut in ipsam naturam peccet. dumq. vitium unum cavere vult, in

aliud incidit. nimirum difficilè reperire modum, ubi nulli culti mores, nullæ artes humanæ vigent. Sed redeo ad propositum. cum tota nocte navigassemus, primo diluculo Schediam tenuimus. Sedet hæc urbs in uno ex septem Nili ostiis, quod Canopicum olim, & Heracleoticum appellatum est. Hic ad publicam cauponam, quæ in ipsa Nili ripa extructa est, divertimus. quia vero vix tota illa nocte somnum oculis videramus, nos ad quietem, Achmetides ad accurandum cum caupone prandium se contulit. Post brevem soporem, ingens clamor de repentè exortus, nos excitavit: accurrimus illicò: & quid rei esset? percontamur. Tum Caupo: Egressa è Nilo Bellua in oppidum irrupit. Cui ego: Sumus hic satin' salvi: Et ille: Satis. validæ enim fores, & præstructa in illis fovea; in quam si inciderit, festivam vobis scenam exhibebit. mox ego novarum rerum percupidus, quæ bellua esset, & quod periculum ab ea immineret, perquiro. Hoc loco Mecœnas: Crocodilus haud dubio; cujus capturam, & variam illam in Halieuticis tradidisti. Cui ego: ita enim verò. at eò tempore ne de auditu quidem Crocodilum noveram. quocirca de illo Achmetidem, qui jam supervenerat, curiosè interrogo. Respōdit ille, & pluribus telamq. orditus hoc modo: Est hujusmodi animal, quod etsi in aliis fluminibus generari ferant, Nili proprium, lacerto simile, si unam tantum caudam excipias. tanta enim magnitudine excrescit, ut XXVI. pedes æquetimo interdum exsuperat. idq. vel ex eo magis mirum, quod ab ovo anserino æquali excudatur. amphibium animal, utpote quod tum in terris, tum in aquis commode vivat. Os ingenti rictu patet: maxillæq. validissimæ LX. dentibus armantur: arreptamque ovem uno ictu integram devorat. lingua caret

caret: atq. ob id mutum. caudæ longitudo, reliquo corpori suppar. quam in spiras serpentis more implicat. eaq. natantes, reliquosq. Nili pisces implicatos enecat. dorsum durissimis squamis obtegitur. venter mollissimus ad ictus patet. quatuor graditur pedibus: quos tenacissimis unguibus armatos gerit. oculi suillis persimiles prominent: eorumq. acrior in terris acies, quam in aqua. Hoc loco Lælius, Patiare, inquit, ut te unum interrogem. Qui fiat, ut Crocodilus clarius in terris, quam in flumine perspiciat? cum cæteroqui pisces acutissimo visu polleant. Cui ego: Quia nimirum huic belluæ ita à natura constitutus oculus est, ut refractos in aqua radios non benè uniat: hinc confusus obtutus est. in terris cum minimè radii refringantur, in unum omnes collineant, clarasque rerum imagines depingunt. Hic ille: verisimile: perge igitur quod cœperas: Tum ego: Podice caret, ajebat Æthiops: atq. idcirco per os ipsum excrementa egerit. quæ in terrestribus odora sunt, & pro pigmentis mulieres utuntur, ut elegantiores appareant, & gratum item odorem spirent. Tantæ feritatis, ut nulla in Ægypto nocentior fera sit. Atq hæc cum diceret, renunciatum est occisum Crocodilum, mortuumq exenterari. Accurrimus cuncti illicet, & quo modo enectum esset monstrum, perquirimus. Æthiops quidam, narrabat unus è turba, prælongam humero perticam ferebat: in quem cum Crocodilus magno impetu irrueret, ille, ut erat vir magni animi, nil territus perticam objecit. quam bellua cum avidissimè excepisset, adegit ille tanto in ventrem nisu, ut exanimata statim fera sit. quam mox accurrentes alii confecerunt, usq. adeo validissimum telum est præsens sibi animus: nec vinci homo potest, qui non timeat. donatus ob id Æthiops

magno præmio. quo audito, ad videndam feram accedimus, & qualem Achmetides descripserat, invenio. illam ego curiosè, atq attentè diu contemplatus sum: dum autem exenterarent, quendam è circumstantibus, qui doctior præ cæteris videbatur, essetne belluæ usus? interrogo. Tanta ille humanitate respondit, quantam barbaro ab homine numquam expectassem. Dextræ maxillæ dentes, inquit, fortes ad amorem homines reddunt, qui in ventre lapilli generantur, febris rigorem, quem parosismum Græci dicunt, expellunt. quam etiam vim in adipe esse ajunt. pellis adustæ cinis aceto dilutus, si jis membris, quos morbi gratia, secare oporteat, admoveatur, adeo ea torpida reddit, ut doloris omnino sensum adimat. idem ejusdem pellis nidore evenire, nonnulli ajunt. sanguis visum roborat, oculosq. acutiores efficit. caro elixa (caput tamen, pedesq. excipito) hisciadem curat, renumq dolorem allevat. adeps grangrænam sanat, pilosq. deicit. & quod mirum magis est, si quis adipe perunctus in Crocodilum irrumpat, minimè læditur. & quamvis plurimi putent immedicabiles esse Crocodili morsus, illius tamen adipe facilè curantur. Hæc & multa Æthiops narrabat: quæ ego Achmetide vertente, summa animi voluptate excipiebam. quia verò jam prādii tempus expetebat, nos in cauponam recepimus. Post prandium lustrare oppidum placuit. Et primo in portum perreximus: qui in ipso Nilo extructus, navibusq. excipiendis per commodus: naves ita ad ripam applicantur, ut ex illis domus ingredi quàm facilè valeas. infra portum fanum est pro oppido magnificum; cujus hæc ad Nilum facies, valvæq. patent: illa in forum vergit. secundum Nili ripam non inelegantes ædes positæ pro honestioribus viris. & tabernæ marca-

catorum plurimæ. non procul à portu in via, quæ iter Alexandriam, perexigua ars est: quibus lustratis, in Cauponam redimus. quodq. diei reliquum erat, ad Nili ripam sedentes cum veteri amico transduximus. Postera die navim ingressi Babyloniam adverso Nilo navigavimus: perq. eam Ægypti partem, quā à similitudine græcæ literæ, Deltam veteres, atq. inferiorem Ægyptum appellarunt. Nam non longe ab antiqua Memphi Nilus in septem illos ramos dividitur, triangulumq. extremis efficit, cujus basis ora maris: atq hic triangulus Delta regio est toto orbe, qua camporum ubertate, qua urbium, populorumq. frequentia nobilissima. Hoc loco Mecœnas sic me interpellat: Quid tu inquit, de Delta sentis? Nam plurimos esse scio, qui à Nilo factam arbitrantur. tantum enim sabuli, terrarumq è superiore Ægypto continua alluvione convexit, ut recurrentibus annis, novam in Ægypto Ægyptum procreaverit. Cui ego: Scio gravissimos authores ita censuisse: atq. illud verisimile quidem certè. scimus enim Acheloum amnem, tantum limi, sabuliq advexisse, ut totum illud maris spatium, quod inter ipsius ostium, Echinadasq interjacet, impleverit. quin etiam novis idendidem terris, ex editis montium jugis advenientibus, novæ è mari terræ oriuntur: ipse verò in se converti, ac veluti retrofugère pontus aspicitur. Et ne longè exempla petam, nobilissimi olim Crateris portus Herculis, & Sarni amnis hoc modo penitus interiere. ita Lucrinus vix nomē servat. Nec aliter omne id spatium nostræ urbis, quod a Nobilium Sedile, cui à portu, qui eo loci olim fuerat, nomem obtinuit, usque ad mare est, novum omnino, assiduisq. alluvionibus enatum. Ita verò, tum Mecœnas; non inficior: at quantus hic terræ tractus? pun-

ctus

ctus certè si cum tota Delta componatur. Cui ego : Do equidem. At igens Nilus, fabulosa Ægyptus, annuæ alluviones, ac vastæ. & quod caput est, longum tempus magnus est artifex. Tum Mecœnas: si id demus, vero etiam similius est, inferiorem Ægyptum sæpius figuram, situmq. variasse. Do facilè, tum ego: eq. eo existere masestè duco, quod ex septem brachiis tanti amnis, vix nostra ætate tres numerentur, Tu Mecœnas: Ita est, ut dicis. perge igitur, non dum enim Babyloniam pervenimus. Et ego: Postea quam multum navigassemus, Nicium devenimus. quæ urbs ad Nilum sita, populoq. refertissima. mox ad Naton insulam, quæ tum villis, spissoq. arborum textu, tum rerum omnium ubertate, & celebris est, & peramœna. Inde Lætum, ubi se Nilus distrahit, devecti sumus quia vero nihil visu dignum in oppido esse, ajebant, discessimus illicò: perq, integrum jam Nilum, amplissimoq. turgidum alveo, Babyloniam tandem pervenimus. intereà loci, dum hæc dicerem, adsunt Mecœnates ephebi mulsam subministraturi: ad quam hauriendam statim convertimur.

CAPUT IX.

De Ægyptia Babylone sermo habitus, quaq. ea in urbe ab Authore spectata fuerunt, apud Mecœnatem distinctè enarrata.

UBi jam suavissima mulsæ potione, justa intercapedo facta est, quod in longis narrationibus ni facias, periculum est, ne fastidium auditoribus crees. non enim facilè longum se continet animus: & intermixta sæpe varietas delectationem parit, distractusq. tantisper ubi mente pervagatus fueris, atten-

tentionem commodè dicenti adhibes. Age jam, inquit, Mecœnas: & quando Babyloniam sermone perventum est, aliqua de illa nobis edissere. Cui tum ego: Geram hunc tibi morem: & eo lubentius: quod fragantissima illa mulsa roborata mens, animusq. vegetior factus, quæq mihi in memoriam venerint, breviter dicam. Sedet hæc urbs ad orientalem Nili ripam contra Mempheos ruinas: quæ ad occidentalem ripam ab antiquissimis regum, qui primi in Ægypto dominati sunt, ædificata perhibetur, perq. plurima seculorum spatia illorum regia constituta. Ex hujus mox ruinis, Persis terrarum imperium obtinentibus, nova ad orientalem ripam instructa à Cambyse urbs est, deq. nomine Assyriæ Babylonis à Semiramide conditæ, Ægyptiam Babyloniam vocavit. quæ eandem, quam Memphis, fortem experta est. nam a Græcis primum, tandem ab Arabibus diruta, novæ urbi locum dedit. sic variante vices fortuna; & ut quemadmodum novis populis veteres imperium, ita urbes urbibus cederent. Hæc autem urbs ad Septentrionem Babylonis in eadem ripa, amplissimaq. in planitie ab Arabibus non multo post, quã in Ægyptum irrupere, condita est. de anno nihil certè statui in promptu est. de auctore variant: quidam a Sclavo quodam Arabi regis servo, cui Gehoani nomen. fabricatam volunt, & Alcayrum appellatam. sita est inter inferiorem, ac superiorem Ægyptum, mediaq. inter Arabicum fluum, & Libycos montes, qui termini ab Oriente, atque Occidente Ægypti sunt. nam à Septentrione nostro mari alluitur, ad Meridiem, ubi Nili cataractæ, Æthiopicis montibus finitur. Urbis figuram triangularem quidam, quidam vero ovalem esse tradiderunt. his facilè assentior. etsi tanta illius magnitudo, ut complecti tota oculis nequat.

ejus

ejus quippè longitudo ad XXXI. millia passuum, latitudo ad XX. patet. circuitus tam vastus, ut vix uno die absolvi ab equo cursorio possit. Arabibus, Turcis, Ægyptiis, Græcis, aliisq. gentibus tanta multitudine colitur; ut nulla sit in Oriente populosior. & si vera sunt, quæ tum narrabantur (nam sermonibus vulgi, res pro suo more amplificantis, vix credo) supra septuagies centena millia capitum numerantur. quantam multitudinem, in reliqua Ægypto, minimè reperias. viæ publicæ, vicique tanto numero, ut duodevigìnti millia quidam recensuerint: etsi perangustæ, nimis sint: tres tantum viæ, nundinis destinatæ, ampliores patent. domus innumeræ, & duobus contignationibus assurgunt; ut æstate, qui in inferiori habitant minus a vicino Solis ęstu torqueantur. cum cæteroqui in toto Oriente, una tantum ædes coaxatione positæ sint. plurimæ multo marmore, multoque sumptu instructæ; quod antiquis Ægyptiis solenne fuit: restat nimirum adhuc in nova barbarie nonnihil prisci splendoris, nec interire omnino possunt inveterati tot seculis mores. januæ angustæ, atque humiles, ut domum ingredientibus, inclinandum sit caput. idcirco factitari, ajunt, ut scilicet belli tempore immunis ab alendis equis gens esset. at illud mirum oppido mihi visum est: seraè nimirum, quibus valvæ obfirmantur, non ex ferro, sed ex ligno, adeo affabrè factæ, ut eundem usum commodè præbeant. Hic Lælius: At facilè disrumpentur. Cui ego: Non ita: mira quippe structura est. præterea addita lex sæverissima, qua nulla sera tenacior: & ubi de crimine pœna sumitur, rarò admodum peccatur. sed ut redeam ad limen ostii: dum urbem per otium lustramus, duo præcipua fana vidimus: nam cæterorum tantus numerus, ut supra IV. M. esse perhibeantur. Primum, quod Illustre

tem-

templum Arabico vocabulo nuncupatur: & nomen satis operi respondet: amplissimum quippe, & qua structura, qua ornatu per quam magnificum, annui illius census adeo pingues, ut in eo superstitionis pontifices unà cum numerosissimis familiis alantur. alterum non inferioris amplitudinis; in quo XXX. columnæ ex elegantissimo marmore visuntur, utrumque eorum regum opus à quibus ędificata urbs est. Hoc loco sic me Lælius interpellat: Sed quo pacto Mahumetanorum in templa irrupisti? audivi enim id apud illos religioni duci: neque unquam in ea nostris aditum patuisse. Cui ego: Præmium custodi dedimus: & ita reseratum est ostium. tanta enim hominum avarities, ut nihil tam sanctum, tam religiosum sit, quò argenteis machinis non pervenias. neque unum hoc Turcarum, qui supra reliquos avaritiæ notantur, sed gentium pene omnium vitium est. auro vænit justitia, væneunt sacra, comparantur amicitiæ, arces expugnantur. Sed pergamus porro: nolo ab instituto deflectere. Postquam ea templa vidimus, in arcem contendimus, quæ edito in rupis vertice posita est, ad quam ut mollior esset per clivum ascensus, incisi ipsa in rupe gradus, per quos nullo labore arduitas superatur. illius figura fermè rotunda, & propugnaculis antiqui operis ornatur verius, quam munitur. ut expugnari nullo negotio, vel una die possit. Cæterum regiæ ædes, quæ in arce sunt, & quibus ultimi reges inhabitabant, superbissimæ. cubicula, porticus, Xysti, qua marmore, qua picturis, qua etiam musivo opere elegantissimo, quam per magnifica sunt. visuntur adhuc inaurati fornices, ac texellata pavimenta, aliaque sumptuosissimi luxus monumenta. At infra loci situm cætera sunt: amœnissimus enim quaquaversus, ex innumeris fenestris prospectus patet. crederes ex

pyra-

pyramidis cujusdam apice omnem te Ægyptum circumspicere; universam spectare urbem, eamque quasi pedibus subjectam, totumque Nili alveum oculis complecti. Hoc loco Mecœnas: Age, dic ea sinceritate, quam ego inter cæteras tuas dotes, primam numero, pulchrior ne nostro prospectu, quo ex edito Hermite circumspectantes fruimur? nam ni me fallo, nescio quid illo pulchrius inveniri detur. Cui tum ego: Dicam, ut jubes: etsi verear ne me patriæ amor, quem difficilè exuimus: & quoniam ita natura compatatum, ut nostra nobis pulchriora, quam externa, videantur: me à veritate divertant. Jucundus ille fateor Babylonicæ arcis prospectus, & præcipue id temporis, quo Nilus inundat, cum natantes mari terras, inque aquis habitantes homines, te videre credas: At longè jucundior Neapolitanæ arcis prospectus, quam unà cum colle Hermitem dicimus; qui & Antinianus est vulgo appellatus. Hic enim si te ad Orientem vertas, magna Campaniæ pars viridissima planitie spectatur; in cujus medio biceps Vesuvius assurgit: Apenninus coronat: ad Septentriones si respicias, altera Campaniæ pars lætissimis extenta campis, plurimis distincta oppidis, villisque interpuncta, eodemque Apennino præcincta tuis se oculis obiiciet. Si ad Occidentem, mira tibi varietas sese offeret, Pausilypus frondosus vertice, sinuosus litore, variatus ædibus. Nesis turrita, Leucogæi colles, quæque amœnissimæ intersunt valles, Vulcani forum, Puteoli, Bajæ, Misenus, Cumæ, Ænaria, Prochyte, remotæque Taurubulæ sub obtutum cadent; quæ longè Massici, Circæique montes concludunt. Si vero ad Meridiem respexeris, totus tibi Crater patebit, cujus alterum latus Stabiæ, Vicus, Surrentum, Massa ad delubrum, pagique innumeri exornant, Aureusque mons, atque Æquana juga definiunt.

niunt. modicoque disjectæ freto Capreæ circumscribunt. Subjecta urbs Neapolis, quæ etsi Babylonia minor, elegantia tamen, ac magnificentia longè superior. quam vero jucundus, atque amœnus collis, qui urbem coronat, & quantum oculos oblectet, haud facilè dictu est. quapropter præferendum nostrum hunc prospectum Babylonico, non dubito. Atque ob id magnificum illud nomen nostro colli ascriberem, quod eis Græci campis, qui supra Thermopylas sunt, undè tota Thessalia conspicitur, indidere nam ob admirabilem, jucundumque prospectum, Thaumacos appellarunt. & sanè si admirabilis ullus in Orbe prospectus est: hic sanè admirabilissimus. quo factum, ut Campania nostra ob id etiam Felix cognomento appellaretur. nulla enim regio est, quæ vel terræ situ, vel cœli temperie, vel camporum ubertate, vel maris hospitalitate, vel collium amœnitate, vel opportunitate insularum, vel ornatu montium illa nobilior sit. Hic Mecœnas: Ut in Halieuticis, hic etiam genio indulsisti. Laudo studium tuum istud erga communem parentem. nam plurimi sunt, quos nonnisi externa delectant, placent peregrina, laudant exotica: tantoque nativi soli fastidio tenentur, ut merito in ultimam barbariem amandandi essent. Sed redeamus ad propositum. Cui ego: Id ipsum jam meditabar: quæque tum oculis complexus sum, enarrare cōtēdam. sed per cōpendium, jam enim ad occasum dies vergit: & si tardè domum redibimus, Lælius incænatus cubitum ibit. hæc enim tardè veniētibus multa. Tum Lælius sermo tuus simplex, ac mundus, lautissima mihi cœna. Cui tum ego: Bona verba, filūq interruptæ narrationis retexo. Ex templis in fora nundinarum, quæ plura sunt, & magnificis ædibus exornata, pedem intulimus. His in locis videre est non sine voluptate,

F im-

immensam penè mercium omnis generis multitudinem, quæ ex omnibus terrarum partibus advehuntur. Indi telas egregio opere textas, pretiososque lapides afferunt: Armeni aromata, & pelles versicolores. Persæ oloserica, Arabes equos, & odores, Æthiopes aurum, quod è fluminibus colligunt. Afri Camelos ebur, dactylos, & mancipia, Galli aurum, argentumque elaboratum, aliaque manufacta. Angli, & Batavi pannos. uno verbo, quidquid ex toto Orbe vectari potest, in unam Babyloniam asportatur. Vidimus item plurima nosocomia, & horum quædam amplissima, amplissimisq. redditibus ditata: innumeri quibus ægroti substentantur: tanta verò cura, ac diligentia, ut majorem vix desideres Hic Lælius: Miror tantam inesse barbaris charitatem. an hujusmodi morem ex priscis Christianis acceperunt? Verisimile, tum ego. Sed quid mirum? indita nobis à Natura in miseros misericordia. quam si qui exuerint, naturam exuisse censendi sunt. quisque calamitatibus patet: corporisque ægritudinibus obnoxii sumus omnes: quod si non mutuò juvaremur, malè humano generi consultum esset. quando & brutæ pecudes sibi mutuò opitulantur, & ut possunt, opem ferunt. Ex nosocomiis in Lanienas perducti sumus. sunt vero hæ novem tota urbe celeberrimæ: in quibus infinitus pene numerus pecudum omnis generis jugulatur. hæ ad regem spectant. Eique pro tributo singulorum pecorum caput, & pellis obveniunt. ex quibus magnam pecuniam corrogat. Cervi tamen immunes. Hic Mecœnas: Laudo genus tributi, quod non hominum, sed pecudum capita persolvunt. sed cur cervi immunes? Cui ego Id ipsum miratus tum ego: atque à multis immunitatis caussam exquisivi. nullus satis quæsito fecit. etsi plurimas plurimi fabulas, ut est vulgus hominum com-

commenti sint. Quidam id fieri, dicebant; quia prisci reges cervorum venatu summopere delectabantur. alii quia mortui medicandis hominibus prosunt. alii demum quia satis oneris in capite gerunt, suis illis vastis, ac ramosis cornibus. Placet hoc ultimum, tum Mecœnas. at si ita quot etiam homines immunes à vectigali forent? Sed omittamus jocos. Ita, tum ego, nam ut optime poëta:

At fugit interea, fugit irreparabile tempus
Singula dum capti circumvectamur amore.

quæso igitur, ut abeundi facultatem concedas: alias quod reliquum est, referemus. Per me licet, tum ille. statimque discessimus.

CAPUT X.

Occasione arrepta à columna, ex qua Ægyptii Nili incrementa dignoscunt, de illius incremento, & vera caussa fusè disputatum.

Redieramus cum Lælio ad Mecœnatem, qui nos benè manè ejus diei, qui remittendis animis datur, præmisso curru, advocaverat. & post datam, acceptamque salutem, sedeamus, inquit Mecœnas, & Babyloniam revertamur. mirum quantam peregrinari mente, quando ægro corpore non licet, delectationem mihi pariat. Id mihi etiam, tum Lælius arridet miro modo. & quid jucundius quam sine incommodo, imo etiam sedendo lustrare orbem, gentium mores discere, navigare maria, ignotos adire populos, terrarumq. habitudines, & quæ, ut ait poeta, quæq. ferat, quæq. etiam recuset cognoscere? Quibus ego: Si ita, attendite: Secuto mox die, ad eam Nili insulam nos hospes perductavit, in qua Nili incrementa cognoscuntur. quapropter Arabico vocabulo, quo men-

sura significatur, *Michias* vocitatur. Sita est hæc insula ad meridiem antiquæ Babylonis, eamq universam Nilus interluit. & ipsa instar urbis, veluti insula Tiberina, habitatur: numeratque ædes MD in illius editiore clivo regium palatium locatum est. quod Regem quendam Sarmatico ex genere coluisse perhibent. delectabatur plurimum ea insula: juxtaque templum etiam posuit. quod regiis ædibus nec magnitudine, nec ornatu cedit. At mihi spectanti summopere placuit Niloscopium. Hic Mecœnas: Nimirum locus ex quo Nili incrementa speculantur? Cui ego: Rectè ex græco vocabulo conjectas. Est autem fossa quadrata, in qua ingens aquæductus, qui subter humum instructus, ad superficiem usque Nili perducitur. media in fossa marmorea columna erecta est, inque duodeviginti cubitos distincta. ex hac autem Nili incrementum contemplantur hoc modo: cum excrescere Nilus incipit, assurgens paulatim aqua per aquæductum in fossam influit, sensimque intumescens, augmenti partes in columna ostendit. sic primo duos assurgere digitos, tres secundo: atque isto modo sequentibus diebus incrementa notantur. Hic Lælius: Ut video eo fit modo, quo in Thermometris caloris augmenta, frigorisque dignoscimus. Cui ego: Ita prorsus. id vero, ut primùm ab homine ad id destinato, exploratum est, ministris quibusdam significatur: qui illico croceis induti calceamentis, veteri more, universam urbem excurrunt, fluviique incrementa denunciant, & ut pro accepto beneficio quam maximas Numini gratias agant adhortantur. quem ego morem summopere laudo. plurima quippe in nos Superum beneficia forent, si dignæ ob concessa grates redderentur. Optimè ducis, tum Mecœnas: ingrati plerumque mortales erga benificentissi-

mum

mum Numen: cujus tanta in nos quotidiè promerita lucent, ut vix totum vitæ tempus ad referendas gratias sufficeret. Sed antiquus ne hic mos, ac recens, atque à novis incolis institutus? Cui ego: Antiquum puto, & à priscis usque temporibus deductum: etsi paululum variasse pro varia gentium indole verisimile. Reperi tamen alium privato cuique, proprioque in fundo usui fuisse, quo quisque sibi fluminis incrementa, ex quibus unis singulorum fortunæ pendebant, metiebatur. Quisnam istic, tum Mecœnas. Cui ego: Accipe, in cellis, seu cryptis subterraneis vasa quædam cylindrica concava extruebantur; eaque circulis quibusdam æquo inter se spatio distãtibus per certa intervalla distinguebantur. in horum vero cylindrorum bases tubos per subterraneam cuniculationem à Nilo deducebant; perque eos excrescens mox aqua derivabatur. quæ quanto altior intra prædicta vasa assurgebat, tanto majus fluvii incrementum significabat. hujus autem certam magnitudinem è circulorum numero, spatiorumque, quæ assurgens aqua occuparet, definiebant. pro magnitudine verò inundationis de anni fertilitate, sterilitateve pronunciabant. Hic Mecœnas: Quoniam, inquit, data mihi ad eruditum sermonem porta est, ea utar. & eò præcipuè, quod videam Lælium jam se ad interrogandum accingere: quam igitur ob caussam certis, statisque temporibus Nilus excrescat (quod quidem manifesto Numinis beneficio fieri negabit nemo unus. arida enim Ægyptus cum sit, & siticulosa, nec cœlestibus unquam imbribus imbuatur; ni exundante Nilo irrigaretur, non secus ac Libya, inculta esset, ac deserta) enucleatè si lubet, disseramus. Cum Lælius: Fateor, inquit, te cogitatum meum prævertisse: id enim jam eram percontaturus; & sci-

re jamdiu avebam. res quippe scitu dignissima. Quibus tum ego: Neque ipse adeo inurbanus, ut quod vobis placeat, non lubentissime velim. Ingrediamur igitur, tum Mecœnas: & de tempore primum inundationis, quod te certè non latet, videamus. Cui ego: Dicam equidem. verùm in re tam frequenti, quippe anniversaria, & quæ non apud antipodas, sed in Ægypto, nostro nimirum in Orbe; contingit, mirum oppido quantum authores varient. adeo difficilè est veritatem assequi: quæ licet una, diversos tamen pro intuentium ratione prospectus habet. Quidam incrementi exordia medio Junio constituunt. quod LX. solidos dies durare ajunt: mox totidem decrescere. quidam alii, etsi in augmenti tempore consentiunt: detumescentiam tamen ad XX. usque Septembri diem extendunt. Cardanus sub æstatis initium, Sole Cancri Signum subeunte, excrescentis Nili principia ponit: XL. dies continuos intumescere, XX. verò non amplius detumescere: quibus expletis seri ab Ægyptiis tradit. At alii sunt, qui sub exordium Canicularium dierum augeri Nilum, perque integrum mensem fieri incrementa dixerunt. Hic Mœcenas: Quid tu, inquit, in re tam varia certi statuis? Cui ego: Junio mense, circiter initium Cancri, incerto tamen die: siquidem nunc citius, nunc verò tardius pro varia anni tempestate Nilus assurgit: dies verò XL. durare augmenta, totidemque decrementa constituo. Ita narrant incolæ penes quos fides rei est. idque etiam Leo Africanus tradit, cui utpote indigenæ facile crediderim. Qui eo tempore urbes Ægypti fere omnes, villasque universas instar insularum esse; nec nisi navibus adiri posse, ait. tantam eo tempore vectandis rebus opportunitatē esse, ut nullo penè sūptu immēsa fermè mercium

so-

copia transvectetur. idque secundo fluvio: nam in defluentem conniti, neque vacuis quidem cymbis conceditur.

Affatim, inquit Mecœnas, de tempore hactenus visum est, ad indagandam nunc caussam tantæ, ac tam celebris inundationis, quæ quidem non plana res erit, sermonem transferamus. Cui tum ego: lubet: verum jubeat Lælius dicat. Tum Lælius: Ego ut qui discipulus, èque specula in omnes addiscendi occasiones immineo, audiam attentè. tu qui magister edissere. Cui Mecœnas: Modestè Læliùs: age tu, fac ut cęperas. Quibus ego: Si jubetis, morem geram. & quæ varia physicorum fint placita, percipite. Plurimi, quorum duces Agatharchides apud Diodorum Siculum, & Nearchus apud Strabonem, Nili incrementa ex pluvialibus aquis oriri opinati funt; siquidem Junio, Julioque mense, cum ardentissimi æstus in interiori Æthiopia esse solent, immensi imbres, quibus illi temperentur, maxima Naturæ providentia, in terram decidunt: qui mox per varios torrentes, ac fluvios in Nilum adunantur, hic tumidus aquis assurgit: inque Ægyptum citatissimo contendens cursu, universam penè alluit, obruitque. Hic Mecœnas: Darem id certè tibi, si tantos, ac tam perpetuos imbres effluere non dubitarem. Cui tum ego: Verùm id tam certum, quam quod certissimum. nam præter Agatharchidem, & Nearchum: qui gravissimi cæteroqui authores fuerunt, remque solerti studio vestigare conati sunt, testantur id etiam quot quot hac ætate ad Æthiopes navigarunt. Neque hoc solemne in una Æthiopia: verum etiam in India, aliisque tum Orientis, tum Occidentis remotissimis plagis, quæque torrida in Zona positæ sunt. Qua in re uti modo dicebam, quam maximè admiranda

opificis providentia: qui ita illarum regionum naturam constituit, ut aquis æstum remittentibus, habitabiles hominibus essent. quod si secus inhabitabiles, ut plurimi ex antiquis arbitrati sunt, re vera forent: uti ea sunt, quæ perpetuo arenis squalent, nullisque imbribus irrigantur. Hic Mecœnas Lælium intuens, Quid tu, inquit, ad istud? Et ille: Non oppedo: unum tamen est, quod ambigam: si ita, ut Parthenius dicit, se res haberet; Niger etiam, qui Gis veteribus dictus, omnemque fere Æthiopiam excurrit, incrementa sentiret; quod tamen audivi nunquam. Cui tum ego: Audivi ipse: & se rem isto modo habere, frequentes ad ea loca Lusitanorum navigationes abunde docuerunt. Eo enim tempore, quo surgescere Nilus incipit, ripasque perrumpere, Gis etiam & ipse victor ingenti exundat alveo, Hesperiosque Æthiopes, qui utramque ripam incolūt, longè, latèque perluit. quia vero gens illam non serit, nullum populis inundantis alvei emolumentum. Hi enim Æthiopes illi sunt, quos antiqui Struthiophagos, atque Elephantophagos vocitarunt: nam his bestiis plerumque victitant. Assentior, tum ille: at qui fiat, ut eodem fermè tempore, quo pluviæ æthiopum campos alluunt, Nilus exundet? Tum ego Quidam sunt, qui ex pluviis superioris anni intumescere Nilum putaverunt. Sed id tam falsum, quàm quod maximè. Non enim fluvii grallatorio, aut testudineo eunt gradu: neque alicto exiorbe per immensa terrarum spatia decurrunt: immo adeo veloces, ut quidam a celeritate nomen obtinuere. quos inter Tigris est, tantæ pernicitatis, ut à sagitta vocatus sit. Tigrim enim Assyrii sagittam vocant. poterit igitur Nilus non plurium dierum curriculo ex interiore Æthiopia in Ægyptum irrumpere, atque exundare.

Ascen-

Assentior tum Lælius. verùm quia de Tigri sermonem intulisti, qui una cum Euphrate Mesopotamiam complectitur, sine, ut te unum interrogem. Cui ego: Per me licet. Et ille: Compertum id temporis, quo Nilus excrescit, Euphratem pariter assurgere, & hinc Mesopotamiam, illinc vero Syriam, Arabiamque perluere. id autem non certè à pluviis: quæ rarò æstate his locis, ex quibus Euphrates erumpit, delabuntur. Ita vero, tum ego. alia enim extumescentis Euphratis caussa, & ea, qua plerique ex nostris maturo jam verè augentur. sunt autem nives, quæ ex Armenicis, Medicisque montibus Solis vi liquatæ defluunt, inque Euphratis alveum receptæ, illum supra ripas ire cogunt, camposque perluere. Et ne longè exempla petamus, Ticinus, Padus, Athesis, liquatis in Alpibus, Majo mense nivibus, intumescunt. Hoc loco Mecœnas: Si cæteri fluvii resoluta è nive sua capiunt incrementa, cur non & Nilus? sunt etiam in Æthiopia altissimi montes, ac perpetua nive candent. Cui tum ego: Augeri etiam nivibus non item inficias, nisi id pluviis evenire compertum esset: At ille, multi exploratum se habere, ajunt, ex relatione Æthiopum, quibus utpote indigenis potior adhibenda fides est: rarissimè admodum in Æthiopia pluere: & quæ raræ decidunt, aquas sabuloso statim à solo exhauriri: arida quippe, ac siticulosa tellus existit. Verùm, tū ego, cùm longè, latèque Ætiopia pateat: quid quid enim ultra Ægyptum, & Numidiam terrarum est ad utrumque Oceanum excurrens, Æthiopiam veteres appellarunt: inde est ut varia in ea soli natura sit. circa Libyam, atque ea loca, quæ deserta sunt, & unis, ut dixi, arenis squalent, nulli imbres: in aliis rari: at ubi Abissini incolunt, continuæ eo tempore pluviæ. ex his verò Nilus cum veniat, nil mirum si

turgidus intumescat. Egregiè, inquit. Mecœnas: sed quid tu de Cardani placito? putat hic, ni me fallo, idcircò Nilum excrescere, quod altius mare eum sit, in terram influit, fluentesque Nili aquas submovet, inque fontem ire cogit: hæ hunc in modum expulsæ accumulantur, superatisque riparum obiicibus exundant. Cui tum ego: Sed si ita: jam toto anno Nilus tumesceret: & hyeme præcipuè, quando propter assiduas tempestates plus solito afflata maria turgescunt. Tum Lęlius: Imo memini te in eo libello, qui de Mundo est, humilius mare, non altius terris esse, liquido demonstrasse. quod & alias memoravimus. Teneo, tum Mecœnas: At plurimi fuere; qui Oceano augeri Nilum non levibus conjecturis affirmant. ajunt enim id temporis, in quod incidit Niliaca inundatio, vehementissimos perflare in Oceano Ethesias: quibus impulsum mare partim per latissimos amnes, partim per secretos meatus in Zembrensem, Zairanumque lacus irrumpit: cogitque lacus assurgere: ex his verò descendens Nilus immensam aquarum vim devehit: qua Ægyptum quàm latissimè alluit. Cui tum ego: Si sic, jam altius assurgere Oceanum necesse erit, quod minime dandum demonstratum est. præterea jam compertum est, non ex Lunæ montibus, perq. eos lacus Nilum descendere, qui ultra Æquatorem sunt: sed eis eum circulum; jam illud quod ex eo existebat, falsum esse necesse est. Intelligo, tum ille. Sed qui tu de fermento, quod obtrudere novi volunt? autumant enim omnibus penè rebus suum inesse fermentum, quo certis temporibus fermentescant: & eo prorsus modo, quo pinsa farina, inque panem coacta hypocausti calore sensim assurgit, leviorque inde fermento, ac latior fit: ita Nili aquæ fermento ab nimio æstu tepefacto, excrescunt,

ſcunt, exundant, Ægyptumque obruunt. quid tu, inquam, de iſtiuſmodi fermento? Cui ego: Non me latet, multa novos phyſicos de hujuſmodi fermento, multa etiam Ægyptios fabulare. ajunt enim hi ſingulari Numinis Providentia, pridie id. Junii ſupremum cęleſtis militiæ principem mitti: cujus eo tempore feſtum Ægyptii agunt: eumque neſcio quo rore Nilũ imbuere: imbutumq. mox fermenteſcere, atque exundare. Sunt verò inter eos ſapientiores quidam, qui circiter Auroram ejus diei, qui XIV. eſt à Kal. Jul. rorem quendam depluere arbitrantur: eoque corrumpi Nili aquas, ſenſimque vireſcere, paluſtrium in morem: atque iſto modo excreſcere, effundi, atque obruere univerſa. compertumque addunt id temporis fluvii aquas minimè potabiles, nec ſanas eſſe. at illud mirum oppido, eodem ſcilicet rore, quo inſici Nilum fabulantur, purgari aërem, vitiumque omne exuere. Ipſe, ut latinè dicam, quod ſentio: ſicuti plurimis ſubeſſe rebus fermenti vim non negaverim; ita uni Nilo, vel alteri ineſſe fluvio, haud equidem concedo. cur non alii amnes eamdẽ vim ſortiti? cur non reliquis aquis eadem facultas? laborent quamvis, nunquam rei cauſſam producent. De rore autem, quem depluere Ægyptii comminiſcuntur, ex eo ortũ duco, inque ulgus mox emanaſſe; quod ſimilem Hebræis prodigio cecidiſſe e cœlo rorem acceperint. Intelligo tum Mecœnas: & veriſimile quidẽ illud. At Lælius: Sed quid de Iſidis lacrymis? nã ni fallor, ex hujus fletu Oſirim deplorãtis excreſcere Nilũ, veteres tradiderunt. Cui Mecœnas: Iſta inter Poetarũ, gentiumq. deliria collocanda: quo loco Lacteam cœli ſemitam ex Junonis lacte ortam, aliaq. hujuſcemodi ponimus. Atq. hæc cũ dicerentur, adeſt convivii magiſter, monetque omnia in promptu eſſe, illico igitur aſſurgentes diſputationi finem fecimus. ÇA-

CAPUT XI.

De Nili fontibus, & à quibus detecti.

POsteaquam pransi diem diffidimus, in aulæ projectum, ex quo pulcherrimus ad mare prospectus erat convenimus: quo in loco simul ac sedimus, Quoniam, inquit Mecœnas, de Nili fontibus sermo incidit, lubeat, quæso, de his disserere: & quo tempore, & à quibus tandem detecti, quoque in loco positi enarrare. Cui ego: Veniam, quo jubes, ut verò rem ordiar, ut dicitur ab ovo, scias velim ultra Æquidialem circulum, qui medius terras interseeat, ad partes latitudinis Australis, ut Geographi dicunt, duodevicesimas altissimos montes esse, quos à Luna quam summis jugis contingere videntur, nomine donarunt. ex his nonnulli Nilum descendere tradiderunt. ad partes autem decimasquintas gemini, ac vastissimi lacus sunt. eosque esse quidam opinati, quos Orientalem, Occidentalemq; paludē Ptolemæus appellavit: perque occidentalem, qui media insula, duas in partes finditur, Nilum præterfluere, putaverunt. qui mox transmisso Æquatore in exteriorem Æthiopiam invehitur. qua longo tractu perlustrata, in Æthiopicos montes deducitur: ex quibus mox præcipitatur, inq; Ægyptum descendit. atque hæc potior de Nili origine superioribus seculis sētētia fuit. nam antiquissimi ignorarunt, quo ex fonte tā celeber fama fluvius oriretur. atque hinc cœlo caput condere poëtæ suo more fabulati. Etenim, quod Juba rex scripsit, nasci nimirum eum ex quodam lacu interioris Mauritaniæ, quem Nilidem vocat, falsum omnino, nec probabile Nilum ex Euphrate per subterra-

neos

neos ductus in Æthiopiā irrumpere, ut aliis censuère. Verùm ut ad rem propius accedā, ajo superiore sæculo, anno MDCXVII. concessum id nobis, quod non Sesostris, non Ptolemæus Philadelphus Ægypti reges: non Cyrus, & Cambyses Persarū, nō C Julius Dictator, non Nero Romanorum Imperatores, assequi tantis opibus, tantisque conatibus potuerunt. Duce igitur Æthiopum rege, quem nostri Presbyterum Joannem appellant, comite Petro Pays Lusitano ex nostra Societate, itum est X. Kal. Majas prædicti anni exploratum Nili fontes: habitumque iter toto cum exercitu: quo militari apparatu Æthiopum rex iter facere consuevit. Est in media Æthiopia, quæ Abissinorum regi, qui potentissimus inter Ætiopes habetur, regnum quam amplissimum *Gojam* incolæ nuncupant, in quo *Agoi* populi, & regiuncula *Tonkova* barbaris vocitata. in hac altissimus mons surgit cujus in vertice lata planities, quæ editioribus circum jugis præcingitur. in hac planitie gemini fontes rotundi, latique palmos quatuor visuntur, quorum aqua levis pellucida, gustuique gratissima. eos Nili oculos incolæ indigetant. non autem in ea planitie scaturiunt, sed in declivi montis dorso. superiorum fontium quanta profunditas non satis perspectum. nam cum longissimo hastili primi, qui ad Occidentem est altitudinem metiri Petrus vellet, in arbores in fundo enatas, sive in concavo rupium, offendit. Secundi, qui ad Orientem vergit, distatque a primo jactu lapidis, ne duobus cōplicatis hastilibus reperire potuit. Apud incolas ea invaluit opinio, omnem latè montem aquis repletum. idque ut confirment, ajunt, omnem circum fontes terram nutare, ac tremere. & quamvis ex inferiori fonte continuo, magnoque impetu aqua erumpat, tamen superiores, quæ in plani-

tie

tie sunt, eandem servāt altitudinem, neque unquam decrescunt. imo etiam notatum, eo anno frequentius, ac terribilius tremere, quo uberiores pluviæ, minus verò cum rariores. Ex inferiori igitur clivo Nilus scatet; in quem alius ex vicina valle influit. qui & ipse eodem ex fonte per occultos terræ meatus erumpere creditur. Ortus igitur è suo fonte, auctusque Nilus tanto in Orientem spatio excurrit, quantus majoris tormenti jactus est. mox septentriones reflexus petit· in ipso autem flexu labentem è vicinis scopulis rivum excipit. geminos deinde alios, ex Orientis plaga, editisque è rupibus decidentes admittit. His verò, aliisque torrentibus adauctus, major fluit, Nilique jam præ se speciem gerit. quem à magnitudine *Abanin*, fluviorū scilicet patrem Æthiopes appellant. Postquam autem unius diei itinere, valles, camposque emensus præterluit, justum amnem, cui *Lama* nomen, in societatem asciscit. Mox fontem versus retortus in Occidentem parva intercapedine defluit. statimque in Orientem conversus, in subjectum, ingentemque lacum effunditur. quo loci prima Nili catadupa, quam cataractam pariter nuncupamus. Hoc loco Lælius: Patiare, quæso, inquit, ut te unum interrogem. Cui ego: effare. Et ille: undenam dictæ Nili catadupæ? Tum ego; καταδουπέω resono, sive reclamo latinè sonat: hinc κατάδουπη fragor, & clamor est, quia vero jis in locis, dum se Nilus præcipitat, magnum fragorem edit, catadupæ ea loca dicta. atque Cataractæ καταῤῥάττω enim, cum impetu, strepituque decido significat. atque hinc in urbibus hæ portæ, quæ ex alto illico demittuntur, ad hostium insidias propulsandas, cataractæ etiam vocitantur. Intelligo, tum Lælius. perge porro: res enim tum mihi, tum Mecœnati accidit quam

per

per jucunda. Tum ego: Atque audite. Lacum igitur ingressus, *Bedum* barbaris dictum, tam rapido per eum cursu fugit, ut facile illius aquas à palustribus discernas. in quibus purus mox, putusq. egressus Meridiē versus recurrit *Alataq.* campos alluit ex quibus per prærupta montium irrumpens ex secunda catadupa præcipitatur, altitudine cubitorum XIV. fragore tam vehementi, ut ad X. millia passuum exaudiatur. Hic Lelius: Mirum oppidò tam vastum fragorem edi, ut tāto è spatio percipiatur. non igitur tota poetica illa tua hyperbole, quam habes Naut. VII.

Se velut ex alto cum Nilus Atlante refudit
Subjectos latè in campos, plangitque profundas
Ingenti valles sonitu, quo tota remugit
Thebais, Ægyptusq; atq; æstiferi Garamantes.

Cui ego. Atqui audi modo, neque versibus istis moram innectas. Non longe inter duas rupes veluti absortus interlabitur: ut illum spectare vix possis. rupes adeo inter se propinquæ, ut Æthiopū rex pontem inter eas sterni jusserit; ut universus exercitus transduceretur. Tandem ex angustiis illis victor emergens, flexoque in Orientem cursu plurima regna, provinciasque fluctibus irrigat, ac fæcundat. mox *Gafatibus, Bizamiisq.* perlutis, in Boream contendit; non longè ab origine primævi fontis pertransiens, Nubiam ingreditur, Maroēn insulam, in duos ramos partitus alveum, efficit. per difficiles hinc aditus, ac prærupta loca connisus ad Æthiopicos montes evadit: e quibus horrendo strepitu delapsus, in Ægyptum descendit. atque hic celebres apud veteres Nili catadupæ: quas juxtà habitantes ob continuos fragores præcipitantium aquarum surdastros esse prohibent. Hæc autem sunt, quæ de Nili origine pro certo, exploratoque censeri debent.

ni

ni velimus hominum fidem funditus evertere. quo nescio quid absurdius dici possit. Egregiè, tum Mecœnas. qui, postquam multa alia disservimus, illud poëtæ repetens

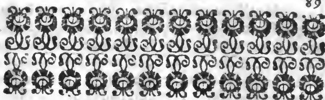
Claudite jam rivos pueri; sat prata biberunt.

nos benevolè dimisit.

LIBRI PRIMI
FINIS.

VERIS

VERIS HERCULANI

LIBER II.

CAPUT PRIMUM.

Dum apud Mecœnatem otiosi sedemus susceptum Babylonia Arsinoen iter, quaque in via cum prædonibus acciderunt, enarrata.

Ost rigidissimos Boreę flatus, qui triduò nubilus desævierat, pacata tandem serenitas, quæ nocturni indoles Aquilonis est, effulserat: & quoniam in vacationis diem placidissima cœli temperies inciderat, haud prętermittendã apricandi occasionẽ duxi. Accito igitur Lælio, quem mihi suavissimi mores, ac juvenilis simplicitas, miraque discendi cupiditas arctius in dies àdstringebant; Eamus, inquam ad Mecœnatem, qui certè hac die tàm lepida, quàm quę maximè, nos

ad geniale colloquium expectat. Placet, tum Lęlius. sed de cisio nulli negotium datum. Cui tum ego: Mittam ad proximum amicum C. Manium; ut suum nobis hac die commodet: nec dubito quin illico missurus sit. scio quippe quàm perurbanus sit, & quanto me amore complexatur. Hęc inter adest Sextus Niger, adolescens, & ipse mihi ob egregiam indolem perquamcharus: & quid meditemur? interrogat. Cui ego: De compatãdo cisio, quo ad Mecœnatem veheremur. Tum ille: Si me in societatem asciscitis, offeram ego currum, qui quidem in promptu est Cui Lęlius: Quis tibi, Sexte, commodavit? Cui Sextus: Mecœnas vester: cui ego etiam non tantùm notus, sed & percharus sum. Sæpe enim superiore anno illum cum Parthenio conveni. Tum ego ad Sextũ: Nę tu versutus, illum ad nos Mecœnas, ut ad se pergeremus, haud dubio misit. Ita vero, tum Sextus, non inficior: nam tu peracutus, semper, ut soles, rem acu tangis. dum enim in peristylio, deambularem, me auriga convenit, & si tu domi esses, perquisivit, Cui ego: Est, inquam. præstolare hic tantisper, dum eum tibi accersam. neque omittendam occasiunculam putavi conveniendi hominem officiosissimum. arbitrabar enim me tibi socium futurum. Benè, est, tum ego: in te quando sors cecidit, nolo te honesta voluptate, fraudare. eamus una cum Lælio. haud equidem grave Mecœnati erit, cujus tanta humanitas, tanta munificentia, ut paucos admodum æquales habeat. impetrata mox à præfecto abeundi facultate, discedimus, inque Barnenses Mecœnatis ædes proficiscimur. Quò cum pervenimus, nos Mecœnas, qui pro foribus apricabatur, benevolentissimè excepit: ac singulari humanitate Sextum complexus est. Et cur, inquit, tam rarò tui mihi copiam facis? nescis quanto te ego studio, quanto amore prosequar? certè quidem

nihil

nihil antiquius habui,quam tibi,non secus,ac Parthenio, Lælioque inservire. Cui Sextus: Scio quippe tua in me, ac socios officia constare: quibus ne frequentius uterer, studia, quibus operam navo, aliæque curæ in caussa sunt.gratias nihilominus ago quammaximas, & habere etiam vellem,si possem. Atque hæc ubi dicta, in hortum ingredimur: sessumque in Xysto est. Vix dum sedimus, cùm Mecœnas me intuens: Quid expectem? intelligis. Cui ego: Planè intelligo, & paratus ad rem veni: agite igitur, animumque advertite. Et ille: Perpurgatas tibi aures, animumque attentissimum commodamus. effare, ut tandem tuæ peregrinationis finem teneamus. Tum ego: Perpurgatas quando mi aures, animumque attentissimum commodatis, faciam quod jubetis. Verum adeo prolixa res est, ut vix post multos dies ad umbilicum venire liceat. dicam tamen, quod potero. Dum nos ad visendas Pyramides accingimur, adest Arabs quidam ex jis,qui Camelos locare solent, admonetque Achmetidem esse quosdam homines Europæos, qui in Arabiam iter adornabant, si uti occasione vellet, in crastinum diem omnia in promptu esse oportere. se nobis camelos præ cæteris optimos, ac cursorios locaturum. Quod cum mihi ille significasset, amplectendam occasionem duxi, inque diem crastini adornari profectionem jubeo. Mox Britannum veterem amicum convenio, deque itinere capessendo edoceo. ille vix passus me ab se divelli, omnia prospera precatus: seque expectaturum me redeuntem Canopico in ostio, vel certè Alexandriæ spopondit. Ubi vero manè illuxit, nos statim itineri committimus. Erant in comitatu Galli quatuor gladiis, æreisque fistulis armati, duo Itali ex Etruria, & ipsi ense, & minori sclopo muniti: duo Æthiopes ex jis, qui Christiani sunt,

Abissinorumque regi parent, & arcu, & patrio acinace præcincti, quo paratu ipse etiam Achmetides fulgebat. ego syphunculum cum pugione à Britanno acceptum, ferebam Arabes camelarii majoribus cultris, gravibusque baculis non minus bestiis, quam hominibus terribiles. Hic Sextus Niger, cui ad jocos promptum ingenium erat, Satis, inquit, armorum, ut justus exercitus videri posset: sed nescio an tantum etiam animorum? Cui ego: Animosissimus quisque erat, & si res postulasset, pugnaturus egregiè. & certè nemo nobis, aperto Marte, iniuriam intulisset. ab insidiis timebamus, quibus Arabes prædones viatores adoriuntur.

Postea verò quam in unum, ut condictum erat, convenimus, illicò in viam nos dedimus, ut verò res benè fieret, à Superis exorsi sumus, precesque, quas recitari mos est, lęti decantavimus. Vix M passus ab urbe confeceramus, cum nos concitatissimo equo, quo ferebatur, Turca quidam assecutus est: rogatque, ut in societatem admitteretur: neque id nobis, nisi commodo futurum. se Europæorum. quibuscum plurimos annos Alexandriæ vixerat, esse amantissimum. hoc autem Gallis. Gallico sermone, significabat. cum his enim hominibus versatum se dicebat. & quorum tùm linguæ commercio, ut sæpe fit, benevolentiam conciliavit. quocirca admitti hominem Galli censebant, inque eorum sententiam reliqui descendebant. ajebantque futurum viæ præsidium. cum enim Turcarum, penes quos imperium, multum apud gentes illas authoritas valeat, tutos nos sub illius ductu fore arbitrabantur. At ego quasi divinus mihi animus, negabam expedire. idque mecum Achmetides censebat. Prævaluit tamen reliquorum sententia; inque societatem viæ ascitus est. imò & dux itineris constitutus.

tus. Hoc igitur duce lupo, læti omnes, me solo, atque etiam Achmetide, cui anceps animus, exceptis, iter corripimus. Ad meridiem properante jam Sole, in dirutas quasdam ædes perventum est. Hic morari tantisper, & brevi prandio tum hominũ, tum jumentorum refici vires visum est. Dum autem cęteri quiescerent, ego in vicinum tumulum conscendo, ut omnem circa regionem perlustrarem, cumque oculos circum verto, video Turcam equo inscenso, quasi explorare viam vellet: quod Gallis, ut omnem ab se suspicionem amoliretur, facturum spoponderat; ad D. passus procurrisse. cumque mox cursum inhibuisset, visus mihi cum duobus aliis equitibus miscere colloquium: & quasi tessera data, ad nos redire. Id ego non boni consulens Achmetidem accerso, illique rem ad aures committo. qui mox ad cęteros retulit. At illi, sive fato, sive nimia fiducia, in suspicionem adduci minimè potuerunt, ut subesse fraudem intelligerent. Sed conscensis illico camelis, iter aggredimur. cum autem ad dexteram ire Camelarii occupassent, exclamat, Turca: Ad sinistram, qua parte ipse prçeurrerat: tutius illac, ac brevius iter fore. quod quidem manifestissimum mihi fraudis indicium fuit. At quia reliqui fidendum homini ajebant, Turcam sequi placuit: inque sinistram convertimur, reclamantibus identidem Camelariis. Tandem inclinante se die, in villam quandam devenimus. hic Turca in diruta quadam taberna, quæ ictu sclopi aberat à villa, consistere jussit. idque suadebat tum putei commoditate, tum consuetudine cęterorum viatorum: qui in ea subsistere solitabant. haud mora interposita, in tabernam cuncti succedimus.

Tum me Achmetides vocans, Eamus, inquit, in proximam villam, nam non lætam futuram hanc noctem,

 mens

mens augurat. Eamus, tum ego: Salutemque in tuto collocemus: nam & mihi pariter non hilaris est animus: qui præsagus sæpe mali, nescio qua fati specie obumbratur. cum verò nos cæteri discedere animadverterent, quò rogant? Quibus ego: Visuri villam, in qua nescio, quæ rudera antiquitatis; quibus lustratis, redibimus illicò. Ut venimus in Ægyptium hominem ex antiquissimis terræ Incolis, quos *Coftos* dicunt, ex corrupta voce *Cuptios*, qua olim Ægyptus appellabatur, incidimus. illũ verò bonus quidã genius nostri miseratus, obviã misit. hic Achmetidẽ roget, quò iremus? Et ille: Arsinoen. Cui tum Ægyptius: At non hæc Arsinoen via ducit. Soline? Cui Achmetides: Minimè, sed plures alii in comitatu, qui proxima in taberna consederunt. Tum Ægyptius: Proxima in taberna. nimirum in latronum spelunca. timeo vobis ne quid struatur mali. Nam Turca quidam non multis ab hinc diebus, cum quibusdam Armenis, ac Persis se ducem præbuisset, omnes noctu spoliavit, plagis etiam inflictis. Quod cum mihi Achmetides significaret: nam uterque Arabicè loquebantur: Divinavi, inquam ego. Haud equidem in infamem illam me specum reducam. non frustra turbata nobis mens erat; ut quæ imminentem jam jam calamitatẽ prævidebat. non faciam, ut nos frustra admonuisse Superi videantur. Verum initæ societatis lex petit; ut illos, quæ pendeant pericula, doceamus; ne scilicet nostra culpa pereant. & opem conferre tuam cum possis, ut aliorum incolumitati consulas, divinum est. Ita verò, tum Achmetides. verùm hanc ego provinciam suscipiam. mox hunc cum fasce, si fidem mihi neutiquam habituri sunt, illicò revertar. nos autem, ut ad se diverteremus, Ægyptius rogat. in villa plures esse, qui nos ab injuria vindicare potuissent. Dum igitur Achmetides

ad

ad socios pergit, ego Ægyptium secutus, in proximam casam me confero. ancepsque animi plurima mecum volutabam, & quam in partem penderet animus, observabam: ut eam tutius sequerer. sunt enim in nobis quædam divinitatis semina, quibus quid magis conveniat, quidque futurum sit, præsentimus. Solida post hora se nostro cum fasce Achmetides reduxit: quem statim quid egisset? interrogo. Et ille: Risere, inquit, simplicitatem nostram: illudq; Ægyptii commentum esse, ut sic pro locato hospitio à nobis pecuniam extorqueret. imo ab hoc potius, quam ab illo fraudem timendam esse. sinceros Turcas, Ægyptios verò, atq; Arabes bilinques, atque infidos semper habitos: ac proinde rebus nostris mature consuleremus. Hic ego rursus versare animo, ne Carybdim, ut dicitur, vitare cupiens in Scyllam inciderem. at cum in Ægyptium penderet animus: minusque ab illo periculum futurum habitato in l[illegible]o, quam à Turca in deserto: in quo ex furtivo colloquio suspicio inerat, & urbana fraude instructus videbatur; idcirco insistere jam capto consilio visum est. Verum ille me scrupulus torquebat, ne Turca, quem in suspicionem sociis adduxeram, non minus vindictæ, quam auri cupidus, in villam, in qua paucissimæ admodum casæ, sive potius tuguria erant, irrumperet, nosque eò crudelius perderet, quò ira, cupiditateque impotentius aggrederetur. quapropter meum hunc timorem ad Ægyptiū defero. Et ille: Quiescite, inquit; ego vos isto timore, solicitudineq; eximam. est hic in altero villæ secessū turris pervetusta, in quam solemus cum prædones superveniunt, confugere. in illam nos clam recipiemus, subductoque ponte, tam securi erimus, quam qui maximè. quod mihi optimum factu visum est Postquam igitur frugi cœnula corpora curavimus, clanculum in

turrim secedimus, subductoque ponte, cataractaque demissa, quieti nos dedimus. Etquamvis Ægyptius profundè indormiret, Achmetides dormitaret, ego vix conciliare oculis somnum quivi. Nam magna animi perturbatio, magnus timor non cedit somno locum: nec quiescere mens potest, quam magni æstus exagitant. illi nihil habebant, quod perderent, inque patrio solo erant: ego in barbaro, & omnia cum salute amissurus. Credo equidem, tum Mecœnas, sed quid de sociis factum? Cui ego: Istuc ibam. Prima vigilia, cum omnes gravissimo somno correpti jacerent, præter Turcam, qui prædones præstolabatur; adfuere ex condicto sex Arabes ex iis, qui prædatu victitant. statim à Turca admissi, in dormientes manus iniiciunt, detractisque armis, quidquid pretiosi erat, vectarique poterat, subripiunt. Quia verò duo ex Gallis præ cæteris animosiores nudo ense resistere conati sunt, multitudine oppressi, ac duobus ictibus vulnerati cedere prædonibus coacti. qui statim ad villam veniunt, inque Ægyptii domum irrumpunt, quam cum vacuam reperissent, tota villa discurrunt de nobis quæritantes. interim magnus exortus clamor, cunctique pagani ad arma concurrunt, inque Arabes impetum faciunt. Duo capti, reliqui cum Turca relictis armis, quæque abstulerant, aufugere. Quid tu interea? inquit Sextus. num prodiisti cum tuo illo syphunculo? Prodiit Ægyptius cum Achmetide, re jam confecta, ego ad fasces substiti. Consultò tu quidem, Sextus. ego certè prodiissem cum illo syphunculo. Cui ego: extra aciem omnes sumus Hercules, cum vero periculum incumbit, quisque se subducit. Ita est tum Mecœnas; multi gloriosi in urbe milites, ut Plautinus ille: qui mox in conflictu ignavi sunt. verùm Sextus, cui lepidissimum ingenium, jocatur. cæteroqui idem præmium certantes,

tantes, & ad certantium vasa subsistentes manet. Sed quid tum postea? nam mirum oppido tuum istud iter, ac paradoxo simile. Cui ego: Accipe: primùm ad socios ire placuit, ut quid de illis factum esset, intelligeremus. & primos obviam camelarios habuimus: ex quibus omnem tragædiam paucis cognovimus deinde tabernam ingressi, destitutos tum consilio, tum viribus socios invenimus. ex quibus senior Etruscorum: Divinus certe tibi erat animus: utinam illius instinctum secuti essemus omnes: haud equidem in præsentem calamitatem volentes incidissemus. verùm ita fato hominum comparatum est, ut non nisi serò sapiant: & tunc eos facti pæniteat, cum nullus pænitentiæ fructus existit. Tum ego: Bono eos animo esse jubeo: ex prædonibus duos captos, recepta arma, quibus se in posterum defendant: salvum viaticum, & camelos, quibus saltem redire Babyloniam queremus. At illi pecuniam, aliaque pretiosa, quibus nullum præsentius viaticum, deflebant. & sociorum etiam vulnera non levis dolor, luctusque erant. Quæ dum inspicimus, atque attrectamus, non ea lethalia esse deprendimus. quocirca resumptis animis, balsamo quodam illita alligavimus: mox ad capessendum de re consilium convertimur. Cuncti redeundum Babyloniam censebant. haud tutum sine pecunia iter, & duobus ægris ex vulnere. Ægyptius, ut insequeremur prædones, hortabatur. se cum expeditis paganorum in auxilium futurum. quod quidem consilium cum spem reciperandæ pecuniæ ostentaret, amplexum statis ab universis fuit. nullum quippe periculum, in quod auri spes non irrumpat. Quibus ego. Etsi optimum videretur, prædones illicò vestigare, illatamque injuriam forti animo vindicare: verum qua parte aufugerint, quisnam divinet? quis velocissimos Arabum equos asse-

assequatur? At illi: Nihil cunctandum esse, quodque in eorum potestate esset, confestim conari oportere: reliqua fortunæ committenda. quæ audaces, subitosque ausus fovere, ac fortunare plerumque solet. Hoc loco me Lælius interpellat: At non egregiè illi censebant? habes enim tu in Bellicis

Odit enim Fortuna moras; quæ præpete semper
Itque, reditque rota, & nescit consistere eodem.

Cui ego: Rectè autumas: sed audi modo. Nihil moræ factum, Ægyptioque duce, in meridiem magno cursu itũ est. Vix tria passuum millia exhauseramus, cum in antiquam casam, ac semirutam perventum est: in quam se prædones receperant. inter quos cum diu de dividenda præda disceptatum: quoniam plus justo majorem sibi Turca vindicabat, cæteri Arabes, quos sociorum captura exacerbaverat, id indigne ferentes, illum, ut sunt ad rixas, & ultionem prompti, spiculis continuo adorsi sunt. qui patrio, quem gerebat, acinace se acertimè defendit, nec prius cecidit, quam duos graviter vulnerasset. reliqui dum socios curant à nobis circũveniuntur. & tam subito, ut fugere minimè potuerint. comprehensi igitur, omnis pecunia, quæque alia subripuerant, recepta. magnoque cum gaudio villam repetivimus Hic autem orta cum paganis statim lis est: Si quidem dimidium eorum, quæ receperamus, sibi dari postulabant. nec id quidem injuria: nostri negabant. tandem, Ægyptio procurante, composita est controversia; trientque paganis datum. Ego cùm plurimum Ægyptio non hospiti tantùm, verum etiam servatori, debere intelligerem, multam ei pecuniam obtuli: utque veniam daret, si majorem non offertem, rogavi: nam mihi in externo solo non licebat, ea ipsum munificentia complecti, qua ob acceptum tam illustre beneficium debuissem. Negavit ille

ille se pecuniam accepturum. quod erga nos fecisset, debitum hospitibus esse: idque tum divina, tum humana jura postulare. imò turpe esse, & diris omnibus execrandum, ex aliorum miseriis quæstum quærere. Ad rem ego tam insolitam, quam nullo modo à barbaro expectasse͂, tanto stupore perculsus sũ, ut vix mihi crederem. usq; adeo verùm, haud misericordię, atq. humanitatis sensum in eo desiderari, in quo bonam natura indolem collocasset. Hoc loco Mecœnas. Admiror sanè barbari hominis generositatem sed quid ego barbarum eum voco, cui tanta in hospitem, cumque ignotum benevolentia, tanta humanitas fuit? Nullum oppidò cœlum est, in quo hominum natura omnino degeneret, quæ ad mutuam societatem, ac benevolentiam homines fecit. Ita verò, tum Lælius: neque qui barbaro in solo nati sunt, statim barbari pronunciandi, cum etiam inter barbaros mitia ingenia educentur: quæ interdum prava indole prævalente, in culto, humanoque solo desiderantur. Verùm age, sis, quid postea? Tum ego: Toto illo die in villa apud Ægyptium versati, cujus tanta in universos officia, tanta beneficia fuere, ut nos arctissimè devinxerit. rogavimus sæpè, & enixè, ut nobiscum in Europam navigaret; haud dignum passi tam frugi, atque humanum hominem in penitissima illa barbarie degere. verùm tantus illi nativi amor soli, ut nullis precibus adduci potuerit, ut nos sequeretur. Cui cùm plurimas gratias egissem, strictissimè complexus sum: annulumque, ut in fidei pignus, ac mei memoriam acciperet, vix tandem extorsi Mox viam, cui insistere, quoniam saucii melius se habebant, cunctis visum erat, ingressi sumus. nullaque quietis caussa, interposita mora, usque ad vesperam iterfecimus. Erat autem iter per deserta loca, vastasque solitudines. quæ illius de-

deserti partes sũt, per quod XL. annos pervagatos Hebręos esse Sacrę literę tradunt: nos quatuor diebus exhausimus. Extabescente igitur die, ad locum quendam, in quo rari admodum cespites, ac sicci visebantur, consedimus. Hic Arabes postquam tabernacula fixerunt, omnem circa regionem lustrati, magnis clamoribus vociferati, si qui in vicinia homines elsét, sive nequam, sive frugi, ad nos venirent. cæterum nos viatores esse, qui Arsinoen iter haberemus, cunctisque futuros innoxios. Est autem id solenne Arabibus Camelariis, ut singulis diebus per deserta loca iterfacientes, postquam tabernacula extulerunt, immensis circum clamoribus omnia compleant, ut de suo, viatorumque adventu, ipsæ solitudines, ipsæ feræ scirent. mihi videbatur solenne prætoris edictum, & non illepidum quidem. Hic Lælius: Sed quid aliud illud erat, quam de adventu prædones certiores facere? Cui ego: Quid facias? ita apud illos moris est; cui ut te accomodes, necesse est. Et ille: Venere ne unquam ulli? Admodum. tum ego. Sed miseri quidam, ac pauperes spiculis ex palmæ ramis, incurvisq. pugionibus armati: quibus Turcæ etiam utuntur: & olim, ut refert Xenophon, & Calybes, & Lacones jis præcingebantur. cæterum nudi omnes, & tam miserabiles visu, ut non timorem incuterent, sed misericordiam excitarent. nos eos, stipe erogata, benevole dimisimus. Mox ad curanda corpora conversi. Hoc loco Mecœnas: Sed qui victus in tam inculta solitudine esse ad manus poterat? Cui ego: Curatis primùm camelis, quæ præcipua Arabum cura, ex cespitibus ignem illicò excitarunt: atq oryzam tanta mox celeritate coxerunt, ut vix crederes. illam verò non uti nostri, sed patrio more, quò fere omnes orientales populi, quibus quotidianus est cibus, solitaverunt, scite adornarunt.

Qua

Qua arte, tum Mecœnas nam id scire operæ pretium est. Et ego Singulis oryzæ scutellis ternas aquæ, sive juris jam præparati, attribuunt: deinde tandiu coquunt, quo ad jus omne ebiberunt, tum butyro asperso, atque in lance satis ampla, in hypocausto, sive ad lentum ignem applicant: ut illo benè imbuatur. ita enim fit, ut grana distincta, sapida, ac jurulenta, turgidaque miro modo proveniant. nostri adeo excoquunt, ut mollis instar massæ fiat, qua nihil insipidius. Divites caponino, vel vervecivo jure utuntur: Atque isto modo in secessu Surrentino oryzam ipse adorno. quæ meo stomacho optimè quadrat. At Mecœnas: Sapis tu quidem certè. curabo, ut meus coquus istam ex te artem ediscat. Sed age. quid tum postea? Cui ego, Absoluta cœna, ad somnum concedimus. Quia verò timebamus, ne Arabes latrunculi noctu aliquid clam surriperent, per vices tota nocte vigilatum est. quis verò prima, quis secunda, quis tertia, quis tandem quarta vigilia: nam in tot partes noctem partiti, & automato horologio metiebamur, excubias ageret, militum more digitis micando sortiti sumus. Mihi, socioque meo prima obvenit, secunda Etruscis, Gallis tertia, Æthiopibus quarta. His verò vigilantibus, ridiculum quid accidit, quod cunctis somnum tempestivè excussit. Erat inter jumenta Asellus miræ pernicitatis, qui capistro excusso, in tentorium irrupit: tum Æthiopes rumore audito, exclamarunt, latrones adesse. caveret quisquis sibi, ac suis. ut verò latrones perterrefacerent sclopum explodunt. excitamur confestim omnes, arma capimus, & ad vim vi propulsandam accingimur. cùm vero in latrones irruere putaremus, in asinum incidimus. qui strepitu territus tentorium universum fætore turbavit: tantoque ruditu perstrepuit, ut omnem solitudinem impleverit, quo loco tantũ ri-

dere

dere risum cœpimus, ut nihil supra, lepidèque Æthiopum ignaviã carpsimus: & ut fit, rem ad jocos transduximus. Hic Sextus: Juvat seria hilaritate conspergere: & curis cum premimur, libenter animum ad jucunda convertimus. At illud tum vobis cessisse emolumentũ puto, ut maturè nimirum viam carperetis. Cui ego: Ita factum est, ut dicis. Benè manè onerandis camelis plurimum tẽporis insumptum, quod vitium Arabibus vectoribus natura insitum, ut nec minis, nec verberibus quidquam proficias. Mox per eandem solitudinem tertio jam die ire occœpimus. Qua dum vagamur, illud ego mecum animo reputabam; Essetne tellus alia, quę Italiæ comparari potuisset. nam cum viderem Ægyptũ tantis laudibus celebratam, Universique horreum habitam: proximamque Arabiam, cui ipsa fælicitas cognomen fecit, tantis horrere solitudinibus, tam incultas, nec feris habitatas, statim sic animum inducebam: nullam esse terram, quæ Italiæ, & præcipuè Campaniæ nostræ, præferenda videretur. Ita, Mecœnas, inquit. Tui mihi versiculi jucundissimi ad unum omnes: at illi, quibus Campaniæ laudes exsequeris, mea mulsa; ut numquam divellere è manu possim. Ut & illi mihi summopere placent, quibus totius Italiæ laudes Maro complexus est: quem tu non infeliciter imitatus es. Sed de his alias, nunc ad iter veniamus. Tum ego: Inclinante se jam die, adventantes quosdam è longè conspicati sumus: & quoniam incitato ad nos cursu festinabant, statim arma expedivimus, eos Arabes esse arbitrati, nec sanè nostra nos opinio fefellit. Sex erant armati: Qui ut nos Europæos esse, & plures numero igneisque telis munitos conspexerunt, sibi merito, timentes, si vim intulissent, quasi socios amisissent, nos rogant, num per desertam eos vidissemus? Tum unus ex Camelariis: Pergite hac rectà, inquit; non enim

enim longè absunt: medacioque mendacium elusit. Est quippe ita natura comparatum, ut deceptores iisdem dolis capiantur, quos in alios tetenderunt. nec magis decipiatur, quàm qui alios decipere meditatur. Secuto mox die, nullos homines, nullas feras obviam habuimus, sed immensos campos squalidos, ac solos. quos ego videns, illud Virgilii ad rem accomodatum identidem repetebam, Cœlum undique, & undiquè Campi. Tandem vergente ad vesperam die, in castrum quoddam pervenimus, quod *Argirudum* Turcæ, à quibus ad frænandas prædonum incursiones, viatorumque perfugium, extructum est, appellant. Hic juxta muros tabernaculum conspicati, accedimus, & qui mortalium essent, interrogamus? Responsum quatuor Europæos esse, qui voti caussa, in Sinam proficiscebantur. Ego statim homines convenio: cumque ex oris lineamentis Italos esse agnovissem; ex qua provincia forent, inquiro. Et illi Veneta, inquiunt. cũq; ego multa de illis: multa illi de me rogitassent, illico amicitiã inivimus. Ita enim hominũ genius est, ut si qui populares sibi obviam apud exteras gentes, alienoque in solo occurrant, facile in familiaritatem coeant: & ejusdem linguæ commercium, maximum societatis vinculum est. Quibus cum dum de itinere mentionem facimus, opportunius, inquiunt, si prius ad Sinam Montem eamus, rebusque sacris ex voto peractis, Arsinoen deinde, rubrumque mare descendamus. Quod ego consilium cum ad Achmetidem detulissem, probavit ille: probavere etiam Æthiopes qui etiam ex voto in Sinam properabant. At reliqui, qui negotiorum caussa Arsinoen petebant, neutiquam probavere. Quocirca ita tandem inter nos constitutum, ut ipsi Arsinoen iter continuarent, nos in Sinam deflecteremus. quo lustrato, eos Arsinoæ nos conventuros; uti una, ut cœperamus Babylo-

byloniam rediremus. Vix dum hæc enerraveram, cum adfuit ephebus : monuitque prandium moram non pati, iremus illico, ni cuncta corrumpi vellemus. quo audito, Surgamus, inquit, Mecœnas: à prandio quod superest recitabis. nec mora, ad mensam itum est.

CAPUT II.

A prandio incœpta narratio continuata: quæque in Sina Monte visa distinctè relata.

SEcundis postquam mensis modus factus est, lotisque manibus, mantilia famuli extulerunt, Age, inquit, Mecœnas, & licet pasto tibi verba facere grave futurum sit; quia tamen nobis omni prandio tuus sermo suavior, ea nobis edissere, quæ tibi mox acciderunt. atque istam gratiam nobis totam facies. Cui tum ego: Faciam libentissimè. & jucundissimum mihi erit, quod tibi placitum. Verùm officiis prætermissis, ad rē venio. Postquam una cum Venetis, atque Æthiopibus antiquis sociis, in Sinam ire cõstitui, ad castrum visendi gratia unà cum Achmetide me confero. obvios confestim duos milites Turcas habemus: qui nos perhumaniter, quod ne à nostris quidem expectassem, exceperunt, atque intra vallum admiserunt. cæterum castrum pro eo loco, & ad prædonum excursiones prohibendas, satis validum: apud nos ne ratio quidem illius haberetur. in eo pauci admodum præsidiarii, & malè instructi : quibus ministrorum, ut plerumque cadit, avaritia, vix necessaria suppeditantur. quæ ob deserti sterilitatem Babylonia mittuntur. vix satis aquæ habebant: & narrabant plerique, qui multa eo loci stipendia meruerant, nunquam se pluviam vidisse. quæ quidem potior sterilitatis caussa est. cum cæterorum

teroqui tellus non omnino inepta ad ferendas fruges videatur. non enim arena, non tophus, argillave: sed talis, qualem nostris in regionibus habemus. Tandem gratiis præfecto habitis, & Nicotiana herba, de qua nos rogaverat, donato, datoque militibus præmio, in tabernaculum redivimus.

Manè tardiusculè ob intolerabiles Arabum moras, qui onerandis, atque exonerandis Camelis totum penè diem insumũt, iter aggressi sumus. Ne verò cogeremur bestiis onerandis reliquũ diei perdere, iter etiam post meridiem continuavimus quod mihi propter nimios æstus magni plenum fastidii, tædiique erat. Atque hunc in modum iterfacientes, Moysis fõtes, extabescente jam die, salutavimus. Sunt autem hi fontes ad Mare rubrum, milleq; ab litore passus absunt. cumque esse locum perhibent, in quem primùm è mari egressi, siccum Hebræi tenuerunt. Hic ego locum tot prodigiorum feracem veneratus, diu animo, oculisq; complexus sum: præsentemque eam tanti populi multitudinem, cumque ijs colloqu , eorum gaudiis interesse, nobile audire epinicium, quo relatam de Pharaone victoriam celebrabant, non sine voluptate fingebam. tandem v x ab ea cogitatione divulsus, ad curanda corpora me contuli: quibus procuratis, vigilias solito more partiti, indormivimus. Ut vero prima ferrugine tingi cœlum incœpit, Achmetidem excito, ut camelorum custodes ipse excit aret, moneretq; ut ad iter se cito accingerent. Interea pedes ipse ire pergo; ut illius vecturæ tędium, quo magnopere afficiebar, excuterem. Dum sic solus progredior, miram oppidò voluptatem capiebam aspectu illius campi, qui fruticibus quibusdam mihi incognitis, refertus erat: ex quibus pulcherrimi flores erampebant; ut nõ jam Arabiæ desertum, sed stellatos Capuæ campos

mihi percurrere videbar. Deinde orto jam sole, amœnissimus prospectus meis sese oculis obtulit. nam rarescere jam colles, montesque assurgere videbantur, totusque Erythræi sinus in conspectum cadebat. ultra vero mare, hi montes conspiciebantur, qui ad Superiorem Ægyptum pertinent. & ni me fallo, hi sunt, quos Alebastri mõtes vocant: inter quos ad occidẽtem solem ingentem vallem spectabam: ex qua perhibent egressos Hebræos, eosque, Pharaone insequente, Mare rubrum ingressos. Hoc loco Lælius qui non nihil in sacris literis versatus erat: At si ita; consentaneum esset in Superiore Ægypto Hebræos habitasse. quibus tamen ad inhabitandum ea ab Josepho tellus data est, quæ *Gessen* dicitur, & juxta Inferiorem Ægyptum, & supra desertum, per quod erraverunt, sita est. Eruditè tu quidem Læli, ut semper, inquam ego. verùm responsio est ad manus: nimirum ex veteri sede, in Superiorem Ægyptum, in qua Pharaonis Regia erat, translatos fuisse, ut arctius detinerentur. timebant quippè ne ex terra *Gessen*, quæ contermina Palæstinæ, Arabiæqı erat, fugam illi molirentur. id vero ex ipsis sacris literis constare manifestè arbitror. legimus in Exodo ad Moysis preces Deum ex occidente validissimum ventum excitasse quo immensa illa locustarum multitudo, quas ad puniendum Pharaonem immiserat, Rubrum in mare delata, ac submersa est: ex quo statim illud existit, Pharaonem scilicet, atque Hebræos in Superiore Ægypto habitasse. quæ cum ad occidentem Erythræi posita, facile occiduo vento tum in mare impelli locustæ potuissent. nam si in Inferiori Ægypto, atque in terra *Gessen* id temporis incoluissent, septentrionali vento opus erat, ut in Meridiem, ad cujus plagam Erythræum jacet, locustæ propellerentur. imo nec Hebræis versus mare tentare iter concessum fuisset; quando ex terra

Gef-

Geſſen terreſtris in Arabiam, ac Paleſtinam via pateat. Hic Lælius: Aſſentior. at unus hæret adhuc animo ſcrupulus: ſi benè memini, nec oculus me mappas inſpicientem fefellit, eſt etiam juxta litus via, quam tenere Hebræi poterant: cur igitur ſe mari commiſere? Tum ego: Non te oculus, qui eruditus, fefellit: at via illa hinc mari, montibus illinc tam brevi ſpatio actatur; ut anguſta admodum ſit. quocirca occupari ab Ægyptiis poterat, ne illac fuga Hebręis patuiſſet. imo nec tantā multitudinem capere valuiſſet. Optimè igitur Deus populi ſui incolumitati, quem ſe brachio extento, erepturum è Pharaonis manibus profeſſus erat, inſueto illo, & numquam ſpectato prodigio providit. Sed redeamus, unde erudita hæc diſputatio nos abduxit. Ita, quæſo, tum Mecœnas: nam timeo, ne ad rei umbilicum minimè veniamus. Tum ego: Relicto ad dexteram Erythræo mari, ſiniſtra iter tenebamus per campos ſpeculari lapide, nitroque paſſim plenos: quæ ſolis luce ſplendentia, non iniucundam viſu ſcenam exhibebant. quibus tandem duorum dierum itinere emenſis, in mōtana loca pervenimus. Ego cum jam per colles incederem, viderem que eos in altiſſimos ſenſim montes attolli, rogavi Camelorum cuſtodem, numnam Arabiam intraſſemus? quod ego ex eo coniiciebam, quod ſcirem Petręam Arabiam, non tam ab urbe Petra, quam à ſaxis, præruptiſque montibus appellatam. Intravimus, tum ille: nec longe ab his montibus patria mea eſt. ad quam divertere ipſe volebat. ſed quia longum, & perplexum iter, nec ſatis à prædonibus tutum, cuncti vetavimus. Dum igitur per montes iter habemus, ego illorum naturam indagabam: cumque fragmenta quædam excidiſſem, illius generis eſſe reperi, quod Numidicum marmor, ac Biſalten vocant. cujus magnam copiam Romani in Italiam, capta Ægypto

adduxerunt. cujus etiam multæ pyramides, atque obelisci ex eadem Ægypto advecti. Tellus verò, non aliter, ac desertum, quod transmiseramus, sterilis ob saxi duritiem. vidi tamen quasdam valles, per quas hyeme torrentes præterlabuntur, in quibus arbores aliquot, herbæque virides conspiciebantur. eæ vero arbores, aut palmæ erant, aut illæ, quæ gummi, quod Arabicum vocant, extillant. in convallibus etiam nonnullis perennes aquas, easque nitidissimas summa voluptate spectavimus. & hæ quidem valles tam amœnę, quam quæ nostris etiam in locis altissimis arboribus opacantur. Ad harum quandam, quæ præ cæteris gratior, & vestitu, & fonte erat, secundo die ex quo Arabiam intravimus, quietis caussa consedimus: tum opacitate, textuque arborum, tum fonte illecti: cujus mihi aqua mirum quantum suo frigore, nitoreque arriserit. tanto enim calidæ, quam toto illo itinere hauseramus fastidio tenebar, ut tum primùm veluti exortus sum. Credo equidem tum Mecœnas; & ex me conjecturam facio: nam sine gelida, nedum frigida vivere non possem. Cui ego: Quod de me affirmare possum, ità gelida nimius hypocondriorum calor attemperatur; ut facilè, ac sine fastidio stomachi cibus concoquatur. qui repida vix tandem multis post horis & magno stomachi labore decoquitur. Est tamen servãdus modus, qui si desit, nihil omnino benè. nam si crebrius haurias, tum præ nimio frigore nativus calor opprimitur, ac suffocatur: hinc crudi humores; ex quibus mox reumata, podagræ, aliique morbi oriuntur. Atque hic, in bonam partem rapias, quæso, si te ego admoneam, ut ab assidua potione gelidæ te contineas. timeo tibi ab illa: & ut audivi, jam te podagra invasit, quo morbo nullus nocentior. Tum ille, ut erat ingenio mitissimus: Gaudeo, inquit, à te admoneri, cujus

plurimum apud me authoritas valet. scio quippe quo animi candore sis, quàm aeri ingenio, & quanto me amore prosequaris. curabo igitur, ut videas quanti ego tuam admonitionem faciam. Verùm redeamus ad vallē illam peramœnam, ex qua nos frigidus fons abduxit. Cui ego: Contendam illico id efficere. Ex illa valle cū movissemus, per duros, ac difficiles aditus iter aggressi. per quos ut expeditius, ac securius iremus cūcti pedites incedebamus: at tāto labore, ac defatigatione, ut vix vires sufficerēt. ea tamen me cogitatione incitabam, ad Montem, in quo Deus ipse legem suo populo dederat, æquum esse, ut summis laboribus, sudoribusque ascenderemus. atque ita fieri etiam posse, ut voluntaria illa corporis castigatione anteactæ vitæ crimina diluerem, Numinisque mitissimi gratiam cōsequerer. qua cogitatione unus ego cæteros erigebam, animosque identidem excitabam.

Tandem aliquando ingenti corporum defatigatione connisi, ad toto terrarum orbe celeberrimū D. Catharinę Cœnobium pervenimus. cujus præ foribus, quę occlusæ erant, non exigua Arabum turba magnis clamoribus excursabat. universus enim cœnobii fundus alto, instar arcis, muro concluditur. unus ex nostris Camelariis cœpit, & ipse inclamare; & ut Europæis peregrinis fores recluderentur, identidem flagitabat. sed quamvis ad ravim usque sæpius exclamasset, nullus tamen ad referandas valuas veniebat. Tum ego moræ impatiens, Achmetidem rogo, cur maturo jam die fores exteris non aperirentur? & quæ turba illa hominum esset? quę mihi omnium miserrima, atq; abjectissimæ sortis videbatur. Et ille: Hi Arabes, inquit, qui deserta hæc circum loca habitant. domos non habent, quorum loco montium cavernas subeunt. non vestes, quibus tegantur. nam ut vides præter pudenda,

quæ vel brevi panno, vel palmæ foliis obvelant, nudi incedunt. nullos campos, quos colant, obtinent, & si qui perexigui inter mõtes jacent, quiq;cultui responderent, colere negligunt: adeo impatientes laborum sunt. immo cunctis se cœli, temporumque injuriis, cunctis vitæ miseriis volentes exponunt, dummodo otiosis esse liceat. at quoniam fames urget, nec habent, unde sibi victum comparent, ad Cœnobium hoc advolant: & qua clamore, quà minis tandiu hic cursant, quoad religiosi homines, qui in eo habitant, aliquid, quo vitam tolerent, subministrent. fores non reserant, ne hi irrumpentes, ceu lupi famelici, in eos impetum faciant, cunctaque diripiant: verùm ex fenestra illa, quam vides, victum in cistulis demittunt. quod ni faciant, fores diffringerent, cunctaque circum culta, & ad Cœnobium pertinentia pervastarent. Hic Sextus: Æquissimum postulant. ex his enim erogendus in pauperes victus, quibus multa suppetunt. & sanè quanta in republica felicitas, si quibus divites abundant, in miseros distribuerentur. ex illis enim luxus materia subtraheretur, his vero dolorum omnium, ac fraudum, quæ mala ex inopia facile oriuntur. Cui ego: Rectè autumas. sed næ tu Prætor, qui leges statuas. At redeamus ad propositum. Illud ex Mahumete, quem illius Cœnobii Camelarium egisse plurimos annos ferunt, ortum duxisse perhibent. Qui mox rerum potitus, acceptique memor beneficii, jussit universos Arabes, qui ea Petrææ Arabiæ deserta colunt, religiosis illis famulari, inque omnibus, quibus eorum opera opus foret, præsto esse: nec quidquam pro locata opera, nisi unum victum repetere. id qua clamore, qua minis quotidie exigunt: servitium vix exhibent. nam se liberos putant; nec Turcarum quidem regi, sub quibus ditione Arabia est, obsequium præstant, vectigalia

nulli

nulli pendunt; nec unde pendent, etsi velint, habent. imo ipsi à viatoribus exigunt, & ab invitis vi tollunt. perpetuò per solitudines vagantur: eaque se libertate frui jactitant, qua priscos mortales sub Saturno vixisse perhibent: aureique seculi reliquias dici, haberiq; volunt. At mihi videntur pecudum potius ritu, quam hominum vivere, cum humani nihil, præter externam speciem: & hanc miro modo vitiatam præseferant. usq; adeo degenerant homines, cum semel offuscari ratio, depravarique mores inceperunt.

Vix hæc; cum janitor adfuit, distributoque Arabibus victu, cunctisque ad unũ dimissis, nos sollicitè introduxit: tantaq; mox humanitate religiosi illi Patres nos exceperunt, ut Christianam pietatem veterum tẽporum redolerent. statimque data, atque accepta per interpretem salute, in ecclesiam recta perduxerunt. qui mos apud illos solennis est. quem ego plurimum laudans illud poëtæ recitavi, Ἐκ Διὸς ἀρχώμεσθα: quod poëta noster vertit:

Ab Iove principium Musis, Iovis omnia plena.

Ubi verò ad Ædem, quæ in medio Cœnobio locata est, pervenimus, sacrum illicò limen ingressi, in genua accidimus: & dum hymnos Græco ritu Cœnobitæ decãtarunt, nos sancta venerati, tantisper oravimus. Ad sacellum deinde, in quo D. Catharinę lipsana reposita sunt, itum est. ibique multis tum precibus, tum lacrymis sacrosanctum pignus adoravimus, enixeque petivimus, ut ipsa nobis virgo omnium expiationẽ noxarum auxiliumq; à Deo obtineret. Hoc loco me Lęlius interpellat: Ad unum ne omnes divam exorastis? nam vestro in comitatu, quidam schismatici, quidam etiam Mahumetani erant. Cui tum ego: Cuncti oravimus; nam tum Virginem, tum locum illum tot prodigiorũ refertum universæ fermè gentes venerationi habent.

quæ vel brevi panno, vel palmæ foliis obvelant, nudi incedunt. nullos campos, quos colant, obtinent, & si qui perexigui inter mõtes jacent, quiq;cultui responderent, colere negligunt: adeo impatientes laborum sunt. immo cunctis se cœli, temporumque injuriis, cunct s vitæ miseriis volentes exponunt, dummodo otiosis esse liceat. at quoniam fames urget, nec habent, unde sibi victum comparent, ad Cœnobium hoc advolant: & qua clamore, quà minis tandiu hic cursant, quoad religiosi homines, qui in eo habitant, aliquid, quo vitam tolerent, subministrent. fores non reserant, ne hi irrumpentes, ceu lupi famelici, in eos impetum faciant, cunctaque diripiant: verùm ex fenestra illa, quam vides, victum in cistulis demittunt. quod ni faciant, fores diffringerent, cunctaque circum culta, & ad Cœnobium pertinentia pervastarent. Hic Sextus: Æquissimum postulant. ex his enim erogendus in pauperes victus, quibus multa suppetunt. & sanè quanta in republica felicitas, si quibus divites abundant, in miseros distribuerentur. ex illis enim luxus materia subtraheretur, his vero dolorum omnium, ac fraudum, quæ mala ex inopia facile oriuntur. Cui ego: Rectè autumas. sed næ tu Prætor, qui leges statuas. At redeamus ad propositum. Illud ex Mahumete, quem illius Cœnobii Camelarium egisse plurimos annos ferunt, ortum duxisse perhibent. Qui mox rerum potitus, acceptique memor beneficii, jussit universos Arabes, qui ea Petrææ Arabiæ deserta colunt, religiosis illis famulari, inque omnibus, quibus eorum opera opus foret, præsto esse: nec quidquam pro locata opera, nisi unum victum repetere. id qua clamore, qua minis quotidie exigunt: servitium vix exhibent. nam se liberos putant; nec Turcarum quidem regi, sub quibus ditione Arabia est, obsequium præstant. vectigalia

nulli

nulli pendunt; nec unde pendent, etsi velint, habent. imo ipsi à viatoribus exigunt, & ab invitis vi tollunt. perpetuò per solitudines vagantur: eaque se libertate frui jactitant, qua priscos mortales sub Saturno vixisse perhibent: aureique seculi reliquias dici, haberiq; volunt. At mihi videntur pecudum potius ritu, quam hominum vivere, cum humani nihil, præter externam speciem: & hanc miro modo vitiatam præseferant. usq; adeo degenerant homines, cum semel offuscari ratio, depravarique mores incœperunt.

Vix hæc; cum janitor adfuit, distributoque Arabibus victu, cunctisque ad unũ dimissis, nos sollicitè introduxit: tantaq; mox humanitate religiosi illi Patres nos exceperunt, ut Christianam pietatem veterum tẽporum redolerent. statimque data, atque accepta per interpretem salute, in ecclesiam recta perduxerunt. qui mos apud illos solennis est. quem ego plurimum laudans illud poëtæ recitavi; Ἐκ Διὸς ἀρχώμεθα: quod poëta noster vertit:

Ab Iove principium Musis, Iovis omnia plena.

Ubi verò ad Ædem, quæ in medio Cœnobio locata est, pervenimus, sacrum illicò limen ingressi, in genua accidimus: & dum hymnos Græco rito Cœnobitæ decãtarunt, nos sancta venerati, tantisper oravimus. Ad sacellum deinde, in quo D. Catharinę lipsana reposita sunt, itum est. ibique multis tum precibus, tum lacrymis sacrosanctum pignus adoravimus, enixeque petivimus, ut ipsa nobis virgo omnium expiationẽ noxarum auxiliumq; à Deo obtineret. Hoc loco me Lęlius interpellat: Ad unum ne omnes divam exorastis? nam vestro in comitatu, quidam schismatici, quidam etiam Mahumetani erant. Cui tum ego: Cuncti oravimus; nam tum Virginem, tum locum illum tot prodigiorũ refertum universæ fermè gentes venerationi habent.

Ubi verò assurreximus, in sacellum aliud post odæum templi situm, nos perduxerunt. ibi sub altari ingens saxum digito signantes. Hic, inquiunt, prodigiosus ille rubus consitus erat, qui medio in igne intactus, atque incombustus à Moyse videbatur. Saxum hoc cum sacello D. Helena posuit. cui deinde Justinianus Cæsar templum addidit, universumque Cœnobium, instar arcis, ædificavit. Postea verò quàm sacra ea loca perlustravimus, in triclinium ad mensam, quæ ingens tabula, nudata mantili erat, inducti. inqua statim sedimus, brevique cœna, ac frugali refecti sumus. Hoc loco Sextus: Quid vobis apposuere? Cui ego. Bina singulis ova, in aquam dispersa, & pultem ex oryza butyro conditam. pro secundis mensis, poma quędam delicatissima. Tum Sextus: Satis frugaliter, & quæ longo itinere defatigatis irritare potius famem, quam sedare poterant. Cui ego: At nos ea contenti mensa fuimus. eo enim loci lautiorem non sperabamus. statimque ad quietem capessendam concessimus. inductique singuli in singulas cellas: in quibus illico indormivimus.

Postera die ab eo, qui excipiendis hospitibus præpositus, ad visendum Cœnobium deducti. Est autem hujus circuitus quàm amplissimus, editoq; muro pręcinctus. ad inhabitandum innumeræ cellæ, sed angustiores, quam nostræ. plurimaq; ad Cœnobitarum commoditatem hac, illac sparsa sacella: in quibus suas singuli preces fundere, cœlestiaque meditari faciles possint. Exiguo rivo alluitur, quo nihil opportunius ad incolentium utilitatem: cum siticulosa ea loca cæteroqui sint. Ad hunc vero riuum greges suos aquatum ducere solitavisse Moyses perhibetur. Ego vix affirmare ausim: cum circa hæc ipsa loca universam penè Hebræorũ gentem siti enectam, aquam à Moyse postu-

lasse

Iaffe facrę literę referāt. Qui cùm faxū, Dei juffu, virga illa tot miraculorum ferace, percuffiffet, illico largiffimi fontes emicuerunt. quod quidem minimè accidiffet, fi rivus ille tum temporis profluxiffet. Hic Mecœnas: Sed quid rivulus ille ad tantam multitudinem? quare minimè mirum fi novi fontes ad explendam tot hominum, jumentorumque fitim divinitus profluxerunt. Cui ego: Si rivulus ille non fatis duceretur, nec fontes quidem fatis effe poterant ad fitim explendam. fed utut fe res habuerit, nos Cœnobio perluftrato, quid agendum effet, in mediū intulimus. Cenfebat Achmetides, ftatim itineri Arfinoen verfus; quò ipfe tendebat, infiftendum, neq; hic diutius commorandum. mihi placebat montem utrumque confcendere, ex quorum vertice, & Rubrum, & Mediterraneum mare videri ajebant. idque fieri triduò facile poffe. quod cum Venetis perfuafiffem ad confcendendos montes in craftinum diem accingimur.

Ubi primùm diluculum illuxit, lęti omnes, atque hilares, in Horebi verticem, qui Sinaitico humilior eft, iter corripimus. Ex una enim, eademque radice gemini montes affurgunt, quorum qui editior, atque in feptentrionem fpectat, Sina dicitur: depreffior alter, & ad Meridiem vergens, Horebus nuncupatur. Duce igitur Arabo indigena, ex jis qui Cœnobitis inferviunt, atque ab illis juffo nobis ducatum præftare, montem confcendere exorfi fumus. Eft autem non unus vertex, fed plurimi, quafi montibus impofiti montes: qui tamen ob abruptam magnitudinem non omnes initio confpiciuntur; ita ut cum fummum te jugum tenere credas, aliud exoritur, quod fuperare neceffe fit, atq; iter ordiri, ut ajunt, à capite. ut non femel præ nimio tædio, ac defatigatione pœnitere incœpti cœperit. nec deerant, qui reditum fuaderent. fed vicit animus, qui

fi

si semel præoccupatus ejus rei desiderio, quam vehementer optamus, atque accensus sit, difficile à proposito dimovetur. imo non nisi vi cessare ab incæpto potest. Non igitur itineris arduitate, non saxorum asperitate, non periculorum multitudine,non laboris magnitudine perterriti in summa eniti juga,nervis omnibus conabamur : Postquam igitur diu, multumq; conscendimus, in fontem cui à Sutore nomen,perventum est. ejus aqua mirificè recreati sumus. cùm enim diei æstus incalesceret, siti laborabamus. ne vero aqua pura, putaque noceret, diem fregimus. Hic Lælius : Ecquid,inquit ad manus fuit! Buccellati pastilli,tum ego: quos mecum semper circumferebam, & dactyli, qui plurimi in Ægypto,probique succi nascuntur. qui adeo meo stomacho quadrant; ut hic etiā eis vescerer,si copia suppeteret. Sed quæso,ne prępedimentum obiicias. nàm vereor ne tardissimè domum revertamur. Non longè à fonte nos sacellum excepit, quod Virgini sacrum est. quæ eò loci Cœnobitis quibusdam, qui oratum in montem ibant, visa perhibetur. Deinde angustias quasdam, Græci pylas dicunt, subivimus. lapideis arcubus conjunguntur,ut claudi janua potuissent, adeo arctæ sunt. Quibus transmissis, & difficili clivo superato, in planitiem egressi, in qua spiritum resumpsimus, atq; aerem liberius hausimus. mirum enim in modum per implexos eos calles,ac præruptos delassati eramus. in ea planitie quatuor sacella visuntur, in quorum uno, quod Eliæ nuncupatum, spelunca quædam non satis ampla post altare jacet : in qua prosetā latuisse, & XL. dies cibo abstinuisse,cum ab impia Jezabele fugeret, non levi conjectura affirmant. Tandē non sine ingenti labore, ac periculo in supremum jugum manibus, pedibusque connisi evasimus Atque hic sacrosanctus vertex est,in quo Deus legem divino digito

gito scriptam Moysi tradidit:suæque Majestatis splendorem ostendit. quo in loco saxum visitur, ita excavatum, ut hominem excipere; ac tegere, quasi theca, valeat illud verò eum esse ajunt, in quod Moyses micacissimum Augustissimæ Majestatis fulgorem ferre impotens, retrocessit: eumque ita saxum, patefacto sinu excepit, ut à prætereunte Numinis Majestate, tegeretur. Duratque ex illo saxum, eundemque situm post tot secula tenuit: ut nesciam, an majori miraculo sinum recluserit, an reclusum conservaverit: ut nec tempori, nec tot casibus cesserit. Sacrosancto in vertice ædicula est, quæ Græcis Ἁγία κορυφή, sanctus nimirum apex appellatur. in ea summa animi demissione oravimus: Deum precati, ut quam ibi legem dederit, perpetuò ante oculos haberemus, & ad eam custodiendam vires ipse sufficeret. Est è regione altera ædicula, in qua Turcæ, & Arabes suas preces fundunt nam,ut dicebam,locus hic his etiam nationibus venerationi est. Hoc loco Mecœnas: At minimè dignum, ut in loco tam sancto profana etiam ædes sit. ego certè id non paterer,eamque à fundamentis everterem. At quid facias? tum ego. locus in horum dominatione est: & quod nec æquum,nec sanctum est, vi, atque injuria faciunt. Faxit Deus, ut his tandem locis nostri potiantur. tum haud equidem fanum stabit, quod non sacrum, sacroque ritu dedicatum sit.

At nos ædicula egressi, quoniam ad medium jam diem Sol erat, brevi prandio vires refecimus. Deinde descendere ad inferiora cœpimus: & tanto majore labore, periculoque,quanto facilius per abrupta corpora præcipitantur. quocirca connitendum nobis cōtinuò erat,ne ipsomet propendente membrorum pondere, rueremus. & sanè non semel nihil proprius factum est, quam præcipites decideremus. Tandem ne

peri-

periculorum recordatione tædium creem, in profundissimam vallem, quæ Horebum inter, ac Sinam jacet, singulari Numinis favore, descendimus. Hic cœnobium alterum, sed minimè habitatum, ac penè vacuum in quod culcitras aliquot Cœnobitæ asportari jusserant, ut quietem commodè caperemus, atque hinc postero die expeditius in alterum verticem scanderemus. At nos adeo defatigati, ut vel nudo in solo somnum cepissemus: cujus opportuna conciliatrix lassitudo.

Secuto mox die, in editiorem Sinæ verticem ire occupavimus, principio quoniam mitior clivus, & ex nocturna quiete robustiores, gradus grandiebamus, summaque alacritate incedebamus. at ubi per angustos, abruptosque calles, crebrosque viarum anfractus scandere cœpimus: atque altior jam Sol cuncta suis radiis calefacere, imo etiam adurere incipiebat, vix ingenti labore, ac sudore paulatim in editiora succedebamus: & ni superiora montis frigidula reperissemus, nos æstus perdidisset. interdum in præcipitia quædam veniebamus, ut visum avertere necesse esset, ne vertigine circumacti delaberemur. plurimum his in locis Arabes juvere, qui nativa quadam agilitate præditi, ac viis illis assueti, quam expeditissimè incedebant, nosque manuducentes è periculo subtrahebant. Fateor cum jam supremum in jugum non tam pedibus quam manibus niteremur, tanta arduitas erat, tam facilis casus, tam horrendum præcipitium, ac certa præ oculis mors, ut non unum Virgini votum conceperimus. Tandem aliquando, diva adjuvante, cujus opem sæpiùs præsentissimam experti eramus, in editissimum fastigium, altissimo jam Sole pervasimus. Illico in ædiculam eo loco ædificatam, ubi Divæ corpus superni spiritus collocarunt, nos deduximus;

ut

ut gratias Deo, divæque ageremus, quod salvos, ac sospites nos illuc perduxissent. Vidimus deinde saxum, sivè rupem, quam miraculo intumuisse ferunt cum in eo D. Catharinæ corpus repositum fuit. sunt circum tria signa, in quibus tres spiritus consedisse, Divam diu custodisse, certò credunt. hæc verò signa innata monti videntur, cujus tanta durities, ut ne durissimo quidem scalpro scindi ramenta queant. ita vero totus mons est, ut nigris quibusdam arborem imitantibus, venis sparsus videatur. ex his vero tria illa signa distincta conspiciuntur.

Mox ego summa animi voluptate omnem circa regionem contemplabar. ad Meridiem Rubrum mare, atque Ægyptii montes spectantur: ad Septentrionem deserta regio, quam Pharan dicunt: atque hi montes qui longo tractu in Judæam excurrunt: ad Orientem Amalecitatum regio; & Amorræus mons: ad Occidentem Cedar regio, ubi Ismaelitæ, qui Agareni, & Saraceni appellati sunt, habitarunt Mediterraneum mare vix subobscurè videbatur, quo aspectu diu delectatus, ad prandium secessimus, factaque brevi mora ad quietem capessendam, nos ad reditum accinximus. At ne vobis verborum prolixitate fastidio sim, omitto dicere quanto periculo, laboreque descenderimus; & quoties parum abfuerit, quin fallente vestigio decideremus. declinante igitur die ad ultimam vesperam, in vallem, à qua primo manè profecti eramus, perventum est. inque easdem ædes recepti tandiu nos quies occupavit, quoad dies rediit: tum per vallem, quà ventum fuerat, in cœnobium iter intendimus. Inter eundum ad Horebi radicem ingens saxum, quasi ex reliqua rupe divulsum, basique impositum, diu mirati sumus. ex hoc enim Moysen aquas virga elicuisse ferunt. tres in eo veluti cicatrices insunt:

sunt: quarum una ad Sinam, altera ad Horebum spectat: tertia erecta in cœlum vergit: ex his triplici veluti fonte aqua prosliuit. Extra vallem ampla planities: in qua vitulum ex auro fusum, atque adoratum à populo Hebræorum perhibent. Deinde mons surgit, in quo Aaron Paschatis festum celebravit: aliaq; observavimus, quæ ne sim longus, pertermitto. Tandem cœnobium reversi, summa iterum humanitate excepti fuimus. Sequenti die iterum sacris interfuimus: divæque lipsana, quæ marmorea in arca asservantur pie venerati, utque nostrum iter fortunaret iterum, iterumque precati sumus. Mox ubi Cœnobitis gratias persolvissemus, discessimus. Atq hic Mecœnatem rogo, ut liceret per eum domum nos reducere, cumque annuisset, vale diximus.

CAPUT III.

Iter ex Horebo Ælanam, quaque in eo acciderunt, ac mira de virgine quadam Crotoniate historia refertur.

SEdebam in Musæo, utque acutissimum capitis dolorem, quo vehementer discruciabar, aliquantulum allevarem, appictas terrarum tabulas percurrebam, cùm me Quintius convenit: Et quomodo vales inquit, cui ego: non planè benè. tantum enim à capite laboro, ut vix sufficiam. Tum Quintius: Si ita, cur tabellas istas evolvis? omitte, quæso, atque aliquam intercapedinem facito. Cui tum ipse: Imo ut dolorem parumper lenirem, has accepi: quibus evolvendis, à severioribus studiis animus amovetur. At Quintius, non est, inquit, ut dicis. laborat etiam in illis mens, oculi defatigantur, atque hæc cum diceret

Læ-

Lælius supervenit:& Salve,inquit,Musarum delicium. Salve & tu Quinti meum cotculum . ut valetis ? Cui Quintius: Salve, Læli, meus ocellus : ego quidem benè valeo, & pangraticè, ut dicitur . at Parthenius noster non ita: sed magno capitis dolore vexatur . Tum Lælius: Quid mirum ? imo nescio sanè uti vivat. Semper enim hic claudus veluti sutor sedet , seque libris istis involvit, inque illis perpetuò distentissimus. Surge, quæso , me intuens , dies tam amœnus , quam qui maximè. Eamus ad relaxandum animum. tres sumus, quot gratiæ . Aglajam aget Quintius , Thaliam ego: tu qui consilio polles,Euphrosynen Cui ego:Lepidus, tu Læli, & eruditus: Sed quò nos pedes ducent?Et illi: Ad Mecœnatem tuum . Et ego quo curru ? Ille vero de curru ne labores. habeo paratissimum. Si ita , tum Quintius, surge cito: non omittam certè occasionem istam conveniendi hominem eruditissimum , atque humanissimum . nulla igitur mora interposita, conscenso curru, Barnam contendimus. Ut venimus, illilico obviam Mecœnas processit: nosq.benevolè salutavit. statimq in projectu, ubi apricabatur nos sessum recepit.Postquā vero sedes occupavimus;in tēpore,inquit,affuist s: nā hic otiosus sedebā,& qui cum erudita miscerem colloquia vehementer optabam. Et quoniam tu reliquator es, Parthenie , solve debitum , ut nomen tuum tandē ex rationum libro eradam. Intelligo, tum ego: vis nimirum, ut ad itineris mei narrationem me vertam. Et ille: Ita, quæso . tam enim mirum est, & curiosum, ut me delectet miro modo. & ut benè memini ex Sina monte Arsinoen tendebas. Cui ego : Miror memoriam tuam . sed ordior, jam ut jubes, narrationem: & gaudeo vehementer hac tibi in re morem genere. At date, quæso , veniam , si sermo erit impolitus: nam veni omnino imparatus : & non

benè

benè valeo: Tum ille: Doleo quod non bellè te habeas: cęterum ista tua negligentia,quę plurimum nativi præsefert, mihi summopere placet. Ego verò, ita orsus sum:Ex Sina per non inamœnam convallem iter intendimus: quę quidem angustissima: & licet saxosa, ac sterilis, tamen quia multis in locis, in quibus aqua emicabat plurimæ arbores,ex ijs quę gemmi exudant, palmæque item plurimę, ac dumeta virebant, pulcherrima visu erat. in ea complures Arabes habitant. quorum casæ ipsæ palmæ: quæ ramis tectum, & umbram exhibent: ex saxis egressi, per apertam, atque immensam planitiem,quæ ad maris Rubri littora pertinebat, ire cœpimus. In hac dum conglobati, ac vigiles metu prædonum,qui per aperta, ac plana vagari solent, progredimur, in exiguum quendam gregē, qui per herbosa pascebat, incidimus. Servabat illum fædissima quædam anus muta, & adolescentior quidā qui mihi ex colore albicante, ex lineamentis corporis, non indigena, sed ex Europa advectus videbatur. stabat procul ab anu tristiculus. qui ut me vidit, quasi divinans popularem esse, statim advolat. & esne tu, inquit, Italus? Ego tum, rei novitate perculsus: Ita vero. Sed qui tu, & unde huc devectus? Et ille: Longæ ambages, quas referre tempus non patitur. Per Deum te rogo, per Superos omnes, ut ex hac misera servitute me eximas. eripe à barbaris prædonibus, qui quotidie me Christum ei urare cogunt. Tum ego illius misertus, comites rogo, ut & ipsi illius misererentur, eumque in comitatu reciperent. Et illi: Faceremus, inquiunt, si liceret. verùm id sine certo nostro periculo fieri non potest. Nam si Arabes noverint: & ab illa anu facile intelligent,nos juvenem abduxisse, statim advolabunt, velut vultures: nec dubium quin universos perdant, si poterunt. sin minus arma veriti,

usque

Ælanam usque, quò rectà tendimus, insequantur: ibique apud magistratum raptus, quod capitale est, accusabunt. juvandum miseris, non negamus; sed quando sine proprio periculo id fiat. Hic juvenis: De Arabibus nihil timendum, inquit: longè ad Euphratem profecti. anus illa muta nec quò, & quibus cum iverim docere potest. quare per vestram fidem, per vos, parentesque vestros oro, atque obsecro, ut miseri hominis, & ejusdem patriæ, ac religionis misereamini. inque copiosissimas lacrymas effusus, id ipsum identidem repetebat. quibus ego permotus, ita ad socios: Quàm magnum, ac penè divinum sit miseris opem ferre, esse cui notum non sit, arbitror neminem. enim vero cùm proprium Dei sit benefacere, atque opitulari universis; idcirco divinitatem quandam induere videmur, cùm qua possumus ope, miseros sublevamus. id autem sine proprio incommodo, sine discrimine præstare, non multum laudabile, nec magnificum; humanum, non divinum est. negare, quod facilè possis, ne barbari consueverunt: at quod arduum, quod difficilè arripere, moliri, in effectum adducere, quam maximè generosum, atque æternis laudibus est dignissimum. At ei succurrere, cujus religio, æterna salus in discrimine versantur, religiosissimum, ac divinissimum. nec nisi à Christianis expectari potest: imo etiam debet: quando id lex ipsa, ipsa charitas jubent; Verum, nos prædones, ajetis, assequentur: & sic nec ille satis salvus, & nos à periculo, in quod immittimur, non evademus. at prædones longè absunt: nec quo adolescens fugerit, & solus ne, an non, à muta, stolidaque anu scire nequibunt. Sed assequantur: quid gloriosius quam pro pietate certare? occumbere? at non minus periculi sine pugna erit Ælanæ à Turcico

magiſtratu. Sed hanc aleam facile vitabimus,ſi eum domi contineamus. omitto quanta illorum ſit avaritia, ut pauca pecunia capi poſſint. tandem quidquid futurum ſit, Deus, cujus cauſſam ſuſcipimus auxiliator accedet, In rebus æquitas ipſa, & charitas primùm requirenda, quæ ſi adſint, nihil eſt, quod de felici eventu timeamus. His demum adducti ſocii ſunt, ut ſupplicem acciperemus. receptus autem, noſtriſque veſtibus indutus tanta dexteritate, ut anus, quæ procul diverterat, nullo modo animadverterit, mox in viam nos dedimus, cumque totum diem iter feciſſemus, ſub veſperam Ælanam pervenimus. Oppidum cum arce perexiguum, verùm apud Turcas, & Arabes magni nominis emporium, in quod ex India, Arabia, Africaque plurimi mercatores conveniunt. Eſt in oppido Græcorum cœnobium, in quod quia extra mœnia poſitum primùm incidimus: de eo Sinaitæ cœnobitæ mentionem fecerant. quo viſo, ea mihi incidit cogitatio, quæ opportuna videbatur: ſi nimirum unà cum ſupplice ad illud diverterem, ita fieri poſſe, ut res in tuto locaretur. quod quidem reliqui comites non improbarunt. Præpoſitum igitur adeo, atque enixè rogo, ut pro ea, qua Chriſti fideles, ac peregrinas complecti par eſſet charitate, me cum ægroto illo adoleſcente, (pallor oris ex metu mortis fidem dicto conciliabat) reciperet. de victu ne laboraret: id nobis curæ fore. ille, quod vix ſperaveram, non ſolum humaniter admiſit, ſed & reficere illico voluit. imo cuncta ſe ſuppeditaturum, quæ neceſſaria forent,ſpopondit. id & mihi gratiſſimum, & ſociis accidit,illi, quod à ſe periculum amolirentur; ego,quod ſervati civis una apud me laus futura eſſet. Hoc loco Lælius: Laudo piam fraudem: verum an ſatis prudenter feceris, non diſputo. Imo

pru-

prudentissimè, tum Mecœnas. Si innocentiæ, charitatique consulendum, nulla industria, qua non uti, nulla alea, quam non subire debeamus. At perge porro: res quippe curiosa est quam maximè. Et ego: Postquam in triclinio refecti in cubiculum secessimus: erant geminæ cellæ, non satis amplæ, in quas unus aditus, cœnobitarum in morem extructæ: ego etsi defatigatus ex itinere, nihilominus ingens quando cupiditas animo incesserat, omnem supplicis tragædiam intelligere; somno expulso, illum rogo: ut quando remotis jam arbitris, narrari res poterat, ne gravaretur repetere; sciretque se eam lapidi dicturum. Tum ille: Æquum inquit, ut hunc tibi morum geram, quando mihi auctor libertatis, æternæque salutis extitisti: & tanto tuo periculo, ut vix à germano expectassem. Drusillæ mihi nomen. Hic ego perculsus: Mulier tu? inquam. Et illa: Ita vero, inquit, & Itala Crotone nobili patre nata. qui me ex priore conjuge susceptam frigidè admodum amabat, cum plurimum novercæ daret. quæ tam ferreæ indolis erat, ac depravatæ, ut me nullo modo pati posset. quotidie ob levissimas caussas, sæpius etiam immerito durissimè objurgabat, probris onerabat, & verberibus etiam, nimis sæpe. cùm ego ad patrem confugerem, ille obligatus amore novercæ, & falsis criminibus, quæ ipsa prius detulerat, præoccupatus, durius excipiebat. Eò res processit, ut omnis mihi patientia abrupta: inque desperationem acta fugere decrevi. erat domi servus ætate biennio major, quem mater mea à puero educaverat, plurimisque, dum viveret, beneficiis affecerat, atque ob id me unicè diligebat: ad hunc rem defero. atque enixè precor, ut se mihi ducem, comitemque fugæ præberet. ille principio vehementer percul-

fus, eam nervis omnibus dissuadere conatus est. multisque adductis rationibus, me à proposito dimovere equis, velisque, ut dicitur, adnitebatur. ubi verò me persistere in sententia vidit, certamque, ni fuga patuisset, suspendio vitam unà, & miserias finire, in vitus assensit. Fuga igitur decreta, consilium inire cœpimus, quo id modo, tutò exsequi potuissemus. Erat in portu Surrentina navis frumentum Neapolim deportatura: hac visum est Neapolim petere; qua in urbe affinis meus degebat: apud quem nos recipere securò poteramus. Eo ipso die, qua profectionem navarchus adornabat, meus pater unà cum tota familia in villam profectus, me unà cum servo illo domi relicta. idque in gratiam novercæ. at ego divinitus factum arbitrata, nihil morandum duxi. quocirca virilem statim vestem, jam præparatam, indui, acceptaque mecum non parva pecunia, cum gemmis aliquot, quas mea mihi mater reliquerat, ex horti postico, qua via infrequentior, in navim, quæ jam anchoram subducebat, unà cum famulo, qui jam cum navarcho condixerat, & quædam ad victum necessaria comportaverat, perreximus. qua statim conscensa, quoniam secundus ventus erat, vela fecimus: totumque eum diem, & secutam mox noctem navigavimus. Manè ubi primùm illuxit, binas in alto naves animadvertimus. quibus visis, quæ illæ essent, versare animo nautæ cœperunt. quidam Britannicas, quidam Hollandicas, eas esse; ac Messanam petere. quidam piraticas esse asseverabant; quod præter morem magno ad nos cursu contenderent. Nec diu dubitatum: nam ut clarior dies emicuit, & propiores factæ, piraticas esse cuncti conclamarunt. Tum quoniam languescere ventus incœperat, navis onusta expeditius fugere non poterat. nautæ amissa

spe

ſpe ſervandæ navis, de ſua ſalute ſolliciti, ilicet omnes in lembum proſiluere; veritique ne præ vectorum numero mergeretur, nos, binoſque alios reliquerunt. nec quidquam preces, ac lacrymæ apud homines valuere. immite genus, & quam à mari feritatem hauriunt, frequenter exercent. Cui ego: Ita enim verò. Sed quid facias? ſuam quiſque ſalutem quærit: neque cuncti ea ſunt indole, ut virtuti cuncta poſthabeant. ſed quid tum poſtea? Et illa: Advolarunt illicò barbari ad prædam, quaſi ultures: inque navim inſilientes magnos clamores ediderunt. ubi verò nautis vacuam repererunt, in nos iram omnem evomuerunt. diſtrictiſque gladiis mortem minabantur, nè cuncta tradidiſſemus. Poſtquam navim totam perluſtrarunt, quæque reperiere, inter ſe partiti, nos in inferius tabulatum conjecerunt. hic quantis lacrymis calamitatem deploratemus, facilè conjicies. Illud autem me ſummoperè cruciabat, ne detecto ſexu vim pudori inferrent, quod mihi morte ipſa acerbius videbatur. Verùm hic, quam minimè merebar, divinam opem præſentiſſimam experta ſum. nam cùm omnia nudaſſent, ſocioſque alios perſcrutarentur, me ne tetigere quidem, ut gemmæ, quas mecum habebam, adhuc ſalvæ ſint. Inter piratas ſiculus quidam erat, qui & ipſe multos ante annos captus, fidem ejuraverat. hic quotidie ad nos veniebat, victus gratia: & quod rarum in hujuſmodi deſertoribus eſſe ſolet, humaniter tractabat, bonoque animo eſſe jubebat: ſeque noſtræ calamitatis miſereri, nec defuturum officio, quod exhiberi à ſe nobis potuiſſet. piratas eſſe Tripolitas, noſque brevi in Africam venturos. ubi ſi de patria, ac parentibus certiorem faceremus, curaturum ſe ſpondebat, ut juſta pecunia redimeremur. qua ſpe pauliſper ſubleva-

bamur. Quarto die, à quo in potestatem prædonum veneramus, Tripolim appulimus: ubi nova nos calamitas afflixit, spemque omnem salutis abstulit. Nam statim ac venimus me archipirata Turcico prætori, qui jam jam discessurus erat, inque Felicem Arabiam, quæ illi provincia demandabatur, profecturus, dono dedit. id mihi acerbius ipsa captura accidit. alterum enim in orbem relegata, redemptionis spes omnes amittebam. eoque magis cruciabar, quod à servo tam fido, meique amantissimo, & cujus opera uti in adversis poteram, divellebar. quoniam vero cum jacta est alea, constanti animo quidquid inde futurum sit, ferendum est, me erigebam, solabar: atque ipsa mihi animos, viresque sufficiebam. Novus dominus, in cujus potestatem transieram, sive quod genio mitis, sive quod forma caperetur. quæ, etsi ego, antequam caperer, unguibus fœdissimè deturpaveram, ne prædones alliceret, sexusque suspicionem faceret, jam se aliquantulum ad nativam speciem reduxerat, benevolè excepit, atque ephebis adscripsit. id mihi gratum nequaquam fuit: nam verebar, ne tandem re patefacta, in extremam omnium calamitatem inciderem. Tertio die, ex quo Tripolim deducta, Prætor jussit vela fieri: atque felici usi cursu quarto die Alexandriam intravimus. Hic navi dimissa, quæ Constantinopolim navigatura erat. conductoque lembo Pelusium petivimus: ut inde Arsinoëm veniremus. cum enim simultas dominum inter, atque Ægypti prætorem intercederet, noluit ille Babylone transire, ne illum convenire cogeretur. quod quidem illi, conctisque suis fatale, mihi verò salutare fuit. nam cum primo die, & secundo etiam tranquillo mari navigassemus, ingens ex improviso tempestas orta est. itum statim ad sortes. quibus ille mi-
rum

rum in modum addictus. atque hoc editum oraculum est. Palmare nimirum mendacium, inquam ego. Et illa: Ita verò: nam mentiri dęmonum semper est: atque audi modo: Tum tempestas cessatura, cum novum mancipium deserto in litore feris exponeretur. Nihil moræ factum, admoto ad litus lembo, me projectam deserverunt. Hic ego omni prorsus ope destituta, principio accusare sortem, quæ me prædonibus primum, mox feris objecisset. quæ tanti fati inclementia, quæ me non domi liberam inter parentes, non in servitute apud barbaros esse pateretur: satius fuisse si prædonum gladiis trucidandam, quam ferarum dentibus laniandam præbuisset. Mox memet temeritatis damnare, quod non æqua consilia cœpissem, nec rationi, sed iræ obtemperassem. fieri enim potuisse, ut patientia novercæ odium deferbuisset, patrisque amor conciliaretur. nunc verò nullum pęnitentiæ locum, nullum patientiæ fructum esse. resumpto deinde animo in tumulum litori proximum conscendi. ex quo dum domini lembum ingenti undarum agitatione jactari aspicerem, & interdum penè absorberi, paululum allevabar. quem ubi tandem demersum vidi, erecta spe sum non exigua, fore, ut tandem salutem invenirem. neque enim sine consilio Dei factum, ut è naufragio eriperer: nempe, ut ad meliora reservarer. solere nonnumquam in rebus omnino desperatis salutem exoriri, inque densissimis tenebris lucem affulgere.

Postquam hæc mecum evoluissem, in litus redeo, ut si quid vescum, quo tolerare vitam potuissem, reperirem. nam in tumulo illo arenoso, ne stirps quidem arida conspiciebatur. vix descenderam, cum naufragorum cadavera, tabulasque ad litus ferri animadverto. quo visu tam misero, quàm qui maximè,

magno triftari opere, ac timere cœpi. Verùm ne aspectu illo fœdo, ac lacrymabili diutius excruciarer: & cum neque ibi quicquam esset, quo famem explerem, sed quo calamitatem pascere abundè possem, in interiora deserti litoris secessi. ibi herbida quædam loca inveni; in quibus arbores aliquot, quæ palmæ mihi videbantur: quarum paterno in horto geminæ erant. ex harum fructibus, qui non dum mites biduo vitam transduxi. Tertio die ingens mihi clamor auditus. erant venatores plurimi; qui nescio quam feram lacerto similem occiderant. Qui ut me vident, loqui mecum occœperunt: sed nec ego illos, nec me illi intelligebant. per nutus, ac signa, ut muti solitaverunt, me naufragio servatam submersis aliis significabam. quod planè intellexerunt, ubi ad litus accedentes, cadavera, tabulasque conspexerunt. tum miseratione, ut credo, permoti secum adduxerunt. Vix tria passuum millia exhauseramus, cum in Arabes prædones incidimus. qui statim nos aggressi sunt: nec segnius venatores: ingentique utrimque animorum ardore concurrerunt. at ego tanta formidine correpta sum, ut nihil propiùs factum, quàm illico occumberem. Tandem post acrem conflictum, tribus ex venatoribus occisis, reliqui fugam capessunt: ex prædonibus duo occubuerunt, multi vulnerati. qui me, quæ inermis, & pugnæ spectatrix fueram, captivam avexerunt. eòque post magnum iter pervenimus, ubi me reperisti. Cui ego: Vim tibi intulerunt? Minimè. tum illa. etsi acerbè primùm tractaverint: deinde paulo humanius in eam spem adducti, ut Christo ejurato, Mahumeti nomen darem. imo ubi ab Euphrate rediissent, velle me vel invitàm circumcidere. idcirco divinitus factum duco, ut per ea loca pertransires. nam si secus fu-

futurum, ut in maximum tum fidei, tum pudicitiæ discrimen venissem. Mira oppidò, hic Mecœnas, tragædia, quam summa voluptate abs te audivi. ut variant humana, ut sæpe salutaria sunt, quæ nos desperata existimamus! ludit Fortuna, reciprocoque veluti undarum æstu cuncta versat, faciesque tot rebus, quot puncta, inducit. Atque hæc ut diceret, adsunt ephebi, monentque omnia parata esse. statim igitur ex projectu in procœtonem pransum processimus.

CAPUT IV.

Quæ Ælanæ observata, mox Arsinoën iter, aliaque scitu digna memorata sunt.

POstea verò, quam basilica pene mensa, & Mecœnate, viro splendidissimo æquè, ac ditissimo perquam digna, refecti summa hilaritate sumus, ad eruditos sermones me iterum ille advocavit. Et Age, inquit, Parthenie, quæ tibi deinde, quæ miseræ illi, cujus tu servator fuisti, acciderunt, facili tuo sermone enarrato. quod ut video tuis istis adolescentibus, perquam jucundum futurum est. Tum Lælius: Ità verò: & si quicquam impetrare nos possumus, iterum, iterumque rogamus. Quibus tum ego: Næ ego inurbanus, qui eo graver, quod vobis placere sentio. faciam igitur, quod situm in me est. insequenti mox die, Drusilla valetudinem causata domi substitit, ego ad socios, ac perlustrandum oppidum progressus, in quo præter parvam arcem, nec satis munitam, quia nihil fermè dignum visu erat, ad Erythræi litus, quod videre summo avebam opere descendi. Hic Mecœnas: Estne, inquit, arena puniceа? Nam idcircò Rubrum appellatum multi crediderunt. Cui ego: Nequaquam,

quam,imo potius albicat. mirabar sanè cum maximè, quod mare illud Rubrum veteribus dictum fuerit. nam quod Euxinum nunc Nigrum vocent, non immeritò id quidem: est enim quam maximè cœnosum, atque altissimum; quo fit, ut nigrescere videatur. At verò Arabicus sinus adeo nitidus, purus, perlucidus, ut videri fundum, quæque in eo sunt, clarissimè possint. Benè quidam cum Strabone ab Erythra Rege, qui quadam Oceani insula regnasse creditur, atque humatus est, Erythræum Græcis, Rubrum Latinis nuncupatum. Quibus tota illa Oceani Meridionalis pars, quæ Africam, Arabiam, ac Persidem alluit, Rubrum olim mare appellata. Id vero mihi pulcherrimum visum est, refertissimum scilicet mare coralliis, conchisque omnis generis. quorum ingentem copiam quotidie piscatores capiunt. Ego, quando nihil erat, quo diem obducerem, piscari placuit. miro enim modo captus sum tum varietate, tum pulchritudine earum concharum, tum etiam figura, quæ adeo curiosa, ut in illis elaborandis otiosa lusisse natura videretur. Assumpto igitur Achmetide, qui Arabicam linguam apprimè callebat, naviculam quandam conscendi. quæ & ipsa insolens mihi visa est. cujus structuram referre operæ pretium erit. carina, & statumina, quæ una ex ligneis asserculis, non ferreis clavis, sese inter advectebantur, sed picatis funiculis miro modo complicatis. reliquum naviculæ corpus ex pellibus compactum. velum non ex lino, sed juncis storearum in morem contextis. cujus autem formæ in Nilo etiam plurimæ navigant: quorum costæ ex minutissimis asserculis, non picata fune, sed ligneis clavis obfirmantur; cætera ex corio. His superioris Ægypti incolæ, atque Ætiopes mercatores merces Babyloniam invehunt. quibus distractis,

navres

naves dissolvunt, divenditisque lignis, quorum ibi ingens inopia, pedestri itinere in patriam remeant. Istud vero non eò fit, ut imperiti quidam tradunt. quod magnetici ibi montes; ut in Septentrionalibus factitari perhibent: sed quia antiquissimus apud gentes usus, atque expeditissimus, ut Author est Strabo, qui pelliceis cymbis navigari Erythræum ab Arabibus scriptum reliquit. Imo soliti etiam ex papyro cymbas Ægyptii compingere. Ex corio autem in Euphrate pariter, ac Tygre factas naviculas Zenophon, atque Herodotus tradiderunt. Hic Quintius: Id tu in Nauticis etiam scripsisti. & teneo pariter versiculos, quos in Mecœnatis tui gratiam, cui jure optime illa nuncupasti, patiare, quæso, ut recitem:

Assuta veteres sulcarunt pelle Britanni,
Pelle etiam, quotquot rigidis tenet Ursa sub oris
Marmora cana legunt: & sutilis orbe rotundo
Euphratem irrumpit venientem gurgite linter.
Fertur & Ægypti regnatrix barbara Memphis
Argilla fecisse ratem, testamque cavatam
Suscepit medio miratus flumine Nilus.
Flumineam biblum, & niveam junxere papyrum,
Prædones; qui stagna colunt torpentia Nili.

Quibus recitatis, Habeo tibi gratiam, Quinti, inquit Mecœnas; quod illorum mihi memoriam excitasti: quibus ego mirificè capior. Nec è manibus elabi facilè patior. Sed tu, ad me conversus, perge porrò. nolo modestiæ tuæ esse gravis. Cui ego: Facitis vos pro vestra in me benevolentia. cæterum quam exsucci sint, & male tornati, satis teneo. verum audite. In cymbam recepti litus propter ire cœpimus tanta voluptate, ut nunquam alias: meque per nostri Pausilypi scopulos, Bajanosque lacus, una cum Lycone, ac Doryla percurrere arbitrabar. aqua

instat

instar crystalli perlucida, vada tam brevia, ut fundum tenere manibus, ac ostrea, corallia, conchyliaque commodè evellere potuisses. Quia vero totum fermè Erythræum vadosum est, & brevibus passim consitum, ingens idcirco testaceorum captura fit, ac majoribus navibus non sine periculo propter id ipsum navigatur.

Postquam otiosi satis, superq. genio indulsimus, domum me contuli. Achmetides ad socios, ac profectionem in proximum diem adornandam profectus est. De qua sollicitè diu consultatum est, verebamur enim, ne nos Arabes assecuti de rapto mancipio apud Turcicum præfectum accusarent; vel nos in itinere aggressi, vim inferrent. optimum cunctis visum est, si unà cum publica vectura, qua plurimi omnium nationum mercatores Babyloniam ferebantur, nos etiam iremus. Gratiis igitur Cœnobiarchæ persolutis, primo manè discessimus: perque litus Erythræi, quod nobis Septentriones versus progredientibus ad occasum erat, iter faciebamus. Etsi interdum propter colles, qui in mare exporriguntur, in mediterranea flectere cogeremur. quibus in locis tantæ propter scopulos angustiæ, ut cameli crura tenus abluerentur. Tandem ad Moisis fontes, per quos in primo itinere transieramus, perventum est. Hic fixis tabernaculis pernoctavimus. Prima vigilia magnus clamor obortus, quo audito, ingenti formidine correptus sum. verebar enim, ne Arabes, quos vehementer timebamus, supervenissent. excitati illico omnes, & ad arma concursum est. at brevi abactus timor, atque excussa formido est. Etenim cum quid rei esset, percontaremur, renunciatur, tabellarium quendam venisse, qui ab Arabiæ præfecto missus, magnis itineribus Babyloniam contendebat.

debat. Orto jam Sole profectos is nos locus excepit, qui à trajectu Arabibus nomen. ex eo enim brevi compendio, navibus, quæ plures ibi ad id ipsum stare solitæ, Arsinoën traiicitur. Ne igitur cogeremur, ad intima usque sinus, longo itinere circumflectere, & ut citius omnem prædonum metum excuterem, navi Arsinoën ire constitui. assumpto igitur Achmetide, ac Drusilla, lemboque conducto, duabus non amplius horis, Arsinoën, quæ in Ægyptio litore ad Occidentem posita est, tenuimus; tantus enim ille trajectus, quantum Siculum fretum patet. Et uti Siciliensi in freto ex uno in aliud regnum brevi spatio commigramus, ita in Arabico isto ex una, in aliam Mundi partem brevissimè pertransimus. Cæteri una cum impedimentorum, sarcinarumque mole terrestri itinere prosecuti, sequenti die pervenerunt. Hic Mecœnas: Est ne, inquit, Arsinoë ista (nam plures reperio à Ptolemæis ædificatas) elegans urbs, ac populosa? in ea enim, ut ferunt, totius Ægypti Turcicum navale, in quo naves, quæ Erythræum excurrunt, stationem habent. Cui ego: Non admodum ampla, non elegans, nec populo frequens, ut fere omnes Turcici Imperii urbes sunt. habet arcem urbi respondentem, nec satis validam. Navalia non admodum magnifica, nec multis navigiis referta. Quod mihi visu dignum, navis quædam fuit Indica, quæ duplicato tabulatum ordine muniebatur, ut Oceani fluctus, qui immensi penè assurgunt, sustinere potuisset. Vela ex palmarum foliis textas; quæ tum in litore extenta, filo ejusdem materiæ neto, reficiebantur. Hoc loco Quintius: At tu de his in Nauticis: statimque versiculos recitavit:

Qui regna rubentis Eoi
Gangarida, Seres que colunt, & durus Japon

Vi-

Vimineam Zephyris segetem spirantibus alto
Expandunt malo: floreisque canentibus aura
Obstrepit: inflata segetes spumantia currunt
Æquora. tu foliis contexere vela caveto,
Nauta, sed Eoi si sit maris æquor arandum
Trans freta trans Gades, gemina compingere tela
Carbasa præcipio, diris Typhona procellis,
Utque sinu Prestera queant tolerare furentem.

Cui ego, ut recitavit: Nimis odiosus es, Quinti, tuis istis interpellationibus, & cantilenis: & res, ut dicebam alias, benè prolixa. At Lælius: Laudo Quintium, qui præceptoris memor est, & gratum animum gerit. Cui ego: Tu etiam adularis. Euge, Euge, Læli; salvete ambo equorum, ut ajunt, filiæ. Hic Mecœnas non sine risu: Gaudeo quod lepidam in re seria intercapedinem fecistis. mirum oppidò quantum, lepidissimis istiusmodi jurgiis delector, quippe amoris, atque humanitatis refertissimis, & veram animorum conjunctionem præ se ferentibus. Verùm quod instat agamus: nam ni me fallo, multum adhuc viæ restat. Cui ego: Adverte igitur animum: Quintioque ut quiescat jubeto. Tum Quintius subridens: Si Mecœnas jusserit, exsequar illicò. Tum Mecœnas, ut est humanitate limatissimus, imo, quæso, inquit, ut lubeat. conticuit tum ille. Ego autem sic filum retexo. Ut me domum recepi, versare mecum animo incœpi, quid mihi magis expediret. continuare ne iter cum amicis, totaque illa hominum turba, qui publica vectura, ut superius dixi, Babyloniam iter habebant: an expectare Achmetidem, qui negotiorum caussa Arsinoën venerat, neque ante dies octo confici negotia poterant. Et quamvis mihi videretur expeditius, tutiusque fore si tanto stipatus comitatu iter facerem: tamen

propter

propter expertam hominis fidem, atque officia, quibus me semper prosecutus fuerat: propter patris etiam amorem, vix divelli ab eo patiebar. Dum varias in partes distrahor, me Drusilla interpellat: & quid, inquit, de profectione? continuò mihi à tergo imminere prædones videntur. pænasque fugæ à me sumere. Cui ego: De illa cogitabam: mentemque omnem expono meam: & quid ipsa, sentiret? interrogo. Et illa: Tutius, inquit, si tanta hominum multitudine, nos viæ committamus: nam si secus, in Arabes incidemus. Et jam pendebat animus, ut ad illius sententiam descenderem; cum en tibi Achmetides: qui post datam, acceptamque salutem. Quid tibi, inquit, constitutum de discessu est? Cui ego: Vix à te divelli patior: verùm justus me metus occupavit, ne soli tantum, & tam periculosum iter capessere cogamur. Tum ille: De hoc metum excute: nova in dies multitudo ex India expectatur; in qua plurimi Europæi, atque Armeni: his nos adjungemus. Cui ego: Si ita, expectabo, tu verò cura, ut quantocyus te à negotiis expedias: ne quid moræ in te sit. Ille verò: Diligentiam omnem adhibebo, ut brevi in procinctu sim. Mihi vero tutum non videtur meritoria hac in taberna diutius subsistere. imo opportunum erit, si profectos vos esse divulgetur. Interea est hic juxta pomerium anus Ægyptia, mihi nota, & quæ habetur frugi: apud illam divertere, & commodum, & tutum. quod mihi optimum factu visum est. ut igitur reliqui, se itineri dederunt, nos recta ad anum divertimus, quæ excepit non gravatim. at non omnis timor prædonum excussus: adeò animis insederat: quocirca vel domi nos continebamus, vel per solitarios agros, proximumque litus vagabamur.

Hic Lælius: Timuissem vel ego: at, tua pace dictum, haud mihi prudens consilium visum fuisset inter barbaros subsistere: sed proficiscendum confestim erat. At eventus, tum ipse, & prudenter, & sapienter factum demonstravit. Altera enim die, ex qua Mercatores profecti, Arabes adsunt, Præfectum adeunt, deque raptu mancipii conqueruntur: cum autem didicissent profectos homines esse, lictore impetrato, magnis itineribus eos assequuntur. omnemque multitudinem vexant, singula perscrutantes. postea verò quam, cuncta susque deque everterunt, iratum pleni revertuntur: arbitratique per desertum effugisse, illac lictore dimisso, iter tenuerunt. idque manifesto Dei favore factum est: nam si Arsinoëu rediissent, proditi ab anu fuissemus. Erat quippe illa quam vaferrima, & magicas artes edocta. siquidem apud Arabes educata, Christianam religionem Mahumetana superstitione turpissimè infecerat: Et eò magis metuenda, quod sub ovina pelle, lupi indolem obtegebat.

Confectis jam ab Achmetide negotiis, nec dum appulsa ex India, quam præstolabamur, mercatorum turba, discruciari summopere cœpi. Siquidem diutius moram trahere nec tutum, nec expediebat; jam enim suspecta maleficii esse anus cęperat: sine comite, & quidem plurimo tanto se itineri committere, quam permaximè periculosum. nunc has, nunc in illas curas ibam. nec exigua malorum appendix Drusilla erat, quam ut salvam facerem, memet manifesto periculo objectaveram. At tantus illi animus, tanta audacia inerat, ut me benè sperare, forti confidere, eumque sequi bonum Genium, qui nos hactenus à tot periculis eduxerat, adhortaretur. id ipsum Achmetides suadebat: seque bis per illas solitudines

iter.

iter aggressum feliciter evasisse, affirmabat. Neque solere latrones nisi ad multitudinem accursare, in qua non exigua prædæ spes luceat Ne igitur unus timoris arguerer; quãdo nec Drusilla, nec ille, cujus intererat, sua salva esse timebat, ire cõstitui: duobus igitur camelis conductis cum duobus Arabibus sene uno, altero puero, ne si plures, ac robusti, nos opprimerent, ut non rarò accidit; anuque insalutata, post conticinium iter arripimus. Vix hæc, cum adsunt Ephæbi cum mulsa, ad quam hauriendam intercapedinem fecimus.

CAPUT V.

Iter Arsincë Babyloniam versus, quæque cum solitario sylvicola evenerint, referuntur.

POstquam argenteis in scyphis suavissimam mulsam exhausimus, Mecœnati propinantes: & ille, utpote qui officiorum refertissimus, nobis libasset; Redeamus, inquit, in viam: expecto enim quæ tibi in illa acciderint, nam ni mea me fallit sententia mira oppidò fuerunt. Cui ego: Rectè coniicis. attendite igitur: cum continenti cursu eo die iter habuissemus: camelos identidem stimulantes: quod non sine risu fuit. nam puer, ut qui agilior, atque expeditior, camelos identidem stimulo urgebat: senex tardigradus in puerum irascebatur: eratque inter ipsos rixa perquam lepida. tandem ad fontem quendam pervenimus. Atque eo die ne vestigium quidem hominum occurrit. nam per eas solitudines rarò admodum soli pererrant. Ad fontem senem quendam aspectu gravem, prolixaque barba venerandum reperimus, cujus vestis instar sacerdotalis ex

palmatum foliis contexta, cętera nudus: mihi unus ex antiquis illis sylvarum incolis visus est. ad quem propius accedentes, dum rogare in animo erat, ille nos prius humanissimè salutavit. Hic Quintius pro suo more: Latinè ne, an Græcè? nam si barbatè, nihil penitus intellexisti. Cui ego: Imo verò intellexi, nam etsi barbarè, jam enim ex longa consuetudine cum Achmetide voces aliquot didiceram. in reliquo sermone ipse mihi Achmetides pro interprete fuit. At tu non stas promissis. Et ille: Erravi, fateor; me ad frugem deducam. Et ego: Nos reddita salute, rogamus, quis esset, & qua in solitudinis parte degeret? Et ille: Non longe, inquit, tuguriolum meum est: in quod, quæso, ut venire lubeat. nos laciniam minimè scindi passi, statim ire pergimus; sequiq. camelos jubemus. quod vix ab Arabo post multas preces impetravimus: minimè enim nobis id expedire ajebat: neque satis tutum à publica via divertere. tandem cum nullum subesse dolum diceremus, neque multum viæ ad tugurium senis interesse, acquievit. Dum vero una omnes imus, ita ad nos ille; Ex intima Thebaide, in qua Ægyptiis parentibus natus, in hanc solitudinem vix è pueris egressus veni, & quidem miro modo. inque ea plurimos annos vixi summa animi tranquillitate, summa corporis valetudine, neque quidquam in humanis fuit, quod optatissimam mihi quietem valuit perturbare. nam cum nihil metuis, nihil expetis, pacatissimus tibi animus est: qui non nisi timore, vel spe jactari potest. Et ita tranquillo jam animo, sanum ac vegetum corpus fuit. quod plerumque ex animi ægritudine labem contrahit, non aliter ac vitiato vapore aër inficitur. accessit frugalitas, ac continentia: qui dulcissimi solitudinis fructus sunt: quibus nihil efficacius ad tuendam

dam valetudinem. Nec defuit assiduus labor, quo otium frangitur, valitudo roboratur: nec sine aliqua voluptate vita transigitur: dum enim laboris fructu delectamur, honestam voluptatem percipimus: neque enim omni carere voluptate animus potest. virtutis igitur est, ac summæ industriæ, ut honesta ille proposita delectatione præoccupetur, qua si ante capiatur, in tuto beatitas est. Quæ dum diceret, mirabar oppido hominis indolem, & adeo excultum in media barbarie ingenium: mecumque illud reputabam, magnum esse hominis animum, si à vitiis liber, suique juris existeret; nec immaniorem eo, cujus obcæcata vitiorum caligine ratio est atque idcirco reperiri interdum barbaros apud cultissimos quosque populos: atque inter barbaras, incultasque nationes esse plurimos, qui sortiti bonam indolem humanissimum præ se ingenium ferunt.

Sed jam non longe à tugurio eramus: cujus quoniam insolens structura erat, juvat eam referre. In immensa arenarum planitie exiguus quidam locus erat, aliquanto benignior; in quo plurimæ palmæ consitæ: quæ ex magnitudine satis annosæ videbantur. in harum recessu modica casa, seu potius mapale assurgebat. in quatuor angulis ex palma trabes positæ: quibus ex palmarum rami texti muri adhærebant. tectum ex papyro Ægyptia constructum: utque solis æstus arceretur, plurimæ palmarum frondes superpositæ. lectus storea erat ex iisdem palmis texta; pulvinar ex eadem materia paleis infartum. nulla ibi sella, nulla mensa, nihilque eorum, quæ ad vitæ commoditatem adhiberi solent. totæ divitiæ pendentis è cruce servatoris imago erat. Hic Quintius: satis, inquit, divitiarum in eo uno, in quo thesauri omnes reconditi. Ita verò tum ego, atque audi mo-

 do.

do. Ut venimus, tabernaculum fiximus; dumque camelarius cœnam accurabat, ipse cum sociis in tugurio sedi more illarum gentium, humi scilicet cruribus decussatis. Postquam consessum, hominem rogo de religione, timebam enim, ne esset hetærodoxus: Et ille: Progenitores mei, inquit, ex antiquissimis Christianorum fuere. verum adeo inscii rituum, veræque doctrinæ, ut præter nomen nihil sanè Catholicæ religionis præ se ferebant. ex hoc caudice quale germen eruperit, tu conjicies. Quia verò bonam indolem sortitus sum, nec iis me vitiis, quibus hic loci sordent universi, deturpavi, eo me lumine benignissimus Pater illustravit, quo Ægyptiorum tenebræ discutiuntur; ea mente Deum veneratus sum, qua par erat: meque ea sentire, ac credere, quæ sentienda, credendaque forent, professus sum. Adultus vi à parentibus abstractus, militiæ adscriptus, quam ego, quoniam in Christianos bellum erat, cane pejus, & angue oderam. pecunia, qua nihil fermè est, quod à Turcis non obtineas; me in libertatem asserere conatus sum. sed lusi operam; tot enim Cretico bello perierant, ut toto Imperio summa præfectorum diligentia, delectus haberentur: & quamvis avarissimi, continebant se timore pœnæ. Alexandriam tandem venimus tirones DC, inque navibus duabus impositi. Vela vix fecimus, cum atrox de repente tempestas orta est, qua diu jactati, tandem qua ipse vehebar, navis non longè à Pelusio, quod tenere non potuimus, ejecta est: statimque in litore diffracta. E naufragio evasere plurimi, inter quos ego. qui non arte, nam eram nandi omnino ignorans, non tabula, quam nullam tenere potui; sed sive vi æstus, sive singulari numinis beneficio, in siccum delatus sum. Hic ego gratias mari persolvi,

quod

quod me ex illa militia liberasset: meque non fecisse naufragium, sed auspicatissimum cursum tenuisse, quo in portum hunc tutissimum appulissem, putavi. Ex illo enim in hanc solitudinem me contuli, in qua pacatissimam vitam duco. nec quidquam est, quod expetam: resque omnes humanas infra me positas existimo. Tum ego admiratus hominis indolem, & quas in varias incidisset vicissitudines: Ut belle, inquã, ludit Fortuna! oh quantum plus interdum barbari sapiunt! nempe est una in omnibus natura, quæ labe vitiorum carens, nihil illa excelsior. & excelsior animus est, cum sibi satis nihil eorum desiderat, quæ etsi speciem præ se boni gerunt, malorum omnium semina tamen sunt. tantusque ex illo me quietis, ac solitudinis amor invasit, ut nihil propius factum est, quàm me illi socium addiderim. at vicit amor visendæ patriæ, servandæque Virginis, cujus tutelam tam piè, sanctèque susceperam. Hic Mecœnas: Ne te vexes, credo equidem, ut qui tuum ingenium plane novertim. teneoque quanto idcirco Surrentinum tibi otium gratum sit. Certè tum ego; Nihil mihi scientia rerum, nihil quiete charius. cętera omnia tanti duco, quanti vitiatam nucem. soleoque sæpe versus illos poëtę recitare, quos ego divinissimos puto.

Felix, qui potuit rerum cognoscere causas,
Atque metus omnes, & inexorabile fatum
Subjecit pedibus, strepitumq; Acherontis avari.

Sed pergamus porro. Hæc ubi mecum latio sermone exclamavi, plurima hominem de religione doceo. quæ ille tanta tum aviditate, tum voluptate excipiebat, ut mirum oppido esset. neque ego minore gaudio perfundebar. eosque damnabam qui divina verba tanta oscitantia, supinoque animo audire solent,

lent, ut pudendum quam maximè sit. Maximo deinde opere illum admonui, ut caveret à Mahumetis superstitione, qua nihil pestilentius: ubique necessariam cautionem esse, ubi tot inter Arabes, ac Turcas summum in dies periculum imminebat. Et ille: De hoc ne sis sollicitus: Ex perditissima enim eorum vita optimè intelligo, quam falsa ipsorum secta sit. Siquidem veram religionem sanctæ institutiones, sanctique mores probant: nec quispiam probè vixerit, ni sanctè crediderit. Hoc loco Quintius: Potuitne Achmetides ille tuus, quo interprete utebaris, hæc æquis avribus audire? nam si benè memini illum in Mahumetis verba jurasse, ex te cognovi. certè nimia tu usus confidentia: nimiam præ se ille tulit patientiam. Cui ego: Opportunè hic me interpellas, Quinti, mihi pietas, ac veritas audaces animos sufficiebant: illum summum erga me obsequium patientem faciebat. quin etiam tum nostro contubernio, tum facilitate morum, tum etiam veneratione senis, ac sanctitate nostræ fidei, jam jam ad veram religionem inclinabat. Et sanè si cum illius sectæ hominibus differere de religione liceret (nam id capitale Mahumetes statuit, veritus ne sua commenta falsitaris arguerentur) fere omnes, ratione perspecta, infamem sectam ejurarent. Sed ad propositum revertamur. Quædam me solitarius, cui Hilarioni nomen, de Augustissima Trinitatis natura, quæ illi inter densissimas tenebras, in quibus natus vix effulgebat, rogare cœpit. Quæ ego ad captum hominis, quam maximè poteram accomodatè explicui, addidique sanctius, ac reverentius fore de ineffabili Deitate credere potius, quam scire. quippe tam immensa illius natura est, ut humana mente comprehendi minimè possit. quodque Divo Augustino

eve-

evenisse pervulgatum est, enarravi. Hic, inquam, acutissimus, ac sanctissimus vir de Trinitate scripturus per proxima urbi litora, animi gratia, obambulabat: ne vero otiosum omnino otium esset, quæ scribere moliebatur, secum intentissimè pervoluebat. inciditque in puerum, qui facta manibus scobe non satis ampla, in qua consederat arena, è proximo mari aquas concha acceptas, in scobem ingerebat. id cum Augustinus vidisset, inanemque pueri laborem reputans, illum subridens interrogat: Quid esset quod facere tanto labore meditaretur? Tum serio puer: Hanc, inquit, in foveam universum Oceanum infundere. Cui Augustinus: At non vides, inquit, fieri haud posse, ut tam exigua scobs immensum hauriat Oceanum? Tum illico puer: At multo facilius id mihi factu est, quàm quod tu nunc meditaris, efficere. Statimque disparuit. quo admonitus tantus vir est, haud homini fas esse divina concipere, deque illis pro dignitate disserere. quocirca veneranda silentio ea esse, quæ assequi intellectu non possumus. Hæc verò tanta senex voluptate excepit, ut vix se præ gaudio continuerit. Interea nos camelarius admonuit accuratam jam cęnam esse. nihil igitur morati, mensam extendimus eo loci, quo consederamus: cęnavimusque more gentium. Inter cœnandum solitarium rogo, quo ipse victu vitam sustentaret? Et ille: Hæ palmæ, inquit, mihi victum, vestitum, tectumque, ut vides, subministrant. nam fructus siccati cibi loco sunt, frondes vestimenti, rami tecti vicem præbent. Interdum à viatoribus oryzam pro stipe accipio: panem perquam rarissimè degusto. olera tellus hæc arida non gignit. at uni dactyli tantum mihi accepti, ut regum mensis non invideam. natura hominum modico cibo, eoque simplicissimo

contenta est: cętera, quæ luxus, non fames invexit, gulæ, non vitæ serviunt. imo plerumque huic maximè nocent. Ità verò tum ego: quare optimè divinus vates: Plures gula, inquit, quam gladius absumpsit. Sed age, num tibi unquam incommodum prædones creant? Minimè vero, tum ille, quid enim ab eo auferant, cui totus thesaurus pauperies est? divites vexantur, atque incursionibus obnoxii. qui nihil habet, extra ictum est. Tandem cœna absoluta, quoniam in ultimum diei serum sermo provectus fuerat, ad somnum securi concessimus. Hæc ubi dicta, faciamus, inquit, Mecęnas intercapedinem, illatique scyphi cum calida Americana, ad quam nos statim convertimus.

CAPUT VI.

A solitario discessus, quaque apud sagam Authori acciderint, referuntur.

HAusta jam calida, ad narrationem redimus, itaque exorsus sum; Primo diluculo, refixo tabernaculo, seni vale dicimus. Ille me non sine lacrymis complexus: Quam ægre, inquit, te abire patior: qui divino illo tuo sermone mirum quantum hac me solitudine recreasti. Tum ego, etsi non facilè in lacrymas ire soleam, vix tamen tum me ab illis continui; & Invitus, inquam, abs te divellor; cujus candida indoles, rara in his terris pietas, me summopere devinxerunt: at non committam, quod unum in me situm, ut me unquam tui capiet oblivio: tu verò ne graveris preces ad Deum pro nobis fundere, cujus præsenti ope in hoc difficili itinere indigemus. Rogabo, tum ille, ut vos sospites in patriam reducat.

cat. Quia verò nos camelarius urgebat, viæ insistimus. adeò verò solitarii imago animo insederat, ut adhuc illum præsentem habere mihi viderer: beatam illius vitam assiduè meditabar. Sed en tibi nova rerum imago, quæ aliò mentem advocavit. vix IV millia passuum exhausimus, cum altissimas è longinguo ædes nostro more ædificatas conspeximus. ego rei novitate perculsus Achmetidem rogo, quænam illæ essent? Et ille: Numquam, inquit, tales me vidisse commemini. &, quod magis admitor, non harum more gentium conditæ. mox Arabem camelarium? si locum illum nosceret, interrogat. Ille mirabundus: Etsi, inquit, centies hàc iter fecerim, nunquam sanè simile quid vidisse, mens, quæ non obliviosa mihi est, in præsentia suggerit. Vbi verò propius accessimus, Æthiopem præ foribus stantem animadvertimus. erat juvenis non inelegans, & vultu tam sublustri, ut noctu instar carbunculi micuisset. crispo capillo, diductis modicè labris, dente nitidissimum ebur æmulante, candida tunica, crurium tenus, quæ nuda videbatur, amiciebatur. tunicæ tum superior, tum inferior limbus lata fimbria ex ductili auro mirè intertexta, exornabatur. Qui statim obviam factus, ad Achmetidem verba faciens, nos perhumaniter invitavit. esse ibi dominam humanissimam, quam visere nobis haud gravè futurum. esse item elegantissimas ædes, amœnissimos hortos, quos lustrare operæ oculis fore. Achmetides, cui indoles supra barbaros bona, minimè recusandum putabat. Ego, cui perspicax ingenium, verebar ne quid doli subesset. conversusque ad Drusillam, Dubito, inquam, ne palatium istud præstigiæ oculorum sint; ac domina insignis quædam saga. Tum Drusilla: Numnam illa, quæ nos Arsinoe excepit? Cui

ego:

ego: Verisimile quidem. Timeo ne postquam bonus ille senex ad virtutem nos suo exemplo excitavit, hæc in vitia deducat; inque alios Circeo quodam poculo immutet. Proximæ enim viæ sunt, & quæ ad virtutem, & quæ ad vitia ducit; ut si à prima deflexeris, in alteram illicò incidas: ex qua se deinde deducere, perquàm arduum est. tot enim illecebris consita, tanto ornata fuco, tot sparsa floribus, ut animum avertere, declinare oculos, non facilè sit. Quin immò, ut ad virtutem non nisi vi facta, impellimur, ità ad vitium, ipsa propendente natura, sponte prolabimur. Quocirca institutum tenere iter, nec transversum quidem unguem, ut ajunt, deflectere in animo erat. cum en tibi quidam tabellarius, qui nescio quas literas ad Ægypti Prætorem se ferre affirmabat. quem cum camelarius rogasset, si quid novi è deserto? Ille: Non procul, inquit, Arabes quidam pererrant, nescio quod Europæum mancipium vestigantes. Hic ego etsi animo perculsus, frontem tamen explicui: quod & Drusilla, & Achmetides tam generosè præstiterunt, ut vix in animum induxissem. nam si secus, facilè indicio homini fuissemus. Placuit igitur ædes subire, ut sic è prædonibus evaderemus. etsi non parum anceps animus, ne si fortè scyllam, ut est in proverbio, vitare cupientes, in Charybdim incideremus. verùm quia illud certum, ac penè præsens malum, id incertum: illud vitare nostræ opis non erat, hoc situm in nostra voluntate, quæ si masculæ virtutis, capi non potest, facilè idcirco primum complexi. Transmisso igitur pensili ponticulo, ædes subivimus. Æthiops mira ilicet celeritate pontem sustulit, nosque amplissimum in atrium introduxit. Hoc loco Mecœnas: Mira oppido, inquit, quæ narras, tuisque carminibus quam di-

dignissima. At perge porro: nam summam ex illis voluptatem capio. nec dubito quin idem tuis istis comitibus eveniat. Tum Lælius: Ita verò; ut etiam pro Quintio spondeam. Quibus ego: Accomodate igitur aures. Æthiops, qui nos ducebat, jussit camelarium in atrio subsistere: nosque statim in hortum induxit. Et nunc domina, inquit, impedita quare commodum, si prius hortum, deinde universas ædes perlustremus. At operę pretium erit, si prius ego loci situm vobis ob oculos ponam, ut quæ vidimus commodè intelligatis. Atrium quadratum erat, quatuorque porticibus jungebatur; singulas vero porticus sex arcus marmorei, marmoreis columnis innixi, Doricoque opere instructi constituebant. Columnarum stylobatæ ex Caristio factæ, tæniæ verò ex ophyte: bases, quæ ex Plintho, & Thoro componuntur ex Numidico. columna vero ipsa ex porphyrite tornata, venisque puniceis pulchrè variata, miro modo emicabat. superiori scapo impositum capitellum per quàm egregiè sculptum ex Pario probatissimo: arcus ipsi ex Lucullæo, Epistylium item ex Pario candebat. Zophorus, una cum sua coronide, ac cymatio ex Serpentino: cuncta verò adeo polita, ut lucem speculorum instar repercuterent. Quatuor in mediis porticibus januæ, marmoreæ & ipsæ, atque ejusdem operis patebant. in quarū superiori limine epigraphe erat hæc. Genio Musarum. Ad Orientē ea erat, qua ingressi, ex adverso, quæ ad ædes ducebat visebatur. duæ vero dextra, lævaque in amplissimos hortos aditum aperiebant horti longo muro lateritio instar turris præcingebantur Jam verò ut ad Æthiopem revertar, per dextram nos ille introduxit At mirum quod ipso in ingressu, hortique vestibulo accidit. Hinc inde ex Lucullæo lapide duo mauri acina-

ce præcincti astabant, quasi aditum custodientes. qui nobis pedem inferentibus, acinacem eduxerunt. quæ res primo terrori, mox admirationi fuit: nam illum militari modo deosculati, nobis plausere. Hinc me Drusilla intuens, amicè non hic satis salvi. Tum Æthiops, quasi Drusillæ sermonem intellexisset; Ista, inquit, non præstigiæ, sed magistræ artis miracula, inquit; quibus domina maximè oblectatur. Verùm tantum abfuit, ut illius dicto fidem adjungerem, ut auxerit suspicionem. at quoniam jacta erat alea, præsenti animo ibam in omnem casum paratus. pascebamque animum inani rerum specie, quæ se tum oculis visendam præbebat. At illud mirabar, quod nemo unus præter Æthiopem videretur. Qui primùm per amplissimum tramitem perduxit. in cujus exordio elegantissimus è Pario marmore fons immensam vim aquæ versabat. quæ amplissimum in orbem effusa, copiosissimum imbrem æmulabatur. in fonte Pan sculptus ex Porphyrite insedebat: cujus oculi mira celeritate in utramque partem volvebantur. cicutam tenebat, quam mira digitorum arte animabat. quod quidem vi aquæ fieri posse, non ignorabam. Alter in extremo limite fons erat. in quo duo ex Numidico saxo elaborati Satyri erant, Nymphamque, quæ in medio stabat, contuebantur: interdum aquas ex ore veluti sagittas jaculabantur, Nymphamque aspergebant. quæ ex intervallo vultum avertens illos dedignabatur. tot vero satyrisci motus incompositos edebant, ut vim omnem artis excederent. longissimum tramitem buxeæ sepes in varias figuras miro modo conformatas complectebantur. qui verò utrimque campus extendebatur, in plures areolas, pulvinosque distinctus, certamque floris speciem singuli ostentabant: ut campus universus Attalico ve-

luti intertextus opere, pulcherrimus visu tapes videretur. perque areolarum divortia, vel nitidi rivi, vel crystallini fontes emicabant: in medio utriusque campi marmoreus lacus erat, in quo geminæ Sirenes humana voce canebant: & quod mihi minimè vacare dolo visum est, mollissimum quoddam Anacreontis carmen, Græcis modo numeris, modo latinis dulcissimè cantitabant. Has dum Sirenas intueor, illud quod de Ulisse perhibetur, Homerique carmine celebratum est, subit animum, ac mecum una, quam proclive esset, voluptatum illecebris capi, serio reputabam, neque alias Sirenas esse, quam voluptates ipsas, quarum titillationibus, quibusdam veluti cantilenis, non incauti solum, non ignavi, sed solertissimi, ac prudentissimi quique nonnunquam irretiuntur. virtute igitur in præsentiarum opus esse, masculosque animos advocandos. At Æthiops: Videte inquit, ut non fabula, ut vulgus putat, sed historia fit, quæ de sirenibus narrantur. illarum non Oceanus tantum, sed Africani etiam lacus fæcundi. quas hic aspicitis, ab extremis Indiæ oris domina magno sumptu adportari jussit. verùm ne vobis tempus desit, pergamus ad reliqua. statimque in pomarium perduxit. quod duo longissimi tramites sese recta intersecantes, in quatuor areas partiebantur. in medio amborum tramitum mensa erat, ex pretiosis lapidibus texellato opere coagmentata. cujus sedilia quatuor ex lævissimo Porphyrite: columellæ verò quibus fulciebantur, ex catystio lævigatæ, quatuor mensam columnæ ex Numidico complectebantur; quibus argenteis trabibus pergula superposita, quam ingens vitis aureis pampinis obumbrabat. botri ex unionibus potius, quam uvis constipati, tanta acinorum copia, ut nihil supra. ipsique grandissimi

ex tralcibus botri pendebant. in quatuor angulis, seu potius lateribus, totidem fontes visebantur, in quibus argentei delphines aquas jaculabantur: fontiumque crateres vivaria erãt, in quibus quamplurimi pisces natabant. Hoc loco me Quintius interpellat: Eruntne in illis vivariis Orbis, & Latus pisces, de quibus tu in Halieuticis.

Orbis in Ægypto, Rhegini ad litoris oram
Regales nascuntur Aci

Et infra

Ægyptusque Latis, Acipensere ditior Ister.

Cui ego: Facis tu ut soles. ea ipse ætate hos pisces ne de nomine quidem cognoveram. sed redeamus ad propositum: Dum ea curiosi perlustramus. Hac, inquit, in mensa, tum Æthiops, solet interdum Dominæ animi gratia cibum capere. Atque hæc, quam videtis, vitis semper viret, gemmascit semper, aurearumque frondium intertextu, placidissimam prandenti umbram subministrat. Mox pomarium ingredimur. erant arbores quam brevissimæ. sed tot graves fructibus, ut jam jam scissuros præ pondere sese ramos crederes. tot verò species, & tam peregrinæ, ut toto ex orbe conquisitæ viderentur. quas dum suspensis oculis admiramur: Cernite, inquit Æthiops, ut nullum humi pomum deciduum jaceat. hæ enim hæ arbores sunt, ut fructus minimè caducos generent, ni carpas, nunquam cadent: & carpere invita domina, nefas est. Imò si illa annuerit, sponte sua in os advolabunt. tam verò suaves, atque omni ambrosia jucundiores, ut si semel degustaveris, vix te ab illis deinde contineas. Cui tum ego: Sapientius igitur abstinere omnino. Et ille: At quam paucissimi admodum ista præditi sapientia sunt. plerumque mortales voluptate trahuntur. Ego non obscu-

ſcurè intelligens, quò ille ſpectaret. Si quam homini, inquam, à diis data eſt, rationem ſequi velimus, ſapientes ſumus omnes. Non inficior, tum ille. verùm hic mons eſt, cujus ſummum tenere apicem, quam maximè arduum eſt. imo quot ſunt, qui in altiſſima connisi, cum jam jam apprehenſuri verticem eſſent, in præceps momento relapſi ſunt? ſalebroſa nempe via eſt, totque impedita difficultatibus, ut audaciſſimos quoſque, ſolertiſſimoſque deterreat. At percurramus tramitem hunc, cujus utramque ripam detonſa myrtus prætexit. ac per certa intervalla Nympharum omnium, quas antiquitas venerata eſt, ſigna ex alabaſtrite, qui lapis in Ægypto probatiſſimus, poſita ſunt: quæ, dum nos pertranſiebamus, placido riſu, nictuque oculorum excipiebant. In extremo tramite amplissimum aviarium quatuor columnis inſtructum aſſurgebat, cujus argenteum tectum, parietes ex ductili auro prætexti. in quo mira avium omnis generis varietas continebatur. qui ut propius accesſimus, canere una cuncti, & numeris adeo concordibus cœperunt, ut nihil me unquam jucundius audiſſe confitear. Ex aviario ægre divulſi, in ſylvam ire cœpimus, ducente Æthiope, qui ſupra illarum gentium ingenium eruditus erat. Sylva & ipſa quadrata, duobus pariter tramitibus interſecta. tramites detonſæ cypariſſi, atque inſtar parietis complanatæ hinc, inde arctabant, & virentem ſimul, & opacam ſcenam præbebant. tota verò ſylva ea arte arboribus conſita, ut labyrinthi ſpeciem præſeferret. ex quo ſine Ariadnæ filo te expedire minimè potuiſſes. tot verò cervis, capreolis, aliiſque cicuribus beſtiis refecta, ut quocumque te verteres, innumerum earum gregem vidiſſes. quas dum intenti ſpectamus: Hæ belluæ, inquit Æthiops, adeo do-

dociles sunt, dominæque jussis obtemperantes, ut nunquam nisi vocatæ è sylva prodeant. illas nominatim vocat, quæque appellata est, ad dominæ pedes venit, quæ postquam delectata, ut libuit, dimittit. nec belluas adeo cicures, ut hæ sunt invenies: imitantur dominæ ingenium, quod illi mitissimum. Sed sylva perlustrata, ad ædes devenimus: at non qua in atrium, sed quà in hortum spectabant, & quà elegantiores erant. Universi enim prospectus structura vario in marmore collucebat, amplissimique projectus ex Numidico facti: at columellæ, quibus præcingebantur, ex solido argento: quibus aurea poma pro coronide erant: mirumque in modum emicabant. superior ædium corona peregrino ex marmore constructa, pulcherrimis statuis exornabatur. gradus, per quos ascendebatur, ex bisalte strati, tam ampli, ac faciles, ut vestigia fallerent: nec te sursum conniti, sed quasi per planum ire crederes. Tandem in aulam ventum est, quæ marmorato incrustata quàm bellè erat, auroque interdistincta; variisque imaginibus egregiè depicta. Hic Europa à Tauro invecta, illinc Danaë visebatur. Hic in laurum mutata Daphne, illinc equitans Delphino puer: aliaque hujus generis, quæ minimè honestam dominæ indolem arguebant. Hoc loco Lælius; cujus singularis dos verecundia fuit: Haud unquam, inquit, pati potui depravatos hujus ætatis mores, mollesque animos. siquidem nihil aliud videre est in principum virorum ædibus, imo & in privatorum plerisque, quàm istiusmodi imagines, quæ pudicitiam omnem evertunt. Atque ob id Mecœnatem nostrum sūmoperè adamavi, quod ab hujusmodi abusu quàm maximè abhorreat, nihil hic nisi eruditum, nisi honestum spectare intuentibus datur. certè si festucam ge-

gererem, edicto caverem, ne tales unquam imagines pictores effingerent: qui secus faxit, in antipodes emandarem. Verùm omittamus aulam illam, à cujus intuitu scio te oculos ilicet avertisse. quid in procœtone? Cui tum ipse: Plurimi erant ex utroque latere, sesequc recto valvarum ordine excipiebant. primi Attalicis aulæis adornati: in quibus gigantum bella, inanesque conatus, montes aggesti montibus, intertexti miro opere spectabantur. Deorum fuga, latens in Ægypto Iuppiter, totoque Orbe errantia Numina. Phaëthontis ausus, lapsusque quadrigarum, & id genus alia, quæ veteres poëtæ commenti sunt reliqui vero olosericis Phrygia acu variatis, ductilique auro interdistinctis, tegebantur. in ultimo cubiculo, sub purpureo conopæo gemmis variato, aureaque in sede, pretiosisque intertrictis lapillis, loci domina præter gentium morem sedebat. quam duæ circum puellæ Æthiopissæ astabant. quæ byssinis pallis mira arte laciniatis vestiebantur. nuda brachia, nudumque collum crebra margaritarum serie præfulgebant. encausto elaboratæ inaures, ternas singulæ uniones grandiusculos, aureoque ex filo pendentes ostentabant. crispus capillus reticulo, cui amplissima è regione frontis penna erecta erat, tegebatur. Hoc loco Quintius: Num, inquit, istas Æthiopissas imitatæ id temporis nostræ matronæ, quibus id genus tegminis mirè arrisit? Tum Mecœnas: Optimè animadvertit Quintius. hunc ego, ut vocant, seculi genium nunquam probavi. Nihil profectò novi, insolentis nihil est, huc à barbaris oris advectum, quod statim ingens quasi miraculum, expansis ulnis non amplectamur. quàm benè Reipublicæ consuleretur, si patria simplicitate contenti, antiquis moribus insisteremus. nihil enim est quod

ad depravãdos mores plus valeat,quàm barbarus cultus. Ipsa Romana fortitudo,quæ gentes penè omnes, etsi ferocissimas, superavit,Orbemque universum sibi subjecit,victorum populorum luxu enervata, ac victa est. habeant barbari tales ornatus, quibus vincantur, nobis virtus ornamento sit. cõmmendetur vigor in nobis, luxum cum poëta barbaris objiciamus;

Vobis picta croco, & fulgenti murice vestis,
Desidiæ cordi, juvat indulgere choreis.
Et tunicæ manicas, & habent redimicula mitræ.

Sed quo vultu saga? nam non dubito quin talis fuerit: cunctaque præstigiæ, quæ oculis cernebantur. Cui ego: Vultu erat aquilo, ut sunt in Ægypto universi. sed quam venustissimo, oculi cæsii, quos in Minerva vehementer Homerus celebrat. frons lata, ac lævis, genæ nitidissimæ, labra paululum diducta rubebant: capillus promissus,ac niger: quem alba victa, gemmeis interstricta oculis, alligabat. collum margaritis dives: quibus etiam nudi lacerti coruscabant. medio in pectore ingens gemmarum acervus pendebat: inaures geminis carbunculis insignes. purpurea chlamyde Phrygia acu,in aves,ac flores variata, amiciebatur. Atque hæc cum dicerem, adest ephebus, nunciatque magnates quosdam adesse, qui visendi gratia ad Mecœnatem advenerant. quibus ille assurgens illico obviam ivit: nos, Vale dicto, domum reversi.

CAPUT VII.

Quod reliquum itineris à deserto Babyloniam usque supererat; quæ in eo cum prædonibus mira acciderint, apud Mecœnatem enarrata.

PEr dies aliquot gravedine laboraveram: quæ mihi nares concluserat, vocem obtuderat, siccam-

eamque tussim excitaverat: quo ego malo, gravedinosus cum sim, tota ferè hyeme laboro. quo ex morbo cùm meliusculè me haberem, diesque amœna amœnitate amœnus illuxisset, ad Mecœnatem, nempè ad delicias meas, meumque Apollinem ire constituo. Quia verò tum Lælius, tum Quintius nescio quibus studiorum tricis præpediebantur, Sextum Nigrum, cui lætum ingenium, & naturalis quædam facundia, queis capiebar, me arctissimè devinxerant, accerso: conductoque cisio, ad Mecœnatem me confero. Sedebat ille in agrunda, libellumque nescio quem perlegebat. Qui simul ac nos vidit, ex eo loci humanissimè salutavit, mox obviam veniens pro aulæ foribus, affabiliter est cõplexus. Et opportunissimus, inquit, venisti: avebam enim scire quo modo te haberes. audiveram quippè phlegmatica te febri triduò ægrotasse. at rogo, ut excusatum habeas, si te non inviseram. nam & distentissimus domesticis curis fui, & acerbissima etiam gunagra laboravi. Cui ego: Non me tua latet humanitas, & quantis me officiis amplectaris, hæc autem dicentes in agrundam pervenimus. & quoniam duas alias in ea sedes jam ephebi paraverant, consîdimus. Ubi verò ad jucundissimum prospectum sessum est. Mira, inquit, me cupiditas tenet, quid tibi deinde apud sagam illam acciderit, intelligere: quod ne tum cùm me novissimè convenisti, exponeres, nobilium quorundam ex improviso adventus, prohibuit. credo equidem te non sine præsenti numinis ope evasisse. Cui tum ego: Maximo certè in discrimine versati fuimus: à quo nos bonus aliquis genius eripuit. Momento enim, quo id casu factum nescio, tum ædes, tum horti, cæteraque disparvere: medioque in deserto tanto horrore perstricti, nos vidimus, ut vix spiritus relictus

 sit.

sit. Mox confirmati, animo, ciboque refecti iter tota nocte, nam jam extabuerat, continuavimus. Circiter tertiam ab ortu horam ad quandam aquam perventum est. quia vero nos æstus nimium vexabat, & longo delassati cursu cameli erant, commodum visum est, si ibi fixo tabernaculo quiesceremus. Confestim igitur Achmetides unà cum camelariis tentorium posuerunt, excussoque igne cibos parare solerter cœperunt. Ego quoniam tota nocte vix oculis somnum videram, dormiscere primùm, mox demisso capite, arctior me somnus complexus est. tum illico turbulentissimum mēti insomnium occurrit: videbantur adesse latrones, omnia corripere, nosque captivos abducere. Deinde pugna, conflictus, vulnera; atque insperata tandem libertas objiciebantur, Quibus visis exterritus expergiscor. Et quamquam non ego is sim, qui præstandam somniis fidem credam: ut qui anilibus superstitionibus non tenear: nihil tamen minus; quia malorum præsaga interdum mens est, & à Superis futurorum per somniorum visa admonemur, angebar, inque contrarias partes animus distrahebatur. Ne verò sociorum mentes præsagione malorum perturbarem, spem vultu simulabam. Et quando maturus esui cibus erat, corpus refecimus. at majori animus refectione indigebat: illum tamen ea, qua poteram, constantia erigebam. Post prandium ad vasa alliganda cæteri se applicuere. ego mecum quietus, quæ somniatus fueram, evolvebam: cum è longinquo sex equites concitatissimis equis ad nos advolantes animadverto. quibus visis non falsa, inquam, mihi per somnium visa Deus immisit nec à reliquis dubitatum quin prædones essent. Quia verò impares numero, non vi agendum, quod Achmetides suadebat, putavi. sed committendos

nos

nos esse arbitrio fortunæ. ita humanis comparatum, ut mutatis repentè vicibus, adversis prospera succedant: & tùm maximè spem affulgere salutis, cùm desperata jam re conclamatum esset. quin ipsa visa lætum tragædiæ exitum portendebant. Vix nos assecuti, cùm deprenso mancipio, in tantam iram exarserunt, ut vix ictu abstinuerint: fortasse, quia pro uno plures acciperent. deinde ad esculenta conversi, famelici veluti lupi, cuncta devorare cœperunt. At Drusilla in uberrimas lacrymas effusa; sortem suam incusabat, optariusque sibi futurum si occidissent. nec ulla res magis eam, quam fidei, pudicitiæque jactura excruciabat. quam ego, etsi consolatore egerem, solari pro tempore cœpi: sumeret animos, & constantia præsentem miseriam toleraret, omnēque in Numine, cui fides, ac pudicitia cordi sunt, spē poneret: nec fidem ea invita, nec pudicitiam auferre prædones posse: etsi vitam tollere in ipsorum manu esset. ea animi non corporis esse, & quæ animi bona sunt, potentissimus quamvis, eripiet nemo: nec ea labefactari vi, nec armis posse. quid ei pulchrius? quid gloriosius? quid conducibilius, si tum vitam poneret, cum pro fide, ac pudicitia certamen foret? Si nunc eam prædones morte multassent, nulla ei laus futura fuisset, nulla utilitas: nam id fugæ, perfidiæque pœna, non corona, ac triumphus virtutis extitisset. igitur non humili animo, sed excelso, ac forti eam sortem, qua feliciorem optare non posset, amplecteretur. sic immortalem gloriam, atque æternam beatitatem consequeretur. Apud sagæ illecebras timere oportebat, quibus facile perjissemus. nec ibi leve discrimen, à quo si nos superi vindicarunt, fore ut etiam ab hoc eriperent. Vix hæc finieram, cum globum equitum ab Occi-

dente modico cursu approperantem conspicimus. Tum ego. Bono animo este: illi non certè prædones, sed nostri vindices: & ni meus me fallit animus, Europæi sunt. Hoc loco Mecœnas: Ex somnii visis facilis erat conjectura. nec dubito quin tales fuerint. Cui ego: Ita enim verò: quatuor Angli erant duo Veneti, qui Babylonia Arsinoën petebant: quo brevi Anglica navis appulsura ex Indiis erat. ut autem tutius per desertum irent Turcam ducem ab Ægypti Prætore impetraverant. Prædones, ut eos venientes conspicati, ilicet in equos insiluerunt: magnisque minis nos sequi, ac gradus grandire jubent. id ut venientes animadverterunt, illico advolarunt suspicati, quod revera erat. Inter Anglos unus erat. qui me Alexandriæ primùm, mox Babyloniæ viderat, sciebatque me suis contribulibus perquàm familiarem: qui statim Turcam adit, petitque ut nos à prædonibus vindicaret. id æquum esse, Prætorique, ad quē pertinebat, vias tutari, futurum acceptissimum; nec ipsi mercedem defuturam. Ille statim Arabes aggressus, jubet nos dimittere, id Prætorem velle: imo & jubere. Illi negabant, nosque reos esse, quod mancipium subduxissemus. Instabat Turca, & quidem vehementer. At illi obstinatè negare, imo & minas, atque arma intentare. Tum Turca, erat enim pro more gentis superbus, atque impatiens, inque iram pronissimus, exploso sclopo, quem gerebat, qui reliquis durior, ac pertinacior obsistebat, prostravit. Tum cæteri Arabes jacula expediunt, nostri syphunculos, attoxque pugna exoritur. Verùm prædones cum igneis armis rem geri vidissent, non sine vulneribus, fugam in interiora deserti continuò capesserunt. At non incruenta ea pugna nobis fuit. etenim Drusilla sive casu, sive

data

data opera, leviter in brachio icta ab Arabe fuit. At cùm balsamo nescio quo, vulnus Anglus perlinisset, biduo convaluit. Nos postquam servatoribus nostris plurimas gratias egissemus, Turcamque multa pecunia donassemus, Babyloniam versus iter toto eo die, & secuta mox nocte, magnis passibus, nnnquam intermisimus. Hic Sextus: At non sine ingenti sollicitudine, ac timore, ne reversi prædones, amissi socii à vobis, pænas repeterent. Cui ego: conjecturam ex te capies, suspensis auribus procedebamus, si forte strepitum aliquem exciperemus: quales lepores dum a venatoribus sibi timent. at nullus unquam tota die excitatus, nisi fortasse, quem nos ipsi trepidi fingebamus. quod non semel accidit. quo statim discusso, animosiores reddebamur. Primo manè nos quædam villa multi referta populi excepit. in ea visum tantisper subsistere, viresque reficere; quando jam securi à metu prædonum videbamur. Hic ad Cauponam divertimus. erat amœnissimus hortus, quem juxta meritoria taberna pro regionis more instructa, quam Ægyptius homo procurabat. hic nos in cubiculum prope hortum introduxit: & quoniam, inquit, defessi de via pervenistis, lautius tractabo. Hic Mecœnas: Gaudeo, inquit, quod in tanta barbarie aliquid humanitatis reperistis: atque inter tot calamitates spes certa salutis affulsit. num verbis facta responderunt? Cui ego: Admodum. nam non solum lautè excepit, sed qua gestu, qua facetiis, quas Achmetides interpetrabatur, mirificè exhilaravit. quocirca totum eum diem apud hominem deduximus. Sub vesperam nos ad iter accinximus. experimento docti commodius noctu iterfacere propter solis æstum, qui vehementissimè exardebat. tota nocte nihil accidit me-

moratu dignum. tandem circiter tertiam ab Ortu horam Babyloniam pervenimus. Atque in id sermonis mulsa allata est. quam dum libamus, ingens literarum fasciculus Mecœnati traditur. statim ille ad perlegendas literas secessit, nos verò vale dicto domum reversi.

CAPUT VIII.

Inter redeundum lepidum cujusdam commentum narratum; utque in Ægypto in furno ova calefiant, pullique excudantur.

DUm una cum Sexto Nigro domum redirem. Quoniam, inquit, de Navigatione in Ægyptum apud Mecœnatem modo habitus sermo est, sine ut unum, aut alterum te interrogem, ne viæ tædio afficiamur. ego enim sic sum, ut ægre taceam. Cui tum ego: Scio quidem ingenium tuum. at si eruditum colloquium, non vitio, sed virtuti vertam. Etenim nihil magis est quod probem, quam doctum sermonem: illo enim & sublevatur simul, & eruditur animus. & erudito animo nihil præstantius: nec quidquã ego inter bruta animantia, atque indoctos homines interesse puto. Et ille: Ajo enim vero. quare placuit mihi illud tuum, quo Bell. III orditus es, & sine quæso, ut recitem non enim id aucupandi gratiam, caussa facio: de qua non dubito: sed ut genio indulgeam meo. Næ ego tetricus, tum ipse, qui renuam. si tibi lubet per me licet: ille verò versiculos memoriter recitavit.

Non etenim in pugnas pecudum de more, sine ullo
Ordine permixtim, ut cæcus fert impetus, ut sors.
Ire decet, divina quibus mens indita, & acrem
Vim

Vim quibus ingenii Dii concessere benigni:
Telū ingens validūq; homini quo vincere quidquid
Posse datum, cunctisque super animantibus esse.

Nam si non utaris ingenio, nihil à bruto differs. At ego: Imo deteriorem cum brutis duco: nam in his plurimum valet natura, cujus ductu, magisterioque quæ sibi conducunt, facilè assequuntur. nos quibus natura ingenium largita est, non eam de nobis curam, nec sollicitudinem gerit. quo circa, nisi nobismet ipsi consulamus, perimus omnino. sed age, quid tandem istuc rei, quod scire aves. Et ille Audivi non gallinas in Ægypto, sed homines pullos parere. id ego, numquam induxi animum, ut crederem. Cui ego: Prudenter fecisti, nam si ita in Ægypto, cur non etiam apud nos? num fęcundiores in Ægypto homines sunt? Atque hic lepidum cujusdam commentum in memoriam venit, quod audire operæ auribus est, imo & animis, ad eos enim exhilarandos plurimum facit. Quidam, ut de uxoris indole periculum faceret; esset nec ne prudens, ac silentii tenax; ovum clanculum pulvinari suppoſuit. cum verò evigilasset, accepto ovo, uxorem excitavit, & Accipe, inquit, mea Quintilla, hoc enim nomine appellabatur, decumanum ovum, quod hac ipsa nocte enixus sum. Illa bilaris, ac læta, ovum accepit: & quoniam lecti calore tepidum: & est recens, inquit, nam adhuc calet, & vere decumanum. imo & Anserino suppar: lætor mihi, tibique gratulor fæcunditatem istam. Et ille: At vide, ne ulli dixeris. Cui tum uxor: Næ ego stulta, quæ thesaurum manifestem. Sed quid? vix assurrexit, & ut sunt fæminæ ad credendum leves, ità ad loquendum faciles, vicinam illicò accersit. Et est, inquit, quod tibi ad aures credam. Cui vicina: Lapidi dixeris. tum Quintilla

tilla; Meus conjux hac ipsa nocte gemina ova peperit. Cui vicina; Itane vero! Et Quintilla: Imo verissimum. Benè est tum illa, lætorque tibi ex animo. utinam & maritus meus ova funderet. mox Quintilla dimissa, ad aliam accurrit, secretoque narrat Quintillæ conjugem quatuor ova ea nocte emisisse. breviter, ut compendio insistam, serpente per viciniam fama, & crescente pro more, vulgatum est Quintillæ conjugem una nocte centum non minus ova excudisse. Quanta omnium invidia, tu conjicies. Hic Sextus non sine vehementi risu; Lepidissimum hominis commentum. ut sunt credulæ mulieres! ut quisque res suas amplificat! Benè ego, qui vix cuique credo. Cui tum ipse: Scitum illud Ἐπιχαρμεῖον, Nervos, atque artus esse sapientiæ non temere credere. at prudenti viro, multisque testibus non adhibere fidem, stultissimum. sic enim humanam fidem tolleremus. qua ablata, commercium omne tollitur. Et ille: Vellem ut universi verum dicerent, ac sincerè, ut prisci mortales, loquerentur. At ego: Id ut quam maximè laudabile, atque expetendum, ita obtineri difficile. ea in nobis ex vitiata natura labes, ut ad mendacia promptissimi. qui verò eam sapientia, integritateque labem curarunt, nihil magis oderunt, quam mendacium. quod turpe etiam ingenui ducunt, quos insita à generoso sanguine nobilitas sinceros reddit. qui impotentes, ac miseri, mendacissimi. nam cum suis viribus tueri non possunt, se mendacio obtegunt; atque idcirco fæminæ, puerique; mendaciores. mercenariique omnes, & ut plurimum negotiatores, qui cuncta mendaciis fucant, Sed redeamus ad veritatem Quod verum est, quodque detortum, atque amplificatum mendacio locum dedit, est hujusmodi; In Ægypto non galli-

næ

næ ova fovent, tandiuque alis tegunt quoad ova nativo calore tepefacta crepent, pullique excudantur: sed hanc sibi homines curam demandant: furnos habent quamplurimos ad id factos, quos incendunt, certoque caloris gradu constituto, ova inducunt: quæ eo sensim calore tepefacta, quam brevissimo tempore pullos emittunt eosque mox homines educant. Hic Sextus: Nunc intelligo. & verisimile quidem illud. at si ita, ingens ibi pullorum copia: Cui ego: Rectè autumas: passim invenies, & vili væneunt. At illud sanè per quàm lepidum, videre per urbes homines pullorum greges ductantes: quos ità pulli observant, ut pastorem oves. Sunt etiam quidam, qui secum simiarum greges trahunt, uno omnes fune ligatos: canes item multos, asinosq; & capras. cumque his more circulatorum in singulis urbis foris, ac præcipuè, ubi major otiosorum numerus, tot lusus, & tam varios edunt, ut perridiculum sit: tanta artis dexteritate, ut admirationi sint: si talia apud nos spectacula exhiberentur, infinitus quæstus circulatorum esset; tanta ad ea visenda multitudo accurreret. talis enim hujusce populi genius, ut facilè ludicris spectaculis detineatur. Atque hæc cum dicerem, nos janitor, qui præ foribus præstolabatur, salutavit: & Nimis tardè, inquit. Nos Mecœnatis officia causati veniam petivimus: & in suum quisque cubiculum se recepit.

CAPUT IX.

Quæ fuerint Ægyptiæ Pyramides, & à quibus positæ, earumque mira structura apud Mecœnatem enarratum.

SEdebam quodam manè ad literariam mensulam, tantumque studio, quo tum vacabam intentus ani-

animo eram, ut janitoris strepitum, quo me tum clamore tum fertearum tinnitu virgularum, tota domo inclamabat, nullo modo exaudirem: cum Lælius ad me convolat, & surge, inquit, illico: nam te conventum Mecœnas expetit: nec strepere cessat janitor. tum ego confestim assurgens una cum Lælio ad januam descendo, atque obvius Mecœnati eo. Ille, ut me vidit: Parce, inquit, si te Musis distraxi, præ quibus tu curas neminem. Cui ego: quæso, ut des mihi veniam; nam tanta animi intentione literis incumbebam; ut nec vocantis clamorem, nec ferri tinnitum exceperim. Neque id ego suspicari poteram: nam si vel levis suspicio fuisset, expectassem hic à primo diluculo. Et ille; Omittamus officia: quibus nec ego, nec tu afficeris. simplicem non in scribendo tantùm stylum amo, sed etiam in tractando. quò enim simplicior cunctis in rebus natura, eò etiam gratior est. Et quando hic dies à strepitu discipulorum vacat, silentque hæ porticus, eamus ad relaxandum animum. Cui tum ego: Faciam quando jubes. atque diem hunc gemma signabo. interq; beneficia, quibus me semper complexus, ponam primo loco. Assumpto igitur Lælio, qui aderat, cum Mecœnate Leucopetram, ubi jam adornari prandium jussetat, deferimur.

Dum autem quadriga vehimur, ita me Mecœnas interpellat: Vidistin celeberrimas illas in Ægypto Pyramides, quæ inter prima orbis miracula ab antiquis posita fuerunt? Cui tum ego: Vidi equidem verùm nihil abfuit, quin illis prętermissis, Babylone discederem. Vix enim post tot ærumnas, ac pericula Babyloniam tenueram, cum commoda se occasio petendi Alexandriam oblata est. in eam enim urbem quatuor Europæi profectionem adornabant. cum

eam vero occasionem ne paterer è manibus elabi Achmetides hortabatur. suadebat etiam Drusilla, precesque plurimas adjungebat. Quibus ego: Non faciam, ut ex Ægypto concedam, antequam Pyramides visem; quarum gratia plures in Ægyptum se conferunt. evanuere jam turbines, syrtes, ac vada superata, tutusque nos portus excepit. non amplius latrones timendi, non solitudines perlustrandæ: nec in dies occasio deerit, qua commodè Alexandriam petamus. Id verò, quod me acrius angebat erat inopia pecuniæ: sine qua nihil omnino benè. At Drusilla, id intelligens; Quando, inquit, miraculo factum est: ut inter tot, ac tam rapaces prædonum manus hæ gemmæ servarentur; utamur illis. parva quidem jactura, si illis distractis, incolumem me parentibus restituam. imo stultum his parcere, ex quibus, si pereas, nulla tibi utilitas futura sit. Ego laudato illius animo, Veneto mercatori distrahendi gemmas negotium committo. Præstitit ille, tanto nostro emolumento, ut plurimas illi gratias agere nostratum partium esse duxerim. Postera die conductis, fit honor auribus, asinis, duceque assumpto iter aggredimur. Hoc loco Mecœnas, & ipse honorem præfatus: Cur, inquit, potius asinis, quam equis? Cui ego: Ita mos gentium illarum fert. Etenim rari quoniam in Ægypto equi: qui verò ex Arabia afferuntur carissimo væneunt; idcirca asinorum plurimus usus. Sunt verò adeo expediti, ac robusti, ut non multum equos desideres: & eò præcipuè, quod nativa mansuetudine præditi. etsi interdum Majo mense, cùm, ut ait poëta, calet calor ossibus: & ipsi ferociant. Horum ingens Babylone numerus: passimque in triviis reperiuntur. uti apud nos Sebethi ad pontem, ad Terducium, Retinæ, Herculanioque

quæ ſtant quotidie conductitii; eos ut plurimum puer ducit. Nam propter urbis vaſtitatem, non facile adiri loca, conficique negotia poſſent, ſi pedes eas: quocirca hiſce jumentis utuntur. Atque hinc videre licet innumeros tota urbe curſantes aſinos, quos puer agaſo identidem ſtimulat. quantoque ipſe valet curſu conſequitur. quod advenis perridiculum viſu eſt. Non enim plebei tantùm, ſed univerſi, ſi Prætorem excipias, aſinos adhibent. Eſt & illud etiam commodi, quod multitudini non officiunt, quæ ut ſuperius dixi infinita pene eſt. Utinam apud nos hic etiam barbarus uſus, quando plurimi recepti, teneretur. percommodè enim, & ſine periculo progrederemur. tot enim id ætatis quadrigæ, tot ciſia, ac plauſtra, tot onuſta jumenta per vias occurrunt, ut vix ſine diſcrimine, nedum incommodo ire per urbem conceſſum ſit: Hic Mecœnas. Num idcirco, inquit, tu rarò pedem domo effers? Cui ego: Rectè conjectas. Et ille. Hic uſus primum videretur perridiculus: at ubi invaluiſſet, ne mirus quidem. at tu iratus nimium in tot viarum præpedimenta. Fateor, tum ego: ſed juſtus dolor. At verò iram concoquamus: lepidumque factum accipe. Pridie quàm Babyloniæ vale dicerem, Gallus mercator, qui magna in gratia, tum inter Europæos, tum inter Ægyptios erat, & opibus quam ditiſſimus, Peluſium conceſſit; ut inde in Cyprum navigaret: quem cùm honoris cauſsa comitari in egreſſu amici vellent, ſinguli primo manè ad illius domum convenere, numero ad centum. cuncti elegantioribus ſe veſtibus induerant; pileiſque, & gemma, & peregrinarum avium pennis inſignibus, gladioſque ſuccincti more patrio. Turcæ & genere veſtis, & patrio acinace, & ſuperbiſſimo item galero, pulchriores præ

cæteris mihi visi sunt. mox ubi Gallus cunctos excepisset, & ea qua gens plurimum valet humanitate gratias egisset, asinum conscendit,qui equorum more frenatus, ephippium etiam gerebat, nec mora, universi suos in asinos miro modo ornatos insiluere: longoque agmine ire bini cœperunt, tam serio, atq; ea,qua Turcæ reliquos superant gravitate,ut mihi intuenti quam maximè ridiculum visum fuerit. Nec sanè lepidior haberi scena apud nos eo tempore potuisset, quo ante magnum jejunium, Baccanalia celebramus. Nempe adeò varius mortalium genius est: nec quidquam tam insolens, quod alicubi non frequens sit. Festiva quidem æquitatio, tum Mecœnas: At mihi crede, cuncta quæ in humanis, mera quædam apparentia, ac scena sunt: nos opinione nostra, & pretium rebus,& speciem facimus, quodque usus recepit, putatur optimum,quod respuit,non ità. antiquitus simplices mores ususque amabant. nostra ætate,illa explosa, fucum, ac mendacia sectamur. At ne verè excidamus ab asino, ut ajunt, ad propositum revertamur. quid nam postea? Cui ego: Contendam illico ad id. transmisso juxtà veteris Babyloniæ ruinas, orientali primum Nili alveo, deinde occidentali (nam hic eam Nilus insulam facit, de qua alias mentionem feci) eo genere nauium, quo Ægypti utuntur: alios mox canales vadavimus: qui tempore inundationis pleni currunt, reliquo anni tempore penè sicci. Ultra hos canales, sive rivos mavis dicere, veterum ægyptiorum sepulchra erant. Est autem vastissimus campus ad Occidentem Nili, crebris prope fluvium jstiusmodi rivis intersciffus: & verisimile est etiam circa Pyramides olim Nili aquam canalibus manu factis defluxisse.Refert enim Diodorus Siculus V circiter passuum millia à Nilo Pyra-

Pyramidas erectas fuisse. quæ id temporis XII passuum millia ab eodem Nilo absunt. quocirca facilè crediderim, magnum ea ætate alveum, arte ductum per ea loca confluxisse. quem ille pro Nilo accipiebat. Imo, ut idem tradit, circa Pyramides ingens lacus erat, à rege Myri excavatus. qui in præsentia unà cum universis pene rivulis aruit, monumentaque omnia eruta: nec quidquam vetustatis præter Pyramides extat. cumque non amplius ad ea se loca excrescens aqua convectet, sterilia sunt, ac vastitatem præferunt, ut cætera sunt, quæ longius amne absunt. Hic Mecœnas: At olim fertilissima. Cui ego: Id ex eo, mea quidem sententia, proveniebat, quia antiqui incolæ, utqui industrii pluribus canalibus manu factis ad interiora loca Nili aquam deducebant: qua irrigati deinde campi mira feracitate luxuriabant: nunc Arabes, ac Turcæ, qui ea loca incolunt, hanc non adhibent industriam, utpote qui desides, ac minimè laboriosi; quapropter neutiquam mirum si non tanta soli feracitas: quod nisi assiduo hominum labore excolatur, sterilescit. Verum illud scitu dignum, & quod mihi omittendum non duxi: omnia circum ea loca sepulchrorum refertissima: in quibus tota Memphis contumulabatur. demortuorum cadavera cymbis deferebantur: qui verò nauta cymbas agebat, antiqua Ægyptiorum lingua, ut author est Diodorus, Charon vocitabatur. Atque hinc occasionem comminiscendi Græcos accepisse, docti tradunt: fabulamque natam de stygio flumine, & portitore Charonte: fluvium autem lethen: unum ex Nili ramis vocatum autumant. Verum cum lethe fons sit in Græcia. aptius dicetur, si Cocitum potius, aut Phlegethontem eos fuisse rivos putemus. Primus autem, qui hæc apud Græcos finxit,

cre-

creditur Orpheus, qui primus in Ægyptum peregrinatus est, & carmine plurimum valuit: cecinitque ante Homerum. Hic Mecœnas: Eruditum quippe, nec certè læthæo flumine obruendum. & Lælio huic non dubito quin gratissimum acciderit, quippe adolescenti eruditionis amantissimo. Cui Lælius; Ita verò: at gratias tibi ago quamplurimas, quod perhonorificè de me sentias. At ego: Atqui audite modò; est aliud, quod scire operæ pretium erit. Et Mecœnas: Hic stamus, ut pro Lælio etiam spondeam; cujus summa in magistrum observantia. verum scias non me ab illo hac parte superari: tanti te æstimo. Cui ego: Tua benevolentia facit, ut tantus tibi videar. cæterum qui sim, non adeo stolidus, qui nesciam. sed contendam, quod institui. Mos erat apud Ægyptios, ut qui casu aliquo extra patriæ lares sicubi demortui essent, eorumque corpora insepulta remanserant; minime liceret talium cadavera trans fluuium, lacumque ad sepeliendum deferri. hinc conficta à poëtis lex est, nulli abroganda, ut qui insepulti fuerunt, minimè ad alteram cocyti ripam, trans stygiam paludem, quæ lacus ille circa Pyramides, haud dubio, erat, deveherentur. Et quia Ægyptii summo studio in eo campo trans Nilum humari præoptabant, vehemens illud animarum desiderium transmittendi fluuii, Virgilius commentus est. lib. VI, ubi ait:

Sedibus ut saltem placidis in morte quiescant.

Id verò ferventioris tumuli studium, atque cupido, gentium pene omnium fuit. imo quidam Americæ barbari, honoratissimum parentibus fore arbitrabantur, si filiorum visceribus tumularentur. idcirco eos devorabant. Tum Mecœnas: Verum hic ut barbaricus honor, ita immanis, & efferа consuetudo. sed ad

Pyramides veniamus. quæ, ut facile ex hactenus dictis capi conjectura potest, sepulchrorum vice conditæ ab antiquis regibus illarum gentium fuere. Cui ego: Rectè intelligis. veteres enim, qui in Ægypto regnarunt, adeò gloriæ appetentes, tantoque studio nominis immortalitatem quæsivere, ut nulli cultarum gentium, quarum proprius hic stimulus fuit, unquam cesserint. idcirco immortalia esse monumenta, quibus jam vita functi conderentur, esse voluerunt. Quia verò supra omnes ædificiorum formas ad immortalitatem aptior visa pyramis est, hanc monumenta figuram accipere jusserunt. Et sanè si moles, structura, lapis spectetur, meritò inter terrarum orbis miracula primo loco Ægyptiæ Pyramides numerandæ. Basis quadratæ longitudo est passuum CCCL (etsi aliæ minores, nam non omnes æquales, CCC numerent) altitudo est graduum CCL, minorum vero CC, gradus lati palmos duos nostrates, alti quatuor, qui gradatim usque ad verticem ascendunt. structura, etsi primo non videatur elegans, quippe iis ornamentis vacans, quibus uti nostri consueverunt; nihilominus attentis animis meditanti mira oppido apparet. nam videre enim est immensas lapidum moles, tam fabrè quadratas, atque inter se connexas, inque tam excelsam altitudinem, non nisi immensis machinis evectas, ibique ad unquem collocatas, ut adhuc immotæ post tot secula persistant, magnæ quidem artis, sumptusque immensi. Neque mirum si ea ornamenta neglexerunt, quibus ætas nostra plurimum insudat, nam illi non pulchritudinis rationem, sed perennitatis habuerunt. quapropter instar montium, qui perpetui sua mole, ac figura manent, illas extruxerant. Lapis marmor est. cujus etsi ingens in Ægypto copia, & per Nilum, latosque

tosque campos commodè etiam è longinquo advehi potuisset; quia tamen tam vasti, & graves sunt, vix concipere queas, quo pacto ferri, & quod majus est, attolli potuissent. Hoc loco Lælius. Mirum oppido, fateor. sed nihil humano ingenio inausum, si ad artis ingenium magnorum regum potentia accedat. qua in re Romani minimè Ægyptiis posthabendi, qui plurima, quæ tanto conatu, ac sumptu Ægyptii celebrarunt, Romam non minori vel impensa, vel industria transduxerunt. Non inficior, tum ego: Verùm opus tantæ molis, tantæque perennitatis, tam multiplicem, tantamq; in unum congestam marmoris copiam haud equidem apud Romanos reperies. Sed redeo ad Pyramides, de quibus non rectè Martialis.

Barbara Pyramidum sileat miracula Memphis.

Quando de his nulla secula reticuere. quod autem tanta ipse pompa celebravit, pauciora secula obruere. Sed mittamus poëtarum ironias, quibus uti historico turpe ducitur. Et sanè non satis mirari potui januæ structuram. Siquidem septem vasti lapides ex durissimo marmore, quorum quilibet major eo est, qui Romæ in Pantheone visitur, foribusque pro Epistylio, Architrabem nos dicimus, impositus. qui lapides in altum educti, atque examussim compositi, arcum, fornicemque januæ constituunt. Ex janua, per quam ingressus in pyramidis centrum, ubi demortuorum corpora collocabantur, longissima via patet. cujus etiam compago mirabilis, multæ artis, ac magistræ opus. Est autem quadrati instar putei. non recta ad imum tendens, sed acclivis, ac perdifficilis, & adeo præceps; ut sine periculo adiri vix possit. idque factitabant, ne quis ad inter turbandam mortuorum quietem crebrò descenderet. atque ob id, condito cadavere, eisdem lapidibus occlude-

bant. cumque universi ejusdem figuræ, structuræque essent; haud equidem aditus reperiri facilè poterat; ni forte tota pyramis dissolveretur. Hic autem trames, in quem non nisi accensis facibus penetrare licet: nam nullam ea parte lucem accipit, patet longitudine passibus ferme CC. non enim ex superiore pyramidis parte rectus in ejusdem gremium, sed acclivis extentus. Est autem ipse rectissimus, quaternaque lapidum serie compingitur. quarum prima, tectum exhibet, secunda pavimentum: duæ reliquæ latera claudunt. illius tanta latitudo, atque altitudo est, ut unus tantùm vir, nec recto, sed incurvo corpore incedere valeat. idque ex eo factum, arbitror, ne facilis cuique aditus esset. Lapides tam vasti, ut quidam triginta palmorum nostratium longitudinem æquent, ut mirum sane sit qua arte locati fuerint. Ad ultimum tramitis caput, cella quædam instructa est: eamq;. ad assumendum spiritum positam crediderim. & sanè necesse erat, ut post immensum, laborem, in difficillimo, ac prærupto descensu exantlatum, locus aliquis respirandi foret. Hoc loco Mecœnas: Perbene maduisti? Cui ego: Propemodum: nam incessus ille incurvo corpore maximè laboriosus, difficultas incedendi propter saxa quædam, quæ ex superiore tramitis ore deciderant, viam præpediebant, facium calor, hominum halitus, tantum sudorem elicuerunt; ut totus diffluerem. at visendi cupiditas laborem allevabat, sudoremque abstergebat. nempe nihil homini arduum est, quod cupidine aliqua arripitur. Verùm accepto jam satis aëre, redeo ad laboriosissimum iter. Bene facis, tum Mecœnas: id enim abs te expectamus. A cellula, tum ego, in quam multa tandem defatigatione perveneram, incipit ad lævam trames alter quam per difficilis. ac per-

perarduus, sursumque protenditur. quando ex eo loci in superiora iterum ascensus est. nostræ clymacis speciem refert: nisi quod trames hic non rotundo flexu sed angulari finitur. Est autem in ipso solido pyramidis corpore instructus, immensis lapidibus affabrè dispositis: qui plures ordines componunt; quorum superior inferiore magis prominet. sensimque arctantur: cellulamque,& tramitem efficiunt: de quo modò dicebam. in quem non per gradus ascenditur: sed hinc, inde in marmore tali extructi: quos utraque manu apprehensos tenens, atque inhærens, sursum enitaris oportet, idque perdifficile, adeo declives sunt, inferius autem utroque in latere, duo foramina, quibus pedes ascendendo ponas: uti apud nos in puteis fit: in quibus foramina gradatim excavata graduum instar sunt. Est & illud incommodi, quod plus justo distent, quapropter necesse est crura diducere, ut pedes longius extendas: quod non sine magno incommodo, ac defatigatione efficitur. Hoc loco Lælius: Num, inquit, antiqui Ægyptii statura grandiores? Cui ego: Verisimile id quidem: atque ex hoc deduci commodè potest, ni id factum, ut difficilior aditus redderetur. At Mecœnas: Ego, inquit, vestra pace, id factum ex eo arbitror, quod Ægyptii diductis cruribus nascerentur, ut ait Aristoteles, & tu id ipsum in Automnis Surrentinis affers. Cui ego: Doctè, tu quidem rem acu tetigisti. sed pergamus porrò. Superato hoc tramite, qui longulus, atque altus excurrit, in cubiculum intratur, ubi defuncti cadaver condebatur. Est autem illud oblongum, paterque longitudine pedes XXII, latitudine vero circiter XL. quod verò mirum oppidò in eo est, septem, non amplius planis lapidibus componitur planus & ipse fornix. ita vero positi, ut pars illorum

parietibus hæreat, pars rectum efficiat. tam fabrè, atque examussim connexi, quadratique, ut tectum quam maximè planum, ac veluti lævigatum appareat. sepulchrum in extremo situm. est autem ingens urna ex Thebaico lapide, qui porphyrite durior; ut ne durissimo quidem malleo, ac ponderosissimo, fragmentum excindas: sonumque reddit, qualem æs Campanum solet. imo & gratior auribus assonat. Urna sola manet, ac sine operculo. id ex eo, ajebant indigenæ, quia rex ille, qui superbissimum illud sibi monumentum paraverat, tumulatus in eo non fuerit. quando id mortalium fatum est, ut ne de sepulchro quidem certi sint. atque ex hoc etiam esse quod aditus patuisset: qui in reliquis Pyramidibus, quæ plurimæ sunt, deprehendi non potest: adeò connexi inter se lapides uno omnes modo, atque arte sunt.

Tandem ex munifico sepulchro egressi, in dium aërem, ut ait, poeta, redditi. & certe oriri mihi iterum visus sum, at statim cupido incessit, in summum Pyramidis verticem conscendere. nempe numquam expletur curiositate animus. quæque prius visa, acres ad alia exploranda stimuli sunt. Non autem difficilis is ascensus erat, etsi laboriosus: nam ita lapides locati, ut sensim tenuati vacuum suppositi spatium quasi gradum relinquant. alacres igitur cuncti in superiora connisi, editissimum in verticem evasimus. ex quo pulcherrimus ante oculos prospectus nobis exhibitus. Videbamus mare, longissimum Nili tractum, immensamque pene Ægypti planitiem. quo ego conspectu mirificè delectatus. Ubi verò descendimus nos dux itineris ad visendam Sphingem produxit. Est autem ingens saxum ea forma, qua Sphingem pingunt, insculptum, mirabile quidem pulchrumque visu opus. at totam videre non datur adeo

enim

enim circum arena excrevit, ut jam semisepulta sit: nec nisi humanum caput, collumque atque humerorum pars, dorsique videantur. Hoc loco me ita Mecœnas interpellat: Advectum ne aliunde saxum, an eo loci mons natus? Cui ego: Id difficilè judicare propter immensam circum, ut dicebam, arenam: quia verò arenosum universum circa solum, aliunde devectum crediderim. quod si ita, magna quidem potentia, magnis opibus, magnis machinis opus fuit. At Mecœnas: sed quid mirum: si Ægyptum, & populorum refertissimam, & auri ditissimam fuisse historici omnes perhibent. Atque hæc ubi dicta sunt, nos tandem Leucopetra excepit: & quoniam instructa jam mensa, cunctaque edulia esui matura, consedimus.

CAPUT X.

Postquam Basilica apud Mecœnatem mensa tractati sumus, suscepta de Pyramidibus narratio, continuata, deque mortuorum cadaveribus sermo habitus.

UBi jam secundis mensis celebratis, aquam manibus ephebi effuderunt: nos Mecœnas rogat, num meridiari vellemus? Cui ego: Faciemus, quod jusseris: si tibi meridiatione opus, nos etiam somnulum capiemus: sin minus, id etiam nobis percommodum. Tum ille. Tuus mihi sermo, non calamistratus, nulloque imbutus fuco, sed sua simplicitate satis dives, omni sopore dulcior; idcirco, quæso, ut quod susceperas, ilicet exequaris, retexe igitur telam, nec fili invenire caput perdifficilè. Cui ego: Geratur hic tibi mos: & eo præcipue, quod ad cibum coquendum plurimum sermo valeat. Attendite igitur.

lustrata jam Sphinge: quoniam dies extabuerat, in pagum quendam pergimus cui *Abusiro* barbaris nomen. Hic Lælius: Num antiquæ Busyridis reliquiæ? quam magnam in Ægypto urbem olim fuisse accepimus. Cui ego: Non defuit, qui ita opinaretur: sed perperam. nam Busyris intra Deltam fuit, inque illius gremio, ut Author est Diodorus. Hæc verò villa extra est, atque ad superiorem Ægyptum spectat. Hic ea nocte pernoctavimus. & quoniam defatigati, ac pene elumbati, altissimè indormivimus. Orto mox sole, assurreximus, statimque ad visendas alias circum pyramides, quæ plurimæ per eam planitiem sparsæ, etsi minores reliquis, conspiciuntur. Has vero Mumiarum vocant: ea enim circum loca hæc cadavera eruuntur. Sunt autem Mumiæ antiquorum Ægyptiorum cadavera, quæ miro quodam bitumine condiebantur, ne putrescerent. multis mox fasciis, aliisque pannorum involucris involuebantur: atque in hunc modum sepulchro, eo in campo, mandabantur. soliti quin etiam in illiusmodi fasciis Ægyptiis literis, quas hieroglyphicos vocant, demortui genus, virtutes, nomen, veluti epitaphium, inscribere. his vero sepulchris totus ille campus occupabatur. Campus verò maximè aridus, ac sabulosus, quæ siccitas, mea quidem sententia, ad vindicanda è corruptione cadavera, quæ humore facilè currumpuntur, maximè conducebat. Hic Lælius: Non omnes in pyramidibus locabantur? Minimè, tum ego, neque id omnibus propter immensos sumptus facile erat; reges tantum in eas, quique regii sanguinis, primique principum virorum, quorum multæ opes, insigni illa funeris pompa inferebantur. cæteri simplici cultu humi condebantur isto modo. in sterili, ac siticuloso circum campo innumeri penè putei excavati erant, ac pro-

fun-

fundissimi quidem illi: singulique, ut arbitror, ad singulas familias pertinebant; quarum impensis facti, ut etiam apud nos in privatis tumulis factitatur. Imoque in puteo varia circum loculamenta, quasi sepulchra instruebantur, ut apud antiquos mos fuit: & passim Puteolis præcipue via Campana visuntur. in his corpora locabantur, atque arena integebantur. qua mox totus puteus opplebatur. ingestaque superius plurima item arena; difficile deinde erat os putei reperire. Atque hæc corpora, quæ lucri gratia multo studio à villicis quæruntur, èque profundissimis illis puteis in lucem iterum educuntur, Mumias vulgus appellat, quæ, quoniam prodesse morbis credunt, in varias terræ partes distrahuntur. Hoc loco Mecœnas: Licuitne tibi integrum hominis cadaver inspicere? distractas ego particulas vidi sæpe. Cui ego: Plurimi ad nos villici confluxere rogantes si ad vestigandas Mumias ire in animo esset, se libenter suam operam locaturos. ego, quoniam id multi temporis esse, & non mediocris impensæ audiveram, respondi, mihi tantum non suppeditari temporis, ac pecuniæ: inspecturum tamen libentissimè, si aliquam jam erutam in promptu haberent: neque id illis sine præmio cessurum. Illi negarunt: quocirca ad visendos puteos, qui jam excavati, ac vacui erant, me confero. Pagani ad sua unus post alium, ut fit, dilapsi. duo tantum nos secuti, quasi per otium. ut verò reliqui, jam se è conspectu subtraxerunt, ad Achmetidem conversi: habere se, inquiunt, duas elegantissimas Mumias, quas nobis contemplandas exhiberent, dummodo id ipsorum lucro cederet. Quod cum ad me Achmetides attulisset, statim pacta pecunia, ad visenda ea cadavera proficiscimur. occultaverant ea pagani in casa quadam semiruta non longè à pago,

ne

ne reliquis innotescerent. ea enim apud illos lata lex est, ut quæ ab hujusmodi cadaveribus pecunia corrogaretur, qua plerumque victitant, in commune collata, in singula mox capita divideretur: idcirco si quid occulere possunt, non omittunt. quando nulla pene gens, apud quam, non suum fraudes locum habeant. imo vulgus callere fraudes artem putat, honestiores prudentiam vocant. adeò à simplici illa primævæ ætatis simplicitate descivimus, inversisque vocabulis vitia tegimus. sed ne longè à proposito divertam; Cum diu per arenam, extra publicam viam, ne deprehenderemur, non sine magno labore progressi essemus, ad tuguriolum tandem illud devenimus. Hic pagani circumflectentes oculos, si quis nos observaret, attentè speculantur. cumque sub obtutum caderet nemo, casam subimus, in ea sub arena, qua totum pavimentum altè obrutum, gemina cadavera tegebantur. quæ illico educta præ nostris oculis locavere. Primum, quod inspeximus viri erat, lineisque pannis strictissime involutum. quæ fasciæ bitumine conditæ una cum cadavere duraverant. insuper totum corpus magno, lineoque amictu undiq; tegebatur. qui totus fere pictus, ac inauratus, arctè assutus, illitus bitumine, plumbeisque sigillis circum circa obsignatus: quæ cuncta illustris mihi viri argumenta videbantur. In superiore corporis parte, quæ ob pannorum multitudinem plana erat, humana effigies appicta, juvenemque referebat: nec dubium quin defuncti imago esset. Quæ tot circum signis, caracteribus, hieroglyphicisque tanto colore, & tam vario, tantoque auro interdistincta, atque exornata, ut pulchra æquè, ac mirabilis visu esset. vestis longa, atque ad talos usque demissa: eoque ex panno, ac forma, qua usos fuisse antiquos Ægyptios narrat

He-

Herodotus. Etsi hujus demortui album lineum, & signis interpictis, & aureis maculis intenstrictum, quod honoris gratia cum defunctis factitatum crediderim, cerneretur. Caput aureo item operimento, gemmisque distincto tegebatur; ex quo capillus niger, & crispus prominebat. cui similis barba, etsi rarior. oris color, ut manuum subniger. ex quo deduxi hunc hominem non ex inferiori Ægypto, præcipuè Delta, ubi homines ad vineum vergunt, sed ex superiori fuisse: ubi incolæ Æthiopibus, quibus contermini, similes crispo capillo, subnigroque colore nascuntur. Aureum ex collo pendentem torquem gerebat: ex quo juxta pectus, quasi gemma, aureus orbis dependebat, in quo inscriptæ literæ, insculptaque signa quædam nobis omninò incognita. orbis ipse, in avem effictus visebatur. Hoc loco Mecœnas: Facile crediderim virum istum, cujus appictam imaginem descripsisti, unum ex Ægypti Prætoribus, aut Judicibus extitisse: nam hi, ut Diodorus refert, istiusmodi torquem gerebant, ea verò avis veritatis imaginem præseferebat. Cui ego: Erudite, & verisimile quidem illud. Dextera, ut ad narrationem redeam, auream pateram tenebat, rubro liquore plenam sive id sanguinem, sive vinum, quod vero similius est, significaret: & sacrificii alicujus libamen prænotabat. Sinistra (cujus index, & ultimus aureo annulo in articulo juxta unquem insigniti) subobscurum nescio quid oviforme stringebat: quod ni tum mea me opinio fefellit, ei fructui persimile videbatur, quod insanum malum appellant. neque id mysterio vacat. Atque hic statim Mecœnas: Num, inquit, quia pomum illud Proserpinæ sacrum apud Ægyptios foret? Cui ego: Affirmare non audeo, negare ne id quidem. Crura, & pedes nuda. horum tamen plantæ

nigris

nigris sandaliis tegebantur. è quorum soleis niger filus eductus, perque majorem digitum, proximumque transiens, geminis fibulis, quæ plantis astrictæ colligantur, adnexus pedi ornamento est. At verò quod curiosius, relatuque dignius mihi visum, attentisque animis adnotavi, id est, quod jam jam adjungam. Fascia quadam ampla veluti cingulo præcingebatur: in qua nigro pigmento, hoc verbum Ægyptiis literis inscriptum erat EV † VXI, quod est Eutiche, vel Eutichius. bonam Fortunam latinè sonat, idque proprium viri nomen puto. scriptumque in fine I pro HS, ut re vera scribi deberet, corrupto Ægyptiorum more, uti plerumque fit, vocabulo. quemadmodum litera † pro T picta. Est autem celeberrimum Hæbræorum Tau, quod veteres Hebræi in crucis formam scribebant. quam tamen literam novi Hebræi in odium crucis expunxerunt, aliâq; induxerunt, qua nunc utuntur. Hic Lælius, qui Græcis literis egregiam operam navaverat; Quid, inquit, si dictio illa EV † VXI verbum sit imperativi modi, idē sonans, quod apud nos, vale? neque id ab usu illorum temporum abhorret. quo & prisci Latini usi sunt. legimus enim apud Virgilium:

Salve æternum mihi, maxime Palla,
Æternumque vale.

Quibus verbis Æneas Pallantis corpus a Turno occisi patri Evandro sepeliendum remisit. cui cum Mecœnas assensisset. Nihil ego, inquam, habeo quod objiciam. nisi detortum verbum. verum scio id corruptione linguæ evenire potuisse. Sed hujus viri cadavere circumspecto, alterum contemplari attentissimè cœpi, quod, ut superius innui, defunctæ fœminæ erat. non secus ac primum fasciis, lineisque pannis involutum, conditumq; bitumine: juvenis etiam

præ

præ se speciem ferebat. nec dubito quin viri aut conjux, aut soror aliqua extiterit: in eadem enim urna utrumque repertum pagani affirmabant. hujus autem vestis panno appicta, auro,gemmisque ditior erat, in aureis circulis, quibus variata vestis, præter dicta jam signa, & caracteres, insculptæ pariter aves quædam, atque animalia, quæ leones videbantur. at vero ea in armilla, quæ media erat, bos seu verius vacca insculpta, quæ vel Apis, vel Isidis vices gerebat, pluribus præcinctum torquibus collum nitebat, ex quorum uno ad pectus pendens aureus orbis solis imagine enitebat. inaures plurima nitentes gemma utraque ex aure pendebant. manus etiam & sura aureis, gemmeisque monilibus præcinctæ, exornataque erant. sinistræ digiti omnes, excepto pollice,annulis insignes.index duos,quorum alterum in articulo proximo,præferebat.dextræ annularis gemino tantùm prælucebat. Quæ manus perexiguum vas ex auro ejus formæ, qua aquales fieri consueverant, tenebat: ac duobus digitis quasi per jocum ostentabat. sinistra fasciculum ex longis, rotundisq; virgulis stringebat: quæ verò ille dignosci non poterat, oris color magis albicat, nigri tamen capilli, & crispi: nigri oculi; at supercilia, quæ spatiosa, & conjuncta; ut id ætatis apud eas gentes mos est.oculi pariter ampli, palpebræ subnigro quodam fuco illitæ: forsan stibio, ut antiqui temporis fæminæ solitaverant. quod & nunc apud Orientales populos factitari perhibent. Hic Mecœnas: Non id quidem improbabile. verum cedo, elegans ne pictura? nam nulli insignes pictores apud Ægyptios memorantur. Cui ego: Rectè conjectas.nulla in ea elegantia, eamque præ se artem ferebat, qua apud nos usi pictores, qui barbaris seculis extitisse perhibentur. Sed lustratis

tis hisce Mumiis, Paganisque mercede donatis, in pagum redivimus. nobiscum puellæ cujusdam caput attulimus. Ubi verò brevi nos cænula refecimus, jamque de discessu cogitabamus; cum nos quidam convenit, rogatque si Africanam Mumiam inspicere amor esset. Cui ego; novitate vocabuli excitatus, Ecquæ, inquam, Africana Mumia? Et ille: Cum, inquit, per Interiorem Libyam Afri iterfaciunt, excitantur nonnunquam validissimi venti, qui vastos arenæ cumulos, nam ea tota arenosa est, in contrariam partem ferunt, viatoresque opprimunt: qui præfocati illicò intereunt. ea autem arida arena adeo cadavera exsiccantur, indurantur que, ut minimè putrefactioni dent locum. deinde, cum contrarii venti in contrarias partes spirant, arenamque impellunt, eadem cadavera nudantur. acceptaque inter mumias pariter poni consueverant. istorum unum ad nos devectum, quod contemplari operæ oculis erit. Tum ego, nihil moratus, in pagani casam pergo. in quam brevi ingressus cadaver inspicio. Erat Æthiops nigerrimus adeo informis, ac fædus, ut me cacodæmonem, vel aliquem ex damnatis ad inferos videre mihi visus sim: tanto horrore, ut illud poetæ usurpare potuissem:

Obstupui, steteruntque comæ, & vox faucibus hæsit.
Et sanè cum inferorum loca, æternaque animo meditor supplicia, illam mihi præ oculis imaginem pono. oculi cavi omnino, ac nudi, labra corrosa, nasus jam pene d ffluxerat. reliqua membrorum caro una cum pelle benè exsiccata, totumque fere corpus integrum: si ventrem excipias ex quo exta extabuerant, ac pene effluxerant. dentes nitidissimi, crispus capillus, ac brevis: crura, ut sunt Æthiopes valgi, distorta. Hic Lælius: Num hinc illud, quod in Nauticis

est, excepisti? versusque recitavit:

Arabiæ deserta velut, Libya, & loca cirum,
Cum gemini adverso spirarunt flamine venti:
Hinc Notus abreptam magna vi voluit arenam:
Inde levem Boreas nubem ciet horridus: ingens
In medio cumulus substtollitur: atque ubi quondam
Campus erat, magnus congesti pulveris extat
Confestim mons: & miseros premit altus euntes.

Cui ego: Rem ipsam, Læli, ut soles, putasti. At Mecœnas: Laudo, inquit, Læli, ingenium tuum, & studium, quo erga magistrum te geris. Verum quia jam inclinatur dies, tempus est ut currum conscedamus. nam volo vos tempestive domum reducere. Cui ego: Satis erit si ad Barnenses usque ædes nos comiteris: cæterum, quæsumus, ne te amplius nostrorum causa vexeris, quod cum vix passus esset, conscenso curru Barnam contendimus.

CAPUT XI.

Navigatio Babylone Alexandriam, quidque ea in urbe ante discessum acciderit memoratur.

DUm autem curru deferimur: Age, sis, inquit Mecœnas. Quid postea? Tum ego; Ea pompa, qua discesseramus Babyloniam reversi, deque reditu illicò cogitavimus. & quoniam Galli quidam profectionem adornabant, nos illis comites adjunximus. Mox profecti Canopum secundo Nilo perventum. hic Gallica navi conscensa, prosperoque usi vento, tandem Alexandriam tum meo, tum Achmetidis gaudio, cujus visendi parentis mira cupido, sub vesperam appulimus. Primo mane è navi egressi rectà ad Achmetis domum gressus direximus. Excepit nos bo-

nus

nus senex: tantaque lætitia, ut continere se minimè quiverit, quin me illico totis ulnis complecteretur: nec tantum ex nati, quantum ex mea incolumitate, de qua dubitare jam cœperat, gaudium concepit. Nempe si vera amicitia est, nihil sanguini cedit: nec chariores amici sunt quàm affines. Ut sedimus de tota peregrinatione rogare cœpit, ego cuncta paucis exposui: audivit ille animis intentissimis; & ut de adversis contristabatur, ita in lætis gestiebat: non secus ac ipse vel subiisset pericula, vel evitasset: accersitaque nutu, ei Drusillam, de qua tragædiam omnem edidicerat, impensè cõmendavit. Numquam sanè mirari desino viri barbaro ex genere, barbaroque in solo nati tantam benevolentiam, humanitatem, atque erga antiquos dominos tantam grati animi testificationem. eos dies, quibus expectandum fuit, ut navis Gallica, qua veneramus, adornaretur, tam affabiliter, & lautè pro conditione hominis tractavit, ut vel ipsa Drusilla summopere admiraretur.

At illud memorabile accidit, quod conceptam jam lætitiam abundè cumulavit. dum altero ab eo, quo Alexandriam veneramus die, per urbem una cum Drusilla virili, ut solitaverat habitu induta, præcipua loca visebamus, in juvenem incidimus. quem ut virgo conspicata est, hæsit, suspensoque diu animo, oculisque in juvenem fixis, contemplata attentissimè est. Juvenis cum animadverteret in se hominem curiosè intentum, cœpit & ipse mirabundus Virginem intueri. Id ego animadvertens, in eam illicò cogitationem animum induxi, esse nimirum eum juvenem, qui cum virgo navigaverat, inque piratas inciderat, quapropter: Num, inquam, ille tuus est servus? Et illa: Ni me fallo, ipsissimus est. at interrogare non audeo, nec tutum videtur. Cui ego: Id mihi negotii relinquito.

quito. Nec mora, juvenem convenio. & quis esset interrogo? Ille cum patrium sermonem audiret, magnopere lætatus, Italus, inquit. Cui tum ego: Gaudeo, quod eadem nos patria tulerit, eundem aërem spiravimus. verùm qua ex Provincia? Et ille: Brutius, Crotone natus. Tum ego: At quis te huc casus devexit? num in piraticas manus venisti? Ille verò: Divinasti, inquit. Tum ego nihil dubitans quin Drusillæ famulus esset, jubeo nos domum sequi, habere quædam, quæ ipsum intelligere operæ pretium foret. ad Drusillam verò: Bono sis animo; ille tuus est famulus. Ut nos recta domum recepimus, in secretius cubiculum ingressi, servum intuens. Estne, inquam, ista tibi facies nota? Et ille: Etsi non nihil immutata, inque virili veste sexus lateat, & mea me fallat opinio, illa mea domina Drusilla est. Cui ego: Illa ipsissima est. quod ut audivit, ingenti perfusus gaudio, tenere lacrymas vix potuit, subitusque ad deosculandos pedes accurrit. Nec minor sanè Drusillæ lætitia fuit, recepto præter spem famulo, insignis fidei, & cui ipsa, etsi invita, calamitatem creaverat. Postquam mutuis gaudiis modus factus est aliquis, quo casu Alexandriam petiisset, & suine juris, an sub alterius potestate esset? interrogo. Tum ille ita exorsus, totius rei scenam compendio enarravit: Mauro homini, cui à piratis venditus fui, uxor erat Turcici generis, & ea non inelegans: quæ virum, & ore, & moribus turpissimum nullo modo ferre poterat. nec aliud quotidie, quam illius fatum, non optabat modo, sed meditabatur etiam, si potuisset. Ut ego domum veni, inque me illa oculos conjecit, cœpit illico me humaniter tractare. cumque vir aberat, summam in me benevolentiam affectabat. quæ cum servi conditionem excederet, suspecta mihi erat. verebar enim ne

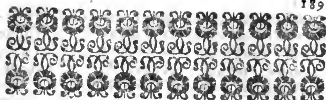
illa impudico amore exardesceret, quapropter, durius agebam,èque blanditiis illius magis, quam à domini minis cavebam. Nam cum à puero, ut meæ dominæ satis notum est,honestè educatus essem,& quam maximè ab illicitis voluptatibus abstinere didicissē, nihil magis,quam pudicitiæ primum, mox fidei,quod plerumque usuvenit, jacturam facere pertimescebam. Quodam die, quo herus in villam cum amicis diverterat, cœpit illa blanditiis me primùm tentare: mox aperta vi. Ego ergo totus inhorruissem, ne tamen furentem illico exasperarem: non esse id ejus loci, nec temporis; nec licere illi tantam viro injuriam irrogare: neque illud sine Numinis vindicta, neque hominum fieri: recogitaret animo, quam turpe futurum si resciretur. neque id agendum,quod summo probro, summoque capitis discrimini cessurum. Illa cognita mea constantia, rem distulit, me tamen pecunia, quæ vehementissimus apud homines stimulus, donavit. & hæc, inquit, redemptionis pretium esto. Ego nolebam accipere: mihique gratius sub servitute futurum, quam male patris libertatem adipisci. Illa exasperata, totaque ira fervens: Meæ, inquit, non domini, ut tu falso existimas, hæc est Et quæ mea sunt, non cui voluero dare licet? tene, nam si renuas tibi capitale futurum pro certo habeas. Tum ego iram furentis timens: nam fœmina, & amante irritata, nulla fera nocentior, pecuniam accepi. erant centum aurei. Sequenti die ad den andatum mihi à domino negotium domo egressus, in foro Italum offendi, qui ex Gallica navi, quæ in anchoris stabat, mercimoniorum caussa descenderat. Hic cum me ex vultu, ac sermone Italum esse cognovit: quis essem? rogat, & quo illuc casu advenissem? Cui ego tragœdiam omnem narravi. Ille miseri-

sericordia, quæ facilè recordatione malorum excitetur, statim permotus, spondet me Gallica ea navi abducturum. idque futurum tutò, si postridie ad litus ad certum locum, ad quem rari accedebant, sub vesperam venissem. fidemque suam Sacramento firmat. Ego tanta plenus spe domum redeo. Vix pedem intuli, cum nuncius è villa ægrotare dominum attulit: & ut credo ex nimia crapula: & ne morbus ingravesceret, in eadem villa substitisse. Id ego divinitus factum duxi, ut facilior occasio evadendi mihi foret. At hera id sibi commodum ad explendam voluptatem rata, cœpit me arctius urgere. Ego, cui fixum animo erat, lucem vitæ potius, quam pudicitiæ nitorem amittere, negare cœpi. ne verò rem in ultimum statim discrimen adducerem (cum remedio uti licet, adhibere prudentis est) lenire eam variis rationibus conatus sum. Expectaret, si quid viro humanitus accidisset, tum sine noxa fieri posse, quod in præsentia culpa non vacaret. nec licere alienam calamitatem in proprium commodum vertere, sibique voluptatem, ex viri malo quærere. Tum illa, quasi furia, in iram exarsit, & minaci vultu, nec sine fremitu: Vide, inquit, quid facias. scio equidem me ab injuria vindicare. atque ita indignabunda è meo se conspectu subduxit. Hoc loco Mecœnas: Miror, inquit, hominis constantiam, quam in servo difficile reperies. Cui ego: Tanti est à puero virtuti assuescere: & qui sanctè, honestèque educati, & si servi, liberum animum gerunt. Ità vero, tum ille: nec facile ea virtus flectitur, quæ altius radicem fixit. Sed quid tum postea? nam tam curiosa res est, quam quæ maximè. Mane cœpit hera, ajebat famulus; me iterum blanditiis appetere: & accipe, inquit, dure, & ingrate, simulque alios L aureos porrexit. Ego quoniam

ad rem, quam machinabar, faciebant, libenter accepi. quod illa benè interpetrata, jubet me sequi. cum statim nuncius alter adfuit. quo jubebatur ipsa illico ad virum proficisci, qui non bene se habebat. Illa lætata nuncio, nam brevi objturum sperabat, extemplo parvit. meque cum ancilla Maura domi subsistere jussit. Quantum id mihi gaudium, quantam lætitiam attulerit, haud verbis explicare queo. imo ingentes animos ad fugam addidit. quippe non humano id consilio factum, sed divino evenisse putavi. sunt enim miseri curæ Deo, & perire sine auxilio Superorum, nequeũt innocentes. Fateor, nullus eo die longior mihi visus. nec quidquam, quam fuga in animo erat. tandem ut extabuerat, ad locum pergo. qui solus omnino erat. at neque Italum inveni, neque Cymbam ullam in vicinia animadverto. Quocirca angi animo, ac pene de salute desperare cœperam, inque meum caput jam jam atrocia omnia imminere. nimiæque me fiduciæ damnabam. cum è navi, quæ non longe erat, cymbam ad litus concitatissimo cursu venire conspicio, qua visa erectus spe, ac pene exortus sum. adfuit brevi amicus, meque accepit, atque in navem duxit. vix conscendi cum eductis anchoris, prosperoque vento exorto, Alexandriam venimus: atque hic tertius dies est. Verum ut hæc dicta, Barnam perventum: relictoque hic Mecœnate, nos Neapolim petreximus.

Libri Secundi
Finis.

V E-

VERIS HERCULANI

LIBER III.

CAPUT PRIMUM.

Dum apud Mecœnatem versamur, iter Alexandria Italiam versus, quaque in eo acciderunt, ennarata.

Uodam die dum ego, & Lælius apud Mecœnatem essemus, ita ille ad me: Sæpe te interrogare in animo fuit, at fallente modo memoria, modo ad alia digressi, sæpe etiam omisi: nunc quando, & memoria suggerit, atque ab aliis rebus liberi, atque expediti sumus, occasiunculam non negligam: quid tandem in reditu tuo, dum Alexandria in Italiam remeares, curiosi accidit? nam si meministi, ea in urbe profectionem in patriam adornabas. Cui ego: Memini

ni quidem; & sæpe etiam reliquum illud navigationis ad te narraturus veni; sed ad alia è vestigio digressi, quod primum in animo propositum erat, pertransivi. faciam igitur nunc tibi satis, remque ad umbilicum deducam. Tum Mecœnas: Istuc expecto. Et ego: Ubi Gallicus myoparo, quem ibi opperiebamur, ad navigandum instructus, atque in promptu fuit, Acmeti vale diximus. Sed quantis me lacrymis bonus senex dimiserit, haud verbis explicare queo, certè non tantas pro filio effudisset. usque adeo roboratus beneficiis amor, ævoque inveteratus, naturæ non cedit: interdum etiam exsuperat: & ubi bonam natura indolem collocavit, nihil est, quod desideres. deinde ut mutuis aliquantulum lacrymis temperatum est; mihi omnia fausta ominatus, viatico affatim onetavit: nec ullis adduci precibus potuit, ne adeo in nos profusus esset: imo perpauca ea esse, ajebat: seque mihi omnia debere: & si ampliores fortunæ desiderandæ, id eò spectaret, ut largissime me donaret. Hoc loco Mecœnas: Utinam, inquit, ità omnes memores beneficiorum essent, & eam nacti à parente natura indolem: nihil in hominum vita expeti ad felicitatem posset. At vitiata semel caudice comuni labe, id frustrà desideramus. non enim prudens is est agricola, qui cariosa è stirpe optimos fructus expectat. Sed perge tu porro. Tum ego: Divulsus non sine vi ab Achmete, navim comitibus Drusilla, & famulo conscendi. expansisque illico velis, Alexandria excessimus, totique Ægypto vale diximus. ventus, qui principio vela impleverat, erat Auster; quo brevi Rhodum, aut Cretam tenere sperabamus. Sed ea nocte, quæ profectionem secuta est, Lybico maris imperium Auster concessit. qui ut ejus natura est, cœpit vehemētis-

tissimo flatu perfurere, seque in Occidentem paulatim flectere, nosque ab instituto cursu deflectere, inque Cyprum clavum dirigere cogebat. Id mihi & si cuperem quam citissime patriam revisere, non tamen omnino ingratum accidebat, tanta cupido erat novas terras, novos populos perlustrare: & eam præcipuè insulā, de cujus celebritate multa in scholis didiceram. At hæc spes brevi præcisa: iterum enim sibi Auster maris arbitrium vindicavit. quod ubi victor obtinuit, Libonoto concessit. quo secundo in puppim perflante, cum Rhodum nos pervenisse crederemus, Carpathum tenuimus, quod quidem pergratum mihi accidit: nam eo in portu Turcica classis in anchoris stabat: erant XL triremes, & naves XVIII, quæ Sporadibus perlustratis, ad Creticum bellum contendebant. ibi vero Rhodiam classem VIII rostratarum, & Africanam, quæ ex Tripolitanis navibus, Tunetanis, ac Mauricis conflabatur, in dies expectabant. Hoc loco Lælius: Quo bono Numine ex barbarorum unguibus tutò evasistis? Cui ego; Cum fœdus Gallos inter, ac Turcas initū esset, nos utpote socios benignè admiserunt. Imo in Prætoriam unà cum navis præfecto conscendimus, Turcicum Archithalassum invisuri. cui munuscula etiam attulimus. qui humanior, quam cæteri barbari, nos affabiliter excepit: plurimaque nos de Alexandria interrogavit: & si Cythèum, aut Cydoniam peteremus Præfectus vir peracutus, & cautus; Negavit se per ea loca transiturum. mox ubi dimisit, geminis vervecibus, & panibus aliquot donavit. deinde obtenta facultate, universam insulam perlustravimus. curioseque rogitabam, si adhuc ex iis leporibus soboles esset, qui aliunde advecti, tanta fæcunditate creverunt, ut indigenas aliò com-

migrare coëgerint: unde factum adagium Carpathii lepores, ubi quis hostem domum admiserit. verum adeo inscia id temporis ea gens est, ut ne nomen quidem proverbii teneret. imo tanta in universam Græciam, ex quo Turcicũ sub jugum missa, ignavia, atque inscitia irrepsit, ut in Græcia Græciam quæras: tantaque obsita barbarie, ut meritò quidam dixerit ἐβαρβαρώθη ἐν τῇ ἑλλάδι usque adeò verum est, humanis artibus, ac liberalibus disciplinis ingenia mitescere: quæ si desint, efferari. Ita vero, tum Mecœnas: sed quid tum postea? Cui ego: Lustrata insula, vela fecimus: placuitque Septentrionale Cretæ latus prænavigare, ne ad Australe descendentes Africanam in classem incideremus. cujus occursus, cum illa plerumque ex piratarum colluvie, ac desertorum fæce coalescat, apud quos nulla fides, fœdera nulla, non satis tutum videbatur. id mihi ex animi sententia evenit, summo etenim opere avebam Ægeum mare tot terris sparsum, tot consitum insulis perlustrare. & spes etiam erat, fore ut Venetam classem obviam haberemus, quam ad Cithera stare in anchoris rumor apud Turcas percrebuerat. Secundo igitur vento, qui æstivo ex Oriente spirabat, navigantes, brevi, salutata ex longinquo Astypalea, Zephyrium promontorium transmisimus, deinde læva Diam insulam, mox verò dextra Theram, & Thiresiam pretervecti, in Venetum lembum instructissimum, remigioque pene volantem, qui Cytheum petebat, incidimus. Veneti ut ex vexillo Gallicum Myoparonem esse deprehenderunt, illico ad nos properaverunt, & salute militari more data, atque accepta; unde solveremus, & si quid de Turcica classe accepissemus, interrogant. Nos Alexandria solvisse, Carpathioque in portu Turcicam classem conspe-

spexisse, respondimus. Et illi: Venetam classem ab Citheris in Milum profectam, gratumq. Architalasso futurum, si eum in portum diverteremus: quæque de Turcis comperta haberemus, illi exponeremus. hominem esse humanissimum, nosque benevole excepturum. Visum præfecto, nec non & reliquis, qui in navi eramus, hanc Venetis, per quorum portus crebrò navigabat, gratiam facere: quapropter obliquato aliquantulum velo, Melum contendimus. Ventus, qui commodè perflaverat, multum se sub vesperam remisit, quo factum, ut parum ea nocte navigatum sit. primo mane reflantibus iterum auris, velum paullo vehementius urgentibus, meridiem circiter in amplissimum Meli portum intravimus. Classe illico salutata, Venetum Prætorem adivimus. qui nos affabiliter excepit, cunctaque de Turcis à nobis cognita edoceri voluit. quibus enarratis, perhonotificis verbis dimisit. nos quod reliquum diei supererat, in lustranda Venetorum classe consumpsimus. Hoc loco Mecœnas sic me interpellat: Quæ melior, atque instructior visa, Turcica ne, an Veneta? Cui tum ego: Utraque, ut verũ fatear, erat instructissima, in Turcica plus pompæ, atq. ornatus, plus in Veneta animorum inerat, cui si tempestive Italorum subsidia advenissent, non dubito, quin egregiam de Barbaris victoriam retulissent. At nos in hac parte peccamus sæpe; & nostro cum damno. Hic Lælius: Merito tu idcirco in Bellicis:

Tempestate nova primi procedere in armis
Festinate, duces, hostemque ad cœpta preite.
Tempestivus erit campi quicumque Magister,
Possessor hic victor erit: qui serus, abibit
Re sæpe infecta, positisque inglorius armis.

Cui Mecœnas: Egregie, Læli, istuc avidè expectabam

bam, ad me vero. quid tum postea? Cui ego: Melo egressi, Cythera secundo vento tenuimus. in quorum litore turrim nobis quidam ex nautis ostendebat, inque ea Veneris olim fanum extitisse, ex quo Helenam Paris rapuisse fertur, affirmabat. Ego illam prospiciens: hinc, inquam, incendium illud exarsit, quo brevi Europa, atque Asia comprehensæ, tanta mortalium clade, & tot annis afflictæ gemuerunt. simulque ea mihi animum cupido subiit, locum propius inspicere: at vetuit Navarchus: festivè addens, Ne sopitas diu flammas excitemus: nec malorum refricata memoria suo vacat malo. Igitur Veneris Fano vale dicto, ac transmisso mox Laconico sinu, Tænarium venimus. Hic quoniam ventus velo immoriebatur, visum Navarcho scapham in terras aquatum dimittere; ego Tænariam specum videre percupidus, in eam statim insilui, cumque quatuor armatis in litus contendimus; ad quod ubi applicuimus, in oram scapha egressi descendimus: in qua in hominem ferme nudum incidimus. quem ex oris lineamentis non Laconem eum, sed Italum esse putavimus. nec nostra nos opinio fefellit: vix enim nos conspicatus, in genua accidens, multis precibus rogavit; ut nobiscum reciperemus; inque Italiam, in quam nos navigare existimabat, deveheremus. Deinde serio admonet, ut quam cito in cymbam reverteremur; eam oram prædonibus passim habitari, qui divino, humanoq; jure contempto, cuncta latrociniis complent, hospitesque denudant: summæque misericordiæ loco habent, si non repugnantes, non occidant: nam si vim vi repellere ausis, atrocissima quæque in victos exercent. Galli cum benè sperare hominem jussissent: sunt nobis, inquiunt, arma, & animi, quos, si veniant, propulsemus. At ego cum rogo,

go, si Tænarıam specum vidisset? Et ille, ut qui vetustatis ineruditus, ne vocabulum quidem nosse fassus est. Interea loci, devexæ, jam ætatis Lacæna ad nos venit, pomorum omnis generis cistam benè plenam gerens: & si emere animus esset, rogat. Cui Gallus quidam, qui Græcam linguam callebat, quanti indicaret, petiit. Tum illa: Quanti vis, inquit. brevi igitur transacta res est. mox fontem in proxima valle esse ait nitidissimum æquè, ac gelidissimum, ubi aquati percommodum: pascere item in ea gregem, si agnas à pastoribus, vel lac, caseumque comparare voluntas esset. Tum negante supplice tutum esse illuc se conferre, eos non pastores, sed prædones qui gregem pascerent, & solitos illa anu insidias struere; petiere tamen, tanta illis in armis fiducia. Ego cum in promontorio specum quandam animadvertissem, Tænarias fauces esse, per quas ad Inferos iter olim patuisse in scholis audiveram, arbitratus, eò ire pergo. quam non multis passibus ingressus, immanem speluncam, horridamque eam esse video, & perobscuram: quocirca non ausus ulterius pedem inferre, ne revera in Plutonis antro me vivum conderem. Hæc inter, socii ingenti festinatione redierunt. plurima enim turba è proximis collibus effusa descendebat: & ne jam à pastoribus oppressi essent, horum paucitas, atque illorum arma effecerunt. in scapham igitur insilientes ab infami ora paululum recessimus. mox cursu inhibito, expectari parumper placuit, ut quæ ea turba, & quibus adveniret armis, videremus. Nec moratum diu est. venere ad litus circiter triginta partim sclopis, partim sudibus armati, atque ense Laconico. quos ubi explosis tubis salutavimus, in navim cursum illico cepimus. Hoc loco Mecœnas: Ut variant, inquit,

bu-

humana! ea loca, quæ quondam gente tam culta, & tam sanctis legibus instituta habitabantur, nunc exuta pene humanitate: nihil nisi barbariem, atque immanitatem præseferunt. Sed quid tum postea? Cui ego: Reflante iterum vento, Peloponnesum præternavigamus: transmissoque sinu Messeniaco inter ultimũ peninsulæ promontorium, quod Acutas dicitur, & Thiganusas, atque Oenusas insulas cursum intendimus: inque Mothones conspectum sub diei sequentis creperas pervenimus. qua urbe è salo salutata, bonis Jonium avibus, erat enim summa serenitas, & secundus perflabat Eurus, ingredimur. Quo ducente, brevi Strophadas, Harpiarum quondam regnum, tenuimus. id tempus solitarius in his scopulis degit: & partim stipe à navigantibus corrogata, partim hortuli fructibus, herbulisq; quas ipse sibi plantat, vitam tolerat, & felicissimè quidem certè. Quem ego Beatissimum omnium duco: ut qui procul à tumultibus, atque humanis fraudibus perpetua pace fruitur: qui si intus ab animi perturbationibus se fortiter vindicet, quod non difficile factû duco, fruetur etiam, quam post fata expectamus, æterna. Hoc loco Lælius subridens; Vellem te ego in Strophadas remandare, ut felicissimam illam pacem, quam tanti extimas, obtineas. Cui ego: Item libenter. Et scis me, cum datur, relicta urbe, in solitudinem convolare, inque ea me unà cum Musis occludere. Et ille: Scio equidem. Sed in solitudine Surrentina: nimirum in angulo totius orbis amœnissimo. in quo quis æstatem non ageret? Cui tum Mecœnas: Optimè, ac festivè Lælius. Verum talis Parthenii genius, ut etiam in asperrima solitudine vitam duceret tranquillam. Et ego: Si Musis comitantibus sola loca petas, amœna sint oportet: nam

nam horrida fugiunt Musæ, quæ elegantiorem cultum amant: si vero Metanœa comite, in sylvas te conjicias, tum quo horridior locus, eò aptior ad vitam expiandam, æternamq; beatitudinem obtinendã. Sed redeamus ad propositum. Strophadibus, & solitario relicto, occidentem versus iter corripimus; Euroque efflante, brevi Italiam tenere sperabamus. at brevis ea spes fuit: nam exortus ex inopinato vehemens Africus ad Epiri nos litora deflectere coëgit, alteroque, à quo spirare inceperat die, ad Corcyram devexit. id mihi, etsi patriam revisere summopere cuperem, non ingratum omnino accidit. tantus erat amor novas gentes perlustrandi, atque ea loca, quæ tantum vetus fama celebraverat, inquirendi. Ut portum intravimus, factaque ab Veneto Prætore potestas descendendi est; in litus insilui, statimque ubi antiqui Alcinoi horti fuissent, & quæ vestigia illorum superessent, indigenam quendam, quem primum obviam habui, interrogo. Et ille: Nullus, inquit, hic cui Alcinoo nomen, nec quos dicis hortos scio. Cui tum ego: Celeberrimos, inquam, illos, aureisque pomis insignes, quos quondam Alcinous insulæ rex plantavit, summoque studio excoluit. Tum ille subridens: Somniatis, inquit, hospes. At ego demiratus illius inscitiam: ò ubi, exclamo, omnis eruditionis parens Græcia! ò ubi cultæ quondam gentes! Hæc inter, Venetus quidam supervenit, & quid perquirerem? rogat. Cui ego: Phæcum hortus, quorum ne nomen quidem apud hanc gentem manet. Et ille: Ne mireris, inquit: obsita omnis barbarie, atque inscitia Græcia est. eruditæque gentis honorem ex barbaria incumbens turbo decussit meque statim ad colles quosdam perduxit; qui præ cæteris pectiti, atque amœnissimis hortis consiti erant: & hic, inquit, exti-

tisse olim Alcinoi hortos, ferunt, qui quoniam aurantiorum refertissimi, aurea mala protulisse fabulati sunt veteres. Mox his ex collibus ad litus redivimus, & ne ad visendam urbem, arcemque eminenti in saxo impositam irem, devexus jam dies prohibuit. quocirca gratiis humanissimo viro peractis, in navim redivi, ubi me Drusilla expectabat, cænulaque celebrata, ad quietem concessimus. Circiter secundam noctis vigiliam ingens in navi clamor exortus, quo illico exporrectus, quid esset? interrogo. Qui proxime stabat: Vela, inquit, expandi Navarchus jussit, nam cum Thrajus spirare cœperit, non omittendam occasionem duxit, eoque secundo brevi se Italiam venturum spetat. Nec ea hominem spes fefellit, tertio die sub Auroram Brutios colles conspeximus, quos faustissimis mox vocibus salutavimus, propiusque accedentes nos Crotonem delatos comperimus: quãta Drusillæ lætitia vix dici potest. Hic Mecœnas: Credo equidem. quis enim post tot casus, ac tanta exantlata pericula, sospitem se in patriam appulisse summopere non gestiat! Et ipse: At non minori ego gaudio affectus sum, quod paternam in domum salvam miraculo virginem reduxissem.

Et sanè si nihil aliud, magnum me ex suscepta navigatione fructum retulisse arbitrabar, quod nobili loco natam virginem ex penitissima barbaria, totque immanissimorum prædonum manibus, ac tot periculis, sine minima quidem, vel pudoris, vel fidei labe illibatam, ac sospitem parentibus reddidissem: clarioremque meam expeditionem futuram, quam Argonautarum, duce Jasone: qui nihil nisi vanum nomen, & nescio quam arietis pellem, auro ne dicam, an mendacio fucatam retulerunt. Quid enim homini gloriosius potest accidere, quam servatoris vel nomẽ,

vel

vel gloriam sua virtute, suis laboribus adipisci. Hoc Icco Lælius: Imo tu Perseo gloriosior: nam ille Andromedam è Ceti faucibus liberavit, tu virginem ingenuam, ac nobilem ex Orco, in quem jam jam casura erat, vindicasti. Cui Mecœnas: Erud te, Leli, ut soles. Sed quid si poetam nostrum Orpheo componamus? non id jure? Imo felicior, tum Lælius, nam ille incautus, quam reducebat Euridicen, amisit: hic ita se, qua prudentia, qua constantia gessit; ut ereptam virginem tot per discrimina, ac turbines salvam perduxerit. Quibus ego: Gratias ago, quod glorianti mihi adblandimini. Sed redeamus in viam, nam tempus est, ut de discessu cogitemus. Vix Portum intravimus, cum præmisso famulo, recta ad Drusillæ domum contendimus: in quam ut venimus, virginis parentem obviam habemus: qui reducem filiam ea lætitia excepit, qua redivivam recepisset. & sanè opinione sua talem habuit; ut qui jamdiu è vivis excessisse crediderat. Postea verò quam omnem ex nata historiam intellexit, me filiæ servatorem, suumque maximum benefactorem magnificis verbis appellavit, tot gratias egit, tantis me præconiis, tantis laudibus affecit, quantis maximè potuit. Non intra privatam eam domum se lætitia continuit; sed pervagata per universam urbem fama, ingens Nobilium concursus in virginis domum, eam videre cupientium, reditumque tum ei, tum Patri gratulantium. nec quidquam tota civitate, quam Drusillæ reductio, imo exortus narrabatur. Me vero mirari omnes, celebrare, extollere, inque priscorum heroum numerum referre. quas ego laudes libens devorabam. Ubi vero gratulationibus modus factus est aliquis, ad opiparum prandium concedimus, nec semel inter pocula mihi festis vocibus universi convivæ, & erant

plu-

plurimi', propinavere. Hæc vero ut dicta, Mecœnatem rogo Numquid Neapolim vellet, statimq; una cum Lælio discessi.

CAPUT II.

Recitatur Galli cujusdam ode, & mox Authoris carmen Seculare.

AD horti prospectum sedebam, & versiculos quosdam, quo limatiores prodirent, radebam, cum Neapoli me Lælius inopinus oppressit: Et Salve, inquit, Musarum delicium. Cui ego: Salve, inquam, meum corculum, statimque eum mecum una sessum accepi; & quid novi ab urbe apportaret? interrogo. Tum ille: Habeo, inquit, quod tum mihi, tum amicis omnibus accidit perquàm gratissimum. tibi vero futurum grave haud dubito, scio quippe animi tui moderationem. Sed velis, nolis, audias oportet. Cui ego: Quid istuc tandem est? Et ille: Accipe: Quarinus, scis viri nomen, & eruditionem. Cui tum ipse: Cui non dictus Ilas. Tum ille: Humanissimus hic vir oden quandam, quam ei doctissimus Blanchetus Pictavio misit, ad me Roma confestim transmisit, & ut legerem jussit, cui sine, quæso, ut paream, atque illico recitavit

N. Parthenio G. S. I.
Poëta Clarissimo Neapolitano
Cum Philippus Dux Andegavensis Rex Hispaniarum renunciatus esses.

O D E.

Parthenì, nostra sine te Camœna
Frigeant: Clanus sine te moretur

Flexi-

Flexiles undas: sine te resistat
Pensile plectrum.
Obstupet Phœbus novitate rerum,
Hinc, & hinc sacri stupuere fontes
Nescii cursus: nova lux Olympo
Orta refulget.
Neapolim insistit nova stella cœlo:
Hesperis splendet Cynosura regnis,
Ante non visa, & Pharus hospitalis
Dat nova lucem.
Æmulum Solem patitur, creatque
Ludovix; clarum sociare lumen
Impigr Soles, parilesque cœlo
Fœdere gaudent:
Vidimus Solem: radiis coruscat
Pictonum tractus, faciemque candor
Congener signat, sedet eleganti
Gratia fronte.
Partheni, cedit tibi Musa plectrum
Magna nam doctus celebrare versu,
Bellicas artes resonas, daturus
Grandia prælo.
Scribe Regnantem Hesperia Philippum,
Scribe concordes populos beantem;
Scribe bis dena imperio potenti
Sceptra regentem.
Helmus auritus fidium canoros
Audiat cantus, Cytharamque Moles
Audiat ponto: Teretisque saxum
Audiat arcis.
Plaudat Etruscum mare, plaudat æquor
Adrianum, & Parthenope canenti
Accinat vati, emeritumque summis
Inferat astris.

Ut recitavit: Bona verba, tum ego, & tota poëtica. At Lælius. Sed quando tantus te vir excitavit, ad magna te accingas, oportet. Cui ego; Satis, superque lusimus, ut an Navalia bella absoluturus sim, plurimum dubitem. Ad Historiam, ut scis, animum applicui: & de hac etiam in ancipiti est animus: adeo diminutæ corporis vires. Tum ille: Ne tam cito animo despondeas; revivisces Surrentino in Elysio illo tuo, cujus aër potentissima tibi panacæa: cujus ope morbos omnes expellas. Cui tum ego: Non inficior, sed elapsos jam annos revocare non potest. Tum Lælius; Ut Nestoreos vivas annos, Superos rogo, quæsoque: & si placet, ut de nostris addat tibi Juppiter annos, precor. Sed quid istuc, quod inter manus est: Cui ego: Carmen sæculare, quod nuper habui, & ut limatius iterum prodeat, ad trutinam revocabam. Et ille: Quæso, ut recites, nam cùm habuisti, morbo regio præpeditus, non interfui. Cui ego: Cantabo libenter, ut si quid minus placet, admoneas, atque illico de scripto cantitavi.

CARMEN SÆCULARE

INNOCENTIO XII. PONT. MAX.

DICTUM

Hic ego non Musas, vatum commenta priorum
In mea ab umbroso deducam carmina Pindo.
Nec te per rigui pascentem flumina, Phœbe,
Amphrysi quæram, vel in Actæo Aracbynto.
Haud equidem sacros ficto de fonte liquores
Haurire est animus, nec inani nomine pasci.
Te, Virgo, summi genetrix veneranda Tonantis,
Au-

Ausim, si tantum fas est, accersere cœlo.
Tu, quæ purpureo fulges circumdata Sole,
Et stellis redimita, facique innixa bicorni,
Divorum regina, hominumque incedis: & omnis
Te circùm Aligerùm pictis exercitus alis
Funditur, observans, tua jussa explere paratus:
Tu Nati, tu Patris amor communis, & Auræ
Ætheriæ, nostrique salus, spesque unica Mundi,
Divines fontes, & dii carminis œstrum,
In nostros infunde animos, numerosque ministra
Æquales operi; quando nova secla paramus
Dicere, quæ Summus pacato condere mundo,
Magnanimis jamjam INNOCENTIUS apparat orsis:
Ac toto in terras deducere gaudia cœlo.
Tuque adeò, magni quem secli Fata pararunt
Authorem, Romane Pater, cui cernuus uni,
Per te pacatus, terrarum flectitur Orbis,
Huc adsis, patrioque, precor, da carmina vati;
Ut canere à superis per te data munera Divis,
Sparsaque per cunctas cęlestia gaudia terras;
Utque tuas possit laudes, tua nomina ferre,
Quà nitidus primo consurgit Lucifer ortu,
Quàque idem fuscus jam Vesper mergitur undis.
Jam circumflexo centenis cursibus orbe,
Venturi Parcæ texebant stamina secli:
Tempore quo Superis mos est antiquus, Olympi
Sydereas aperire fores, atque alta Tonantis
Atria, solennes & circum ducere pompas.
Utque ipsi pariter (largissima dona Deorum)
Spectacli in partem tanti, pompæque venirent
Mortales, soliti in cunctas diffundere terras
Gaudia, lætitiamque, & amicæ munera Pacis.
Et jam purpureo properabat lumine Phœbus
Pandere Divorum stellantia limina, & annum,

Annum exoptatum, votis & mille petitum,
Auspicio ordiri læto, cum summus ab arce
Ætheria Pater in terras sua lumina fixit,
Visurus, quæ fata hominum, qui rebus inesset
Terrenis color, & qui agerent mortalia casus.
Sed vix divinos oculos, vix arduus omnes
Per terras circùm mentem, perque æquora flexit,
Cum totum densa immersum caligine Mundum
Prospexit, scelerumque alta cuncta obsita nocte.
Namque novis odiis, odiisque incensus avitis
Tartareus Pluto, Stygiis è sedibus omnes
Per totum pestes vitiorum immiserat Orbem.
Quas inter discissa nigros Discordia crines
Prima volat, spargitque faces, atque undique vasta,
Irritans populorum animos, incendia sufflat
Bellorum, sociosque in mutua concitat arma.
Hinc latè exultat Mars impius, aspera miscens
Prælia: concurrunt gentes, quæ pace quietæ,
Jamdudum patrios versarant vomere campos:
Inque vicem cædes, & tristia funera portant.
Omnia miscentur, jactantur turbine ab uno
Omnia, jusque datum sceleri, perversaque sacra.
Quæ cùm prospiceret summo regnator ab axe,
Ingemuit, casus hominum miseratus acerbos.
Atque hæc divino dedit ore; Tot horrida fluctus
Martia luctificos tempestas movit, & omnem
Europam subvertit atrox furialibus undis.
Nimirum tantos mortalia crimina luctus
Per tantas meruere neces: gens impia pœnas
Promeritas luit, & proprio se sanguine pascit.
At fragili quoniam generi miserescere nostrum est,
Æmulaque inferni calcanda superbia Ditis,
Succurram tanto jactatis turbine rebus.
Quæque una exortos valeat sedare tumultus,

Atque

Atque suam Mundo faciem, priscumque decorem
Reddere, sydereo demittam à vertice Pacem.
Quæque piet populos, & noxas diluat omnes,
Addam olli comitem Pietatem: operisque minister
Præclarus tanti, quique aurea secula condat,
Sit, qui Romanæ dignatus honore Tiaræ,
Terrarum regit auspiciis melioribus Orbem.
Hunc etenim, cui munda dedit cognomina virtus,
Delegi prius ipse, sacra quàm sede locarent
Unanimi consensu homines; ut scilicet alto
E cœlo Pacem redeuntem, munere nostro,
Atque unà acciperet Pietatem, Orbemque piaret,
Atque novi in terras exordia duceret ævi.
Idque etiam sacris prædici vatibus ante;
Nimirum ut gentes cunctæ, populique tenerent,
Quæ summo præstanda viro reverentia, jussi.
  Hæc secum nitidi fatus moderator Olympi,
Aligerùm è tantis accersit millibus unum,
Magna Patris Magni cui terris nuncia ferre
Concessum. pansis Euro velocius alis
Ille volat, solioque assistit jussa paratus
Accipere. actutum placido olli sic Deus ore:
  Vade, age, Romuleos in colles dirige cursum,
Atque hæc Pontifici defer mandata Latino:
Me tandem cœlo Pacem dimittere ab alto
Decrevisse: cui Pietatem adjungere, & omnem
Virtutum insignem cœtum, sententia menti est.
Ipse choro sedem tanto, & solennia sacra
Digna paret, Latio gentes purgamine lustret,
Conciliet reges, decernat fœdera, placet
Iratos populorum animos, nexuque sub uno
Alliget, & Scythicos in fines bella releget.
Illum ego, virtutes, reliquos quibus eminet omnes
Mortales super, aspiciens; vim scilicet æqui,

Candoremque, Fidemque, & Relligionis amorem,
Ac mites animi sensus, mentemque benignam,
Pauperibus qua semper opem largitus amicam est;
Jamdudum è tantis elegi Heroibus unum,
Hæc ipsa ad rerum præclara, & grandia facta:
Scilicet ut magnus Pater esset; & arbiter Orbis,
Venturique auctor secli, Pacisque sequester,
Atque sator Pietatis, & illo ut Principe cuncta,
Expulsis longe Furiis, & Dite fugato
Claustra sub inferna, antiquo reddantur honori.
Hæc Pater Omnipotens. confestim nuncius ales
Præpetibus cursum pennis rapit, & secat altum
Æthera, diffugiens, nitidum ceu fulgur: & alis
Dispulsus paribus latè circumsonat aër.
Et jam descendens Eoo à cardine summa
Attigerat Tauri fastigia: jamque Chymæram
Deserit, & monstrum, monstrique incendia ridet.
Mox volat Ægæo, sparsasque in fluctibus altas
Despectat Sporades. Cycladesque, & Gnossia regna:
Spectat & Eubœam, & toto jam gurgite menso,
Pelion appropetans, altumque intersecat Oetam.
Quos cùm prospiceret, placido dat talia risu:
O claros ausus, & grandia cœpta gigantum!
Hinc se Parnassi geminata in culmina librat:
Et Pindum læva, fortunatosque recessus
Musarum, & Phœbi, dextraque Helicona relinquit.
Nec mora fulmineis pulsata Ceraunia flammis
Jamjam succedens celer occupat: inde profundum
Jonium cursu tranat pernice; propinquam
Mox tenet Hesperiam: perque alta cacumina longi
Sub paribus pennis delabitur Apennini.
Ilicet & vasti dimensus culmina montis,
Se tandem sacro Tarpæi in vertice sistit.
Tempus erat, quo blanda rosis Aurora coruscis
Se

Se comit, jam prompta mari consurgere, & Orbi
Optatum deferre diem prænuncia Phœbi;
Cum Pater è thalamo surgens Romanus ad aram
Se flectit, funditque preces: & Numina toto
Pro grege sollicitus, pro sponsa exorat; ibi ales
Summo missus ab axe supervenit, & jacit ore
Talia divino: Superi me rector Olympi
Ad te, Magne Pater, demisit: & illa referre
Jussit, agenda tibi quæ sunt, quæque ipse misertus
Fata hominum optasti jamdudum supplice voto:
Nimirum afflictis pacem concedere rebus,
Atque omnem lustrare gregem, Mundumque piare
Criminibus, sævi quæ multa licentia Martis,
Et rabies hominum, & diri furor intulit Orci:
Atque futura ævi primordia condere, quæ jam
Concordes auro subtexunt ductile Parcæ.
Ergo age, quandoquidem tantarum ad munera rerum
Te Pater Omnipotens delegit, & omnia volui
Sub pedibus, vertique tuis mortalia jussit.
Numinis i magni divina ad cœpta minister:
Junge animos regum, populorum pectora flecte:
Da pacis leges, mala crimina dilue, scelum
Conde novum, cunctisque viam sub sydera pande.
Hæc postquam roseo effatus dedit aliger ore,
Se subitò, expansis in cœlum sustulit alis.
Quàque viam secuit; fax lumine clara refulsit:
Atque aër circum dio spiravit odore.
At Pater Aligeri summo dignatus honore,
Ilicet aggreditur magni mandata Tonantis
Explere, & finem tantis imponere cœptis.
Ergo ubi Sol fuscis rediens auratus ab Indis
Extulit Oceano currum, lucemque revexit,
Tarpæjam in sedem sacrum de more Senatum
Imperat acciri: confestim murmure facto,

Acciti veniunt Patres, diumque subintrant
Limen, & auratis se cuncti in sedibus aptant.
Hinc postquam fluere, throno sic inquit ab aureo
Tum Pater, & lætis implet sermonibus aures:
Quod precibus multis, dudumque optavimus, illud
Nunc tandem Omnipotens solio miseratus ab alto,
Annuit: & Pacem mortales visere rursus,
Et secum Pietatem unà deducere Olympo,
Cumque novo jussit diffundi gaudia seclo.
Quare agite, hæc mecum molimina grandia rerum
Suscipite, in partemque operis succedite tanti.
Hæc ubi, qui pulchra sunt majestate decori,
Quique tonant acri eloquio, ingenioque potentes,
Deligit, ut magnos ad reges sacra reportent
Mandata, & dictis animos ad fœdera flectant.
Utque, jubente Deo, deponant arma, furoremque
Et tandem à prædis, ignique, & cæde tenentes,
Conjungant socio se fœdere, seque vicissim,
Depositis odiis, puro amplectantur amore,
Fœdatasque pient fraterno sanguine dextras.
Ipse sed interea solennes ducere pompas
Molitur, condenda quibus sacra secula Mundo
Auspiciis Divûm magnis, atque omine læto,
Ordiri incipiat, sacrisque insignibus ornet.
Est Vaticani clivoso in vertice collis
Regifico moles sumptu, luxuque superbo
Instructa, & summo Divorum sacra Tonanti,
Magnum opus, & regni pro majestate Latini.
Quo nil Roma potens, nil majus jactitat Orbis,
Magnorumque ferax operum generosa vetustas.
Nec quidquam Romana colit sacratius usquam
Relligio, & magni clarescit nomine Petri,
Marmoribus surgit niveis, variataque saxo
Barbarico, Numidaque excisæ à rupe columnæ.
Longa

Longa laboratis queis projectura coronæ
Capitulis super incumbit, circumque recurrit,
Incingens templum, sculptura insignis, & auro;
Altera Divorum quo non est ditior ædes.
Vasta sed in cœlum testudo attollitur, alti
Æmula Soractis, vel nubiferi Apennini,
Stellatumque ferit stellato vertice Olympum.
Concava depictis Divûm nitidissima signis,
Quæ spirare sua sub imagine, viva colore
Nativo credas, fulvoque ardere metallo.
Quo vestita tholi fastigia summa superbi,
Atque extrema simul confinia, quæque figuras
Appictas inter spatia interposta nitescunt.
Clarum opus, & factum se dicere posset Apelle.
At verò insculptis circùm convexa renident
Marmoreque, statuisque: & cœlo insignia docto
Ampla fenestrarum fulgescunt limina, & arcus
Magnifici, cardoque auro variatus: & omnis
Ex opere insigni moles externa superbit.
Ut Polycletea se natam dicere dextra
Posset, & astrigero similem se fingere Olympo.
Hujus ab augusto Romani limine templi
Dum sacra Pontificis vox intonat, alta Tonantis
Redduntur populis, totique oracula Mundo.
Sancta hic Relligio cultu veneratur avito
Regnatorem Orbis, Divûmq; hominumq; parentem;
Atque adolet pia thura: patrumque è more vetusto
Mille sacerdotes persolvunt sacra: Supremo
Inque cruenta Patri mactatur victima Natus,
Natus, quo cuncti sunt Servatore redempti
Mortales, propria noxa, noxaque paterna.
Huc reges sua dona ferunt, huc cardine ab omni
Terrarum populi venientes vota resolvunt.
Omnes hic gentes divino fonte lavantur

Ser-

Sordibus à cunctis; animisque, & corpore mundæ
Instar olorini canescunt alitis, astra
Ut volitare super, numerumque augere beatum,
Cumque ipso regnare Deo per secula possint.
Augusto in templo binæ sub cardine valvæ
Vertuntur solido, nitidoque ex ære rigescunt.
Quarum perpetuò cunctis hæc una patescit,
Numen adoratum quotquot delubra subintrant.
Altera centenis ubi magnus cursibus annus
Incipit, atque novo conduntur secla metallo,
Pontificis Magni dextra reseratur; & illa
Quotquot templa petunt quocumque è litore Mundi,
Ac sacra Romano peragunt de more, piantur
Criminibus, vitam quæ commisere per omnem:
Atque iter ad Superos sibi tutum, & Olympia regna,
Ad quæ progeniti magno sunt munere Divûm,
Lactea per nitidi pandunt vestigia Cœli:
Ergo ubi jam tempus, composito fœdere, Pacem
Accipere è cœlo venientem, unàque beatum
Virtutum cœtum, sacraque sub arce locare:
Scilicet ut magni menses auctoribus illis
Exoptata novi facerent exordia secli:
Tum Pater ornari cultu delubra superbo
Præcipit, & Phrygio vestirier omnia textu,
Omnia Sidonio fucata ardere sub ostro.
Et jubet Attalico pariter, Batavoque labore
Marmoreum splendere solum, cultuque Britanno.
Insterni flores, ornari floribus aras;
Balsama succendi, sylvasque ardere Sabæas,
Quidquid & Ægyptus, quidquid Nabathæa remittunt
Regna vaporiferi, Persisque, Eoaque tellus.
Ordine sed longo solennes instruit ipse
Interea ad templum pompas, comitante Senatu
Purpureo Patrum; quos totque induta corusco
No-

Nobilitas ſequitur: totaque ex urbe Quirites
Effuſi, retrò ſuccedunt agmine longo.
Ipſe Quirinali gradiens ſpectabilis oſtro,
Et nitidus gemmis, & tempora ſacra Tiara
Tergemina redimitus, & ore verendus, & alta
Majeſtate, Deo ſimilis qua cernitur ipſi,
Cœtum inter Patrum, turmaſque incedit ovantes,
Pone chorus geminus, geminas diviſus in alas
Subſequitur, citharas, ſiſtrumque, & nablia pulſans,
Arte, modis, numero, & concordi perſonat ore
Divinas laudes, Superoſque ad grandia cępta,
Auſpiciis properare bonis, & adeſſe ſecundos
Supplicat, ingeminanſque preces gens aſſonat omnis.
Undique ſepteni feſtivo carmine colles
Reſponſant: & tota ſacro per compita paſſim,
Perque vias omnes ſubſultat murmure Roma:
Et cantu, cytharaque poli convexa reſultant.
Jam ſacrum ad templi limen pervenerat agmen
Purpureum: in binas hic ſe tum diſtrahit alas:
Amplaque per medium fit ſemita; totaque longo
Ordine flammarum, pompaque ardente relucet.
Hàc ſe Romuleus Princeps ad operta reducit
Limina, queis ſancti capiunt exordia menſes.
Mox veteri de more ſacras diſcindit acuto
Vecte fores, reſerat valvas, aditumque recludit;
Quo novus auſpiciis currat felicibus annus.
Qui ſubitò feſta populi, Patrumque, Equitumque
Voce ſalutatus, plauſuque exceptus ovanti eſt.
Vix dìx patuere fores, cùm lumine claro
Ingens delubrum complexa eſt undique flamma;
Audituſque ſonus, validi ceu fluminis acti
Diſrupta de nube: omniſque à vertice collis,
Et templum viſum eſt, & ſubſultare columnæ.
Mox ſcindi cęlum, cęlique à limine primo
Aurea

Aurea Pax rosea, celerique invecta quadriga,
Conspecta in terras descendere: cui comes alma
Assistit Pietas: circum pennata recurrens
Nobilitas placidis expandit nisibus alas:
Carminibusque vago levis implicat orbe choreas.
Quos inter cantus vox hæc audita: Quirini
Augustum ad collem summo descendimus axe,
Imperio Patris Magni, qui visere terras,
Commotumque jubet bello componere mundum;
Ut longe tenebris vitiorum, armisque fugatis,
Protinus incipiat seclorum nobilis ordo:
Aurea quo terris, orsis felicibus, ætas
Perpetuum victura fluat: cunctæque revinctæ
Interea Furiæ, pestesque, horrendaque bella,
Et fraudes, iræque, antris claudantur Avernis,
Ast, INNOCENTI, summorum hæc munera Divûm
Virtutes meruere tuæ, te maximus unum
Respexit Pater: & facilis tua vota, precesque
Audiit, & casus hominum miseratus Olympo est.
Hæc postquam læva cęlum de parte serenum
Intonuit, latèque faces micuere supernæ;
Continuò magnum populorum murmur obortum
Numen adorantum, tensisque ad sydera palmis
Promeritas tanto grates pro munere habentum.
Mox roseo è curru concordi fędere Pacem,
Et sociam accipiunt Pietatem, omnemque Dearum
Felicem cętum: & pompa solenne reponunt
Sede sub extructa, medioque in fornice templi.
Immortale tuum, INNOCENTI, & grande trophæum:
Quo non Pontifici Romano illustrius unquam
Ponere venturi poterunt in secla nepotes:
Visere nec majus, quotquot miracula Romæ
Ex omni veniunt spectatum limine Mundi,
Per tantas populi terras, perque æquora tanta.
Cui

Cui liceat vati carmen superaddere; ut omnis
Hæc tua posteritas dum grandia munera noscet,
Et meritas referat grates, & laudibus ornet
Te, nomenque tuum, dignosque indicat honores.
Immodico quæstu purgata, & moribus aula,
Castigatus amor Generis, data jura Nepotum
Pauperibus: cultus sacris altaribus auctus,
Aucta fides, reges lustrati, & regna recepta;
Aurea Pax populis concessa, Orbisque piatus:
Instructæ moles, nova secula condita Mundo,
Magnum INNOCENTII opus est, & nobile donum;
Cui sacer hæc vates monumenta perennia ponit.

Quibus cum finem fecissem, & Lælius probasset, ad alia digressi sumus.

CAPUT III.

Dum in hypæthra ad Vesuvii conspectum consedit, multa de illo quæsita, cunctaque illius incendia breviter recensita.

SEdebamus quodã mane ego, & C. Manlius in subdiali ambulatione, ex qua amœnus ad Vesuvium prospectus patet. ut verò otium falleremus, libellum legere cępimus: erat hic Martialis; cum autem plurima epigrammata recitassemus, ad hoc tandem ventum,

Hic est pampineis viridis modo Vesbius umbris,
Presserat hic madidos nobilis uva lacus.
Hæc juga, quam Nisæ colles plus Bacchus amavit,
Hoc nuper satyri monte dedere choros.
Hæc Veneri sedes, Lacedæmone gratior illi;
Hic locus Herculeo nomine clarus erat.

Cun-

Cuncta jacent flammis, & tristi mersa favilla:
Nec superi vellent hoc licuisse sibi.

Ut Manlius perlegerat, satis inquit, cum hoc poëta: quæramus nunc ipsi erudita, & primò cur Lesbius, & mutata deinde litera, Besbius, & Vesujus appellatus? Cui ego: Censent quidam ita dictum à græca voce ἐσβιῖν, & λεσβιάζειν, quæ ducta à Lesbiis de nominatione, quorum impudici mores, obscæno ore loqui sonat. Nec sanè quidquam hoc monte obscœnius putant, cum flammeo eructans ore evomit incendia: ac fœda illa sulphurei ignis, ac bituminosi illuvie universa consurcat. Alii mores, ipsos notari dicunt: quibus circum accolæ, præcipuè Nolani male audiebant. Atque hinc illud Ausonii cum de Crispæ libidine loquitur,

Et quam Nolanis capitalis luxus inussit.

Hic Manlius: Num recitatus nuper poëta hanc idcirco Veneri sedem dilectam affirmavit? Cui ego: Ita enim verò. Siquidem Osci, qui prima hæc loca tenuerunt, libidine maximè notabantur: non secus ac Cyprii, Lesbii, ac Lacedæmones. Nonnulli Besbium à Gygante quodam dictum opinantur, qui ab Jove ictus sub hoc monte consepultus est. Etsi alii Alcyoneum hunc vocent. Finxit enim antiquitas ignivomis sub montibus Gigantes jacere, quos in cœlum pugnare ausos, fulminibus Juppiter disjecit. sic sub Æthna Enceladum, sub Ænaria Typhæum, Mimanta vero sub Prochyta latere fabulantur. Atq; dedita hinc occasione, ait Philostratus, Neapolitanos Alcyonei gigantis ossa jactare solitos. Teneo ista, tum Cajus. quare, si lubet, pergamus ad alia. Ante memorabilem illam eruptionem, quę in primum Titi annum incidit, putasne alias Vesuvium exarsisse? Cui ego: Aio enim verò; & author est Strabo, qui flo-

floruit Augusti ætate. Siquidem eo tempore summa montis planities cinere oppleta erat, & saxa in cavernis ambusta visebantur, quando autem incendium contigerit non liquet. & alias etiam, sed longo admodum intervallo, verisimile oppidò est, etsi ob temporis vetustatem memoria occiderit omnino. Tum Cajus: Id mihi facile persuadeo. quis enim conflagrasse antiquitus eum neget, sub quo antiquissima incendiorum materies continebatur. Sed numeremus, si tibi gravè non sit, quot post illam Titi, conflagrationes extiterunt. Faciam, tum ego: sic enim otii fastidia detergemus. Postquam trecentos, & octoginta annos quievit, ut nullus jam de illo timor incolis esset, ex improviso sub brevem Olybrii principatum, tam immenso incendio exarsit, tantam cinerum vim effudit, ut longum terrarum tractum caligine obduxerit. deinde, Theodorico in Italia regnante, iterum conflagrasse traditur, & tam vasto incendio, ut universam Campaniam vastaverit. De que hac Vesuvii eruptione extat elegantissima Cassiodori Epistola Theodorici nomine ad Faustum scripta, de remissione tributorum, quæ Campani solvere soliti erant. Præterea eo anno, quo Belisarius Neapolim expugnavit, eructavit rursus: etsi non tanta vastitas secuta sit: imo plus timoris, quam damni intulit. At major fuit eruptio, quæ anno xvi. Constantini v. accidisse perhibetur. quo etiam tempore, tota Italia, tanta tonitrua insonuere, tanti effusi imbres, tanta fulmina ceciderunt, ut plurimi mortalium, una cum brutis interjerint. quæ mala non ultimum quidem illud consecutum est, eruptio scilicet Saracenorum in Africam, ac postremum Carthaginis excidium. ea enim malorum natura est, ut non sola in mortales irruant, & ple-

rumque

rumque calamitatis appendix gravior est ipsa calamitate. Sed pergamus porro. Anno ab orbe instaurato DCCCCXCIII. intercapedine CCCVIII. annorum facta, iterum improvisus immugiit, aditusque vi reserato, universam penè Italiam insolitis flammarum eruptionibus perterruit. Annis vero uno, & triginta interpositis, rursus sub Benedicto VIII., & Henrico Principe, in vastissimum erupisse incendium multi memoriæ tradiderunt. Hoc loco Manlius: Haud equidem credidissem, tantum irarum in Vesuvio nostro inesse, ut tot vicibus exarserit. Cui ego: sed multæ restant, & nostris temporibus iræ impotentior visus est. Ambrosius Nolanus vir quam maximè eruditus, refert sua ætate Vesuvium mõtem ignem evomuisse. antea verò quam effervescere cœpisset, teterrimũ visum aërem, tantaque insolenti caligine obductum, ut magno cunctis terrori esset: pluresque per dies immani æstu montis viscera efferbuisse. mox ubi ignis vis illa deferbuit, concoctaque materies, quæ intus æstuabat, cinere subrufo longè, latèque pluisse: ut cuncta tenuissima veluti nive obrui, obtegique cernerentur. Hic Manlius: Memini me apud quendam Auctorem legisse ante hæc tempora anno M CCCVI. sub Benedicto IX. Pontifice, memorabile incendium contigisse. tenes illud? Cui ego: Ille auctor, ni me fallo, Ænariensem conflagrationem ad Vesuvium transtulit. imo & error est in Chronologia. nam eo anno non Benedictus IX., sed Clemens V. Benedicto XI. suffectus, sedebat. Tum Cajus. Igitur vel Ænaria exarsit? Ita verò, tum ego: & quidem anno MCCCII sub Bonifacio VIII, quo tempore vetustissimarum eruptionum memoria desierat omninò. nam antiquissimis temporibus cõflagrasse nulli dubium. tan-

tus

tus vero sulphureus ignis egestus, ut incolas fere omnes unà cum brutis deleverit. tanta item pumicum copia ejecta, ut totum circa mare obtexerit. plurimus veró cinis ab his centum millia passuum latè effusus est. Tum Cajus; intelligo. at legi etiam apud Munsterũ, nostrũ Vesuvium anno MDXXXIX effervescente iterum sinu, tantum cineris eructasse, ut novus illico mons congesto ex cinere assurrexerit. Cui ego: At falsus, bonus cæteroqui author. ea enim eruptio ad Gaurum potius pertinuit, quem juxtà ex Lucrino lacu incendium erupit: atque is mons enatus, qui Puteolano in sinu visitur, cinereusque ab indigenis appellatur. Sed pergamus ad eas eruptiones, quæ hoc seculo acciderũt,& quarum plurimas nos ipsi vidimus: quando senescente jam mundo, succumbere eo morbo, quo absumpturus tandem est, videtur. Et quidem memorabilis fuit illa, & terribilis quàm maximè, quæ sub finem anni MDXXXI. XVIII. Kal. Jan. occurrit. ex quo servata miraculo non solum nostra Neapolis, sed universa Campania fuit. tanti eo tempore terræmotus percrebuere, ut horrendũ in modum cuncta oppida quaterentur. tanta cinerum copia,ut ad plures supra terram pedes assurrexerit, ac sata omnia obruerit. tanta ignitorum lapidum, imo rupium, procella, ut arbores, tecta, domos, imo, & ipsas urbes dejecerint. ex cratere autem ignivomo amplissimus sulphuris, ac bituminis inflammati fluvius,tanto impetu effusus,inque septem mox ramos dissectus,præcipiti in mare lapsu diu defluxerit; neque solum obvia quæcumque in terris habuit, exusserit; sed ipso in mari duodecim solidos dies efferbuerit, fluctusque depastus sit. ex adverso autem montis latere ingens fœtidarum aquarum torrens erupit; qui

latè effusus, ac bulliens, quamplurima circùm loca inundatione fœdavit. Secuto mox anno, Februario mense mirum in modum recruduit incendium, atq; vastitatis metus renovatus est. tandem manifestissimo D. Januarii beneficio, & nostra Neapolis, & universa Campania,& timore simul, atque incendio liberata. Sed reliqua persequamur. Anno MDCLX. V. Non. Jul. ambustus montis crater emicuit, atque inter immanes fumi vortices, magnam vim cineris, ac lapidum eructavit: nullis tamen concussionibus mons tremuit, nullo igneo fluvio detonuit: quocirca innoxiis minis exarsit. Hoc loco Manlius: Istuc tu certè incendium spectasti? Cui ego: Propemodum; eram enim quatuordecim annos natus: sępiusque in apertum prodivi, ut insuetam meis rem oculis attentius contemplarer. Hanc vero conflagrationem altera secuta est post annos XX. quæ etsi magno mugitu, magna flammarum eruptione cęperit, magno sparsorum cinerum imbre, ad dies aliquot continuaverit, innoxia tamen fuit. Eo me tempore totum in scribendis Nauticis occupatum Vesuvii fragores excitarunt, & meum nescio quid Bellici in animum injecerunt. Hoc loco ita me Cajus interpellat: Num nam ex illo montis incendio similitudinem illam deprompsisti,quam habes lib. III. statimq; versus recitavit.

Ac veluti ruptis, gremio fervente, caminis,
Ingentes scopulos, & grandia saxa sub auras
Vesbius agglomerat, disjectaque viscera montis
Erigit eructans, & sydera verberat imbre
Saxorum: totus radicibus egeritur mons.
Flammarum erumpunt cunei sub nubila, & ingens
It cœlo fumus, latèque obnubilat astra;
Præcipitesque ruunt pice nigra, & sulphure mixto

Ar-

Ardentes fluvii; rapida flammante flavilla.
Subjectas replent valles: atque omnia circùm
Arvaque, litoraque, & villa vastantur, & urbes.

Cui ego; ut recitavit: Divinasti, tu quidem Manli. cæterum quoad reliquas eruptiones spectat, duæ aliæ memorabiles subsecutæ, una V ab hinc anno, de qua ego in Æstatibus Surrentinis mentionem feci; altera quam superiore anno vidimus. verùm de his plura dicere supervacaneum. Tum Manlius: Admodum. quocirca ad alia sermonem transferamus. & illud summopere scire aveo, verumne sit, quod ajunt, Vesuvii cinerem in maximis eruptionibus, nō solum in Ægæum, sed Constantinopolim usque, imo in Libyam, Ægyptum, ac Syriam delatum. quod quidem Hieronymus Borgius his versibus eleganter scripsit:

Sensit procul Africa tellus
Tunc ex pulvereis geminata incendia nimbis.
Sensit & Ægyptus, Memphisque, & Nilus atrocem
Tempestatem illam Campano à litore missam.
Nec caruisse ferunt Asiam, Syriamque tremenda
Peste: nec extantes Neptuni è fluctibus arces,
Cyprumque, Cretamque, & Cycladas ordine nullo
Per pontum sparsas, nec doctam Palladis urbem:
Tantus inexhaustis erupit faucibus ardor,
Ac vapor, Oromedon vomeret cum fervidus iram:
Terrigena horribilis Vesuvina mole sepultus.

An verò hic poëtica usus hyperbole bellissimè lusit? Nam si benè memini, ridet hæc Bodinus, & eo loco habet, quo poëtarum commenta, & aniles nugas. Cui ego. Haud equidem, poetica hæc somnia, vel fabellæ aniles: ludit ipse Bodinus: qui dum se Historiarum pene omnium censorem facit, tum maximè omnium se censuræ obnoxiū exponit. Non enim mentitus est

 Dio,

Dio, cujus hæc verba: *Τοσαύτη γὰρ ἡ πᾶσα κόνις ἐγένετο, ὥστ' ἀπ' αὐτῆς ἦλθε μὲν καὶ ἐς Αφρικὴν, καὶ Ασίαν, καὶ Αἴγυπτον*. Non Cassiodorus, vir antiquæ fidei: qui Theodorici nomine scribens, hæc ait: Volat per mare magnum cinis decoctus, & terrenis nubibus excitatis, transmarinas quoque provincias pulvereis guttis complevit, & quid Campania pati possit agnoscitur: quando malum ejus in orbis alia parte sentitur. Non Marcellinus, qui hæc memoriæ prodidit: Vesuvius mons Campaniæ torridus intestinis ignibus æstuans, exusta evomit viscera, nocturnisque in diem tenebris omnem Europæ faciem minuto contegit pulvere. Non Sigonius: qui addit tanto terrore Constantinopolitanos perculsos, ut Leo Cæsar urbe excesserit. Non tandem Baronius gravissimus author, mentitus est. Hic statim Manlius: Ne quæso, te amplius vexes: satis enim testium est. Sed quæramus, si lubet, qua id caussa effectum sit. nam etsi id præter Naturæ leges fieri potuisse, non dubitem: non tamen ad sacram semper anchoram, & ut ajunt, ad aram confugiendum. Cui ego: Rectè æstimas, cum enim sua sponte natura suppetit caussas, non est ab illa desciscendum. Si ita, tum ille, qua id ratione evenisse arbitraris? Tum ego: Dicam compendio, quid sentiam: aliò enim negotiolum me quoddam vocat. Quia pulvis ille Vesuvianus, qui unà cum fumo effervescentis vi æstus in sublime intorquebatur, levitate præditus quàm facile pendulus in aëre perstabat: perflantibus mox ventis impulsus in longissimas regiones pervolabat: quoniamque à variis ventorũ flatibus agebatur, ideircò nunc in Libyam, nunc in Thraciam deferebatur. Enim verò, si vicinas in provincias ventorum impetu actus quam brevissimè excurrit: & hujus loculentissimi te-

stes

ſtes rei ſunt, cur etiam non potuit vehementiore, ac continente illorum flatu in remotiſſimas etiam terras pervenire? Hic Manlius: illæ igitur pulvereæ nubes eo deferebantur modo, quo reliquas verſari per aërem videmus. Cui ego: Ita prorſus. Quia verò ille cinis non totus ejuſdem levitatis erat, dum ulterius impellebatur, gravior depluebat, levius longiùs, ac longiùs agebatur. atque iſto modo factum eſt, ut in Libyam, Aſiamque pervolaverit. Tum Manlius; Iſtuc ſatis exploratum, reliqua nunc pergamus agere. Antequã ſuperiore anno MDCXCVIII. qui ob pactam inter Europæ Principes pacem memorabilis in faſtis erit: & quem tu eleganti illo carmine, niveo inſtar lapillo, quod in Autumnis Surrentinis eſt, ſignaſti; Veſuvius feſtivis primo ignibus applaudere; mox verò caminis ſupra modum accenſis, mugituque immani, renovare iterum bella viſus eſt: ſcis equidem ad plures ab litore paſſus mare ſubſediſſe, nec quidquam propius factum; quam naves in ſicco conſediſſent: id quoniam inſuetum noſtro in Cratere, portenti loco habitum. putaſne tum aquas per occultos terrarum meatus, in cavernoſas montis defluxiſſe? Cui ego: Id mihi veriſimile viſum: & fore, ut brevi in incendia Veſuvius erumperet, amicos præmonui. arida quippe materia, è ſulphure, bitumineque aduſta, ea aqua paulatim cępit fermenteſcere, tandem æſtuans, ac bulliens è ſummo Crateris ambuſti labro, immani illo torrente effuſa eſt. Tum Manlius, intelligo. Verum anne calidus ille, atque adurens imber, qui per aliquot dies latè depluens, ſegetes omnes, fructuſque arborum corrupit, ex illa aqua effectus? Cui ego: Aio enim verò: ſiquidem denſiſſimus tum cinis, atque humidus depluebat. Ego primo credidi ex Aureo monte, qui ſu-

pra Stabias est, pluviam illam eo ad nos vento deferri, qui æstate post meridiem oriri solet, & Tropæum dicimus. mox verò, ab monte Vesuvio eructari animadverti: & compertum ab multis habui, qui per ea loca accensis facibus medio in die iterfaciebant. At fulmina illa, tum Manlius, quæ tam crebra, atque horrenda inter densissimos fumi vortices identidem coruscabāt,è montene erumpebant? Cui ego; Ita verò, ex eo enim halitus ignei ascendebant,qui mox præ frigore coacti in fulmina exardebant. quod quidem vasti incendii argumentum erat. quod & in aliis conflagrationibus, & ea vel maximè, quæ in annum MDCXXVI incidit, exploratum perhibent. Atque hinc pariter immania illa tonitrua exaudiebantur. suppeditante enim Vesuvio materiam,inter fumi,pulverisque nubes detonabant. Intelligo hæc, tum Cajus: At cur illud, quod mihi oppido mirum visum est: ex albicante nimirum cinere, confectum tum esse, jamjam defuturum incendium? Cui ego: Id Siculus quidam;qui Æthnæo incendio interfuerat,Herculanensibus prædixit, & bona spe eos esse jussit: id ego ex eo fieri arbitror: quia cum primo fervescunt incendia, præ nimio humore, qui in fumum convertitur, nigræ erumpunt flammæ, niger torquetur cinis: defervente mox igne, siccior materia in album vergit, atque fumus ille albidæ instar nebulæ elevatur: cinisque item albidus est. quod quidem in universis incendiis usuvenit, & videre cuique est. Atque hæc, ut dicta, ad negotiolum me contuli.

CA-

CAPUT IV.

Magnificentissimæ villæ Magni Ducis Etruriæ; quæ non longè à Florentia, in colle, quem Pratolinum Thusci dicunt, sita est, accurata descriptio.

SEdebam cum Mecœnate in Agrunda: eratque mecum Lælius, cum Mecęnas, quoniam, inquit, in aprico hoc, amœnoque projectu ad placidissimas Zephyri auras consedimus, & otiosis esse eruditis nõ licet, quæso, ut pulcherrimam villam illam, & perquã magnificam, quam te summa admiratione in Etruria vidisse, alias dixisse memini, nobis, qui illic minimè fuimus, ob oculos ponas, ut nostros oblectari animos saltem pictura concedatur. Cui ego: Faciam lubentissimè, tum ut tibi morem geram, tum ut sic quas possum gratias humanissimo Principi referam: qui me se invisentem summa benevolentia complexus. Et sanè tanta in eo humanitas, tanta comitas, ac magnificentia, ut majorem non desideres. mitto mores suavissimos, ac probitatem singularem, quibus ille regium animum, ac vere Magnum exornavit. sed rem cominus aggrediamur. Est igitur in umbilico Etruriæ, quà hæc ad Apenninum vergit, amœnissimus quà positu, quà prospectu locus, cui ab amœnitate, ac pulchritudine inditum ab indigenis nomen. in eo villa regio planè sumptu, ac structura mirabili ædificata. duo illam nemora hinc, inde præcingunt: jucundissimi circum colles, frondenti veluti serto coronant. ampla planities ante regias ædes, quæ dextrà assurgunt, extenta jacet. ex qua per geminos gradus, qui in

apertum palatii vestibulum marmoreo præcinctum balaustio, terminantur, in easdem ædes viridi præcinctas prato, conscenditur. In angulis geminæ turres, geminis obeliscis exornatæ, in quibus vigiles stationem habent. antica ædium pars, ac principalior, ad septentriones convertitur, altera ad meridiem convergit. Hoc loco ita me Mecænas interpellat: Quot passuum millia Florentia locus abest? Cui tum ego: Ferunt V, non amplius. at mihi longissimum iter visum est: ni forte Florentina milliaria plus justo longiora nostris sint. sed redeamus ad magnificentissimas ædes. in illorum conspectu amplissimus campus est, in quo vastissimus gigas ex lapide fictus assurgit: atque Apennini, cujus epigraphen præfert, vices gerit. eo autem situ sedet, quasi inclinare se honoris gratia vellet. manu super draconis caput incumbit, qui ex ore perquam amplo, in largissimum fontem aquam infundit. Gigantis corpus ab imo ad summum usque fastigium vacuum. caput turritæ instar columbariæ effictum, fastigiatumque est, ejus aures, atque oculi fenestellæ sunt ed excipiēdas columbas. Juxtà gigantis humeros elegātissima ex marmore addita nuper aquila, quæ rostrato ex ore copiosissimam aquā spargit, quasq; Iovi servat, jaculari sagittas credas. Cāpum in cujus prospectu Apenninus assurgit, perquam pulcher præcinctus amplectitur. in quo sex, & viginti loculamenta ex elaborato ferro, hederaque convestita posita sunt: in quorum singulis singulæ statuæ, ex niveo marmore elegantissimè sculptæ visuntur. in hunc verò campum, tàm magnifico exornatum theatro per ferreos chaltros affabrè effictos, perque totam campi latitudinem extensos, venientibus aditus patet.

In eminentiori clivo, qui in conspectu ædium surgit

git, Marmoreus ſtat Juppiter, qui hinc Aquilam è nigro marmore; hinc aureum in manu fulgur habet: qua non ignem, ſed nitidiſſimā quaquaverſus aquam magno impetu evibrat: ut qui non fulmine terrere homines, ſed delectare ludicro velit. Ad nitidiſſimum hunc Jovem duo ampli, rectique tramites ducunt: in quorum extremis longi lapides pumicoſi, inque medio ampliſſimorum fontium extructi pulcherrimam ſcenam exhibent. Sed in campum redeuntibus occurrit ad dexteram in ipſo ſylvæ aditu domus ovatum faſtigiata in fornicem, inque ſex latera diſtincta: quā circum duodecim innixa columnis porticus viſitur. fornix in tholum conformatus plumbeis laminis intectus eſt. Ex hac rectà deſcendentes elegantiſſimum Perſei ſimulacrum ſerpentis dorſo inſidentis obviam habent. ſtatua in pumicoſo monticulo collocata. ſerpens continuo aquæ effluxu ſibilare creditur. Infra Æſculapii ſignum ſerpentem alterum manu tenentis aſpicitur: è ſerpentis gutture nitidiſſimus fons emicat: quæ dum cerneremus miram hauſimus voluptatem. Hic Mecœnas: Credo equidem: quando maximam nunc ego ex illorum pictura percipio. maxima profecto ea lux, cujus vel umbra conſpicua eſt. ſed perge, ut facis. Cui ego: Contendam illicò: nam extra lineam tranſilire, res benè longa non patitur. Antrum ulterius eſt è pumicibus fabrè coagmentatis inſtructum: in quo ſuis cum catulis urſa repoſita, miraque concinnitudine exornata uberem aquam effundit.

Sed miranda quantūvis hactenus deſcripta ſint, longè tamen mirabilia, quæ ad meridionalem ædium partem viſuntur: ubi in adinveniendis machinis cum natura certare ars, & felici quidem conatu videtur: ut nimirum per ludicra aquarum inventa perpetuam

præ-

præbere ſpectatoribus voluptatem valeret. Ad Meridiem igitur ędium, perquam amplum veſtibulum, ex quo geminæ ſcalæ rotundæ, marmoreiſque balauſtris adornatæ in planum ab ædibus exeuntes perducunt. atque hic ludicrum illud diſcrimen impendet, ne orta ex improviſo non è cœlo, ſed è terra pluvia benè perpluas. ſiquidem utrinque ex ſingulis gradibus improviſo ab occultis ſyphunculis aquæ emicāt, quæ ſibi mutuò occurſantes teſtudinem exhibent. tanta vero aquarum copia eſt, tam ſubito erumpit impetu, ut effugium nullum in promptu ſit: Hoc loco feſtivo Mecœnas riſu: Maduiſtis, inquit, benè quotquot in comitatu eratis? Cui ego: Cęteri, qui ignari dolorum feſtinato pedem greſſu primi è veſtibulo extulere, affatim perpluere; ipſe qui ultimus tardiore ibam gradu, ſtatim me intus recepi, & ſic levi aſpergine perfuſus ſum. At pergamus porrò. inter hos gradus, & vicinum antrum cui ab immani aquarum effuſione Diluvio nomen factum eſt, peramplum ſoli ſpatium, fiſtulis undique inſtructum eſt: quæ laxata à cuſtode clave, aquam pariter effundunt. & ni cautè incedas, inque cuſtodis oculis oculos habeas, non exiguum ab aquarum ludicro periculum jactu eſt. At vero antrum plurimis innixum columnis vario ex marmore exciſis. mediæ præcipuè laudantur, quæ nitidiſſimo lævore vireſcunt. ſolum ex lapillis diverſi coloris texellatum, phrygioque opere interpictum. Per totum late antrum magna aquarum vis, cum laxato emicat epiſtomio, ſuffunditur. ut urceatim pluere credas. E regione oſtii ejuſdem antri ſcala eſt exigua quatuor, non amplius, gradibus, quibus alterum in antrum ingreditur, cui à Galatea nomen impoſitum. in hujus aditu audaciſſimi quiq; timore corripiuntur. etenim tali, & tam miro artificio

cio constructum est antrum, ut jamjam ruiturum videatur. miræ artis mirabilius opus, quo fit, ut sic casurum consistat, ut re vera decidens credas. inter hiatus murorum hederæ intertextæ conspiciuntur; viridis vernat ficus.è rimulis verò abundè aqua erumpit. antrum tum nitidis coralliis, tum conchis, conchiliisque, tum etiam variegatis neritibus convestitum, pulcherrimam præ se speciem gerit.neque leve pulchritudini additamentum picturæ,atque ornatus adjungunt. Medio in antro peramplus crater, variis scopulis distinctus, è quorum uno, arte, ac machinamento prorsus mirabili aureo in loculamento geminis delphinis invecta Galatea prodit: delphines tum ex ore, tum ex oculis, totidem quasi fontibus aquas vibrant. Ipsa vero nympha, dum se in crystallo,quem manu gerit contemplatur,usque ad externum crateris marginem devehitur: geminis illam conchis, quibus adnata corallia,hinc, inde comitantibus:ambæque è geminis scopulis egrediuntur. Quo tempore fontis in margine subsistit, dumque subitura scopulum recedit, innumeræ penè fistulæ suis in locis clam positæ, per universum latè antrum, tanto, & tam largo imbre rorem excitant, ut difficile admodum sit se à pluvia defendere. Hic Mecœnas: Madefacti igitur, & quidem benè. Cui ego: Maduerunt reliqui, at non ego, & natus tuus:Et ille: Gaudeo: sed qua arte, evasistis? Aurea tum ego: etenim cum hominem, qui nos per singula deducebat,aureo nummo donassem. adeo ejus benevolentiam conciliavi, ut semper me secreto admonuerit, quo in loco securus ab aqua possem subsistere. Tum ille: Acutè tu quidem: nihil enim auro potentius, quo nòn animi, sed arces etiam expugnantur. at cedo, qui eo in antro immunis ab imbre locus erat, ut cavere possim, si unquam illuc

me

me genius ducet? Cui ego; Uterque extremus angulus, qui juxta fontem; ubi nec syphunculi latitant, nec ex aliis emissa aqua pertingit. sed rem bene longam prosequamur. simul ac è scopulo prodiit Galatea, marinus Triton concham inflare cœpit, nec desiit, nisi postquam iterum se eadem subduxit. sonus autem hydraulica machina fit, auresque afficit miro modo. quocirca eodem tempore & oculus visu, & auris sono, & voluptate animus pascitur. Ex quo tandem antro ægrè divulsi, dum in alterum, Diluvium, ut dixi, appellatū, regrediremur, in geminas statuas incurrimus, gemina utrinque loculamenta è pumicibus contexta, quę duos supra fontes, quorū labra è cōchis, muricibusq; efficta, instructa sunt: in horum uno Bacchi signum, in altero Orphei visitur: juxta gradus vero, quibus ad Galateæ antrum itur, utroque in latere, duo alia loculamenta, in uno marina arbor, subter vero signum, Pavonis caput exprimens: tam fabrè collocatum, ut dum præ timore oculos circumvoluit, uberem ex ore aquam evomat: in altero Aquifolium frondescit. è singulis fermè foliis harum arborum, cum laxatur epistomium, magno impetu aqua exilit. Non longe gemini stant abaci è vario marmore lęvigati. quibus in mediis pulcherrima ex effusa aqua Pharus resplendet. è regione marinę arboris sedet in ponticulo puerulus, qui orbem dextra tenet, eumque fontis aqua perpetuò versat. duo ad pueruli pedes cygni bibere visuntur. atque ex intervallo caput è fonte, quasi jam saturi educentes. & hinc prælum in quo pressis ex olivis oleum fluere credas, & officina item, in qua cartha conficitur; illinc vir acuens cultros, ac novaculas, aqua rotam versante.

Sed transmisso Orphei signo, ostium patet; cujus in aditu vibrata ilicet è tubulo aqua perfundi quam

facile

facile est. nos quamcitissimè insilientes effugimus, cubiculumque ingressi sumus. Hypocaustum vocant. cujus pavimentum ex nobiliori argilla constratum, parietes elegantissimè picti, ac marmorato expoliti, atque exornati. Hic instructum balneum est, quod è duobus fontibus calidam accipit,& qua hæc certam ad temperiem reduci valeat, frigidam. fontes gemini è metallo satyri sustinent. in editiori conclavis parte puellus visitur: quem si curiosus tetigeris, illico aquam effundet, qua perbenè perpluas. vix etenim accesseris, cùm fallente sub pedibus solo, technica se aperit fovea, simulque fistulæ reserantur: ex quibus extemplo multiplices aquarum venæ, erumpunt. Circa plurima animalium signa sunt musivo opere elaborata, duroque in lapide insculptæ imagines. Hic Mecœnas: Evasistis satin' salvi? de te non dubito. at meus filius, utqui curiosus supra modum, non certè artificioso illo ex barathro evasit. Cui ego: Ita prorsus factum est. sed condonanda illi culpa, quippe adolescenti.

Reversi ad Bacchi signum in alterum incidimus ostium, inque similem dolum. ex eo in tria cubicula aditus patet. Primi latera albo ex pumice investita, belleque exornata: pavimentum distinctum, variegatumque miro modo. media è concha, quæ ibi est, pulcherrimum assurgit opus è pumicibus instructum. in ejus fastigio gemini ex corallo rami, èque marinis conchis, ac muricibus, quasi loculamentum: juxta innumeri syphunculi, aquam emissuri, latitant. Sed jam secundum in cubiculum intrantes, elegantissimum Tritonem obviam habemus, qui magno flatu marinam concham inflat: ipse à duobus delphinis in amplum craterem educitur. una cum delphinis plurimi prodeunt satyri; plurimamque universi aquam emit-

emittunt tot item pumicoso è cono, ex fornice, èq; ipso solo, tot undam fistulæ jaciunt, ut urceatim toto cubiculo pluat. In hujus prospectu visitur Jovis simulacrum sub Tauri effigie miré gestientis ob raptã Europam: infra vero illud est marmoreum Cleopatræ signum, juxtàq; intermixto ex marmore fons est, ejusque aquam gemini, qui astant, satyri egerere conspiciuntur. In umbilico sequentis conclavis mensa est octo in latera distincta: in quorum singulis ovale cavum. in hac mensa sexcenta spectantur ludicra, nõ minus visu, quam arte mirabilia. Propè pincerna astat aquam manibus ministraturus. Ad dexteram hujusce conclavis summa voluptate spectare licet militum agmen arcem invadentium: hisque instructi machinis, quæ ad obsidendas urbes adhiberi consueverunt. alii, & ipsi sclopis armati, tuentur. ast illud mirum oppido, & perquam ludicrum, quod non igne sclopi, nec tormenta exploduntur, sed aqua: quæ eum cient sonitum, quem ederent si tormentario pulvere instructa forent. id autem mihi summopere placuit: & ni Martia à jocis abhorrerent in mea Bellica inservissẽ. Hic Mecœnas: Verum post serias pugnas, in quibus non est joco locus, licet interdum victoriam festivis lusibus exornare. Cui ego: De his alias, nunc contendam efficere, quod institui. Ad lævam ejus cubiculi, in quo morabamur, perquam magnificum est antrum, inque varia loculamenta concinne distinctum. Hic inter ferreos chaltros nympha in procinctu stat. quæ simul atque hi chaltri reserantur, egreditur urnam ferens, longumque spatium haustura ad fontem aquã decurrit, tanta agilitate, atque ore tam vivo, ut spirare credas. fons in opposita parte positus: ubi pumicoso in scopulo pastor nymphæ amasius sedet, qui venientem ad se nympham tibia excipit, quam inflat
mino

miro modo: eosque corporis motus exhibet, tantaq; facilitate; ut non melius vivens pastor in animanda tibia præstaret. nec cessat, ni se nympha intus receperit. quo puncto statim chaltri occluduntur. Interea alia quædam ludicra spectare licet: nimirum fabri officinam, in qua ferrum cudi diceres: ad molestrinum occupatum in moliendo molarium, serpentem sese explicantem, cygnum bibentem, caput identidem attollentem, canentes arboribus aves, & cornicem prope insidentem. & quod festivum maximè, ac ludicrum est, in speculo, quod objectum est, jucundissimam venationem: feras velocissimo cursu fugere, insequi venatores, jaculari, ferire, ovantique prædam murmure reportare. Hoc loco Mecœnas: delectatus certe hoc ludicro meus puer, id enim ut in sylva virile, ita puerile in pictura ludicrum. Ita verò, tum ego: Atque hęc cum dicerem, adsunt Ephebi cum pateris mulsa congelata benè plenis. Tum Mecœnas: Hauriamus ex his nunc solidam voluptatem: ad ludicra redibimus mox.

C A P U T V.

Interrupta superius villæ descriptio instauratur, & tandem absolvitur.

POstea verò quam mulsam exhausimus, Eia, inquit Mecœnas, quando diei multum superest, absolvamus amœnissimæ villæ narrationem; quæ mihi tam grata accidit, quàm quæ gratissima. Et sanè digna, ut tu illam Herculanũ in ver, cui te scio operam dare, inter prima inseras. sic enim delectari illius pictura poterunt, quibus contemplari oculis non licet. Cui ego: Id ipsum jam meditabar; & te suasore,

liben-

libentius faciam . at quoniam prolixa res est, veniamus ad limen ostii, ut dicunt. Dum è celebri antro Diluvio nomen, reverteremur, invenimus ad gradus superiùs memoratos geminas speluncas: in ea verò, quæ ad dexteram aperitur, piscatores in antro vidimus cancros occidentes, qui in aqua sunt. aquamq; efflando in spectatores jaciunt. circum subsellia aliquot marmorea, queis si consideas, illico emicante aqua, perfunderis. infra gradus ad lævam mustela in serpentem ruere cernitur; dum interea Thessala anus mechanicum versat incerniculum: sunt vel hic insidiosa subsellia, à quibus priore incommodo eruditus declinare quis facilè poterit.

Sed abũde satuti voluptuariis hujusce antri spectaculis in jucundissimum visu campum, quo ædes coronantur, subintramus. in quo spatiosus, ac superbus limes longissimè extenditur. per quem hinc, atque hinc sua surgunt subsellia: ex quibus triginta utrinque fontes elevantur. ad pedes innumeræ occultantur fistulæ, quæ obliquè collocatæ, atque ob id cum ab universis aquæ emicant concavam veluti testudinem figurant. idcirco tuto incedes sub medio illius aquosæ fornicis, nec tibi ab aqua periculum, ni cum de repente, reducto epistomio, tubuli occluduntur: sed levis aspersio, ac veluti subita irroratio. At majus periculum cum limitis terminum accedis. major enim ibi tubus rectà attollitur, in quem si incideris, bene perplues. ex quo ad latera declinantes, ut ut evasimus, in amplissimũ craterem devenimus. ubi mulier lotricis figuram induta candidam telam intorquens aquam exprimit. ad ejus lęvam puellus insistit, inque subjectum fontem mingit. atque isto spectaculo iter illud magnificum bellè finitur. At verò priusquam amœnissimum hunc in tramitem per geminos

minos gradus descendatur, spectare sub his licet pulcherrimum fontem cum signo proximi amnis, in cujus manu è marmore vas positum, copiosissimam in fontem aquam versat; quæ ex eodem proximo amne derivari fertur.

Mox ad dexteram flectentes alatam conspicimus Famam, tubam manu præferentē. quam ilicet aquarum vi, machinaque impellente, ori admovet, occinitque perquàm sonorè: alasque unà continuò commovet. Hæc inter rusticus quidam ad fontem sedens pateram præfert, draconique aquam propinandam porrigit. dumque hic caput dimittit, ille elevat manum: atque ita unico fermè haustu totam draco aquā ebibit: ut haud sciam, an quid pulchrius videri possit. Hic Mecœnas: Credo facilè: at ego nescio, an hic mirari plus artis magisterium, quàm Principis munificentiam debeam, quę ut in reliquis magna, maxima hic, ac prorsus regia. sed perge porrò. & quando magna isthæc me voluptate afficiūt, quæso ut nihil prætermittas. Cui ego: Faciam, ut jubes, etsi inclinari in vesperam dies jam cœpit. Contra Famæ signum, ad lævam sedentis simulacrum Panis est, avidoque ore Syringen, quam deperiit, prospectantis: quæ Nympha Deorum miseratione in calamum transformata. Hoc loco Lælius: Teneo fabulam: sic enim Ovid: cantat:

Inter Hamadriadas celeberrima Nonacrina
Najas una fuit, Nympha Syringa vocabant.

Cui ego: laudo memoriam tuam. verùm aliò divertere non vacat. Pan fistulam manu tenet septem cicutis compactam; qui, aqua signum animante, erigitur, admotaque ad os fistula, caput miro versans modo, cicutas omnes explorat: ac veluti ad numeros jam revocatis, sonorùm occinit. sonoque jam edito, iterum sedet: inque amasiam suam Syringen

amatorio vultu obtutum figit. Supra turris attollitur, in cujus vertice Cuculus insistit;qui se inclinans blandè accinit.

His omnibus vehementi tum admiratione, tum voluptate conspectis; cumque è sinistra in orientem per iter non admodum latū flecteremur, in aviarium satis amplum, ferreis columnis, ductilique ęre intertextum, incidimus: jucundamque vidimus propè sylvam, & amœnum oculis prospectum, & commodum avibus receptum exhibentem.in cujus vestibulo copiosus fons delabitur: inque antrum conformatus fons inclusis potum avibus suppeditat. Hunc supra ornithonem elegantissimum pomarium consitum est. quod juxtà pulcherrimus visu fons murmurat. ejusq; tectum instar tholi fastigiatum geminis ex porphyrite columnis innititur. pomarium plurimæ arbores ornant; variaque ex buxo opera, & texturà, & elegantià pulcherrrima distinguunt. Hinc verò digressi, perque augustam ambulatiunculam incedentes, quæ tam amœna est, quam quæ maximè, in alium perquā magnificum fontem pervenimus.quem vario ex marmore elegantissimè instructus ordo coronat. ordo quatuor columnis distinctus: columnæ verò ita insculptæ, ut quernis intextæ; implicatæque frondibus videantur.in illarum capitulis quatuor aves insistunt, quæ quatuor anni tempora referunt. in medio agricolæ gestantis arborem signum locatum est. ex arboris verò foliis affatim aqua exudat, atque extillat. quod quidem signum quatuor alia fabrè ficta circumplectuntur. quæ diversis ex locis eo artificio aquam effundunt, ut mirè variegatam texturam efficiant. Dum verò per eandem ambulatiunculam progrederemur, quædam vivaria visimus, in quibus magna piscium copia asservatur.Tandem nos bivium quod-
dam

dam accepit; ex quo dextrà, finistràque duo itinera erant, non admodum lata. contra Parnassus mons assurgebat, inque laurea sylva positus. in illius verò conspectu gigantis caput miro modo elaboratum visebatur: oculosque mirabili nervorum motu quaquaversus intorquebat: cumque diu curiosum de se spectaculum nobis præbuisset, immensam aquarum copiam ex improviso evomuit, qua qui proximus erat ephebus, & dolorum ignarus penè obrutus tanto sociorum risu, ut nunquam alias. Hic Mecœnas ephebum, qui fortè aderat, intuens: Adeone, inquit, tu incautus, ac stolidus? nonne satis superiora erudire te poterant? Et ille: Tanta me curiositas tenebat, ut ad fraudem, etsi in illiusmodi dolos sæpius incidissem, minimè adverterim. imò varianda hilaritate aliqua res erat. Tum Mecœnas: sed non miror, nam cupidine novarum cum tenetur animus, difficilè sibi constat, præsentique voluptate distractus, præteritorum obliviscitur: ad me verò. perge, vt cœperas: ut enim conjicio gratus tibi Parnassus ille fuit. Cui ego: Rectè intelligis: Mons universus ex saxis indistinctè, nullaque arte compositis, ut naturam melius æmularetur. vepretis tamen, & arboribus investitus: atque arbusculis etiam, crebroque frutice variatus: quibus gratissimam spectantibus scenam exhibet. in ejus dextro clivo novem Musarum chorus sedet: suisque singulæ musicis instrumentis exornatæ, quas supra Apollo est, lyram tenens, tantamque præ se majestatem gerens, ut revera viventem quendam divum crederes. In summo montis vertice expansis Pegasus alis incumbit, vngulaque fontem, & quidem copiosum elicit: elegantissimè fictus est. Quod verò mihi summopere placuit, dulcissimus sonus fuit. Etenim cum montē cum Apolline Musasq; miraremur, villæ custos,

qui nos per singula perducabat, laxato epistom io, aquam admisit, qua veluti flatu animata Musarum instrumenta sonare cœperunt: ac vario, diversoque sono, pro organorum varietate, omnibus absolutam numeris musicam exhibuerunt; quam postquam summa tum aurium, tum animi voluptate percepimus, in montis sinum introgressi omnem operis artem,atq; organa, quibus varius ille sonus ederetur, magna admiratione contemplati.verùm tum in ingressu,tum in egressu, qui primi pedem inferre ausi sunt, perbenè maduerunt, aqua ab occultis syphunculis ilicot emicante.

Infra amœnissimum,& verè poëticum hunc Parnassum ingens ercus attollitur, quam mediam octogonum plan complectitur: in cujus singulis angulis fons est pe..legans: ad ipsius verò radicem quercus simulacrum, ex quo aqua altissimè emittitur, locatum est. Supra quercum planum satis amplum extenditur: inque illo superbissimus fons, in quem duobus gradibus,qui trunci præ se vicem gerunt,ascenditur. Cùm autem paululum progressi essemus, in prælongam Salamandram offendimus; quæ humi jacens in subjectam paludem continuò aquam egerit. non longè à palude villicus, qui colligendis juncis dat operam: sunt & ad lacum arbores, plantæque omnis generis. Non procul mirum oppidò horologium vidimus, quod non pondere, sed aquarum vi versatur, horasque pulsu indicat; supra artificialis turbo, qui perpetuò, agentibus aquis, rotatur. Ad dexteram tria vivaria instar lacuum. in his plurimæ aquatiles aves circumvolitant; Mergi nimirum,Fulicæ, atq. Anates: mediæ in vivariis insulæ, seu scopuli sunt, in quos se aves recipiunt. Post vivaria elegantissimum æquè, ac munificentissimũ ex lapidibus versicoloribus instru-

ctum

ctum balneum, inq; varias cellas distinctum, non sine admiratione spectavimus:ex ejus verò margine plurimæ aquarum emissiones erumpunt;inq; unum coëuntes, ad abluendos eos,qui lavatum ingrediuntur, pulcherrimam visu pluviam efficiunt.

Ex his digressi, perq; amplissimum iter ad sinistram tendentes, in antrum quoddam pedem intulimus. in illius sinu Satyrus inerat, Corinthio ex ære fusus elegantissimè, urceumque juxta dolium tenet: ex quo dolio, atque urceo tanta aqua effunditur,& nitida,& frigida,ut tota principis familia abūdè hauriat.in antrum per clathros itur: in quibus tot fistulæ latent, ut universos penitus perluant, cum laxato epistomio, aquam omnes ejaculantur. Ex quo tandem antro non sine multa aquarum aspergine, egressi.Hic Mecœnas me ità interpellat: Maduisti n igitur & tu? Cui ego: Aliquantulum; tot enim, tantique passim instructi eo loco doli, ut acutissimum quemque fallant. Et ille: Gaudeo,quod tandem festivum sociis risum præbuisti. risissem & ego quamlibenter.Cui tum ipse: summum mihi lucrum, summa voluptas fuisset, hanc tibi ridendi ansam præbere. sed pergamus porrò. Ex eo, inquam, egressi, in alterum, cui Cupidini nomen, intravimus: in quo plures latent fraudes, quàm alibi. Quid mirum, tum Mecœnas, si Cupido dolorum artifex. Cui ego: Recte colligis. verum hic non ab igne, sed ab aqua tenduntur insidiæ: quocirca innocentiores, nec nisi in risus erupturæ. In ipso vestibulo, vix pedem gradui admovisti, ut in antrum descendas, cùm statim utrinque è duobus syphonibus aqua emicat, inque os ipsum introeuntium effunditur, totūq; hominem perluit.Puer tuus qui primus pro more ingressus est, unà cum ephebo cœteris documento fuerunt,ut saltu gradu transmisso,antrum

 subi-

subirent. ad antri parietes octo sedes sunt, in quibus si sedeas, perfunderis eo modo, quo in ingressu. In antri gremio Cupidinis simulacrum ex ære, magnificoque in fonte insistit, facem præferens. eo autem artis ingenio locatus, ut se circum verset, èque face aquam fundat, omnesque circum abluat. Ad dextram delphinus est, inque eum, qui se medium statuit, aquam ilicet eructat. Ex adverso Rana visitur, quæ cum latus obvertit universum antrum perfundit. antrum ex pumicoso lapide factum, & tam benè naturam imitatur, ut nihil amplius accedere possit. Contra ex pumicoso item saxo testudo in tholum fastigiata cõsurgit, prospectumque, scenamque terminat: ex ea vero aqua quàm altissimè exilit. Ex antro demum egressis, tanta aquarum copia ex innumeris penè fistulis illico emicuit, nec destitit, ni ad aream quandam perventum fuit, ut urceatim pluere credidisses. sed quid? vix ad aream perventum, cum pluere iterum cœpit eodem modo. sunt hic duo rustica simulacra, unum villici ex capra lac elicientis, alterũ vuam prementis.

Ultra hanc aream, altera subsellis è saxo instructis circumdata visitur. verum cave, ne hic sedeas, nam fugies illico tuo damno; tanta ex illis aqua erumpet, ut penè obruaris. medius in area è marmore fons, qui à gallis in ejus cratere bibentibus, nomen accipit. Verum ad superbissimas ædes redeuntes, in amplissimum vivarium pervenimus, quod longo amplexu ex marmore balaustia præcingunt: inque geminas scalas terminantur: quibus in vivarium, quod instar balnei instructum, conscenditur. in hujus prospectu simulacrum est, quod personatum vocant. Est autem hominis, qui se piscatum ire simulat, piscesque aliquot præfert, sed tantam aquam evomit, ut rivum diceres. Post simulacrum cella facta est, in qua duo parvi

parvi instructi sunt clibani, ad aquam calefaciendam. non longè rusticus cum cado adstat, eoque aquam in Craterem versat. crater ex marmore pulchrè interpictus. Hoc loco Lælius: Vide, inquit, ne pervesperi domum redeamus; jam enim dies extabescit. Cui ego: Optime mones, & in tempore: nihil quippe de villa elegantissima dicendum restat. Mecœnatem igitur rogo: Numquid Neapolim vellet. Et ille: ut prope diem vos revisam. statimque discessimus.

CAPUT VI.

Quæ in Magnete vis sit, qua ferrum alliciat: quæque Sympathia, atque Antipathia, pluribus disputatum.

Dies Redivivo Numini sacri recurrebant; quo tempore, indicto literis interstitio, in Herculano, unà cum Lucilio, qui à capite laborabat, uti consueveram, rusticabar. dum autem primo à festivis die ad otium pro hypethræ foribus consedimus, multa de animi tranquillitate disputantes, adest famulus, meque rogat, quota diei hora deflueret? Ego tum illi: Inspice automatum, vel si placet, solarium. Et ille: Automatum laxata nimium rota horas præcipitat, solario stylus excidit. Tum ego pyxidulam, in qua descripta horarum spatia, educo. planoque in loco ita accomodo, ut acus Magneticæ cuspis in Meridiem se converteret. mox inspicio, quamnam horam umbra indicaret eratq; ea XVI, quam statim famulo significo. At Lucilius: Qua data, inquit, porta, ingrediar. & quando otiosi sedimus, haud tibi grave futurum duco. Cui ego: Intelligo quorsum spectes. Et ille: Non miror, acre tibi ingenium. Age sis igitur, & quæ vis ea

in Magnete fit, qua ferrum alliciat, ac pertrahat? & quæ tanta ferri cum eo connexio, quã συμπαθίαν Græci nuncupant: quæ tanta aversio ejusdem ab eodem, si ad alteram partem applicetur, quam illi αντιπαθίαν vocant? id enim ex longo scire aveo: & eò præcipuè, quod illiusmodi affectionibus, quas πάθη Græci, nos etiam perturbationes cum Tullio nuncupamus, tota pene hominum vita agitur, ut nihil ferme fit, quod non amore, vel odio fiat: quibus gemino veluti cardine universa circumvoluuntur. Cui tum ipse: Magnum tu me, Lucili, lapidem movere vis: & facerem, si vires in præsentia suppeterent, etiam in gratiam tui, cujus nivei mores, ac læta indoles me devinxerunt miro modo. Et ille: Dummodo velis, nihil impedit: subitum tibi, atque expeditum ingenium. Cui ego: Bona verba: quibus nec ego assentior, nec ii, qui se rectè sapere profitentur, resque penitus internoscere; tu vero facis amicè. Tum Lucilius: Ut ut sit, inquit, id ipsum quæro, cur ego ita sentiam, & benè sentire mihi videar: alii verò contrariam in partem abeant, & rectà se ire via arbitrentur? nam ni me fallo, hujusmodi perturbationes in caussa sunt. Haud falleris, tum ego: sed videamus quando jubes, si quid imparatus ad rem afferre possim. audias tu quæso amica aure: nam si ita, non ingratum tibi sermonem futurum confido. Ne dubites, tum Lucilius. benignas tibi aures accomodabo. Cui ego: Atque audi, remque ordior hoc modo: Sympathia, quam Cicero convenientiam naturæ, conjunctionemq; ingeniorum; similitudinem, ac concordiam Plinius vocat, nihil aliud in hominibus esse duco, quàm concentum quendam, & consensum sive naturæ, sive morum; quo ita duo inter se nativa quadam cognatione consentiunt, ut facile socientur. ex hoc autem ingeniorum consensu amicitia oritur, quæ

si vera

si vera sit, nihil illa in humanis præstantius, nihil divinius est. Antipathia verò, quam naturarum repugnantiam, atque discordiam, dissimilitudinemque iidem appellant, dissensus quidam est: quo duo nullo modo inter se consentiunt. ex hac non amicitia, sed aversio plerumque nascitur, ut unus alterum pati neutiquam possit. utraque ni ratione, sapientiaque moderetur, vehemens est animorum perturbatio, quæ optimos quosque in transversum agat, versetque. Enim vero nisi intra æqui, bonique fines hujuscemodi affectio se contineat, nihil illa turpius, nihil perniciosius est; vel enim immoderatum in amorem, si paucorum; vel in sectam, si plurium, turpissime degenerat; ex qua gemina sentina dicam, non fonte, duplex tum privatæ, tum publicæ rei pestis exoritur. Ex immodica enim benevolentia corruptela morum, corporum lues, honestatis naufragium, eaque omnia mala proveniunt, quæ minime honestæ voluptates secum afferre consueverunt. Ex secta vero labes bonarum artium, virtutum excidium, simultatum seminarium, mutuæ charitatis interitus enascitur. id etenim hujusce pestis ingenium, ea asseclarum indoles, ut omnia ad se, suosque trahant, sibi velint: & quod pejus est, omnia sibi deberi arbitrantur. se ipsos amant, colunt, observant, se mutuò laudant, commendant, promovent: sibi commoda vindicant, honores arripiunt; sibi consulatus, præturas, ædilitates petunt, invadunt: cœteros verò, quibuscum nulla gratia, atque antipathia, despicatui habent, laudibus fraudant, dignitatibus arcent, magistratu submovent: uno verbo, quasi proscriptos igni, & aqua interdicunt. si candidatus amicus est, quas non illi vires adhibent? quem lapidem non movent? quos nervos non intendunt? quam fraudem, erravi, artem vocant, non instruunt, nè petitio-

ne dejectus, voto non potiatur? quantis non illum laudibus apud populum, apud patres ornant? quantas commendationes? quantas preces adjiciunt? quàm magnificis verbis attollunt? quantum virtutes amplificant? quanto vitia fuco, quantis mendaciis illiniunt? Competitores verò, quibuscum nulla est gratia, nullus consensus animorum, quantis onerant probris, ut dejiciant? quantos conatus exerunt, ne voti compotes efficiantur? virtutes vel silentio tegunt, vel attenuant, vitia exagerant, mores carpunt, merita reticent, perque fas omne, ac nefas eunt, ut honorum aditu prohibeant. tandem ut compendio studeam, nulla est machina, quam non admoveant, nullæ artes, quas non adhibeant, nullæ decipulæ, quas non instruant, ut quod ipsi velint consequantur, inque fundum suum cuncta derivent. Ex hoc autem quis adeò cæcus est, ut non videat, Rempublicam omnem subverti, societatis vincula disrumpi, tolli virtutes, amandari disciplinas, atque una tantùm nutriri vitia, atque foveri. Enim verò si ad omnes honorum gradus, non qui virtutibus dives, modestia insignis, doctrina conspicuus, lauream erudito in pulvere adeptus est, vel palmam in arena sua fortitudine, suis armis egregiè promeritus est: qui labori otium posthabuit, virtutemq; voluptati præposuit, promovendus est: sed qui amicus, qui nostras; quique otio emarcuit, disciplinam solvit, obtusis armis, ac striioso equo usus est: cujus culpa acceptæ clades, afflicta Respublica, fortes in acie ceciderunt: quis, quæso? posthac virtutum sectator: quis disciplinæ custos? quis, Reipublicę propugnator? quis vitiorum hostis? quis patiens laborum erit? quam paucissimi admodum, qui generosum nacti animum, omnia infra virtutem habent; ipsaque facti honestate contenti sunt. Non ità? Ita sanè, tum Lucilius; neq; isto

vel

vel verior, vel blandior ad aures meas allapsus unquā sermo est. O quàm benè humano generi consultū esset, si non amicitiæ, non sanguinis, sed unius tantùm virtutis ratio haberetur: nec privatæ rationes, sed publicæ nos ad judicia ferenda, ad distribuenda munera, ad dandas laudes impellerent; isto enim modo fieret, ut bonæ vigerent artes, florerent disciplinæ, niterent mores, atque humanitas ipsa limatior esset: nam præmia virtutem excolunt, & ubi hæc malos sequantur, rari admodum boni reperientur. Verùm omittamus isthæc, quæ neque loci hujus sunt, nec temporis: & pungunt quidem animum, non allevant, atque ad limen ostii, ut ajunt, veniamus: & quinam consensus iste, qui verò dissensus sit, enucleatè disseramus; in cœteris enim animantibus, atque inanimis explicari vix potest. Cui ego: *Istuc jam contendebā. quæso igitur, ut auscultes.* Tum Lucilius: Hic sto. cōtende ergo, ut cœperas. te ego dicĕtem animo sequar, atque auribus. Tum ego: Quidam Physicorum sunt, qui inesse rebus universis vim quandam quam ποιότητα Græci, qualitatem Latini dicunt, opinati sunt. illa vero arcana veluti virtute, tum animi, tum corpora vel amico invicem nexu copulentur, vel internecino, ut ita dicam, odio se oppugnent, jugulentque: nam duplicem illa indolem præsefert, amicam scilicet, & hostilem. Sic Magneticus lapis, quem, ut scis, Herculeum etiam, & Magnetem appellant, ita hujusmodi vi in ferrum afficitur, ut durissimum quamvis, ac ponderosissimum vel è longinquo conspectum ad se alliciat, trahat, uniat, adstringat; ut divelli non nisi vi adhibita, & majori illa evaleat. Cōtra verò adamas, contraria affectione, atque vi inimicam nactus indolem, ita Magneti diffidet, ut juxta positus, omnem illius virtutem hebetet, atque obtundat; ferrumque trahere

trahere minimè patiatur. Hic Lucilius: Intelligo. at quid tu de hujusmodi qualitate? quam similitudinem ipsam, ac dissimilitudinem naturarum volunt. Ipse enim, ut candidè fatear, non satis video, quì fiat, ut similitudine, dissimilitudineque, quæ utraque agendi vi prædita neutiquā est, tantus in natura motus oriatur. imo mihi videtur idipsum quæri, cur nimirum similes, dissimilesque res afficiantur isto modo. erit ad summum, non inficiar, dispositio quædam, qua res ad mirabiles illos effectus excitentur. Cui ego: Egregie tu quidem, Lucili. Enimverò cum ferrum, excusso veluti somno, ad Magnetis amplexum tam subitaneo, tam celeri cursu advolat, ut pennas induisse crederes, vim illam, qua id patitur, vel ipsum sibi ingenerat, vel accipit à Magnete? si primum velis, rogo, cur non antea? nam sola lapidis præsentia operosa non est; si secundum, atque à Magnete derivari afferas; jam hic reclamante Philosopho, in ferrum abs se distans ageret, & operosè quidem certè. Non refragor, tum Lucilius. verùm experimenta quædam in promptu sunt, quibus nonnullæ caussæ vim istam præ se ferre videantur. Perhibent pilosam hominis cutem vulnerato ex capite recisam, eodem prorsus tempore incanuisse, ac capillos deposuisse, quo is à quo fuerat multo ante revulsa, & canos induit, & glabrescere mox cœpit. Memorant apud Britannos, ad quos Liber non navigavit, nec victor uti apud Indos, vitem invexit, aliunde asportatum navibus vinum, eo tempore quam maximè efflorescere, quo vites, à quibus expressum, gemmascunt. compertum sæpe cervinam carnem sale conditam id temporis veluti effermentescere, interdum etiam computrescere, quo ad procreandam cervi sobolem incitantur. jam vero (omitto cætera, ne sim longus, & te illa non latent) & hominem

minem in recisam ab se cutem, & vites in vinum, & in cognatam sibi cervos carnem vim aliquam illorum effectuum effectricē immisisse, esse qui neget arbitror neminem. nam si secus, quo id pacto evenire potuisset, nondum satis intelligo. Cui tum ego: Acutè tu quidem, Lucili, & eruditè: verùm responsio est ad manus. & primo, ut à capite exordiar, à quo tu merito exordium duxisti; ea in cute fibrarum textura, eademque cum toto corpore temperies erat; idcirco easdem cum toto capite affectiones sortiebatur: non igitur mirum, si unà cum reliquo capite incanuit. In vino eadem temperatio, eadem ac vitibus naturæ indoles, eandem etiam fermentationis periodum patiebatur: ut cum florescentibus vitibus, incalescere in earum sinu humor inciperet, vinum matris ingenium imitatum, incalescere etiam, ac fervere moliebatur. Non secus ac cerasa, reliquique fructus, diversis licet in locis, eodem ferè anni tempore maturescunt: eędem enim arbores cum sint, idem, quo tepescant, ac veluti animentur, æstus, iidem in cunctis effectus oriuntur. Nec multum de cervina carne negotium. Hic Lucilius: Ne te vexes, inquit: teneo quippe; eandem nimirum illa cum cervis fermentationem experiebatur. Cui ego: Ita verò. At miror, Lucili, te illud, quod tum admirabile, tum curiosum quàm maximè est, non retulisse. num nam excidit memoria? Et Lucilius: Quodnam illud? Cui ego: Quod de Apulo araneo celeberrimum, ac pervulgatum est. Hic Lucilius, ut ad rem novam, & inopinatam fit, aures arrigens: quid istuc, ait, monstri est? quæso, ut narres. nam ut latinè fatear, & meo more, nunquam intellexi. Deus bonè, quot sunt, quæ nos, qui cœteroqui eruditi audiri affectamus, fugiunt omnino! Tum ego: Laudo, Lucili, candidam istam tuam indolem, ac since-

sincerum animum, quod in paucis reperio. sic enim plerique sunt, ut cum paucissima admodum didicerint, omnium se artium, disciplinarum omnium scientes videri, atque haberi volunt: & cum ipsi plerumque ineptiant, omnium se censores, omnium judices, eò iniquiores, quò ineptiores, nullo senatusconsulto, nullo plebiscito constituunt. Ex ea vero, qua sive naturæ, sive educationis vitio prædití sunt indole, illud lucri percipiunt, ut nimirum odio universis sint; maledicentiæque nota à reliquis secernantur. At nos interea excidimus ab equo: redeamus, quæso, in viam, à qua nescio quis nos deus abduxit. Est in Apulia, & præcipue Tarentino in agro

Quà piger humectat flaventia culta Galesus,

Quoddam animalculum, araneo quamsimillimum: imo ex araneorum genere, quæ plurima sunt, unum esse docti non dubitant. Tarantulam indigenæ appellant, cujus tanta veneni vis, ut quos semel momorderit, tandiu illa agitantur, quoad animal vixerit. quod autem mirum oppidò, & fabulæ simillimum est; cum anni æstus incalescere, atque unà furere illiusmodi animalia incipiunt; & ipsi furere, ac variis, mirisque modis agitari: statisque temporibus in eos motus prosiliunt, in quos occulta veneni vi incitantur, quod ni facerent, per summos cruciatus interirent. at non una veneni vis est: quidam musica levãtur: & dum citharæ, ac lyræ certos ad numeros pulsantur, ad eosdem illi numeros saltus agglomerant, choreas jungunt, perque itus, reditusque venenum excutiunt. Ex his verò, incitatioribus quidam numeris, quidam remissioribus gaudent. alii acuto, alii gravi sono, diversoque saltandi genere afficiuntur. Sunt quos arma, nitidique enses delectant, perque umbratiles pugnas, simulatosque ictus humorem de-

co-

coquunt. tandiu vero hujuſcemodi motus durant; quoad omnis veneni vis ſe ſenſim remiſerit. Hic Lucilius: Mira quidem narras, & quæ nunquam inducerē in animum, ut crederem, niſi tu diceres. Verùm dic, quæſo, undenam iſtiuſmodi motus fiant? Quia, tum ego, hi ſpiritus, qui cum veneno in hominum corpora irruperunt, ejuſdem naturæ, ac ii ſunt, qui in araneo perſeverant, iiſdemque affectionibus obnoxii. quocirca id temporis, quo araneus perfurit, & hi, quos momorderit, agitantur; & varii quoniam in variis araneis ſunt, varia pariter veneni vis, diverſoſque effectus progignit. Intelligo, tum Lucilius. Sed quinam iſtiuſmodi ſpiritus, & quæ illorum indoles? velim, ni grave tibi ſit, clarè explices; nam totam in his, ni me fallo, ſympathiç, atque antipathiæ vim ſtatuis Cui ego: Rectè autumas. ſta igitur: rem ipſe dilucidè, ut potero, explicabo. Ex univerſis fermè corporibus minutiſſimæ quædam partes continuò emittuntur, quæ cum tenuiſſimæ, volatiles, activæq; ſint, non erit abs re, ſi eas ſpiritus appellemus, etſi re vera inanimes ſint. Hoc me loco ità Lucilius interpellat: Numnam illæ ſunt atomi, quas Democritus ſomniavit? Cui ego: ſivè ſimplices atomos, ſive compoſitas ſubſtantias rectius eſſe mavis; perinde erit in re noſtra. ſed ne, quæſo, moras innectas, jam enim, ut vides ad umbilicum dies eſt. Ex his verò ſpiritibus quidam ſimiles, quidam diſſimiles ſunt omnino. quidam ſimiles aditus, ac ſpiramenta πόρυς Græci dicunt, quod apud Phyſicos receptum uſu vocabulum jamdiu eſt: quidam diſſimiles, ut ſubire corpora, ſeq; penitus inſinuare nullo modo queant. Jam verò ſi corpora ſimiles emittant ſpiritus, ſimilibuſq; ſpiramentis laxentur, ut excipere eos poſſint, inter ea ſympathia, ac ſocialis quidam veluti nexus intercedit: ſi verò diſſimi-

similes sint, dissimilesque poros nacti, nullus inter eas nexus, nulla amicitia: seseque internecino odio persequuntur. Hic Lucilius: si non verum, verisimile quidem certè. at si sic, jam ex Magnete innumeri spiritus evibrantur. Cui ego: Aio enimverò. ut autem id in animum inducas: dic, quæso, unde nam est, quod canis heri sui vestigia sectetur? quod illum in infinita penè hominum multitudine, & quantumvis conglobata, divina illa dicam, narium sagacitate dignoscat, teneat, blandiatur? quod feram longo ante spatio fugientem, & quam ne vidit quidem per invios, atque imperplexos sylvarũ saltus persequatur, inveniat, cõprehendat? nonne quia substantiam quandam tenuissimam, quam spiritus voco, illi effundant: quam canis sagacitas sentiat, ac perscruteruur? Non abnuo, tum Lucilius: imo conjecturam facile capio, nullum penè corpus inveniri, ex quo tenuissimæ particulæ non expirent. Cui ego: Rectè colligis. ex odorifero odores effluunt, ex olido, & graveolenti putores, ex cocto nidores, vapores ex vapido, èque luminoso lux emicat. Intelligo, tum Lucilius: sed quo pacto poros, sive spiramenta permeant? Cui ego: Quo aërem cuncta ferme corpora permeare, nemo unus est, qui neget. nam si patet aditus, & particulis illis pervius est, quid impedit, ut volatiles cum sint, ilicet irrumpant, penitusque descendant? Tum Lucilius: Et hoc etiam concedo: manifestum quippe. At qua vi deinde hi spiritus ferrum ad magnetem trahant, non plane intelligo. sis igitur tu mihi Delius natator. Faciam, tum ego; verùm res est satis prolixa, & multi multa sunt, quæ nituntur, ut è vado emergant. referam alias, cum erit otium, in præsentia me paucis expediam; eosque imitabor, qui ut è latronum manu evadant,

pallium

pallium relinquunt. Quia illi spiritus ad suum principium, fontemq; , unde emanarunt, perpetuò enituntur; quò dum unà cum amicis spiritibus, qui ferro insunt, incitantur, illud arcanis veluti vinculis alligatum trahunt, magneti sociandum: Atq; in id ratiocinationis prandii signum datur: quo audito ilicet assurreximus.

CAPUT VII.

Occasione ignis speculo excitati, quaesitum an à Prometheo id primùm tentatum, & an revera, & quibus speculis Romanas naves Archimedes incenderit.

VErnis recurrentibus feriis, Herculanense in rus concesseram, ut solidos eos dies liberiore otio fruerer, capitisq; dolorem aliquantulum allevarem; in quod rus mecum unà se C. Manlius receperat, ut ex tussicula, qua identidem vexabatur, mitissima illa cœli temperie convalesceret, adolescens magnae spei, & tum Latinis, tum Graecis literis eruditus: moribus vero adeo cultus, ut nullus illo limatior. Dum verò quodam die in hypethram apricandi gratia egredior, ibi inambulantem Manlium invenio: cui statim: Quid hic Manli? Et ille: Obsono famem deambulando. Benè facis, tum ego. Sic enim comedes majori appetentia. At ille: Age sis: Arabicum mihi potum adornato, quem scio tibi gratissimum, illo ego frequenter utor: ut si quae sunt excretorum reliquiae, facile egerantur. Tum ego: Inserviam tibi hac in re, caeteroqui levissima, vellem ut majoris operae occasionem exhiberes. Ingrediamur igitur cubiculum. Ubi vero pedem ambo intulimus,

mus, ego vitrum utrinq;turgidum, & globosum accipio, ut illo Soli objecto ignem excitarem, quem simul ac excudi: accipe, inquam, Manli, ne dum potio adornatur, odiosa isthæc tibi mora sit, fabellam perquam lepidam, quam quidem erit operæ auribus audire. Et ille: Istuc ex te expectabam: cedo, igitur: operam ego tibi aurium dabo intentissimã Ego vero: Atq; audi. Philosophus quidam, erravi sophistam dicere volebam. Hic Manlius: Intelligo: non enim surdo fabulam canis. Ego tum: Teneo ingenium tuum: sophista ille, & quidem apud istiusmodi homines vendibilis, cum me crystallo Solaribus radiis objecta, ignem excitare animadvertit, non secus ac si portentum novum, atq; insolens inspexisset, stetit primo attonitus rei novitate: facto mox sibi animo, salutari se signo munit, quasi cum Cacodæmone luctaturus, etsi non bonus athleta; adeo meticulosus erat, animoq; pusillus: præstigiasq; arbitratus, quod ipsis oculis tam manifesto aspiciebat: Næ tu, inquit, Thessalus, qui magicis cautionibus ignem creas; Cui ego: Nugasne loqueris? Imo serissima, inquit ille. Istuc enim sua sponte fieri nequit, quare religioni duco, te ad Ædilem præstigiarũ deferre. Tum ego nõ sine stomacho: Næ tu Philosophus, qui hoc tam vulgare, tam tritum non teneas; quis enim adeo crassæ Minervæ, qui nesciat ignem esse suæ spontis; & quis non vidit Solaribus radiis in unum adunatis flammas erumpere? Hic Manlius: Mirum oppido, ac perridiculum; usque adeo delirant aliqua multi, qui in frivolis toti sunt, omnemq; in illis operam locant, notissima verò naturæ contemplari supini prætermittunt. Quàm benè literis consultum esset, si istiusmodi homines, omissis sophistarum nugis, quæ oculis getris vaniores sunt, in ipsius naturæ adyta

ta

ta pedem inferrent:atq; ea meditarentur, quæ multa animum cognitione rerum locupletarent. Cui ego: Sapis tu quidem, Manli; & ò utinam sentirent sic omnes. Et ille: Verùm age, & ostentatam occasiunculam arripere, ac tenere tibi grave non sit; quo circa patiare, quæso, ut unum, aut alterum abs te requiram. Imo gratissimum, tùm ego, velim tamen ut rem in pauca conferas. Et ille: Usus compendio, dicam, inquit, breviter. Et primo fabulantur poëtæ, ut te certò non fugit, Prometheum, qui Japeti filius traditur, pater vero Deucalionis: quemq; ajunt extitisse mortalium audacissimum: quippe in Solem ipsum ausum irrumpere, atq; ex illo ignem subripere, quæ quidem audacia illi capitalis fuit: Nam Jovis jussu à Mercurio ad rigidissimam Caucasi rupem alligatus, additus & misero infensissimus comes Vultur, qui illius præcordia cõtinuò depasceretur:atq;hinc cecinit.

Hinc lapides Pyrrhæ jactos, saturnia regna,
Caucaseasq; refert volucres, furtumq; Promethei.

Imo etiam ob id morbos, & febres mortalibus immissas, ut Sapho, & Hesiodus referunt, & quidem hic sic ἐν ἔργοις, καὶ ἡμέραις cecinit:

Τον δε Χολωσάμενοι προσέφα νεφεληγερέτα Ζέυς
Ιαπετωνίδα πάντων περὶ μέδεα εἰδώς
Χαίρεις πῦρ κλέψας, καὶ ἐμάι φρένας ηπεροπέυσας
Σοιτ', αυτῶ μέγα πᾶμα, καὶ ανδρασι εσσομένασι.
Τοὶς δ' ἐγὼ ἀντὶ πυρὸς δώσω κακὸν, ᾧ ἅπαντες
Τέρπονται κατὰ θυμὸν ἑὸν κακὸν αμφαγαπῶντες.

Numnam idcirco conficta fabula, quod hic primus istiusmodi usus speculo abs se invento, ignem Solaribus radiis excitaverit? Nam etsi id novum omnino, mihi certè videtur haud verisimile. Cui tum ego: Huc te ego, Manli, venturum suspicabar. Fa-

teor, id mihi jamdiu in mentem venisse, sed proferre nondum ausus. Non enim tutum est nova moliri, nisi prius socios ascIveris; quæ plures sortiuntur authores, etsi non vera, verisimilia tamen apud vulgus fiunt. Gaudeo igitur te cogitatum meum prævertisse. Et sanè nullus, quem sciam, hucusq; nobis id tradidit: neq; ea historiæ prodita monumenta, ex quibus capere conjecturam liceat quo circa affirmare non habeo; negare, ne id quidem. Licet tamen suspicari; etenim cum illum solertissimum Naturæ mysten fuisse perhibeant, & rerum plurimarum auctorem; potuisse & specula elaborare, atq; illis ignem excudere vero mihi simile videtur. Et quamvis eò spectare fabulam dicant, ut illius solertiam, peritiamq; in contemplando Sole, superisq; corporibus, significare velint; tamen si vim fabulæ perpendamus, id insinuare veteres voluisse, congruum magis est. Tum ille: Intelligo; idq; mihi nullo negotio persuaserim. Sed pergamus porro: deq; secundo, quod non ad chaos spectat, & Saturnia tempora, ut ajunt, te sententiam interrogo. Illa mihi semper hæsit animo dubitatio; verumne fuerit Romanas naves, Syracusas, Marcello duce, obsidentes Solaribus radiis conflagrasse. nam etsi hac de re dissipatissimus sermo sit, tamen vulgaria plurima sunt, de quorum veritate adhuc apud doctos ambigitur. præterea quæ id machina fieri ab Archimede potuisset, non satis hucusque intellexi; quæso igitur, ut mihi Delius natator sis. Cui tum ego: Etsi natare non probè novi, enitar tamen te educere è vado. Et primo veram esse historiam, haud equidem arbitror esse, qui negaverit, neminem; nisi fortè hominum fidem tollere velit, quo nescio quid dici absurdius possit. Imo cum feratur etiam Proclus insignis machinator, Archimede verò multo

multo inferior, speculis hujuscemodi sub Anastasii Cæsaris tempora, ingentem barbarorum classem, quæ circa Byzantium erat, incendisse, id ipsum ab Archimede prius effectum oppido verisimile. Et sanè de Proclo hæc habet Zonaras III. Historiarum: κάτοπτρα γὰρ ἄδεται χαλκεῦσαι πυρφόρα ὁ Πρόκλος, καὶ ἐκτὸς τείχους ταῦτα ἀπαιωρῆσαι κατενάντι τῶν πολεμίων νέων τούτοις τῶν ἡλιακῶν ἀκτίνων προσβαλούσων πῦρ ἐκεῖθεν ἐγκεραυνοῦσθαι καταφλέγον τὴν ναῦτην τῶν ἐναντίων. Hic Manlius: Assentior; & gaudeo, quod te magistro Græcis literis operam navaverim; quàm enim turpe in præsentiarum esset, te loquentem non intelligere? Sed ne motam festinanti objiciam, quibusnam speculis tantum opus Archimedem confecisse, opinaris? Cui ego: Istuc ibam, quod caput est controversiæ. Da igitur vacuas mihi aures. Et ille: Perge porro: ego hic sto. Tum statim ego: Zetzes Græcus author, id Archimedem speculo sexangulo, plurimisq; è regione aliis illi adjunctis fecisse tradit. illius, quando volupe est Græca audire, hi versus.

Ἑξάγωνον τι κάτοπτρον ἐτέκτανεν ὁ γέρων
Ἀπὸ δὲ διαστήματος συμμέτρου τοῦ κατόπτρου
Μικρὰ τοιαῦτα κάτοπτρα θεὶς τετραπλᾶ γωνίαις.

At reliqui fere omnes, apud quos hac de re disputa tum invenio, id consecutum Archimedem speculis aut globosis, aut concavis fuisse autumant; quod, ni me fallo, fieri potuit nullo modo. Tum Manlius: Audiveram id ego; quare argumentum expecto. Accipe, tum ipse, & ni mea me decipit sententia, apertissimum. Hujuscemodi specula sive è crystallo fingantur, sive è calybe, vix tantæ molis elaborari possunt; ut ultra triginta passus acceptos à Sole radios

re-

repercutiant, inq; cavum constipent; ex quo illud statim existit; nimirum totidem ultra passus excitare ignem non posse. Hic Manlius: Istuc do facile. verùm quid hinc conficis? Cui ego: Illud ipsum, quod modo affirmabam: his scilicet speculis creari incendia, quibus illico exarsuræ naves, neutiquam potuisse. Etenim similius vero est, Romanorum navigia tantum à muris abfuisse, quantum sagittarum excursus est. Id facile impetras, tum Manlius: secus enim extra ictum non fuissent. Atq; audi, tum ego. Ultra triginta passus sagittæ excussæ ex arcu emittuntur, at non hos repercussi radii pervadunt: non igitur his incendi naves potuere. Tum Manlius: Assentior & his, liquida quippe. Sed cedo tandem, quibusnam machinis ignis ille excitatus est? Cui ego: Mathematicus quidam oppido vendibilis planis speculis usum fuisse Archimedem vel ex eo præcipue arbitratus est, quod ex his lumen quàm longissimè repercutiatur. Hic Cajus: sed si ita, tot in unum cogi radios, in validum mox incendium exarsuros, non facilis erat negotii. Cui ego: Responsio est ad manus: enim verò si plurima ejusmodi specula ita aptè collocentur, ut in ipsa incursantes radii, atq; è vestigio repercussi, unum in locum, quem Geometræ focum vocant, universi convergant, haud dubium, quin excitatissimum ibi lumen, caloremq; vehementissimum congregarent, atq; his pariter speculis memoranda illa incendia Proclum suscitasse, opinatus est. Imo sex, & non amplius abs se adhibitis ignem testatur accendisse. Hic Manlius: Numnam hic author, inquam, se fingit, velut araneus? Cui ego: Non sic animum induco, ut id credam; fuit quippè ingenuus vir, & antiquis moribus. At Cajus: Rarum, inquit, id ætatis. Sed si ita, tu quid sentis? Etsi, inquam ego, emi-

emicare ignem isto modo posse crediderim, tamet ita revera ab Archimede factitatum, haud scio; qur circa facilè in alteriusGeometræ sententiam iverin qui Portam populatem nostrum secutus, duobus in ab illustri sene speculis, parabolico, ut ajunt, cavo, & tubulo ejusdē formæ, non minus ingeniosè, quàm feliciter tentatum, effectumq, fuisse existimavit. Hoc loco Manlius: Ut candidè fatear, vix hic per nebulam videre me videor; quo circa, quæso, ut ex his me tenebris eruas. Tum ego: Contendam omni ope, atq; opera: quanquam sine pennis volare difficile admodum sit. Et ille: Intelligo: nimirum sine figuris Mathematicis, quibus omnia Geometræ quàm facillimè expediunt. Tum ego: Tetigisti rem acu, ut dicunt, faciam tamen quàm potero ad facilitatem accomodatè. Cum plani corporis superficies conum aliquem medium secat, curvam quandam in exteriori coni facie lineam signat, hanc à Græco vocabulo Parabolen illi appellant, ad hujusmodi verò figuram lineæ fabricata specula Parabolica nuncupamus: quæ ad copiosissimum ignem excitandum optima habentur. Cur ita? tum Cajus. Quia ea est illorum natura, tum ego, ut radii omnes ab ipsorum superficie resilientes, axiq; ut ajunt, paralleli unum in locum constipentur (centrum hunc Paraboleo vocant,) & focum diximus, si meministi. Et ille: Memini, perge porro, reliqua expecto. Tum ego: Porta ingenio vir singularis, inq; rimandis rerum arcanis solertissimus, machinamentum quoddam excogitavit, quo Solis radii in virgulam coacti, constipatiq; ignem quàm longissimè suscitarent; istiusmodi vero machina annulus, sive tubulus est in parabolam conformatus; quod quidem mirabile artis inventum Archimedem non latuisse crediderim: quo nullus in machinando feli-

